

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

TRABZON İLİ ÇARŞIBAŞI İLÇESİ HALK BİLİMİ MONOGRAFİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İskender KELEŞ

MAYIS-2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

TRABZON İLİ ÇARŞIBAŞI İLÇESİ HALK BİLİMİ MONOGRAFİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İskender KELEŞ

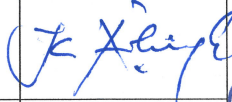
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

MAYIS-2018

TRABZON

ONAY

İskender KELEŞ tarafından hazırlanan "Trabzon İli Çarşıbaşı İlçesi Halk Bilimi Monografisi" adlı bu Çalışma 25.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Mehmet EROL	Üye	☒	☐	
Öğr. Gör. Dr. Mustafa AÇA	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

İskender KELEŞ

29.05.2018

ÖNSÖZ

Karadeniz Havzası, Türk kültür havzası içerisinde tarihi, coğrafi, siyasi, kültürel yapısıyla stratejik bir alandır. Bu alan içine giren Doğu Karadeniz bölgesi, kadim zamanlardan bu yana Türk kültürünün ve bu kültürü oluşturan Türk boylarının tabakalaştığı bir coğrafyadır. Bölgenin doğu ile batı arasında bir geçiş noktasında ve İpek yolu güzergahı üzerinde bulunması bölgenin maddi ve soyut kültürel zenginliğe sahip olmasında etkili olmuştur. Doğu Karadeniz üzerine yapılan çalışmaların dar bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Araştırma sahamız üzerine yerel araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların akademik bir disiplinden uzak olması, saha ve konu sınırının oldukça dar olması, ilçenin sözlü kültür ve etnografyasını ortaya koyan bir çalışma olmaması bu araştırmanın konusunun seçilmesinde belirleyici olmuştur. Çarşıbaşı ilçesinin sözlü kültürü ve etnografyasını bilimsel yöntemlerle tespit ve tahlil eden bu çalışma bir yıllık çalışmayla oluşturulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Çarşıbaşı'nın antik dönemden bugüne uzanan tarihi değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ilçenin coğrafi, beşeri, sosyo-ekonomik özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde alkış, kargış, deyimler, atasözleri, bilmeceler, mani,türkü, atma türkü, efsane, memorat, kalıp sözler başlıklarıyla saha araştırmaları sırasında derlenen sözlü edebiyat ürünleri konu başlıklarına göre literatür bilgisi verilerek incelenmiştir. Dördüncü bölümde hayatın geçiş dönemleri, oyun folkloru, halk inanışları, halk hekimliği, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hukuku, halk veterinerliği konu başlıklarıyla ilçenin sahip olduğu halk bilgisi varlığı ortaya koyulmuştur. Araştırmanın son bölümünde halk teknolojisi, giyim-kuşam, el sanatları, mimari, halk mutfağı, tarım ve hayvancılık folkloru etrafında oluşan halk bilgisi, aydınlatma yöntemleri ve araçları, geleneksel temizlik yöntemleri ve araçları başlıklarıyla ilçenin maddi kültür ve etnografyası ele alınmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında bilgi ve birikiminden yararlandığım, bana ilgi ve destekte bulunan danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Kemal Üçüncü'ye, desteklerinden dolayı Prof. Dr. Asiye Mevhibe Coşar'a, desteğini eksik etmeyen Dr. Mustafa Aça'ya, destekte bulunan Arş. Gör. Berk Yılmaz'a, ilgi gösterip bilgisine başvurduğum tüm kaynak kişilere, katkılarından dolayı babaannem Havva Keleş'e ve değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, 2018

İskender KELEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIV
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇARŞIBAŞI İLÇESİNİN TARİHİ	4
1.1. Çarşıbaşı/ İskefiye Adı Üzerine	4
1.2. İlk Çağlardan Trabzon'un Fethine Kadar Çarşıbaşı/ İskefiye Tarihi.....	4
1.3. Trabzon'un Fethinden 19. Yüzyıla Kadar Çarşıbaşı Tarihi.....	11
1.4. 19. Yüzyılda Çarşıbaşı	13
1.5. Osmanlı Belgelerinde İskefiye ve Çevresi İle İlgili Bazı Kayıtlar.....	16
1.6. Yazılı ve Sözlü Tarih Araştırmaları Bağlamında 1. Dünya Savaşı Yıllarında Çarşıbaşı	17
1.6.1. 1916-1918 Osmanlı- Rus Savaşı Sırasında Çarşıbaşı Bölgesinde Şehitler	24
1.6.2 Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Bölgede Yaşanan Salgın Hastalıklar	25
1.7. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Çarşıbaşı	26
1.8. İkinci Dünya Savaşından Günümüze Çarşıbaşı Tarihi.....	27
1.9. Sözlü ve Yazılı Kültür Bağlamında Çarşıbaşı'nda Spor Tarihi	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇARŞIBAŞI İLÇESİNİN COĞRAFİ, BEŞERİ VE SOSYO- EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	32-53
2.1. Coğrafi Konum.....	32
2.2. İklim	32
2.3. Bitki Örtüsü.....	33
2.4. Akarsular	33

2.5. Yaylalar	33
2.6. Arazi Yapısı	34
2.7. Köyler.....	35
2.8. Ekonomi	35
2.8.1. Tarım	35
2.8.2. Hayvancılık	36
2.8.3. Balıkçılık	38
2.9. Turizm	41
2.9.1. Klita Kalesi.....	41
2.9.2. YoroZ Feneri.....	42
2.9.3. Tarihe Yenik Düşmüş Bir Eser: YoroZ Kalesi	43
2.10. Çarşıbaşı'nın Demografik Yapısı.....	43
2.11. Çarşıbaşı Yer Adları.....	49
2.11.1. Kut Alan	49
2.11.2. Makrinamuz	49
2.11.3. Yoros / Fenerköy	50
2.11.4. Hazer/ Burunbaşı.....	50
2.11.5 Bondika / Kovanlı	50
2.11.6. Kolkantoz/ Kurgantas/ Serpilköy	50
2.11.7. Vuroz/ Varos/ Kadıköy	51
2.11.8. Keramiya	51
2.11.9. Mudra/ Gülbaççe.....	51
2.11.10. Zerdan	51
2.11.11. Klita.....	51
2.11.12. Samsun	51
2.11.13. Yeniköy	52
2.11.14. Vaçanoz/ Şahinli	52
2.11.15. Saveriksa/ Savarka	52
2.11.17. Marzalli Obası	52
2.11.18. Sazak	52
2.11.19. Lakana	53
2.11.20. Nayer	53
2.11.21. Avaklı	53
2.11.22. Balbal Suyu	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ.....	55-148
3.1. Alkış ve Kargış.....	55
3.1.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Alkışlar	56
3.1.2. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Kargışlar	58
3.2. Tekerlemeler	59
3.2.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Tekerlemeler.....	61
3.3. Atasözleri	65
3.3.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Atasözleri.....	66
3.4. Deyimler.....	70
3.4.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Deyimler.....	71
3.5. Bilmeceler	76
3.5.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Bilmeceler	77
3.6. Maniler	82
3.6.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Maniler	83
3.7. Türkü.....	101
3.7.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Türküler	103
3.8. Atma Türkü	114
3.8.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenmiş Atma Türküler	114
3.9. Efsaneler.....	118
3.9.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Efsaneler.....	121
3.10. Memoratlar	133
3.10.1. Memoratların Tasnifi.....	136
3.10.2. Çarşıbaşı Yöresinde Memoratlar.....	136
3.11. Kalıp Sözler.....	145

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HALK BİLGİSİ.....	149-252
4.1. Hayatın Geçiş Dönemleri	149
4.1.1. Doğum.....	149
4.1.2. Evlenme.....	159

4.1.3. Ölüm.....	171
4.2. Askerlik.....	177
4.3. Kutlama Törenleri	178
4.4. Oyun Folkloru	181
4.4.1. Çocuk Oyunları	183
4.4.2. Denizcilikle İlgili Oyunlar	192
4.4.3. Köy Seyirlik Oyunları/ Köy Tiyatrosu.....	194
4.4.4. Yaşlıların Oynadığı Oyunlar	198
4.5. Halk İnanışları.....	199
4.5.1. Yağmur Duası ve Yağmurla İlgili İnanmalar.....	199
4.5.2. Bitkilerle İlgili İnanmalar.....	203
4.5.3. Hayvanlarla İlgili İnanmalar	203
4.5.4. Eşyalarla ve Besinlerle İlgili İnanmalar	207
4.5.5. Günlerle İlgili İnanmalar.....	208
4.5.6. İnsan Vücuduyla İlgili İnanmalar.....	209
4.5.7. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanmalar.....	209
4.5.8. Bereket İle İlgili İnanmalar	211
4.5.9. Ocak ve Ateşle İlgili İnanışlar.....	213
4.5.10. İnsan ve Bebekle İlgili İnanmalar	213
4.5.11. Nazar İle İlgili İnanmalar	214
4.5.12. Rüya İle İlgili İnanmalar	216
4.5.13. Tabir ve Yorumlar	217
4.5.14. Mitolojik Varlıklarla İlgili İnanmalar.....	217
4.6. Halk Hekimliği.....	224
4.6.1. Halk Hekimleri.....	225
4.6.2. Ocak ve Ocaklık Sistemi	225
4.6.3. Sınıkçılar	226
4.6.4. Çarşıbaşı Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları.....	226
4.6.5. Halk Hekimliği Tedavilerinde Başvurulan Ziyaret Suları.....	233
4.6.5.1. Balbal Suyu (Balbalın Ziyareti, Ziyaretin Yeri, Lağut Ziyareti).....	233
4.6.5.2. Küptaş Suyu	234
4.6.5.3. Kastonos Suyu.....	234
4.6.5.4. Kut Alan Suyu.....	234
4.7. Halk Meteorolojisi.....	234
4.7.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Halk Meteorolojisiyle İlgili İnanışlar	236

4.8. Halk Takvimi ve Halk Takvimi Bağlamlı İnanış ve Uygulamalar.....	240
4.8.1. Kocakarı Ayları.....	241
4.8.2. Kalandar	242
4.8.3. Mart Dokuzu	245
4.8.4. Mayıs Yedisi	245
4.8.5. Hıdrellez.....	247
4.9. Halk Hukuku	249
4.10. Halk Veterinerliği.....	256
4.10.1. Ahulanma	256
4.10.2. Çiçek Hastalığı	256
4.10.3. Gözteki Hastalığı.....	256
4.10.4. Baş Hastalığı	256
4.10.5. Tabak Hastalığı	257
4.10.6. Tedavi Yöntemleri.....	257

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MADDİ KÜLTÜR VE ETNOGRAFYA.....259-330

5. 1. Halk Teknolojisi.....	258
5.1.5. Dibek	259
5.1.6. Köstere Taşı.....	260
5.1.7. Semer.....	260
5.1.8. Fırın	260
5.1.9. Çıkrik.....	261
5.1.10. El Değirmeni	261
5.1.11. Elek	261
5.1.12. Fırın Küreği	261
5.1.14. Kerman , Kirman, Kermane	262
5.1.15. Yufka Çubuğu	262
5.1.16. Ayran Kufası/ Külekleri	262
5.1.17. Gugar, Kerevu	262
5.1.18. Tirişkel	262
5.1.19. Kara Hızar	263
5.1.20. Kütük Hızarı.....	263

5.1.21. El Hızarı	263
5.1.22. El Biçkisi	263
5.1.23. Yün Tarağı.....	263
5.1.24. Mısır Çiti	263
5.1.25. Hedik	264
5.1.26. Klester	264
5.1.27. Kütük Kapanı	264
5.1.27. Döven Tahtası	264
5.1.28. Fırçı Bıçağı.....	264
5.1.29. Korzil.....	265
5.1.30. Tekne.....	265
5.1.31. Tarekter	265
5.1.32. Sac Ayak	265
5.1.33. Serander Merdiveni	265
5.1.34. İskele	265
5.1.35. Varagel Merdiveni.....	266
5.2. Giyim Kuşam Kültürü.....	266
5.2.1. Kadın Giyimi.....	266
5.2.2. Erkek Giyimi	272
5.3. El Sanatları	274
5.3.1. Dokumacılık.....	276
5.3.2. Sepetçilik.....	280
5.3.3. Çarık.....	283
5.3.4. Camadan.....	283
5.3.5. Kalaycılık	283
5.4. Çarşıbaşı Yöresi Geleneksel Mimarisi	284
5.4.1. Serander/ Serender	287
5.4.2. Samanlık/ Merek	288
5.4.3. Su Kuyusu	288
5.4.4. Koyun Damı	288
5.4.5. Değirmen.....	289
5.5. Halk Mutfağı	290
5.5.1. Ekmek Çeşitleri.....	292
5.5.2. Bitkilerden Yapılan Yemekler.....	295
5.5.3. Çorbalar.....	301

5.5.4. Tatlılar	302
5.5.6. Süt Ürünleri	305
5.5.7. Pekmezler, Reçeller, Salçalar, Turşular, Hoşaf lar	306
5.6. Tarım Kültürü Etrafında Oluşan Halk Bilgisi	307
5.6.1. Çarşıbaşı Yöresinde Yetişen Meyveler	307
5.6.2. Çarşıbaşı Yöresinde Yetişen Sebzeler	310
5.7. Hayvancılık Etrafında Oluşan Halk Bilgisi	313
5.7.1. Köyden Yaylaya Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık	313
5.7.2. Arıcılık	316
5.7.3. Kümes Hayvancılığı	317
5.8. Ölçü Birimleri ve Tartı Aletleri	317
5.8.1. Tartı Birimleri	317
5.8.2. Ölçü Birimleri	319
5.8.3. Mutfak ve Tarım Kültüründe Kullanılan Ölçü ve Tartı Kavramları	319
5.9. Aydınlatma Yöntemleri ve Araçları	323
5.9.1. İstifla	324
5.9.2. Erike	324
5.9.3. Kunzi	324
5.9.4. Kustel	324
5.9.5. Kara Kandil	324
5.9.6. Külbastı	324
5.9.7. Gaz Lambası	325
5.9.8. Deniz Lambası	325
5.9.9. İdare Lambası	325
5.9.10. Lüküs	325
5.9.11. Çıra	325
5.9.12. Reçine	325
5.10. Geleneksel Temizlik Yöntemleri ve Araçları	326
5.10.1. Çalı Süpürgesi	326
5.10.2. Süpürge Otu	326
5.10.3. Suluk	326
5.10.4. Çamaşır Yıkama Gölleri	326
5.10.5. Kül Suyu	326
5.10.6. Defne Yapağı	326
SONUÇ VE ÖNERİLER	341

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	331
KAYNAK KİŞİLER.....	343
EKLER.....	354-374
ÖZGEÇMİŞ.....	375

ÖZET

Doğu Karadeniz Bölgesi, Türk Kültürünün ve bu kültürü oluşturan Türk boylarının kadim zamanlardan bu yana yaşayıp tabakalaştığı önemli alanlardan biridir. Bu nedenle bu saha içerisine giren bölgeler bilimsel araştırmalar açısından oldukça önemlidir. Bu alan içerisine gire Trabzon İli Çarşıbaşı İlçesi halk bilimi çalışmaları yönünden zengin bir kültürel varlığa sahiptir.

"Trabzon İli Çarşıbaşı İlçesi Halk Bilimi Monografisi" adlı çalışmada, Çarşıbaşı ilçesinin sözlü ve maddi kültür kadroları derlenmiş sonrasında tasnif edilmiş ve halk bilimsel açıdan incelenmiştir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde Çarşıbaşı ilçesinin ilk çağlardan günümüze kadar gelen süreçte Çarşıbaşı tarihinde meydana gelen olaylar değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken yabancı yazarların yazdıkları monografilerden, seyahatnamelerden, Osmanlı belgelerinden, nüfus ve öşür defterlerinden, bölge ile ilgili yazılmış eserlerden, tarihi kaynaklardan ve sözlü tarih çalışmalarından yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, Çarşıbaşı ilçesinin coğrafi, beşeri ve sosyo- ekonomik özellikleri üzerinde durulmuştur. İlçenin coğrafi konumu, iklimi, bitki örtüsü, ekonomisi, turizmi, demografik yapısı ve tarihi eserleri incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ilçenin sözlü kültürü değerlendirilmiştir. Alkış, Kargış, Tekerleme, Atasözleri, Deyimler, Bilmece, Mani, Efsane, Memorat, Kalıp Sözler başlıklarıyla ilçenin sözlü edebiyat ürünleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken ilk olarak konularla ilgili literatür bilgisi verilmiş ardından sahadan derlenen sözlü edebiyat ürünleri incelenmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde Halk Bilgisi başlığı altında geçiş dönemleri, oyunlar, halk inanışları, halk hekimliği, halk meteorolojisi, halk hukuku, halk takvimi, halk veterinerliği konularına yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ilçenin Maddi Kültür ve Etnografyası ele alınmıştır. Bu bölümde: halk teknolojisi, giyim-kuşam, geleneksel el sanatları, mutfak kültürü, tarım folkloru etrafında oluşan halk bilgisi, hayvancılık etrafında oluşan halk bilgisi, ölçü birimleri ve kavramları, aydınlatma araçları, temizlik yöntemleri ve araçları bölümleriyle ilçenin maddi kültür ve etnografyası ortaya koyulmuştur. İnceleme yapılırken Türk kültürünün hakim olduğu alanlar ile karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çarşıbaşı, Trabzon, Halk Bilimi, Kültür, Halk Edebiyatı

ABSTRACT

Eastern black sea region is an important areas which turkish culture and turkish tribes which composed this culture stratified and lived since ancient times. Because of this, areas which enter this area have important properties in terms of scientific research. Within this area, Çarşıbaşı district of Trabzon province has rich cultural heritage in terms of folklore.

In this study which is entitled "monograph of folklore in Çarşıbaşı district of Trabzon province" oral and material culture of Çarşıbaşı district compiled, classified and investigated from point of view of folklore. Study consist of 5 parts. First part of study incidents which happened from first age to moderd day have been evaluated. While evaluation, benefited from monographs, travel books. Ottoman documents, population and islamic tithe records, works which written about region, historical sources and oral history works.

Second part of study, geographical, human and socio economic properties of Çarşıbaşı district was emphasized. Location, climate, vegetation cover,economy, turism, demographic and hsitorial studies of Çarşıbaşı district were investigated. Third part of investigation, oral culture of district was evaluated. Products of oral culture were tried to reveal with titles of alkış, kargış, rhyme, proverb, idiom, puzzle, mani, folk song, legend, memorat and formulaic expressions. While evaluaition firstly given literature information about subjects, after that oral literature works which compiled from field were examined.

In the forth partf of study, there are information about subjects of transition periods, games, folk beliefs, folk medicine, puplic meteorology, folk law, folk law, folk calendar, folk veterinary within titles of folklore. In the last part of study material culture and ethnography was examined. In this section: the material culture and ethnography of the province was revealed with the sections of folk technology, clothing, traditional handicrafts, culinary culture, folk around agricultural folklore, puplic information about livestock, measurement units and concepts, lighting tools, cleaning methods and tools. While investigation, study evaluated and compared within areas which tukish culture is dominant. In the conclusion part, there are conclusions and recommendations about study.

Keywords: Çarşıbaşı, Trabzon, Folklore, Culture, Folk Literature

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Doğu Karadeniz bölgesi Türk boylarının kadim zamanlardan bu yana hakim olduğu coğrafyalardan birisidir. Bu saha içerisine giren Trabzon ili Çarşıbaşı ilçesi ve çevresi tarih boyunca Türk boylarının yaşayıp tabakalaştığı bir bölgedir. Tarihi süreç içerisinde İskit, Hun, Sabir, Kıpçak, Bulgar, Hazar ve Oğuz Türklerinin hakim olduğu bu coğrafya şimdye kadar bilimsel bir disiplinle araştırılmamıştır. Trabzon'un diğer ilçeleri hakkında amatör ve akademik çalışmalar yapılmasına rağmen Çarşıbaşı yöresiyle ilgili bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Alan araştırmaları yapmanın zorlukları nedeniyle Çarşıbaşı yöresinin kültürel yapısını tüm yönleriyle ortaya koyan bir eser oluşturulmamıştır.

Araştırmamızın amacı yörenin geleneksel kültürünü, kültürün bütün kadroları içerisinde inceleyerek Türk kültürüyle ilişkisini ortaya koymaktır. Çarşıbaşı yöresinin kültürünü bilimsel bir bakış açısıyla inceleyip değerlendirmektir. İlçenin kültürünün Türk kültür havzası içindeki rolünü tespit etmektir. Kültür özelliklerini bütüncül bir şekilde ortaya koymak, ilçenin barındırdığı kültürel özellikleri açığa çıkaran monografik bir çalışma yapmaktır.

Araştırmanın Saha ve Konu Sınırları

Araştırma sahamızın coğrafi sınırı Çarşıbaşı ilçesi, köyleri ve yaylalarıdır. Araştırmamızın konu sınırı Çarşıbaşı ilçesi sözlü kültürü, etnografyası, halk bilgisi alanına giren halk bilimi kadrolarıdır.

Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Verilerin Toplanması

Bu araştırma sırasında elde edilen veriler 1 yıllık süre içerisinde toplanmıştır. Çarşıbaşı ilçesinin köylerinde yapılan alan araştırmaları sonucunda elde edilen veriler Türk kültür tarihiyle olan ilişkisi açısından incelenmiştir.

Monografik çalışmalarda birtakım problemler ve yöntem sorunları ortaya çıkmaktadır. Çarşıbaşı yöresiyle ilgili daha önce kültür kadrolarının derlenip değerlendirilmesi ile ilgili akademik bir çalışma yapılmaması yaptığımız çalışmanın bir ilk olmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı bu çalışma özgün bir değer taşımaktadır. Araştırma sahamızla ilgili bir çalışma olmamasından dolayı

araştırmamızla ilgili kullanılacak yöntem geliştirme konusunda halk bilimi alanında yapılan çalışmalardan kullanılacak yöntem konusunda örnek alınmış, araştırma yöntemleri geliştirilerek bir yöntem ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmacı sadece veri toplayan, onları işlemekten geçiren ve belirli açıklamalara varan bir faaliyet dizini gerçekleştirmez. Aynı zamanda, araştırmasının başından, yazılım ve raporlama aşamasına kadar belirli bir bilimsel bir topluluk içinde ve onun kendisine sağladığı bilimsel donanım ile hareket eder. Gerek araştırma yaptığı konuda kendisinden önce yapılmış çalışmalara gönderme yaparken, gerekse gerçekliğe ulaşma yolu ve usulü seçtiği yönde donanım belirleyicidir (Kümbetoğlu, 2012: 41).

İlk olarak araştırma sahasıyla ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. Çarşıbaşı ilçesiyle ilgili halkbilimsel açıdan bir çalışma yapılmamasından dolayı Doğu Karadeniz ve Trabzon ile ilgili yapılmış çalışmalar içerisinde Çarşıbaşıyla ilgili veriler bulunup fişlenmiştir. Doğu Karadeniz bölgesi ve Trabzon ile ilgili yapılan tarih, coğrafya, kültür tarihi, siyasi tarih, iktisadi tarih, sözlü tarih, folklor araştırmaları, derlemeler, dil araştırmalarıyla ilgili kaynaklar taranmıştır. Doğu Karadeniz bölgesiyle ilgili yabancı araştırmacıların, seyyahların yazdıkları yabancı kaynaklar incelenmiştir. Araştırmamızın konu başlıklarıyla ilgili Türk halk bilimi alanında yapılan temel çalışmalar incelenmiş ve fişlenmiştir. Literatür araştırmaları sonucu elde edilen verilerle değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çarşıbaşı sahasıyla ilgili halkbilimsel bir çalışma yapılmamasından dolayı araştırmanın temelini, alan araştırmaları sonucu elde edilen veriler oluşturmuştur. Alan araştırmasına çıkmadan önce Çarşıbaşı haritası incelenmiş, köylerle ilgili tespitler yapılarak bir planlama yapılmıştır. Köylere çıkmak, kaynak kişilerle irtibata geçmek için tarafımızdan kendi imkanlarımız kullanılmıştır. Kendi imkanlarımızla ilçenin köylerinde saha araştırmaları yürütülmüştür. Yapılan alan araştırmalarında görüşme yapılan kişilerin yaşça büyük kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Görüşme yapılan kaynak kişilerin önemli bir kısmı 70 ile 100 yaş aralığındadır.

Araştırma sahasına gitmeden önce halk biliminin bütün kadrolarıyla ilgili sorular hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında Nail Tan'ın, "*Folklor Halk Bilimi Genel Bilgiler*" adlı çalışmasındaki folklor alanıyla ilgili hazırlanmış sorulardan yararlanılmıştır (Tan, 1985: 71-115). Sorular yazılırken halkın anlayacağı bir dile sahip olmasına dikkat edilmiş ve kaynak kişinin daha rahat cevap verebilmesi için örneklendirilmiştir. Saha araştırması sırasında sorular sürekli güncellenmiştir.

Alan araştırmasında "katılımlı gözlem" ve "derinlemesine mülakat" yöntemi kullanılmıştır. Saha araştırmasında başvurulacak yol, yöntem için Özkul Çobanoğlu'nun "*Halkbilimi Kuramları*

ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş", Kennet S. Goldestein'in "*Sahada Folklor Derleme Metodları*" adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.

Katılan gözlemci olarak, derleyici, birçok avantajlara sahip olacaktır. Eğer maksadını saklayabiliyor ve hadiseye diğerlerine eşit bir kimse olarak kabul ediliyorsa, durumu en tabii halinde inceleyebilecektir. Böylece, yalnız etrafında olup bitenleri değil, fakat ayrıca kazandığı tecrübeyle, oynadığı rolü de hissetebilecektir. Aktif bir şekilde hadiseye katılmak suretiyle, diğer katılanlarla bir birlik kuracaktır; bu şekilde, olayın yalnız mekanik özellikleriyle yetinmeyip mahiyeti hakkında da bilgi edinebilecektir (Goldestein, 1977: 55).

Görüşme (mülakat) folklor derleyicilerinin en çok kullandığı alan araştırması yöntemidir. Görüşmeyle derleyici, kaynak kişinin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri, bunların sebeplerini öğrenir. Derleyici bu yolla kişinin iç dünyasını, kültürünü ve buna dair bilgisini öğrenir. Görüşme, ayrıca derleyiciye halk kültürü malzemesinin aslını verir (Çobanoğlu, 2015: 93). Mülakat sırasında kaynak kişilerin tavırları, jest ve mimikleri değerlendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Alan araştırması sonucu elde edilen veriler, ses ve video kayıtları, fotoğraflar bilgisayara aktarılıp yedeklenmiştir. Kayıtlardan elde edilen veriler konularına göre tasnif edilmiştir. Ses ve video kayıtları dinlerken deşifre edilmiştir. Ses kayıtlarının bazılarının kahvehanelerde yapılmasından dolayı dinlerken zorluklar yaşanmıştır. Ayrıca hava şartlarının kötü olduğu zamanlarda yapılan ses kayıtlarında sesin uğultulu çıkmasından dolayı dinlerken sorun yaşanmıştır.

Ses kayıtları deşifre edildikten sonra ortaya çıkan malzeme konu başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Elde edilen veriler Türk kültür tarihi bağlamında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇARŞIBAŞI İLÇESİNİN TARİHİ

1.1. Çarşıbaşı/ İskefiye Adı Üzerine

Çarşıbaşı ilçesinin eski adı "İskefiye", "İskefe'dir. İskefiye kelimesinin anlamı hakkında araştırmacılar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. İlyas Karagöz'e İskefiye ismi: Yunanca SKOPTO sözcüğünden, çeşitli Yunan lehçelerinde çeşitli anlamlarından bazıları şöyle Hendek, siper kazma, toprak işçiliği, yalak, maslak, sahan ve gemi ve daha birçok anlamlar içeriyor. Deniz kenarında olduğundan adının denizcilikle ilgili olduğu kesindir (Karagöz, 2006: 361).

Bilge Umar, İskefiye isminin: Çarşıbaşı kasabasının eski adı Eski Helen dilinde "Kayık" anlamına gelen Skaphe'den gelebileceğine ileri sürmektedir (Umar, 1993: 347). Eski Yunancada Skafia "Oluk, Tekne, Çanak, Hendek" (Öztürk, 2012: 693). İskefiye ismiyle ilgili bir diğer görüş şöyledir: Boyalanmış deriyi işlemek için kullanılan ağaçtan yapılan araç. Arapça sukuf sözünün çoğulu ile birlikte oluşan 'iskefe eklenen yer ismi takısı ile oluşan ağaç ustalarının mekanı anlamında bir kelime. Bugün Çarşıbaşı'nda Keşan ustalığı, keşanları boyama işlemleri, ince ağaç ustalığı yaygın olarak devam ettiği ortadır (Akıntürk, 2012: 47). İskefiye ismi 1962 yılında Çarşıbaşı olarak değiştirilmiştir. Yeni ismin Çarşıbaşı olarak belirlenmesinde İskefiye'ye geçmiş dönemlerde Pazarönü denilmesi etkili olmuştur. Vakfikebir'e pazara gidenlerin ilçe merkezinde konakladıkları ve bu yüzden buraya Pazarönü dedikleri kaynak kişiler tarafından belirtilmektedir. Bundan dolayı Çarşıbaşı isminin verilmesinde ilçenin geçmişte Pazarönü olarak anılmasının etkili olduğu düşünülebilir.

1.2. İlk Çağlardan Trabzon'un Fethine Kadar Çarşıbaşı/ İskefiye Tarihi

Tarihte tüm araştırmacılar tarafından kabul görmüş kültürlerinden birisi olan Türk kültürü, hem içerisinde barındırdığı çeşitlilik hem de yayıldığı coğrafya açısından dünyanın sayılı kültürlerinden birisidir. 20-90 doğu boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasındaki 12 milyon kilometrekarelik alanda meskûn olan Türk kültürü, Orta Asya steplerinden Avrupa'ya kadar uzanan bir coğrafyada hüküm sürerken tarihi süreç içerisinde birçok kültürle etkileşim içerisine girmiştir. Orta Asya'dan Batı yönünde göç etmeye başlayan Türkler, birçok farklı kültür ile karşılaşmışlardır. Türk kültürü kendi kültür potasında mevcut kültürleri eriterek bir sentez

oluşturmuştur. Böylece zenginleşerek günümüze gelmiş, Anadolu'da yaşayan en kalıcı medeniyeti kurmuştur (Yılmaz, 2014: 39).

Çarşıbaşı ilçesi tarihi süreç içerisinde Türk kültürünün hakim olduğu, İskit, Hun, Kıpçak, Hazar, Peçenek, Bulgar, Uz, Oğuz Türklerinin yaşadığı kadim bir coğrafyadır. Çarşıbaşı ilçesinde bugün eski köy isimleri, yer ve mevki adlarına bakıldığında (Kaleköy- Makramanos, Hazer - Hazar, Serpil- Kurgantas, Balbal - Kotaliza, Kargan, Ca-kut) gibi isimlerde kadim Türk kültürünün izleri görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesinin ilk yerleşmeleri hakkında ilk arkeolojik araştırmalar Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından yapılmıştır. Kılıç Kökten'in yaptığı yüzey araştırmaları Doğu Karadeniz bölgesindeki tarih öncesi buluntuları ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmalar içerisinde araştırma sahamız Çarşıbaşı ile ilgili bir bulgu yoktur.

Bölgeyle ilgili bir diğer araştırma P. M. Dolukanov tarafından yapılmıştır. Sinan Kılıç'ın belirttiğine göre bu çalışma: P. M. Dolukanov tarafından Ağustos 1997'de gerçekleştirilmiş, bu araştırma sırasında Beşikdüzü-Şalpazarı arasındaki vadi içinde saptanan bir kaya sığınağında tarih öncesi dönemlerden kaldığı düşünülen çakmak taşı aletler ele geçmiştir (Kılıç, 2016: 14).

Çarşıbaşı yöresi ile ilgili kaynaklarda adı geçen ilkçağ kalıntısı bulunmamaktadır. Ancak yaptığımız alan araştırmaları neticesinde Çarşıbaşı'nın Yavuz ve Yeniköy köylerinin yukarısında yer alan Ahrengeloz bölgesinde bulunan mağaralar, basamaklar ve benzer yapıların ilkçağ kalıntısı olabileceğini düşünebiliriz. Ahrengeloz bölgesiyle ilgili yapılmış bir çalışma yoktur. Ancak Ahrengeloz hakkında efsane kabilinden anlatılar oldukça fazladır. Ahrengeloz bölgesinde definecilerin uzun yıllar altın aradığı anlatılmaktadır. Odaların içinde yer alan geyik motifli kaya resimlerinin tahrip edildiği söylenmektedir. Definecilerin bu alanda bulunan İlkçağ'a ait olduğu düşünülen eserleri tahrip ettiği ve alıp götürdüğü iddia edilmektedir. Ahrengeloz bölgesinde yapılacak arkeolojik araştırmalar bölgenin önemini ortaya çıkaracaktır.

İlyas Karagöz, Vakfikebir yöresinin ilk adının ilk kez M.S. birinci asırda Liviopolis şeklinde geçtiğini aktarmaktadır. Biopolis sözcüğünün kent ve kale anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Biopolis/ Viopolis ve Bio sözcüğünden üretilen BIOS kelimesinin hareketli insanlar anlamına geldiğini, yörenin antik çağ halkı olan Mosynekerin hareketli olma sıfatlarıyla birleştiğini ileri sürmektedir. Polis sözcüğü şehir anlamına geldiği gibi kale, müstahkem mevki anlamlarına da gelebileceğini anlatır. BİOPOLİS birleşik kelimesinin "Hareketli İnsanların Kalesi" ya da müstahkem mevki anlamına gelebileceğini belirtmektedir. Bu anlamın Mosynekerin krallarının oturduğu müstahkem kale ya da mevki anlamlarıyla kucaklaştığını söylemektedir. Bios sözcüğünün

ok, kiriş, yay geldiğini ve Mosynekerin kullandıkları silahlarla birleştiklerini bildirmektedir (Karagöz, 2006: 343-357).

Feridun Emecen ise Liviopolis'in Yavabolu olma ihtimalinin büyük olduğunu ileri sürmektedir. Feridun Emecen, araştırma sahasında içinde bulunduğu alanla ilgili tespitlerde bulunmaktadır. Feridun Emecen'e göre: Sahil kesiminde Eski Görele Kalesi ve Zeytin burnundan itibaren Yoros (Fener) burnuna kadar derin bir kavis çizen koyda, Ağasar, Fol, Kirazlık, Gılda (Yalıköy/ Kaleköy) ve İskefye (Çarşıbaşı) dereleri boylarında küçük iskan birimlerinin var olduğu düşünülebilir (Emecen, 2010: 69).

İlyas Karagöz, antikçağla ilgili olarak bir kanıtın bugün Çarşıbaşı Kaleköy sınırları içerisinde yer alan Klita Kalesi olabileceğini belirtmektedir. (Bkz: Ek 2.1, Ek 2.2, Ek 2.3.). "Kalita", "Galitta", "Gelita", "Glita" şeklinde geçen bir kalenin baraka, kulübe anlamlarına geldiğini ve yine Mosynekerin oturduğu ve adlarını aldıkları kulube ya da barakalarla karşımıza çıktığını anlatmaktadır. Ayrıca "Kalia", Kulube, Baraka anlamında Vakfikebir, eski Kerasun yöresinde Mosynekerin oturdukları düşünüldüğünde Mosynek adının bir iskan şeklinde yapılmış odundan yapılmış kulübelerde oturan anlamına geldiği için kalenin adının Mosynekerden bir hatıra olarak günümüze taşındığını ileri sürmektedir. Fakat bugünkü kale kalıntılarının Mosyneklere ait olmadığını ancak kaleyi yapanların antik çağların bir kalıntısı olarak bu ismi olabileceğini söylemektedir (Karagöz, 2006: 343-357).

İlyas Karagöz'ün, Klita Kalesinin adının Mossynoiklerin hatırası olduğunu söylediği Mossynoiklerle ilgili Mehmet Bilgin şunları söylemektedir: *Mossyn denilen ağaçtan yapılmış ev ve kulübelerde oturdukları için Mossynoik olarak adlandırılır. Bu halk Giresun/ Kirazlık'ın batısındaki topraklarda yaşıyordu (Bilgin, 2002: 33)* Osman Emir'in Ksenophon'dan aktardığına göre bu halkın kralı bir dağın tepesinde bir kulede oturur, halk tarafından ortaklaşa beslenir, bir zarar görmemesine dikkat edilirdi. Kral hiçbir surette dışarı çıkarılmazdı. Mossynoiklerin evinde babadan oğula yetecek ekmek bulunur, zeytinyağı yerine balık yağı kullanırlardı. Çocuklarını kavrulmuş kestanelerle beslerlerdi (Emir, 2011: 71-72). Kale Mossynoik'ler ülkesinin en yüksek yerinde bulunan ve anaşehir dedikleri şehrin önündeydi. Mossynoik'ler bu kale yüzünden birbirleriyle savaşıyorlardı; çünkü onu hangisi ele geçirirse tüm Mossynoik'lerin efendisi sayılıyordu (Ksenophon, 1974: 160). Mehmet Bilgin, Mossynoiklerin yağmalanan ambarlarında ekmek, kızılıktan buğdaylar, yassı cevizler, kokulu ve biraz eski şarabın yanı sıra küplerde tuzlanmış yunus balığı eti ile kaplar içinde balık bulunmasının Mossynoiklerin kıtlık tehdidinde yiyecek saklamalarının bol tarımsal üretim yaptıklarının göstergesi olduğunu ileri sürmektedir. Mehmet Bilgin, Mossynoiklerin açık deniz balıkçılığı yapıp avladıkları yunus balığından tuzlu balık ve balık yapabildiklerini bundan dolayı denizcilikte ileri bir halk olduklarını belirtmektedir. Bu durumda onların deniz ticareti yapmış olabileceğini ileri sürmektedir. Mehmet Bilgin, Mossynoiklerin şehirlerinin ahşaptan inşa edildiği için günümüze bu yerleşime ait kalıntı

ulaşmadığını belirtmektedir. Arkeolojinin gelişmesinin konuyla ilgilenenlere önemli bulgular sunacağına üzerinde durmaktadır (Bilgin, 2002: 33-36).

Çarşıbaşı Kaleköy sahilinde bulunan Klita Kalesinin yaklaşık iki km. batısında araştırmacıların adını antikçağa dayandıkları Vakfikebir'e bağlı Kirazlık köyü bulunmaktadır. Kirazlık köyünün eski ismi kaynaklarda "Kireşon" olarak geçmektedir. Bugün Kirazlık köyü için hala "Köreşan" isminin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Mehmet Bilgin, bölgeyle ilgili en eski kaynaklar tarandığında karşımıza üç tane Giresun çıktığını bildirmektedir. Kirazlık köyünün olduğu bölge bunlardan bir tanesidir. Giresun/ Kerassonte Trabzon'un 42 km batısında ve Vakfikebir'in doğusuna düşen Kirazlık Deresi'nin ağzındaki Kireşon/ Kirazlık köyünün olduğu yerdedir. M.S. 500 yıllarında yazılan Anonim Periplo'da Kerassonte, Koralla/ Görele (Kale) Burnu'ndan yaklaşık 12 km. doğuda gösterilmiştir (Bilgin, 2002: 30).

Mehmet Bilgin bu bilgiler neticesinde Ksenophon'un anlattıkları gözden geçirildiğinde Vakfikebir ilçe merkezinde bulunan Kirason/Kirazlık köyü olduğunu söylebileceğini belirtmektedir (Bilgin, 2002: 30). İsmail Hacıfettahoğlu, Ksenophon'un Kerasus diye söz ettiği yerin Vakfikebir Kirazlık köyü olduğunu söylemektedir. ¹*Ksenophon'un sözünü ettiği, Trabzon'dan üç günlük yürüyüşle varılan, askerinin denetlendiği ve sayıldığı, ganimetlerin pazarında satıldığı Kerasus'un bugünkü Giresun olmadığı ittifakla kabul edilir. Çünkü, bugünkü Giresun şehri Milattan önce 185-169 yıllarında, Onbinler hadisesinden yaklaşık 220 yıl sonra, Pontus Kralı I. Farnakes tarafından kurulmuştu ve şehir önceleri kurucusunun adıyla Farnakia olarak anılıyordu. Ksenophon'un sözünü ettiği Kerasus, eski adı Keraşon olan Vakfikebir'in Kirazlık köyüdür. Burası o dönemde, yani bundan 2400 yıl önce, onbin kişilik bir orduyu günlerce ağırlayacak, ihtiyaçlarını karşılayacak güce sahip önemli bir şehirdi. İlyas Karagöz de Kerasun adını taşıyan bu antik çağ kentinin Vakfikebir yöresinde olan bir kent olduğunu anlatmaktadır (Karagöz, 2002: 348). Bayram Arif Köse, Kirazlık ile ilgili tespitlerde bulunmuştur. On binlerin Trabzon'dan hareketle üç günde Giresun'a, on günde de Ordu'ya vardıkları belirtilmiştir. Fakat Trabzon Giresun arası mesafe üç güne, oradan Ordu'ya varmak üç günden daha kısa zamanda olmalıdır. Fakat bu süre on gün olarak verilmiştir. Dolayısıyla Onbinlerin üç günde Vakfikebir Kirazlık mevkiine oradan da on günde Ordu'ya vardıkları düşünülebilir (Köse, 2012: 94).*

Mehmet Bilgin, Giresun'u Kireşon/ Kirazlık köyü olarak tanımlamasının sadece coğrafi alanlarla değil tarihi bilgilerle de uyum sağladığını belirtmektedir. İsmail Hacıfettahoğlu, tarihî kaynaklarda Kerasus olarak da kaydedilen Keraşon şehrinin bir çok yönde gelişme gösteren bir ticaret ve medeniyet şehri olduğunu ileri sürmektedir. Gelişme gösterdiği sahalardan birisini

---

¹ <https://ismailhacifettahoglu.blogspot.com.tr/2009/11/kurtulusunun-90nci-yilinda-vakfikebir.html>, Erişim Tarihi (03.03.2018)

demircilik olduğunu bildirmektedir. Kereşon'un o günkü ihtişamından kalan tek eserin Klita Kalesi olabileceğini düşünmektedir.

Bu bilgiler ışığında Çarşıbaşı yöresinin, antik zamanlara uzanan Kireşon şehrinin komşusu olması, yine yukarıdaki anlattığımız araştırmacılara göre kökleri antik döneme uzanan Klita Kalesi ve Ahrengeloz adı verilen tarihi bölgeye sahip olması Çarşıbaşı'nın antik çağlara kadar izleri uzanan bir yer olduğunu göstermektedir.

İ.S 131 yılında Cappadocia eyaletine vali olarak atanan Arrianus'un göreve başlamadan önce yazdığı Karadeniz Seyahati'nde Yoroç "Hieoros" (Kutsal Dağ) anlamında geçmektedir (Bkz: Arslan, 2005: 130). Tarihsel süreç içerisinde Karadeniz'in kuzeyinden ve Hazar ötesinden gelen İskit, Kimmer, Hun, Hazar, Kıpçak ve Oğuz urukları farklı zamanlarda Kafkasya, oradan da Doğu Karadeniz üzerinden bütün Karadeniz bölgesine yayılmışlardır. Bu coğrafyadaki otokton kadim kültürlerle beraber yeni bir kültürel tabakalaşma meydana gelmiştir (Üçüncü, 2013: 97). Tarihi kaynakların ışığında bölgenin Antik Helen Kolonizasyonu öncesinde Kimmer ve İskitler tarafından iskan edildiği söylenilebilir.

M. Ö. 8. asırda Karadeniz'in kuzeyine Kimmerler hakimdi. M. Ö 8. asrın sonuna doğru Orta Asya'dan gelen İskitlerin baskısı ile bölgeden hareket eden Kimmerler sırasıyla Kafkaslara, Doğu Anadolu'ya, Kızılırmak kavisine, Sakarya bölgesine kadar ilerleyip Doğu Anadolu'yu işgal etmişler. Kimmer saldırıları Karadenizdeki Helen Kolonizasyonunu yok etti. Kimmerleri takiben bölgede İskitler bölgeye gelmiş. Uzun yıllar Karadeniz'de İskit kültürü hakim olmuştur (Bilgin, 2002: 13-14). İskitlerin bölgeye yerleşmeleri Yunanlıların bölgeye koloni kurmalarından önce olmuştur. Herodot'a göre, Kimmerleri takip ederek Asya'ya gelen bu halk, Medlerin egemenliğine son vererek Anadolu'ya yayılarak yirmi sekiz yıl hüküm sürmüştür (Tellioğlu, 2006: 31-33). İskitlerin Çarşıbaşı yöresine yerleşmesi ile ilgili elimizde kesin bir kayıt yoktur. Fakat Çarşıbaşı ilçesinin eski adı olan İskefiye isminin İskitlerden gelebileceğini söylenmektedir. Çarşıbaşı yöresi kültürünü oluşturan mitoloji, gelenek ve görenekler ve özellikle inanış ve uygulamalar İskit kültürüyle benzerlik taşımaktadır. Örneğin İskitlerin mezarlıkları dağ ve ormana yakın bölgelerdedir. Çarşıbaşı yöresinde köylerin zirve noktalarında, dağa yakın yerlerde mezarlıklar bulunmaktadır. Eski dönemlerde mezarlıkların yüksek tepelere yapıldığı ve mezarlar etrafında ziyaret olduğu bilinmektedir. İskitlerin bölgede yaşadığına dair bir diğer konu aile adları meselesidir.

İskit/Sakaların adının Saka/ Sakaoğulları biçiminde bölgede bugün bile yaygın olarak yaşaması yöredeki İskit varlığının bir göstergesidir (Bilgin, 2002: 13). Çarşıbaşı ve çevresinde bugün Saka soyadı yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum İskit izlerinin bölgede hala var olduğunu ortaya koymaktadır. İskit hakimiyeti sırasında başlayan bir göç dalgası Karadeniz bölgesinin stratejik konumunu önemli ölçüde değiştirmiştir. Ege'den ve Yunanistan'dan ticaret

yapmak amacıyla gelen Miletli, Foçalı ya da Atina göçmeni çeşitli topluluklar, M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren Sinop ve Trabzon'dan başlamak üzere Karadeniz'in güney sahillerine koloniler kurmuşlardı. Onlar bölgeye geldiklerinde Karadeniz'in adı kaynaklarda İskit denizi olarak anılmaktaydı (Telliöglü, 2009: 2). Yunanlılar kuzey sahiline geldiklerinde İskit kabileleri Tuna'dan Don ırmağına kadar ciddi bir varlık gösteriyorlardı. M.Ö 300'lerde bütün bu bölge belli ölçüde onların hakimiyetindeydi (King, 2008: 56).

Koloniler VI. yüzyılın başlarında bölgenin doğu kısmını ele geçiren Perslerin, M.Ö. 334'te Makedonyalıların hakimiyetine girmişlerdir. 323'te İskender'in ölümünden sonra yardımcısı Eumenes bölgeye bir süre hakim olmuştur. Sonrasında İran kökenli Mihridates hanedanı M.Ö 298'de Pontus Devletini kurmuştur. Roma imparatorluğunun doğuya yayılma siyaseti sonucunda M.Ö 63'te Mihridatesler bölgeyi Romalılara bırakmak zorunda kalmıştır (Telliöglü, 2009: 3).

Prehistorik dönemden sonra Doğu Karadeniz bölgesine yerleşen Kimmer ve İskitler tarih sahnesinden çekildikten sonra, bunların hakim oldukları sahada Türk kavimleri ortaya çıkmıştır. Bunturki, Kıpçaklar, Halaçlar, Afşarlar, Yazgurlar bölgeye yerleştiği düşünülmektedir (Telliöglü, 2002: 32).

Karadeniz'deki kültürel tabakalaşmaya baktığımızda geçiş bölgesi olması sebebiyle kadim otokton halkların Diriller, Tibarenler, Kolhlor, Mossiynekler, vb. yerleşim alanlarıdır. İkinci tabaka kuzeyden gelen Turanî kavimler ve Batıdan gelen [Yunan, Grek, Venedik, Ceneviz] kolonici kavimlerdir (Üçüncü, 2013: 98). Doğu Karadeniz bölgesine yerleşme hadisesi çok eski tarihlere uzanmaktadır. Araştırmalar bölgeye ilk olarak M.Ö.III. bin ile II. bin yılları arasında Oğuzlar'ın öncü kollarından biri olarak kabul edilen "Gas/Kas" ve "Gud/Gutiler" in, M.Ö. 675 yılından itibaren Kimmerler'in yerleşmeye başladıklarını ve bunların Anadolu ve Azerbaycan'da ilk Bozkır kültürünü yaşayan Proto-Türkler olduğunu göstermektedir. Trabzon şehrinde ilk olarak bahseden müellif Xenophon'dur. O'nun verdiği bilgilere göre M.Ö. 400 yılında Doğu Karadeniz'de yaşayan kavimler Kolhlar, Driller, Mossinoikler, Haibler ve Tibarenler olup, Faruk Sümer'e göre bunlar kesin olarak Yunan asıllı değillerdi. Doğu Karadeniz bölgesine Kimmerlerden sonra İskitler, Medler, Persler hâkim olmuştur. Bu hâkimiyet Makedonya kralı İskender'in M.Ö. 334 yılındaki doğu seferine kadar devam etmiştir (İnan, 2003: 71).

İç Asya'dan gelen göçlerin baskısı ile, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan kavimler, doğu-batı istikametinde hareketlerine devam edip, Orta ve Doğu Avrupada'ki toplumları, Kafkaslar ve Balkanlar'dan güneye inerek, Karadeniz'in güney sahillerini, Trakya ve Anadolu'yu, hatta Mısır'a kadar tüm Ortadoğu'daki toplumları etkilemiş, bugünkü toplumların altyapılarını oluşturmuştur (Bilgin, 2013: 36). İbrahim Telliöglü'nün belirttiğine göre İlkçağda Türk ve Türk topluluklarıyla akrabalığı söz konusu olan toplulukların yerleştiği Karadeniz bölgesine, daha sonraki dönemlerde Türk boylarının yerleşmesi devam etmiştir (Telliöglü, 2006: 65).

Hunlar, Hazarlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar, Oğuzlar, Sabirler, ve diğer Türk unsurları tarihsel süreklilik içerisinde bölgeye yerleşmişlerdir. İsimleri sayılan bu Türk topluluklarıyla ilgili yer adlarının bugün bölgede hala canlı olduğu görülmektedir. Çarşıbaşı/ *Burunbaşı* mahallesinin eski ismi *Hazar/Hazer'dir*. Hazar isminin Hazar Türkleri'nin bölgeye bıraktığı bir isim olduğunu düşünülebilir. *Çarşıbaşı/ Kaleköy* mahallesinin eski ismi *Makrinamoz'dur*. Mehmet Bilgin'in Rasony'den aktardığı bilgiye göre bu ismin Peçenek arasında mevcut Uz menşeli olan Maklara işaret eden bir yer adıdır.

Çarşıbaşı ilçesinin komşu ilçesi olan Vakfikebir'in *Aspurnanlı köyü* adını Göktürklerin Şapolyo adından gelen, Türk Bulgar lideri Asparuh'tan almıştır (Bkz: Tellioglu, 2006: 69). Yine Vakfikebir sınırları içerisinde yer alan *Komandera* köyünü oluşturan mahallelerin adları Kumanların bölgedeki izleridir. *Komendere Vamenli (Ortaköy)*, *Komandere Raşi (Rıdvanlı)*, *Komandere Kadahor (Akköy)*, *Komandera Habel (Açıkalan)* mahallelerinin isimleri Kumanlara ait izler taşımaktadır (Bilgin, 2002: 94).

Çarşıbaşı ve çevresinde yer adları, mevki adları, aile adları incelendiğinde yukarıda adları verilen Türk topluluklarıyla ilgili çok sayıda yer adı bulunmaktadır.

Doğu Karadeniz bölgesinde bu kavimleri ve onları oluşturan boy ve oymaklara ait isimlere sadece yer adı olarak değil, tıpkı Kolat, Saka, Kurtoğlu adında olduğu gibi geleneksel ve yaygın olarak taşınan aile adı olarak da rastlamak mümkündür. Mevcut bilgiler gözden geçirildiğinde Türk kavimlerine ait unsurların hemen hepsinden bir bakiyenin Doğu Karadeniz Bölgesine yerleşmiş olduğu bölgedeki yer adlarından ve eskiden beri devam edip gelen aile adlarından anlaşılabilir.

Trabzon ve yöresinde İslamiyet öncesi Türk kültürü unsurlarının canlı biçimde yaşaması, bu bölgeye diğer Türk boylarının Oğuz Türklerinden çok önce gelip yerleşmesi ile ilgili olmalıdır. Gerçekte Türkiye'nin en önce Türkleşen bölgesi, Trabzon ve çevresidir. Tarih içerisinde Hun Türkleri, Bulgar Türkleri, Alanlar, Sabarlar, Hazar Türkleri, Macar Türkleri, Uz Türkleri, Avarlar, Karluk Türkleri, Kuman/Kıpçak Türkleri, Kırgız Türkleri, Peçenekler çeşitli zamanlarda ve çeşitli sebeplerle Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne gelip yerleşmişlerdir (Demir, 2006: 35).

İskefiye ve çevresinin kayıtlarda geçen en eski yerleşim yerleri Yoroz (Fenerköy), Makarmanos (Kaleköy) ve İskefiye'dir.

İskefiye ile ilgili ulaşabildiğimiz en eski tarihi bilgi ise 1486 tarihli Tahrir Defteri'nde "Karova/ Kavak", daha sonraki tarihlerde "Karova/ Kavak man-ı diğer İskefiye" şeklindeki kayıttır (Birinci vd., 2012: 11). 1404 yılında bölgeye gelen İspanyol Clavijo araştırma sahamızın içine

girdiği bölgeyle ilgili şunları yazmıştır: Ertesi gün, sahil üzerinde kurulu büyük bir şehir gördük. Burası Tirebolu idi. Trabzon İmparatorluğu'na bağlı olan ilk yer burasıydı. Biraz daha ilerleyince, Horel adında bir kasaba gördük. Havanın durumu seyahate pek müsait olmadığı halde, buralara uğramayıp, akşama doğru Fol (Vakfikebir) adındaki kaleye uğradık. Geceyi geçirmek için orada kaldık. Ertesi gün rüzgar şiddetlendi. Saat dokuza doğru Sanfo adıyla bir kale gördük. Kürekçilerin dinlenmesi için buraya uğradık. İkinci üzeri tekrar hareket ederek Blatan (Akçaabat) limanına vasıl olduk (Clavijio, 1993: 68).

1.3. Trabzon'un Fethinden 19. Yüzyıla Kadar Çarşıbaşı Tarihi

Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon'u fethinden sonra Trabzon sancağında oluşturulan kazalar Trabzon, Of, Rize, Atina, Arhavi, Hemşin, Torul, Giresun ve Kürtün'dür. Trabzon kazası içerisinde ise yer alan nahiyeler Akçaabad, Maçka, Yomra, Sürmene'dir (Bostan, 2002: 27). Bu dönemde İskefiye, Akçaabad nahiyesine bağlıdır.

Osmanlı tarihi boyunca Yoros burnu ile Yobol burnu arasında kalan sahil yerleşimleri idarî anlamda Trabzon merkez kazasına, daha özeldede ise bu kazaya bağlı Akçaabad nahiyesine bağlı kalmışlardır. Trabzon sancağı hakkında bilgi veren, ilki 1486 yılına tarihli olan, muhtelif tahrir kayıtları bu havzada yer alan Yoros, İskefiye, Marna ve Yobol gibi kadim yerleşimlerin Akçaabat'a bağlı olduklarını göstermektedirler. Bahsi geçen sahil yerleşimlerinin Akçaabad nahiyesine bağlı olmaları fetihten önce, Trabzon Rum devletinin idarî-askerî teşkilatlanmasından kalmadır (Aygün, 2010:42). Necmettin Aygün'ün belirttiğine göre: Trabzon sancağı hakkında bilgi veren, ilki 1486 yılına tarihli olan, muhtelif tahrir kayıtları bu havzada yer alan Yoros, İskefiye, Marna ve Yobol gibi kadim yerleşimlerin Akçaabat'a bağlı olduklarını göstermektedirler (Aygün, 2010: 42). Vakfikebir arazisi Trabzon şehri ve çevresinde Türkleşmenin ilk olarak başladığı alanlar içerisinde yer almaktadır. Vakfikebir arazisi Çepni Türklerinin yoğun bir şekilde yaşadıkları bölgedir. Bu nedenle, ilgili arazideki yer adlarında Türk-İslâm etkisi sınırsızdır. Günlük yaşamda (özellikle de gelenek ve göreneklerde) İslâm kültüründen çok Orta Asya kültürünün etkisi söz konusudur (Aygün, 2008: 87). Faruk Sümer Çepniler'in yaşadıkları bölgeyi tahrir defterinden hareketle şöyle tarif etmektedir: Yavuz Sultan Selim devrinde yazılmış (921 = 1515-1516) Trabzon sancağı tahrir defterinde Çepnilerin yoğun bir şekilde yaşadıkları yer, "*Vilayet-i Çepni*" adıyla gösterilmiştir. Buradaki vilayet, yöre manasına geliyor. Defterdeki yer adlarından bu yörenin Giresun- Torul ve Görele arasındaki saha olduğu anlaşılıyor. Bilhassa Kürtün kazası tamamiyle Çepniler ile meskundu. Bunla beraber Çepniler Trabzon- Torul ve Vakfikebir arasındaki yerlerde de yaşıyorlardı (Sümer, 2016: 321). Çepnilerin Vakfikebir bölgesinde yoğun olarak yerleştikleri bölge Ağasar Vadisi'dir. Vakfikebir bölgesinin en doğusunda kalan Çarşıbaşı yöresinde de ciddi bir Çepni tabakalaşması mevcuttur. Çarşıbaşı'nın Taşlıtepe, Samsun, Çallı, Kovanlı, Serpil köyleri Çepniler'in yaşadığı bölgelerdir. Taşlıtepe'de yapılan alan araştırmalarında köylülerin ağız

özelliklerinin Çepni Ağzı özellikleri olduğu görülmüştür. Taşlıtepe köylüleri mülakat yaparken 81 yaşındaki Veysel Yavuz'un "*Biz asıl Çepniyüük, Çepnülükle gurur duyuyuz*" demesi Çepnilerin bölgedeki varlığının canlı olarak devam ettiğini göstermektedir.

Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun Trabzon'a gelirken bir fırtınaya yakalanmış çıktığı yeri Vakıf ilan edeceğini söylemiştir. Bugünkü Vakfikebir'e çıkmış ve orayı Büyük Vakıf (Vakfikebir) olarak vakfetmiştir. Mahmut Goloğlu bu tarihi olayı şöyle anlatmaktadır: *Trabzon'a deniz yoluyla gelen Gülbahar Hatun, fırtına yüzünden şehre varamaz. "Fol" denen kıyıda karaya çıkar. Burası liman niteliğinde oldukça elverişli bir koydur ve "Büyük Liman" denmektedir. Gülbahar Hatun, Büyük Liman'dan Trabzon'a karadan gelir. Sonradan Hatuniye İmareti'ni yaptırınca, ayağını karaya bastığı yerden Trabzon'a kadar olan devlet mallarını imarete vakfeder. Bu yüzden Büyük Liman kasabasının adı, büyük vakıf anlamına Vakfikebir olur* (Goloğlu, 2000: 34-35). Mahmut Goloğlu'nun aktardığı bu olay bugün Büyük Liman havzasında yaşayan hemen hemen herkes tarafından bilinmektedir.

Bölgenin fethinden (1461) sonra bu havza sahilinde yer alan köyler, XVI. yüzyılın ilk yarısında Yavuz Sultan Selim'in annesi adına Trabzon'da kurulan Hâtuniye Câmii İmareti Vakfi'na bağlanmışlardı. Bu nedenle, özellikle XIX. yüzyıl ortalarından günümüze kadar bahsi geçen yerleşimlerin bulunduğu Yoros burnu ile Yobol burnu arasında kalan körfez mıntıkası Vakfikebir olarak adlandırıla gelmiştir (Aygün, 2010: 41). 1583 tarihli defterde birlikte yazılan Karova İskefiye (Çarşıbaşı Merkezi), Keroşan (Kirazlık), Makarnamos (Kaleköy) köyleri ile Yoros n.d Çahori (Fenerköy), Yoros n.d İskefiye köylerinin vakıf köyleri olarak kayda girdikleri görülmektedir (Bostan, 2014: 94). 17.yüzyılın sonlarında Vakıf köyleri olarak kayda giren İskefiye yerleşimleri şöyledir: Birlikte kayda giren İskefiye (Çarşıbaşı) me'a Yoros (Fenerköyü) me'a mahalle-i Salava/ Salova ve Keramyoz (Keremköy) ve Arvela (Veliköy) ve Mudra (Gülbahçe) köyleri ile Makrayamus (Kaleköy) me'a mahallat, Kulgandoz (Serpil) hariç ez- defter, Savaruksa (Yavuz) hariç ez defter, Vacanoz (Şahinli), Voras (Kadıköy) hariç ez- defter olarak kayda giren köylerdir (Bostan, 2014: 95-98).

Hanefi Bostan'ın belirttiğine göre 1682 tarihli Avarız Defteri kayıtlarında İskefiye bölgesi, "İskefiye me'a Yoroz köylerine tabi dört mahalle, Makranyamuz köyüne tabi "mahallat" kaydından dolayı bu köyde en az iki mahallenin bulunduğu, dolayısıyla nahiyedeki mahalle sayısının 6 adet olduğu ortaya çıkmaktadır (Bostan, 2014: 94). Makranyamuz (Kaleköy) köyünde bugün de Zerdan, Kunus, Lagana, Kastanos, Karanlık, Zahnoğ, Kıran mahallesi olmak üzere birçok mahalle bulunmaktadır.

İskefiye ismiyle ilk kez 1486 tarihli tahrir defteriyle karşılaşıldığını yukarıda belirtmiştik. XIV. yüzyılın sonlarında Akçaabat nahiyesi dahilinde bulunan iskan birimleri içerisinde Karova n.d İskefiye/ Koroşan (Kirazlık), Makarnamos (Kaleköy), Yoros n.d . Çahori (Fenerköy), Yoros n.d

İskefiye, Yoros n.d Çahori köyleri yer almaktadır (Bkz. Bostan, 2014: 90-94). Bu bilgilerden hareketle Çarşıbaşı'nın kayıtlara geçen en eski köylerinin Makarnamos (Kaleköy), Yoros (Fenerköy) olduğu görülmektedir. Kaleköy sahilinde yer alan Klita Kalesi ve Yoroz'da yakın tarihe kadar kalıntıları bulunan Yoroz Kalesi Makarnamos (Kaleköy) ve Yoroz (Fenerköy) köylerinin bölgenin en eski yerleşim birimleri olduğunu göstermektedir. Böylece bölgedeki yerleşimlerin Köreşan deresi, Klita deresi, İskefiye Deresi ve Yoroz deresi vadileri boyunca kurulduğunu söylenebilir.

1650-1651 tarihli Avarızhane defterinde geçen İskefiye (Çarşıbaşı) köyleri şöyledir: İskafiye/İskefiye me'a Yoros, Kılıda, Makrayamus, Vacanus köyleridir (Bostan, 2014: 100). 1650 tarihinde bölgenin eski yerleşim yerleri olan Yoros (Fener), Klida ve Makrayamus (Kaleköy) köylerinin listede olduğu görülmektedir. Vacanus (Şahinli) köyünde kayıtlarda yer aldığı görülmektedir. 1583 tarihli Tahrir defterinde yer almayıp 1682 tarihli kayıtlarda geçen Çarşıbaşı köyleri şöyledir: Kulkandoz (Serpil), Saveriksa (Yavuzköy), Vacanoz (Şahinli), Vuross (Kadıköy) köyleridir (Bkz: Bostan, 2014: 102). 1682 tarihiyle birlikte İskefiye deresi vadisindeki köylerin kayıtlarda geçmeye başladığı görülmektedir. Bu köyler Vacanoz (Şahinli), Kulkandız (Serpil), Saveriksa (Yavuzköy), Vuross (Kadıköy) köyleridir. 17. yüzyılda bölgeye gelen Evliya Çelebi seyahatnamesinde Çarşıbaşı ilçesi Klita Kalesi ve Yoroz'a yer vermiştir. Klita kalesinin ismini Kiliye olarak belirtmektedir. Klita kalesi Evliya Çelebi'ye göre Ceneviz yapısıdır. *Bu da Trabzon nahiyelerinden olup fazlaca bakımlı ve şenlikli Laz köyleri vardır. Başka zeamet subaşuları vardır. Kalesi deniz kıyısında yüksek bir tepe üzerinde Ceneviz yapısı eski bir kaledir* (Dağlı ve Kahraman, 2008: 96). Evliya Çelebi Yoroz Burnu'ndan bahsederken bir kalenin varlığından bahsetmektedir. *Deniz kıyısında bir kayalı burun üzerinde dörtgen şeklinde bir küçük gayet sağlam yapıdır. Dört tarafında mamur köyleri vardır. Rum keferelerinden bir papaz yapısı olduğundan Yoroz Kalesi derler* (Dağlı ve Kahraman, 2008: 96). XVII. yüzyılın sonlarında Akçaabat nahiyesi yerleşim yerleri içerisinde yer alan İskefiye köyleri: İskefiye, Yoroz (Fener Köyü), Salava, Keramyoz (Keremköy), Arvela (Veliköy), Mudra (Gülbahçe), Kılıda (Yalıköy), Makrayamus (Kaleköy), Saveriksa (Yavuz), Vacanoz (Şahinli), Vuross (Kadıköy) köyleridir (Bostan: 2014: 95-98). 17.yüzyıl ile birlikte kayıtlarda adı geçen yeni İskefiye (Çarşıbaşı) köyleri görülmektedir. Bu köyler Keramyoz (Keremköy), Arvela (Veliköy), Mudra (Gülbahçe) köyleridir.

1. 4. 19. Yüzyılda Çarşıbaşı

1817-1819 yılları arasında Karadeniz'i gezerek Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası adlı eseri yazan P. Minas Bijikşyan'ın Büyükliman yöresi hakkında anlattıkları şöyledir:

Burada bir ırmak, köyler ve rumcada anahtar manasında olan Klida kalesi adlı eski bir kale vardır. Alışveriş için satıcıların gittikleri Çamlık, Folağzı Pazarı ve bir çay ile dükkanlar bulunan İskefiye pazarı buraya yakındır. Üzerinde eski bir kale bulunan Zeytunburnu denilen burun

buradadır (Bijikşyan, 1969: 39). P. Minas Bijikşyan Yoroz ile ilgili de önemli bilgiler vermektedir. *Yoroz Burnu Görele'nin onsekiz mil uzağındadır. Bu Trabzon'un Abaza'ya karşı kuzeye doğru denizde uzayan büyük bir burnudur. Vaktiyle büyük bir Atenas tapınağı ile güzel bir bahçenin bulunduğu bu mevki'in eski adı Mukaddes Dağ manasında olarak İeron Oros idi (Bijikşyan, 1969: 39).*

1840 yılında bölgeyi Jakop Philip Fallmerayer gezmiş Doğu'dan Fragmanlar adlı eserini hazırlamıştır. Doğu'dan Fragmanlar adlı eserinde Büyükliman yöresinde sadece bir ev ile birkaç dükkan olduğunu yazmıştır. Fallmerayer Yoroz Limanında konaklamıştır. Fallmayer Yoroz ile ilgili şunları anlatmaktadır:

Saat on ikiye doğru Yoros burnuna vardık ve altı gün önce tam buradan gece geçerken kapıldığımız duygulardan daha başa duygularla resim gibi güzel kayalık bir koyun deltasında, İncir Limanı (Feigenhafen) diyorlar, tekneyi öğle molası için karaya çektik. Deniz hiç de derin değil; sığ bir kıyıydı burası. Kolhis Osmanlıları yelkenleri indirip direği sökerek Odyssea'nın yoldaşları gibi kayığı kumsala çektiler ve burada ormanlık tepelerin gölgesinde gemici yemeklerini yiyip kendilerini uykuya bıraktılar. Delta iki yüksek sarp kayalık, açık yeşil ormanla ve fundalıklarla arasında iç içe girmiş ve hipotenüste birbirinden 300 adımı geçmeyecek uzaklıkta öylesine sevimli bir şekilde oturtulmuş ki, bu güzide mekana, öğle vakti bile gölge ve serinlik hakim olmuştu. Yan tarafta çalılık yamaçta tertemiz akan bir çeşme vardı. Çeşmenin yanında semiz, uzun yapraklı zeytin ağacı, arkada gölgeli ağaçların arasındaysa tek başına bir ev bulunuyordu. Ama üçgen, dar açılı köşesinde kapanmıyordu; karanlık, dar ve derin bir tepe yarığı, yuvarlık biçimdeki iki orman konileri arasından ve yanlardaki yüksek yamaçlardan dağa doğru giriyordu; aynı zamanda bir derenin yatağıydı ve Kolhise özgü büyük ağaçların yetiştiği bir yerdi. Çeşmenin başında neşeyle yediğim yemekten sonra gemicilerin uzun dinlenmesi sırasında yüksek ağaçlıklara doğru giderek dışarıya denize doğru baktım. Mavi dalganın oluşturduğu dar halkalar, uzaktaki büyümlü ayna gibi şahane görünümle parıldıyorlardı. Daha sonra her iki yandan ormanlık ön tepeye çıktım ve önce yarım saat arkada olan Yoros burnu'na doğru yürüdüm (Fallmerayer, 2002: 170).

William John Hamilton, 1842 yılında yayınladığı *Researches in Asia Minor, Pontus, Armenia* araştırma sahamız hakkında bilgi vermektedir. Klita Kalesi, eserde Gellita olarak geçmektedir. Hamilton Gellita kalesinin harabe bir eser olduğunu söylemektedir. Hamilton İskefiye Deresi ve Yoroz bölgelerinden bahsetmektedir. Hamilton Yoroz'da bir kale kalıntısından söz etmektedir (Hamilton, 1842: 249). 1835-1845 yılları arasında gerçekleştirilen nüfus sayımlarında İskefiye köyleri Vakfikebir kazasına tabii olarak görülmektedir. 1835-1845 nüfus sayımlarında karşımıza daha önce ismi kayıtlarda görülmeyen Hazer (Burunbaşı), Horeverha (Pınarlı), Samsun, Caydaniyoz (Cavdaniyoz), Cera (Kavaklı), Barharlı (Küçükköy), Lagot (Zeytinlik), Manganya köyleri kayda girmiştir. 1835- 1845 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında ilçenin nüfusu en yüksek köyleri ilçenin kadim yerleşim merkezleri olan Yoros (Fenerköy) ve Makranyamuz

(Kaleköy) köyleri olduğu görülmektedir (Bkz. Birinci vd. 2012: 49-52). Hatuniye Vakfı'na bağlı İskefiye Nahiyesi köylerinin yaylak ve mezra gelirleri hakkında bilgi 1844 tarihli Trabzon Evkaf-ı Vakfiyesi Defteri'nde bulunmaktadır. Bu deftere göre geliri en yüksek olan köy 475 akçe ile Vacanoz (Şahinli) köyüdür. Şahinli köyünü 300 akçe ile Saveriksa (Yavuzköy), 252, 5 akçe ile Vuross (Kadıköy), 200 akçe ile İskefiye takip etmektedir. Diğer köylerin vergi oranları şöyledir: Bendar (Çavuşlu) 187,5, Keremiya (Keremköy) 187,5, Makrinamoz (Kaleköy) 185, Yoroos (Fener) 177, Sebekyüz (Demirci) 165, Salava (Salova) 162,5, Aşağa Makranyamuz 155, Arvela (Veliköy) 150, Balaban (Küçükdere) 125, Cavdanyoz (125), Lagot 120,5, Cera (Kavaklı) 100, Celab'i ma'a Furca (Çelebi) 96, 5, Yalı 87,5, Saveriksa'nın Zonida 87,5, Mankaya 78, Barharlı (Küçükköy) 75, Mudura (Gülbahçe) 65,5, Mankanya 60, Horeverha (Pınarlı) 55,5, Hazer (Burunbaşı) 52,5. (Bkz: Usta, 2016: 230-231).

Zehra Topal tarafından hazırlanan *Akçaabat- Vakfikebir Öşür Defteri 1850* adlı eserde İskefiye, Nahiye-i İskefiye Deresi Vakfikebir Tabi Akçaabat olarak kayda girmiştir. Nahiye-i İskefiye Deresi'nin hane sayısı 1073'tür. Öşür defterine göre 1850 tarihinde İskefiye nahiyesine bağlı 27 yerleşim yeri görülmektedir. İskefiye'nin eski yerleşim yerleri olan Yoroos (Fenerköy) ve Makranmayuz (Kaleköy) köylerinin öşür defterinde vergi veren nüfus olarak önemli derecede olduğu görülmektedir. Vergi veren nüfus incelendiğinde birlikte kayda giren Vacanoz-Samsun-Bondika, Kulkandoz ve Keremiya köylerinin Yoroos ve Makranyamuz köyleri ile birlikte öşür vergisi veren nüfus olarak ilçenin en büyük köyleridir.

1850 senesinde Akçaabat Kazasına "*Vakfikebir Fol Deresi Nahiyesi*" adı ile bağlı olan Vakfikebir, 1851 yılında Nisan ayında Akçaabat'tan alınarak kaza haline getirilmiştir. İskefiye ve Yoroos'un da (Vilayet Meclisinin tasarrufuyla) bu tarihlerde Vakfikebir'e bağlandıkları muhtemeldir. Trabzon Vilayet Salnamesine dayanılarak, Vakfikebir'in 1874 tarihinde kaymakamlık haline geldiği birçok kaynakta geçmektedir. Ancak Vakfikebir, Sürmene, Görele ve Aybastı'nın kaymakamlık olması, 12 Ekim 1873 tarihinde Şura-yı Devlet kararıyla olmuştur (Birinci vd., 2012: 14-15). Şakir Şevket tarafından 1877 tarihinde yayımladığı "*Trabzon Tarihi*" adlı eserde İskefiye ve çevresi ile ilgili söyledikleri şöyledir: Trabzon cihetinde kain Yoroos burnu denilen mahal, bahriye haritalarının nukat-ı mühimmesinden olup orası makeddema cebel-i mukaddes manasına olmak üzere Ezinaros namıyla be-nam olarak Minor namında bir puta nispeten orada bir puthane ile cesim bir de bahçe yapıdırılmış olduğu cihetle, şimdi de bu nam-ı muharrefle yad edilmekte ve hala orada bazı atik divar eserleri görülmektedir. Daha öte tarafta bulunan Klita Kal'ası anahtar manasına olarak eski ve harap bir eserdir (Şevket, 2001: 88, 89).

5 Ağustos 1891 tarihli belgede Yeniköy diye yeni bir köyün kurulması ile ilgili yazışma verilmektedir:

Trabzon vilayetinin Vakfikebir Kazasına bağlı Bondika (Kovanlı) ve Vacanoz (Şahinli) köylerine bağlı bulunan yirmi üç hanenin bu iki köyden ayrılarak Yeniköy namıyla ayrıca bir köy kurulması hususuna dair Danıştay Dahiliye Dairesi'nin Meclis-i Mahsus-ı Vükela'dan ekli raporu arz ve takdim kılınmıştır. Bu konuda Padişah'ın emir ve fermanı ne şekilde buyrulur ise gereği yerine getirileceği arz olunarak yazımız kaleme alınmıştır. Sadrazam Kamil (Polat, 2008: 43).

Fransız araştırmacı Vital Cuinet, 1892 yılında yayınladığı "La Turquie d'Asie Geographie Administrative" eserinde Vakfikebir'in nüfusu ve köy sayısı hakkında bilgi vermektedir. Vital Cuinet Vakfikebir'in nüfusunun 17,650 köy sayısının ise 57 olduğunu belirtmekte ve bölgenin coğrafi konumuyla ilgili bilgi vermektedir (Cuinet, 1892: 47-48).

1906-1907 yılları sırasında Trabzon ve çevresinden Mekke-i Mükerrreme su yolları için yardımlar yapılmıştır. Çarşıbaşı İlçesinden yapılan yardımlar şöyledir: Yalı ve Makrیمانamoz (Kaleköy) Muhtarı 20 Raiç Akçe, Lağut (Zeytinlik) Muhtarı 10 Raiç Akçe, Kılıda Muhtarı 10 Raiç Akçe (Öksüz, 2000: 457).

1.5. Osmanlı Belgelerinde İskefiye ve Çevresi İle İlgili Bazı Kayıtlar

1603 Ramazanı Evasatında Trabzon, Yoros Nahiyesi Kalide karyesinden Murad b. Mustafa mahkemede halen Trabzon'da Yeniçeri Zabiti olan Mustafa Çavuş huzurunda ikrar edip "bundan önce babam Mustafa zuümadan Bostan Çavuşzade Mehmed Ağa'nın zeameti reayasından olup ben de Mustafa b. Mehmet Ağa'nın raiyeti oğlu olduğumdan babam Mustafa ve kendim ferman olunan tekalifleri karye ahalisine vaki olan salıyaneden talep ettiklerinde karye ahalileriyle birlikte verip reayadan iken bundan üç ay önce şu an burada olmayan Mehmet Beşe Kırkıncı'nın yoldaşı olup, onunla İstanbul'a gidip, beni altmış kuruşa yeniçeri edip, reyalıktan çıktım" dediği kaydolunmuştur (İnan, 2013: 257).

28 Haziran 1904 tarihli belgede Dahiliye Mektubi Kaleminden Trabzon Vilayet-i Aliyyesi'ne gönderilen yazıda Yoroz (Fener) köyünde gerçekleşen bir sınır kavgasına ilişkin kayıt şöyledir:

Vakfikebir kazasının Yoroz (Fener) köyünde müteveffa kayınpederi Hasan Ağa'dan zevcesine miras yoluyla intikal eden hane bahçesinin sınır işaretini kendisinin askerde bulunmasından yararlanarak yıkmaya, kendilerine engel olmak isteyen zevcesini dövüp tehdit etmeye cüret eden aynı köyden Kalafatoğlu Osman ile eniştesi Kandioğlu Mehmed hakkında gerekli kanuni işlemin yapılarak müdahalelerin engellenmesini isteyen Bahriye askerlerinden Mehmet oğlu Hasan mührüyle verilen dilekçe valiliğimize gönderilmiştir. İçeriğine bakarak gereğinin yapılması ve sonucun bildirilmesini rica ederim (Polat, 2018: 1904).

Trabzon Vilayet-i Mektubi Kalem-i Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Büyükliman Redfi Taburu Dairesi ahalisinden ve Vakfikebir kazasının Vuroz (Kadıköy) köyünden olup Rusya'da bulunduğu Trabzon Tümen Kumandanlığı'ndan bildirilen yazımızın alt kısmında künyesi yazılı Mehmet Oğlu Ahmet'in yakalanarak silah altına alınması hususunun gerekenlere emredilmesi ve sonucunun bildirilmesi arz olunur. Emir verme yetkisi makam sahibinindir (Polat, 2018: 89).

Trabzon Valisi, Reşad, *İzinli askerlerden, 1902 tarihli asker Rusya Sohum'da Marhavel'de amele olduğu Hane 2/4 Vakfikebir'in Kadıköy köyünden Moraloğlu Mehmet Oğlu Ali Doğum Tarihi 1877* (Polat, 2018: 89).

1.6. Yazılı ve Sözlü Tarih Araştırmaları Bağlamında 1. Dünya Savaşı Yıllarında Çarşıbaşı

1914 yılında başlayan Birinci Cihan Harbi sırasında işgal edilen ilçelerimizden birisi de Çarşıbaşı'dır. 14 Ekim 1914 günü Rus gemileri bölgeye ilk bombardımanını yapmıştır. 14 Ekim gecesinde Ruslar Trabzon'dan başlamak üzere Yoroç Burnu'na kadar olan hat üzerinden denize ve limana torpil döktüler. Rusların denize döktükleri torpillere toplamak için Mersin köylü Saraçoğlu Ahmet namında bahriye çavuşu bu işe memur edildi. 10 Ocak 1915 Pazartesi günü sahile çekilen torpil infilak etti. Can kayıpları yaşandı. Bölgeye ikinci bombardıman 25 Ocak 1915 tarihinde yapıldı. Bölgeye 3. ağır bombardıman 8 Şubat 1915 tarihinde yapıldı. Yoroç ve Boztepe gibi denize hakim bölgelerde bulunan gözcüler tarafından gemiler görülünce halka hemen haber veriliyor böylece bir derece tedbir alınmış oluyordu. Rus torpidosu Trabzon limanına sokularak şehri bombaladı. Aynı gün saat 10. aynı torpidolar Yoroç'dan dönüş yaparak uzaktan Trabzon'a yine ateş açtılar. Yoroç istikametinde iki kruvazör görüldü. Bu gemiler Ayasofya hizasına gelir gelmez tekmil toplarını şehre tevcih ederek salvo ateşe başladılar. Bombardıman vahşiyane ve caniyane şekilde devam ediyordu. Gemiler yangın çıkaracak mermiler atıyor, ölüm ve vahşet kusuyorlardı. Karadeniz sahilinin en kıymetli parçası yanıp kül olmak tehlikesi geçiriyordu. Bu bombardımanlar Trabzon'da tahribata ve can kayıplarına yol açtı (Lermioğlu, 2011: 220-236).

Muhacirlik döneminde Çarşıbaşı'nda yaşayan olaylar yazılı kayıtlarda yer almadığından bölgeden yaşanan olayları, halkın yaşadıkları sözlü tarih çalışmalarıyla elde edilmeye çalışılmıştır. Sözlü tarih çalışmalarında işlenecek yol ve yöntem konusunda Kemal Üçüncü'nün "Sözlü Tarih" çalışmalarından yararlanılmıştır.

Kemal Üçüncü, bir sözlü tarih çalışması sürecinde takip edilmesi gereken yol ile ilgili şöyle söylemektedir: Sözlü tanıkların veya bir geleneğe veya kurumlara ait bilgileri tarih yazımında değerlendirebilmek belli ölçütlere dikkat edilmesi gerekir. Tanıdıklığına başvurulacak kaynak kişi geleneğin aktif taşıyıcısı konumunda olması gerekir. Geleneği yakın çevresinden veya anlatılanlardan bilenlerin tanıklıkları ikinci dereceden tanıklıklardır. Bu çerçevede bir olaya veya duruma ait sözlü tanıklıklarda ve araştırmalarda kaynak kişinin biyografik bilgileri derlemenin yapıldığı ortamın, bağlamın (= context) sosyal özellikleri son derece önemlidir (Üçüncü, 2011: 447).

Kemal Üçüncü, sağlıklı bir mülakat sırasında gözetilmesi gereken ilkeleri şöyle sıralamaktadır:

1. Öncelikle araştırma konusunun seçiminden sonra kaynaklardan literatürden konu ile ilişkili diğer çalışmalar gözden geçirilip gerekli notlar alınıp özümsemelidir. Konu ve temanın seçimi ve sınırlandırılması araştırma konusu bir veya iki cümlelik bir ifade haline getirilmelidir.

2. Bundan sonra çalışmasına uygun ekipman temin etmelidir. Araştırmanın planlanması aşamasında elde ettiğimiz ürünü nasıl bir amaca bağlı olarak kullanacağımıza göre şekillenir. Belgesel bir ürün hazırlıyorsanız kamere video kaydına power point sunu yapacaksanız fotoğrafa, müzik kaydı yapıyorsanız yüksek duyarlılık ve özellikli ses kayıt cihazına ihtiyacınız vardır.

3. Güvenli ve kaliteli bir mülakat yapabilmek için kaynak şahısla görüşme öncesinde ne yaptığınız konusunda onu bilgilendirmeniz ve bu bilgileri nerede kullanacağınızı açıklayarak tam bir mutabakata varmak gerekir. Bazı profesyonel araştırmacılar burada yazılı imzalı bir form kullandıkları da olur. Gelenek birbirlerini kırılmadan takip eden bir şahitler zinciri tarafından desteklenmelidir ki bu şahitler zinciri kendilerinden edindiğimiz hakikatin ilk şahidinden tutup hala hayatta bulunan taşıyıcılara veya yazıya ilk geçiren uzayıp gitmesi makbuldür.

4. Bilginin geçerlilik ve güvenilirliğini artıracak bir diğer husus araştırılan hakikati doğrulayacak onunla aynı paralellikte ve ondan bağımsız bir dizi şahidin bulunmasıdır.

5. Mülakat esnasında kayıt cihazını veya başka şeyleri karıştırarak meşgul olarak kaynak kişinin dikkatini dağıtabilirsiniz.

6. Her mülakat başlarken yer zaman kendi adını kaynak kişinin adı ve ne yaptığını kasete okuması bilgi ve tasnif karışıklığını önler.

7. Her mülakat başlarken yer zaman kendi adını kaynak kişinin adı ve ne yaptığını kasete okuması, bilgi ve tasnif karışıklığını önler.

8. Önceden bir çerçeve soru listesi hazırlanmalıdır.

9. Biyografi konusunda başlarken aşamalı olarak basit sorulardan başlamakta fayda vardır.

10. Mülakatta bazı kaynak kişiler kısa cevaplar verebilirler burada yapılması gereken şey konuyu detaylandırarak nitelikte müteakip soruları geliştirmektir. Araştırmacı buna hazırlıklı olmalıdır.

11. Sorularınız basit, kısa ve açık olmalıdır.

12. Detayları dikkatli bir biçimde takip etmelisiniz. Orada sizin için önemli bir ipucu olabilir. Anlamadığınız bir kavram ve terim varsa kısaca açımlayıcı sorularla onu anlamaya çalışın.

13. Yönlendirici sorular sorulmamalıdır.

14. Görüşme süresini 1-2 saatle sınırlı tutulmalıdır.

15. Topladığınız malzemeyi sağlıklı bir şekilde muhaza edebilmek için gerekli materyalin cinsine uygun koruma ve saklanma talimatlarına uyulmalıdır.

16. Kişiler söylediklerinden dolayı yasal bir kovuşturma ve soruşturmaya tabi tutulmayacaklarına güvenmek isterler. Bu konudaki bilgileri aktarmakta ketum davrabilirler. Bu konuda onlara güvenecekleri bir ortam ve diyalog sağlamak gerekir.

17. Araştırmacı kaynak kişiyle içtenlikli ve samimi bir ilişki içinde olmalı kaynak kişi araştırmacının tavrı ve tutumları karşısında kaynak kişi eziklik hissetmemelidir. Köylü-kentli okumuş/ bilgisiz kıyaslarına imkan verecek tutumlardan özenle kaçınmalıdır (Üçüncü, 2011a: 448-450).

Bu köyün muhtari savaşa 80 kişi yollamış. Geri bir kişi gelmiş (KK-1). Rus torpidolarının bölgeye verdiği zararları o dönemi yaşayan canlı tanıkların çocuklarına aktardıkları bilgilere ulaşılmıştır. Rus torpidolarının sahilleri top atışlarıyla dövmesi ile ilgili Çarşıbaşı Kaleköylü Ali Usta'nın babasından dinleyip bize anlattığı olay şöyledir: Dedemler o zamanlar siska (soğan) ekiyorlarmış. Bugün Çarşıbaşı Kaleköy'ünde yer alan Kumpar kıranın aşağısındaki bölgeye soğan ekiyorlarmış. Orada soğan ekerken Büyüklimandan gemilerin geldiğini görmüşler. Denizde büyük gürültü duymuşlar. Buldukları yerden eve doğru gitmeye başlamışlar. O sırada bir top Kumpar kıranına isabet etmiş. Yıllar sonra aynı mevkide ekin ekerken mermiler bulunmuş (KK-2). Rus torpidolarının sahilleri top atışlarıyla dövmesi sonrasında bölgede barınamayacağını ileri sürerek muhacir olan Fehime Çetindemir o süreci şöyle anlatmaktadır: Sahillerden bomba sesleri gelirdi.

Etraf yanyıyordu. Köyün ileri gelenlerinden Molla Osman bizi topladı. Molla Osman devlet katında olan bilgili bir adamdı. Köyde konağı varidi. Devlet kanadından çok ismi ağırlardı orada. Molla Osman, artık burada barınamayız dedi. Tası tarağı toplayıp yola koyulalım dedik. Sora biz elimizde ne varisa topladuk. Klita eskiden kumluğudi. Bakır kazanlarımızı, çömlüklerimizi, değerli eşyalarımızı alıp Klita'daki kumluğa gömdük. Dönersak aluruk onları diye umut ettük. Sora yola koyulduk (KK- 135).

19 Nisan sabah 06.30'da Vakfikebir önlerine gelen iki Rus torpidosu belli bölgelere 50 kadar mermi attı. 19 Nisan 1916 günü batıya doğru göç eden Müslüman muhacirler, Vakfikebir'in batı sınırında büyük bir faciayla karşılaştı. Rus deniz topçusunun bir muhacir kafilesine ateş açması üzerine kabile içinde bulunan, kadın çocuk, yaşlı 182 kişi bombardıman vahşetine uğradı (Bal, 2016: 68).

14 Mayıs 1916 tarihinde İskefiye (Çarşıbaşı) cihetinden Vakfikebir'e yanan dört Rus torpidosu burayı dört saatlik bombardına tabii tuttu, İskefiye iskelesine on beş mermi attı. 11 ağustos 1916'da Yoroş Burnu'na gelen iki Rus gemisi buraya otuz kadar mermi atarken diğer torpido da Yoroş'un batı taraflarına sekiz on top mermisi attı. Yoroş'daki mezarlık 1914-1916 Rus bombardımanlarıyla tahribata uğramıştır (Bal, 2016: 669-706).

Çarşıbaşı'ndan Haldizen'e kadar uzanan cephede bizim 14.000 kişilik bir kuvvetimiz vardı. 9. ve 13 tümenlerin ulaşması ile bu kuvvetlerin sayısı 25.000 kişiye ulaşacaktı. Rusların aynı cephedeki kuvvetleri ise iki misli idi. Rus genel karargahı, Kafkas Ordusu'na Vakfikebir- Kelkit-Erzincan hattını işgal emrini 31 Mayıs'ta vermişti. Savaş sırasında Vakfikebir'e bağlı olan Çarşıbaşı 1916 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Mehmet Bilgin'in Mareşal Fevzi Çakmak'tan aktardığı bilgilere göre Rusların Çarşıbaşı bölgesindeki 123. tümenleri, Hıdırnebi Tepesi'ni zapt etti. 9 Temmuz'da sahil cephesi'nde donanmanın desteğinde taarruza geçen Ruslar, İskefiye deresi boyunca uzanan mevzilerimize yüklendi. 11 Temmuz günü İskefiye Deresi doğusunda bulunan Türk tarafına çekilmiş , Rus donanması da Vakfikebir'i bombalamıştı (Bilgin, 2008: 55-93).

7 Haziran 1916 günü Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey İçişleri Bakanlığına gönderdiği telgrafta Vakfikebir'in Rus bombardımanından etkilenmesini şöyle bildirmiştir:

Bu sabah bir düşman torpidosu Şarlı (Beşikdüzü) ve Vakfikebir sahillerindeki kayıkları bombardıman ederek on kayık ile bir ahır ve kahvehaneyi tahrip etmiş ve altı baş koyunu telef etmiştir (Polat, 2018: 145).

10 Haziran 1916 günü Cemal Azmi Bey'in İçişleri Bakanlığına çektiği telgraf: 4. Sahil gurubunun sol kanadı dün gece düşmana taarruz ederek çarpışmanın bizim için avantajlı şekilde

hala devam ettiği ve Yoros sırtlarının bir kısmı geri alınarak ikinci bir tepeye yaklaştığı, sağ kanat ile cephede ise aralıklarla top çarpışmaları devam etmekte olduğu Vakfikebir Kaymakamlığı'ndan bildirilmiştir (Polat, 2018: 147).

Ruslar'ın Çarşıbaşı'nı işgal etmesi sırasında Rus askerlerle halk arasında yaşanan olaylar sözlü tarih çalışmalarımızda ortaya çıkmıştır. Bugün yüz yaşında olan Küçükköylü Ali Bıyıklı'dan dinlediğimiz anı şöyledir: *Ruslar Küçükköy'üne gelmiş. Burada eskiden çok kiraz oludi. Ruslar geldiği zamanda kirez zamaniydi heralde. Bizim köyde çok seneler muhtarlık yapmış bi adam varidi. Ruslar muhtari çıkarmışler ağaça. Demişler ki kirezleri tepesinden kes ver bize. Muhtar keseymiş. Adamlar yerde yeymiş. Muhtar demiş bunlari bu sene kesersek seneye ne yiyeceksiniz ?. Rus askeri muhtara biz bir soraki seneye kadar burda durmayız demiş* (KK- 3). 1917 yılında Rusya'da Bolşevik İhtilalinin çıkmasından sonra Ruslar bölgeden çekilmiştir. Ruslar'ın bölgeyi işgaliyle ilgili bilgi veren, yüz yirmi yaşına yakın olduğunu söyleyen, muhacirliği canlı olarak yaşayan Kaptan Sait Bektaş muhacirlikle ilgili şunları söylemektedir *"Muhacirlik zamanında çok garipluklar çektuk. Ruslar buralari işgal etmeye başladiler. Kayığı olan kayığılan gitti muhacirluğa. Biz ilk sifte ayrılmaduk buralardan. Babam o zamanlar kaptanluk yapardi. Akçaabat civarında da kolculuk yapardi. Ruslar gelince biz kayuklan çıktık burdan. İki buçuk sene muhacurlukta kalduk. Bi zaman sora haber geldi. Dediler ki Rusların kendi içinde isyan çıktı bırakti gideyiler. O haberi alınca kayuklara atlayıp gene gelduk memlekete. Buriye gelduk baktuk ki bizim boba evi yeni yeni yanmış gibi duriyi "* (KK-135).

Rusların Trabzon'u işgali etmeye başladığı sırada düşman esareti altında kalamayacağını düşünen halk muhacir olmuştur. Göçün asıl sebebi nüfusun yaşlı ve çocuklardan oluşmasıdır. Genç ve yetişkin nesil farklı cephelerdedir. Nüfusun yaşlı ve çocuklardan olması, savaştan bir gücün olmaması halkın göç etmesine neden olmuştur. Muhacirler gidebildikleri en son noktaya kadar gitmiştir. Muhacirliğe gidenlerin büyük çoğunluğu yürüme gitmiştir. Bir kısmı da kayıkla gitmiştir. *"Dedemler muhacirliğe kayuklan gitmiş. Kale yanından kayuklara binip göçünü alıp deniz yoluyla muhacurluk etmiş"* (KK-38). Karayoluyla göç edenler büyük zorluklar çekmiştir. Yiyecek ve yemek bulunamaması sebebiyle fındık posasından ekmek yapılmıştır. Fındık posasından yapılan ekmek sonucu birçok insan ölmüş. Trabzon- Giresun sahili insan seline dönmüş. Muhacir halkın çoğu Harşit çayını geçememiş. Harşitte boğularak ölmüştür. Muhacirliğin canlı olarak yaşayan rahmetli Havva Çete'nin kızına aldığı bilgiye göre muhacirliğe giderken küçük bebekleri su kenarına bırakanlar oldu. Çocuk ağlamaları etrafı sarmış. Muhacirliğe giderken nüfusta 12 yaşında olan ve gerçekte daha büyük olan , muhacirliği canlı olarak yaşayan Ahmet Çete muhacirliğe nasıl gittiğini, muhacirlik sürecinde neler yaşadığını, muhacirlikten nasıl döndüğünü şöyle anlatmaktadır: *Ruslar'ın Trabzon'a geldiği duyulunca her köyden insanlar göç etmeye başlamıştı. Sahiller bombalanıyordu. Yoroz tarafına bomba atmışlardı. Açlık, garibanlık, kutluk olmuştu. Seferberliğe başlamadan önce anacağım ölmüştü. Kaleköy'ü mezarlığına gömmüştüler onu. Ondan birkaç sene sonra babam bi daha evlendi. Muhacirliğe giderken babam, babamın ikinci eşi bir de*

iki kız kardeşimle beraber gittik. Babam yol ağzında öldi. Ruslar top attı. Yol ağzında Zefra başının orda. Giresun'a gitmeden. O toptan bobam etkilendi. Ödi koptı dediler. Yol ağzının az ilerisinde taşlar varidi. Kulak derdiler oriye. Bobam dayanamadi öldi. Kumluğa mezar açtuk. Bobami oriye gömdük. O sırada Mol Osman derdiler o adam da ordaydı. Sora ağlaya ağlaya yola devam ettük. Açlık canımızı aldı. Ordu'ya kadar gittik. Kız kardeşim açlıktan Ordu'da hayatını kaybetti. Büyükanam Ordu'ya giderken öldi. Muhacirliğe kalabuk gittuyduk. Yolda ben ailemi hep kaybettim. Bobacığumdan kalan çadiri koyardım kenara onda yatıdım. Muhacirliğe kalabalık gittiğimiz için çevremizde adam varidi. Millet bakti ki ben tek kaldım. Balavanozlu (Küçükdere/ Vakfikebir) Hüseyin Çavuş'un karisi beni aldı. Bende bizim köydeki yerlemizin tapusu, ailemizin evrakları varidi. Onları benden teslim aldı. Beni oradan Samsun'daki yetimhaneye götürdü. Yetimhaneye yerleştim. Tam iki sene yetimhanede kaldım. Yetimhanede okuma yazmayı öğrendim. Yetimhanede çok şeyler öğrendim. Orada ayakkabıcılığı öğrendim. Ustabaşlarımız gayrimüslimdi. Yetimhanede yemek yediler. Bizi baktiler. Biz orada meslek öğrendük. Bir gün Samsun'a Gülcemal vapurunun geldiğini duydum. Gülcemal Vapuru burdan Trabzon'a gidecekti. Bu durumu değerlendirmek istedim. Köyümü özlemiştim. Köydeki arazilerimi biliyodum. Arkadaşlarla konuştum. Biri İskefe'den biri Boztepe'den olan arkadaşlarımla yetimhaneden kaçmaya karar verdik. Yetimhaneden gizlice kaçtık. Gülcemal Vapuru'na gittim. Gemiye yanaştım. Atladım geminin içine. O zaman o kadar açtım ki. Açlıktan gözlerim neredeyse görmüyordu. Geminin içinde gezerken altına düşüyordum. Bir kadın beni gördü. Uşağım sen aç oldun heralde dedi. Bana yemek verdi. Yemeği yiyince gözlerim açıldı. Samsun'dan Trabzon'a yolculuğumuz bize çok uzun geldi açlıktan dolayı. Üzerimizde yetimhaneden aldığımız güzel elbiseler varidi. Trabzon limanına Gülcemal Vapuruna geldik. Hemen vapurdan indik. Taşbaşı'na yukarı yürüdük. O sırada sırtında üzüm çuvalıyla gezen üzümcü satan bir kocaman gördük. O zamanlar hamalların arabası felan yoğudi. Sırtına taşırdiler ne varsa. Birisinin elinde bıçak varidi. Aldi bıçağı sapladı üzüm çuvalına. Üzümler hep yerlere döküldü. Üzüm çuvalı yere dökülünce avuç avuç üzüm yedik. Hamal bağırıy. Biz yerdeki üzümleri yedik. Trabzon meydanına çıktık. O gün orada kaldık. Açlıktan ölüyoruz. Uşaklar dedi ki habu çeketimizi satalım da bişeler yiyelim. Ben çekete kıyıp çeketimi satamadım. Arkadaşlarımla biri ceketini eskiciye sattı. O zaman elbise millette yoğudi. Bize ceketleri yetimhaneden veriydiler. Çok değerliydi o elbiseler. Eskici hemen aldı ceketini. O ceketin parasıyla bişeler aldık yedik. İskefeli arkadaşım Trabzon'da adamı varidi. O adamlarını buldi. Kaldı yanlarında. Ben de İskefe'ye doğru yola çıktım. Trabzon'a geldiğimiz günün sorası günüydü. Yürüme gelirken akşam oldi Akçakale'de. Karanlık olduğu için devam etmedim. Akçakale'nin oraya kayıklar çekilirdi. Orda bir kayuğun güvertesine girdim, yattım orada. Ben orda yatırken gece gümm diye bişe vurdi kayuğa çok korktum. Ne yapayım halatlara sarıldım yattım aşağı. Hiç ses etmedim korkudan. Öyle korka korka uyudum. Sabah oldi Akçakale'den İskefeye erkenden geldim. Baktım ki ey gidi İskefe eski hali yok. Evler hasarlı görünüy. O cümbür cemaat yok. Her taraf sessizdi. İskefeye geldim. Dedim ki eve gitsem köyümde kimsem yok. Ben en iyisi Lağuttaki (Zeytinlik) halalarima gideyim dedim. Rüstemoğun Mahmut'un anası benim öz halamdı, Osman Akıntürk'ün büyük anası babamın öz halamdı. Zeytinlik köyüne yukarı yürüme başladım.

Netiro'nun İbrahim'in evinin oriye fest urmağının ordan yukari çıktım. Netiro'nun kapisinin karşısında siska ekenleri gördüm. İlkbahar aylariydi. Evlek çekip soğan dikerdiler. Ben de gözlerim iyi görmeyıdı açlıktan. Baktım orda arkoç toplay karılar. O sırada ordan bir kadın seslendi "Uşağım gel buriye bakayım Arkoç verelim saa" dedi. Ben açlıktan öliüyrum. Ne verisalar yiyeceğüm. Yanaştım onların yanına. O sırada kadın beni görünce "ooo bu bizim Ahmet" dedi. Bir sevinçle bağırdı geldiyanıma sarıldı bana. O kadın benim halam Osman Akıntürk'ün büyük ninesi Garip Asiye idi. Halam beni epey bakti. Sora halama dedim ki ben gidip yerlerimi göreceğüm. Geldim köye baktım ki köyde sünerler ayrılmış. Geldim geçtim yerimin başına. Bu konuda halamlar bana yardımcı oldu. Sora ben buralarda çalıştım ev kurdum. Öyle gelduk bugünlere (KK- 4).

1904 doğumlu Ahmet Çete'nin muhacirlik döneminde babasıyla ilgili anlattığı bir diğer anı şöyledir: Babam ölmeden önce yaşadığı bir olay var. Ruslar habı Sari kıranına geldi. Kayuklan beraber cephanı taşırdiler. Bobam Ruslar burdayken eve gelmiş. Ruslar bizim evin önündeymiş. O zaman evlerin pencereleri ağaçtan. Parmakluklarda ağaçtan. Rus askeri elinde çakı bıçağıylan parmakluklarla oynaymış. Bobamın da bahçede bir orak armuti varımış. O armuti çok severdi. Öürken bile dedi ki armut aşlamama iyi bakın. Neysa bobam ordaki askerlere demiş ki habı evi yakın yıkın ama haburdaki aşlamama asla dokunmayın (KK-4).

Muzaffer Lermioğlu Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş Hicret Hatıraları isimli eserinde Muhacirlikten dönerken gördüğü yerlerin durumunu eserine yazmıştır. Muzaffer Lermioğlu'nun Vakfikebir ve Çarşıbaşı yöresi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: *Vakfikebir limanındayız. Trabzon iline bağlı derme çatma bir kaç binayı seyrek olarak bir araya getirebilen bu minimini kasaba merkezinde göze çarpan tek bina, hükümet konağı, denizden sağlam görünüyor. Diğer bir kaç bina istisna edilirse geri kalan on binanın da çalılıarı sırtlarında. İlerledikçe sahil boyunda görünen köylerin hemen hepsi yıkılmış, viran kalmış. Saatlerce yol aldığımız halde bu köylerde tüten tek baca göremiyoruz. İssız ve kimsesiz dağlar, yamaçlar. Solmuş ve sararmış bağlar. Her taraf kasavat verici bir sukunet içinde. Klita köyü tamamen tahrip edilmiş, İskefiye taş yığını halinde. Burada yalnız iki dükkan her nasılsa tahripten kurtulmuş, taş yığını haline gelen bu çarşı yerinde şimdi kertenkeleler korkusuz dolaşıyor. Medrese ve karakol binasıyla sıra dükkanlar ve diğer binalardan eser kalmamış. Yoroz Burnu'nu aşıyoruz. Dik ve korkunç uçurumların eteklerinden sürünerek geçiyoruz. Deniz göl gibi durgun. Yoroz, Karadeniz'in fırtınalı havalarda gemicilere korku ve dehşet veren sayılı burunlardan birisidir. Buradaki deniz fenerinin binası yerinde, yalnız içindeki fener aşırılmış (Lermioğlu, 2011: 364). Muhacirlik sonrası evlerine dönen ve o süreci canlı olarak yaşayan Fehime Çetindemir, Ahmet Çete, Kaptan Sait Bektaş ve daha birçok isim evlerine geldiğinde evlerin yıkılmış olduklarını söylemektedir. 1923 doğumlu Havva Keleş'in babasından dinlediğine göre: Muhacirlik sonrasında Klita, Makranamoz, İskefiye bölgelerine geldiklerinde buradaki evlerin yanmış ve tahrip edilmiş şekilde olduklarını belirtmektedir. Muhacirlik sonrasında Çarşıbaşı köylerinde askerlerin açtıkları mevzilere rastlanmıştır. Kaleköy'ünde Kunus*

ve Demir'in kıranında, Burunbaşı'nda Hazer Tepesi'nde, Zeytinlik, Yoroz, Pınarlı ve Çarşıbaşı'nın diğer köylerinde mevzi kalıntıları görülmüştür. Bu kalıntıların çoğu bugün yerlerin kazılması, yol geçmesi gibi sebeplerden dolayı kaybolmuştur. Muhacirlik sonrası yıllarda köylüler tarafından ekin ekilirken bahçelerde mermiler bulunmuştur. Kaynak kişilerin belirttiğine göre Kaleköy, Pınarlı, Küçükdere, Zeytinlik köylerine hakim bölgede bulunan Kunus tepesinde savaş sırasında askerleri tedavi etmek amacıyla sığınma kuruluğu belirtilmektedir.

1.6.1. 1916-1918 Osmanlı- Rus Savaşı Sırasında Çarşıbaşı Bölgesinde Şehitler

1916-1918 yıllarında Rusların Trabzon'u işgali sırasında Ruslarla yapılan çatışmalarda şehit düşen yiğitlerin bir kısmının kabri günümüze kadar ulaşmıştır.

Dua Tepesi Şehitliği

Bugün Çarşıbaşı ilçesi Kadıköy'ü Dua Tepesi mevkiinde bulunan şehit mezarı Şalpazarlı Yakup Oğlu Hüseyin Özkan'a (1899-1916) aittir. Çarşıbaşı deresi Ağaçalı köyüne yakın Değirmenönü denilen mevkiide pusu kurularak şehit edilmiş. Son nefesini vermeden Şalpazarlı'daki köyünü görececek bir tepe üzerine gömülmek istediğini vasiyet etmiş (Gelleci, 2013a: 20). Ölümcül bir yara almış olan Hüseyin'in ölmeden önce köyünü görececek bir tepeye defnedilmek istediği, topal olduğu için muhacirliğe çıkamamış olan Kocamanoğlu Çolak Ali tarafından yerine getirilmiş ve Dua tepesi mevkiine defnedilmiştir. Şehit Çırakoğlu Hüseyin'in mezarı daha sonra ailesi tarafından yeniden düzenlenmiştir (Alşan, 2017: 188).

Şehit Mustafa Toprak

1916-1917 yıllarındaki Osmanlı- Rus Harbi'nde, Yoroz tepesi savunmasında şehit düşmüştür. Şalpazarlı-Kabasakal köyünden olduğu bilinmektedir. Kabri Salova mahallesinde kıran mevkiisinde Mustafa Çavuş'un evinin yanındadır (Akıntürk, 2012: 424).

Şehit Hurşit Atalar

Şehit Hurşit Atalar Şalpazarlı İlçesi Geyikli köyündendir. Şehitin kabri Çarşıbaşı ilçesi Serpil köyünde köprü kenarında bulunmaktadır. 1916-1917 yılları arasında Osmanlı Rus Harbi'nde şehit düşmüştür. (Ek 2.4).

19 Haziran 1990'da yaşanan sel felaketi Çarşıbaşı ilçesinde büyük hasarlar oluşturmuştu. Şehitin mezarının bulunduğu dere ve çevresinde yıkımlar meydana gelmişti. Şehitin mezarının yakınındaki cami, çay ocağı, değirmen yıkılmış fakat kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre

Şehit mezarına hiçbir şey olmamış Şehitin mezarının üzerindeki çiçekler bile aynı kalmıştır. Şehit mezarıyla ilgili Çarşıbaşı yöresinde efsane ve memorat kabilinde pek çok anlatı anlatılmaktadır.

Şehit Yüzbaşı Ziya Bey

Çarşıbaşı-Yoroz bölgesine savunan Osmanlı birliklerinin komutanı Yüzbaşı Ziya Bey Temmuz 1916'da şehit düşmüştür. Rüstemoğlu Mahmut'un Görele'den balıkçı arkadaşının akrabalarından olduğu söylenmektedir. Rus Harbi'nde çatışma sırasında Küçükköy Nanoğlu mevkinde ağır yaralı olarak geri mevzilere alınır. Mermida tepesi'nin hemen altında düzlüğe getirilir. Burada şehit düşer (Akıntürk, 2012: 427). Çarşıbaşı ilçesinde çok sayıda şehit mezarı olduğu söylenen bölgeler bulunmaktadır.

1.6.2. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Bölgede Yaşanan Salgın Hastalıklar

Birinci Dünya savaşı sonrasında Trabzon yöresinde büyük bir sıtma salgını olmuş. Sıtmadan yüzlerce insan ölmüştür. Bafra'dan Of'a kadar uzanan bölgede halkın yüzde 20-30'u sıtmaya müptela durumdaydı. Kafkas Cephesi'nde ordunun selamet-i sıhhiyesi girişilmiş emraz-ı sariye mücadelesi çevresinde sıtmayla mücadele için merkezi Samsun'da olan bir enstitü ile Bafra, Çarşamba, Terme, Fatsa, Ünye, Ordu, Giresun, Tirebolu, Vakfikebir, Trabzon ve Of'ta enstitüye bağlı laboratuvarlar kurulmuş, buralara uzman birer doktor ve gereği kadar sıhhiye atanmıştı (Özel, 2012: 34-35).

Muzaffer Lermioğlu *Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel- Savaş Hatıraları* eserinde belirttiğine göre bölgede aynı dönemlerde veba, kolera ve İspanyol gribi salgın hastalıklar yaşanmıştır (Lermioğlu, 2011, 152: 167).

Sıtma hastalığı Çarşıbaşı yöresini de etkilemiştir. Çarşıbaşı'nda yapılan sözlü tarih çalışmalarında sıtma hastalığının bölgede çok sayıda insanın ölümüne sebep olduğu öğrenilmiştir. Muhacirlikten dönüş sonrasında başlayan sıtma hastalığı bölgede uzun yıllar devam etmiştir. 1918 doğumlu Küçükköylü Ali Bıyıklı sıtma hastalığıyla uzun yıllar mücadele edildiğini anlatmaktadır.

Sıtma hastalığının ortaya çıkması sonucunda halk sıtmayla mücadele etmek için halk hekimliği tedavi yöntemlerine başvurmuştur. Sıtma hastalığı önlemek için yöredeki halk hekimliği konusunda uzman kadınlara yakı yaptırılmıştır. Sıtma için yakı şöyle yapılır: *Sarımsak, tuz, leor, yoğurt malzemeleriyle yapılır. İnsanın başının tepesi kazınır. Tepeye bu malzemeler koyulur. Üzerine kızılgaç yaprağı bağlanır. Son olarak sirke eklenir. Yapılan yakı sonrasında insanın başı çember veya bir bezle bağlanırdı (KK-6). Sıtma hastalığından çok adam kırıldı gitti. Benim dayım*

sıtmadan öldüydü (KK-6). Sıtma hastalığı dışında yörede veba, verem, tifo, bit boğan, ağır grip gibi hastalıklar meydana gelmiştir.

1.7. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Çarşıbaşı

İkinci Dünya savaşı sırasında Çarşıbaşı'na düşen Alman uçakları Çarşıbaşı tarihi için oldukça önemlidir. Dünyanın ikinci paylaşım savaşının yaşandığı yıllarda savaşın başını çeken iki büyük güç: Almanya ve Rusya büyük bir çatışma içerisindeydi. Savaşın ilk yıllarında üstün olan Almanya savaşta tarafsız olan Türkiye'nin hava sahasını kullanarak Rusya'nın Karadeniz sahillerini bombalıyordu. Bu sıralarda bombardıman için gelen uçaklardan birkaç tanesi Çarşıbaşı ilçesine düştü. (Ek 2.4). Uçağın düştüğü sırada orada bulunan İbrahim Çete, uçağın düşüşü ve sonrasında gelişen olayları şöyle anlatıyor:

Çarşıbaşına Alman uçağı düştüğü sırada 14 yaşındaydım. Havalarda sıcaktı. 1942 veya 1943 yılıydı. İskefede dolaşırken bir ses duyduk. Ne olduğunu anlamadık. İnsanların, telaşla sahile doğru koştuğunu gördük. Bizde sahile koştuk. Bugünkü belediye düğün salonunun olduğu mevkiye geldiğimizde bir uçağın oraya düştüğünü gördük. Uçağa yaklaştık. Uçağın içerisinde 4 kişi bulunuyordu. Uçaktaki askerler yaralı halde dışarı çıktılar. Onlara yardımcı olmaya çalıştık. Korkuyorlardı nereye düştüklerine bilmiyorlardı. Düştikleri yeri Rusya zannetmişlerdi. Askerlerden biri elinde bulunan evrakları yakmaya başladı. Çok korkulu telaş içerisindeydiler. Korktukları yüzlerinden okunuyordu. Çarşıbaşı halkı onlara yardım etmek istedi. O esnada Yalıköylü Rusça bilen Poyraz Hafız olay yerine geldi. Etraftaki kişiler ve Poyraz Hafız Almanlara "Türk kardeş" diyerek seslendi. Bunu duyan Almanlar Türk topraklarına düştüklerini anlayarak sevindiler. Almanlara hemen yakın evlerden yemek getirdik. Almanlar getirdiğimiz yemeği yemediler. Biz kaşıklayınca onlarda yemeğe başladı. Sonra Vakfikebir'den askerler ve hekim geldi. Yaralı askerlerin yaralarını sardılar. Sonra askerleri karakola götürdüler. Karakolda çeşitli kurumlarla temas kurup askerleri Ankara'ya gönderdiler. Uçak ilçede bir iki yıl kaldı. Askeriye uçağı koruması için uçağın yanına nöbetçi askerler koydu. Uçağın bir kısım parçalarını köylüler aldı. İki yıl sonra askeriye gelip uçağı parçalara bölüp götürdü" (KK-5).

Çarşıbaşı'na düşen uçakla ilgili Nurettin Akıntürk'ün Her Yönüyle Çarşıbaşı kitabında öğretmen Hacı Fazlı Özlü'nün olayı canlı tanıklarından Hasan Basri Tok'tan derlediği bilgiler şöyledir: ²" Yıl 1942'mi ne 43 mü tam hatırlamıyorum; ama kiraz zamanıydı buğday dövüyorduk. Bir gürültü duydu; baktım ki Kerem kıranından çok alçaktan bir uçak geliyor. Şimdi Çolfazlar'ın olduğu yerde bir dut ağacı vardı, ona çarptı. Şimdi düğün salonu olan yerde eski derenin yaptığı küçük bir göl vardı, eskiden orada ördek vururduk. Çolfaz'ın karısı da orada buğday yıkıyordu az

² Nurettin Akıntürk'ün "Her Yönüyle Çarşıbaşı" adlı kitabında konuyla ilgili fotoğraflar ve ek bilgilerde bulunmaktadır.

daha ona çarpacaktı. Uçak geldi ve tam o göle indi. 1927 doğumluyum. O zamanlarda on dört on beş yaşlarındaydım. Baktım ki uçakta dört kişi var, biri kolunu tutuyordu, yaralanmıştı. Ellerindeki haritaya bakarak "Yalıköy" dediler. Burayı Yalıköy sandılar. Pilot hemen uçaktan indi, uçağın arka tarafından bir ecza kutusu çıkardı ve yaralının kolunu pansuman etti, sardı. Sonra gitti bir cihazla bir şeyler yazdı; yazmayı bitirince kabloyu çekti kopardı ve dışarı çıktı. Elindeki evrakları kumda açtığı bir çukurda yakmaya başladı. Ben o arada ayağımla kumları iteleyerek evrakların yanmasına mani oldum. Derken millet toplanmaya başladı. Bazıları da Ruslar geldi diye dere yukarı kaçmaya başladı. İskefiye'nin pazarıydı, Cumartesi günü idi. Poyraz Hafız diye bir adam vardı. Rusya'da çalışmıştı. Rusça bilirdi. Onlarla Rusça konuşmaya başlayınca adamlar silahlarına davrandılar. Babam onlara Gümrük binasında dalgalanan Türk bayrağını gösterince "Türk kardeş" dediler. O sırada Vakfikebir'den jandarmalar geldi. Vakfikebir'in meşhur doktoru Rifat Zaloğlu'da askerlerle birlikte gelmişti. Hangi dilde bilmiyorum; ama Hitlerin askerleri ile konuştu. Onları alıp karakola götürdüler. Herkes meraktan toplanmış, karakolun camlarından bakıyordu. Ben babamdan dolayı hatırlıydım, içeri girdim. Tabancaları masanın üzerine bıraktılar. Uçağın arkasında havada durmasına yardımcı olan balon gibi bir şey vardı. Uçağın arkasından sarkıyordu. İşte Batum'da iki Rus uçağı tam oradan isabet almışlar. Gelene kadar ağırlıklarını ata ata gelmişler hatta son makineli tüfeğini Yoroğ üstlerinde denize atmışlar. Bizim yüzbaşıyla Dr. Rifat Zaloğlu tercümanlığıyla her şeyi anlattılar. Uçakta düşman eline geçtiği takdirde patlatılacak bir bomba daha vardı. Onun da yerini söylediler. Bomba alınıp denize bırakıldı. Pilotların hepsi Alman değildi; ikisi Macar biri Yugoslav'dı. Bu arada karakola üç sini yemek geldi. Yemeklerin hepsi de farklı farklı idi. Kiraz ve Fındık getirdiler. Fındığı bilmiyorlardı, yemediler, kırıp verince yediler çok beğendiler. Sonra buradan Trabzon'a oradan da Ankara'ya gittiler (Akıntürk, 2012: 39).

Düşen uçağın parçalarından, muşamba kısımlarından çarık yapıp giyildiği yöre insanı tarafından söylenmektedir. Çarşıbaşı'na İkinci Dünya savaşı sırasında sadece tek bir uçak düşmemiştir. İbrahim Çete, Bekir Çete, Çarşıbaşılı ve Glidalı balıkçıların anlattığına göre Çarşıbaşı Klita Kalesi'nin olduğu yerin hizasında 20 mil açıktaki uçağın denize çakılmıştır: *O zamanlar okula giderduk. Kale'nin ordan doğri yürüme okula gideyruk. Ula bi baktuk ki bi uçak geldi. 20 mil açıktaki denize çakildi. Aynı senelerde bitane da Yoroğ'a düşmiş. Yarmakayanın orda uçak parçaları var deyler (KK-5).*

1.8. İkinci Dünya Savaşından Günümüze Çarşıbaşı Tarihi

İskefiye bucağı 1944 yılında kurulmuştur. İskefiye 1954 tarihinde belediye olmuştur. 1962 tarihinde İskefiye ismi değiştirilerek "Çarşıbaşı" adını almıştır.

1954- 2018 Arası Çarşıbaşı Belediye Başkanları

Bekir Sevgi (1954- 1958), Mehmet Berber (1959- 1964), Süleyman Çağlar (1964- 1969), Ali Osman Aksoy (1969- 1974), Şevket Kobya (1974- 1978), Yusuf Ziya Turan (1978- 1980), Mehmet Bayraktar (1980- 1983) (Akıntürk, 2012: 72-74). Mehmet Turan (1984- 2009), Çoşkun Yılmaz (2009- devam ediyor).

1990 Yılında Bölgede Yaşanan Selin Çarşıbaşı'na Etkileri

1990 yılının 19 Haziran'ının 20 Haziran'a bağlayan gecede Doğu Karadeniz bölgesinde büyük bir sel felaketi meydana geldi. Sel Trabzon bölgesinde özellikle büyük tahribatlara ve ölümlere neden oldu. Selden en çok etkilenen ilçeler Akçaabat, Çarşıbaşı, Maçka, Vakfıkebir ilçeleriydi. İlçelerde köprüler yıkıldı evler derelere uçtu. Çarşıbaşı ilçesinde İskefiye deresi boyunca kurulan evler büyük zarar gördü. İskefiye deresinin oluşturduğu vadide büyük yıkımlar meydana geldi. Serpil köyünde Şehit Hurşit Atalar'ın kabrinin yukarısındaki köprü, cami, şadırvan, değirmen, bakkal, kahvehane sel sularını kapılıp gitti. Fakat Şehit Hurşit Atalar'ın mezarındaki çayırlara bile bir şey olmadı. Yavuzköy'ünü Akçaabat'ın Aydın Köy'üne bağlayan köprü yıkıldı. İlçedeki su depolarında meydana hasarlar sonucunda ilçeye bir süre su verilemedi. Yoroç ve Klita derelerinde yıkımlar oldu.

Çarşıbaşı ilçesinde sel felaketi can aldı. 1990 yılında selin ardından yayınlanan Akçaabat Postası'nın yayınladığı "*Trabzon'da Kara Gece*" adlı eserde ölenlerin isimleri verilmiştir. Çarşıbaşı ilçesinden sel felaketi sonucu vefat edenlerin isimler şöyledir: İsmail Bostan, Emin Gedikli, Leyla Sevgi ve çocukları Semra Sevgi, Dilek Sevgi, İsmail Sevgi, Güner Sevgi, Gonca Sevgi, Cemil Kara (Topal vd, 1990: 50). Yavuz Köyü Civelekli Mahallesi'nde meydana gelen büyük heyelanda, Rıza Karlıdağ'ın 12 yaşındaki oğlu Kürşat Karlıdağ heyelanın ardından sel sularına karışarak yaşamını yitirdi (Gelleci, 2013a: 78).

Derelerin nehir gibi akmasıyla birlikte derenin denize götürdüğü eşyalar sahilde toplandı. Sahil odunla doldu. Halktan bazı kişiler odunları toplayarak yakacak olarak kullandı. Evleri sele kapılan köylüler eşyalarını bulabilmek amacıyla sahile akın etti.

1987 yılında Çarşıbaşı Keremköylü Avni Akkan milletvekili oldu.

³Çarşıbaşı 20. 05. 1990 tarihinde 3644 numaralı "130 İlçe Kurulması Hakkında Kanun" ile 20523 sayılı resmi gazetede yayınlanmasıyla ilçe olmasına karar verilmiştir. 20.05.1990 tarihli resmi gazetede yayınlanan 116 sayılı listede Çarşıbaşı 21 köy ile ilçe yapılmıştır

---

³ Çarşıbaşı 20.05. 1990 tarihinde ilçe olmuştur.

1992 yılında o döneme kadar Çarşıbaşı'na bağlı olan Çavuşlu, Demirci, Küçükdere, Mahmutlu köyleri referandumla Vakfikebir'e bağlanmıştır. Bu köylerin referandumla Çarşıbaşı'ndan ayrılmasıyla Çarşıbaşı ciddi bir nüfusu kaybetmiştir.

İskefiye Nahiyesi'nin eski dönemlerinde bugün Vakfikebir'e bağlı olan Çelebi, Yalıköy, Mahmutlu, Demirci, Küçükdere, Çavuşlu köyleri'nin İskefiye nahiyesine bağlı oldukları görülmektedir. Tahrir, avarız, nüfus, öşür defterlerinde ve Trabzon salnamelerinde bu köyler İskefiye Nahiyesi içerisinde gösterilir. Buradan görülmektedir ki İskefiye bölgesi, tarihi süreçte sahip olduğu köylerin önemli bir kısmını zamanla kaybetmiştir. Dolayısıyla bu durum sahip olduğu nüfusun ve sınırın daralmasına yol açmıştır.

Tarihi kayıtlarda İskefiye Nahiyesi'ne bağlı olup bugün köy statüsünde olmayan "Klita", ve "Mankanya" köyleri vardır. Mankanya bugün Pınarlı sınırları içerisinde bir mahalledir. Zamanla köy statüsünü kaybetmiştir. Klita köyü ise Yalı Karyesi ile karıştırılmaktadır. Yalıköy ayrı bir köydür. Klita ise Makrimanoz (Kaleköy), Balaban (Küçükdere), Sebekyüz (Demirci), Yalıköy merkezinde yer alan tarihi bir köydür. Bugün Makrimanoz (Kaleköy) sınırları içerisinde yer alan Klita Kalesi'nden adını almaktadır. 1992 yılında Şahinli köyü, Şahinli ve Erenköy olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1.9. Sözlü ve Yazılı Kültür Bağlamında Çarşıbaşı'nda Spor Tarihi

Türk spor kültürünün en önemli merkezlerinden birisi Trabzon'dur. Trabzon'un bugün sahip olduğu spor kültürünü oluşturan bir tarihi arkaplan vardır. Trabzon'un spor kültürünün en önemli alanını futbol oluşturur. Trabzon'da futbolun yaklaşık bir asırlık tarihi vardır.

Pek çok kaynakta, kentte futbolun ilk defa Balkan Savaşı yıllarında oynanmaya başladığı belirtilmektedir. Trabzon futbolunun sembol isimlerinden Kaptan Rıza anılarında, Trabzon'dan İstanbul'a izcilik eğitimi için gönderilen öğretmenlerin kent futbolunun nüvelerini atan isimler olduklarını kaydetmişlerdir. 1913 yılında Halil Nihat Karlıklı ve Muammer Yarımbyık başta olmak üzere İstanbul'da aldıkları keşşafılık (izcilik) eğitiminin ardından kente dönen Trabzonlu öğretmenler, öğrencileriyle beraber futbol oynamaya başlamışlar ve "İdmanyurdu" isimli bir de kulüp kurmuşlardır. Kırmızı beyaz renkli kulübün otuza yakın üyesi bulunmaktadır. İdmanyurdu, Türk Ocağı ile beraber Akçaabat, Vakfikebir ve Görele gibi kasabalara geziler düzenleyerek, oradaki gençleri faaliyet-i bedeniye'ye teşvik etmeye çalışmıştır (Tunç, 2011: 30).

Trabzon'da futbol kültürü gelişmeye ve yeni takımlar kurulmaya devam ederken Çarşıbaşı ve çevresinde futbol kültürünün temelleri oluşuyordu. Trabzon'un ilk beden eğitimi öğretmeni Hüseyin Avni Aker, 1889 yılında o dönem İskefiye'ye bağlı olan ve sonradan Vakfikebir'e

bağlanan Karye-i Bendar (Çavuşlu) köyünde dünyaya gelmişti. Trabzon'un spor kültürüne büyük katkılar vermişti.

1950'lili yıllara kadar Çarşıbaşı'nda futbol yaygın değildi. Çarşıbaşı sahilinde çocuklar tarafından misket, ceviz oyunu, saklambaç oynanıyordu. Yaşlılarda bu alanlarda çelik-çomak oynuyordu. Çarşıbaşı sahili gençlerin oyunlarıyla şenleniyordu. Çarşıbaşı'nda futbolun gelişmesinde Trabzon'da olduğu gibi mekteplilerin etkisi büyüktür. Beşikdüzü Köy Enstitüsü, Trabzon Lisesi gibi okullarda okuyan öğrenciler futbolla tanışıyor. Ve böylece futbolun bölgede yaygınlaşması sağlanıyordu.

Nurettin Akıntürk'ün "*Her Yönüyle Çarşıbaşı*" adlı çalışmasında belirttiği üzere Çarşıbaşı'nda futbolun temellerinin atılmasında ve gelişmesinde katkı sunan önemli isimler şöyledir: *Dr. Osman Akıntürk, Kazım Hafız, Hasan Kara, Ali Rıza Ertuğrul, Ali Sait Ertuğrul, Abdullah Kobya, İsmail Usta, Mehmet Keleş, Mehmet Kobya, Yunus Turan, Hamza Şahin, Veysel Akyazı, Cevdet Sevgi, Sadık Ertuğral, Şükrü Çavuş'un Haydar, Osman Bayraktar, Salih Yaşa, Feridun Çağlar, Hasan Tok, Ahmet Yüksek, Mustafa Mazlum, Mustafa Ön, Mehmet Genç, Süleyman Çete, Mahir Kılıç, Ali Temel, Zekeriya Genç, Mehmet Karadeniz, Hakkı Çalış, Abdullah Emir, Hidayet Kobya, Ali Osman Emir, Hasan Akkan, Kaptanoğlu Haydar Bektaş ve daha birçok önemli isimdi. 1954'te kurulan Belediye'nin de katkılarıyla 1960'lı yıllarda Kırmızı- Beyaz renkleriyle İskefiye Gençlerbirliği adıyla kuruldu* (Akıntürk, 2012: 361-362).

1960'lı yıllarla birlikte Büyükliman Havzası ve çevresinde futbol kültürü hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. İlçelerde düzenlenen futbol turnuvalarda sonraki yıllarda Trabzonspor'a katkı verecektir. 1960'lı yıllarda Çarşıbaşı'nda futbol oynanılan yerler Çolfazın Çimeni, Kaleköy sahilindeki Kale Çimeni, sahiller ve diğer düzlük alanlardı. Kaleköy sahilindeki kale çimeninde 1960'lı yıllardan başlayıp 1990'lı kadar futbol oynanılan önemli bir merkezdi. Kaynak kişilerden alınan bilgileri göre burada futbol oynayan ilk isimler: Şenol Güneş, Hüseyin Tok, Mehmet Aydın, Hayrettin Karanlık, Ali Keleş, Mehmet Karadeniz, Zekeriya Güneş, Osman Yavuz, Mustafa Ertuğrul, (Panter) Ahmet Demir ve daha ismi saymadığımız birçok isimdi. Kale sahilinde oynanan maçlarda spor yazarı Aksal Yavuz'un babası Postacı Mehmet Yavuz oyuncuların başında bulunmuş ve onlara öncülük etmiştir. Çarşıbaşı ve çevresindeki alanlarda futbol hayatlarına başlayan Şenol Güneş ve Hüseyin Tok sonraki yıllarda Trabzonspor'un efsane oyuncularına olacaktır. Bunun yanında İskefiyespor'da forma giymiş Ali Kemal Denizci sonraki yıllarda Trabzonspor'da yer alacaktır. 1978-1980 yılları arasında Fenerbahçe forması giyen İbrahim Tok'unda Çarşıbaşı spor tarihinde önemli yeri vardır.

Spor yazarı Aksal Yavuz'un anlattıklarına göre: *Kalegücü adıyla katılan turnuvalarda sol açık oynayan Şenol Güneş'in Beşikdüzü Akkese köyünün takımıyla oynanan maçta kaleci Panter lakablı Ahmet Demir'in sakatlanması sonucu kaleye geçen Şenol Güneş ilk kez o maçta kaleciliğe*

başlamıştır. Kaleciliğiyle göz dolduran Güneş, ondan sonraki maçlarda futbolu bırakana kadar futbol hayatına kaleci olarak devam etmiştir (KK-135). (Ek 2.6, Ek 2.7).

1980'li yıllarda ilçede yazları futbol turnuvaları devam etti. Klita köylerinden ve Kaleköylülerden oluşan Kalegücü, Zeytinlik, Kerem, Kadıköy, Yoroç, Burunbaşı, Salova, Yavuz, Şahinli, ilçenin diğer takımları ve diğer ilçeden gelen takımlarla bir futbol şöleni yaşıyordu. 1980'li yıllarında oynanılan maçlar için Osman Aydın şunları söylemektedir: *Çarşıbaşı'ndaki futbol turnuvalarını Akçaabat, Vakfikebir'den takımlar katılırdı. Deniz tarafındaki toprak sahada, kale çimeninde maçlar oynanırđı. Çarşıbaşı'nın köylerinden gençler sahile dizilirdi. Kale çimeninde oynadığımız maçlarda çok zevkliydi. Top arada deniz tarafına geçerdi. Arada gafula. Tahtadan yapılmış kalelerimiz varidi. Maçlar kıran kırana geçerdi. Futbolcular çok azimliydi. Bi keresinde Daniş'ın ayak parmağı büyük yara aldı. Sonra ayağını bağlayıp oyuna devam etti (KK-38).*

Çarşıbaşı'nda futbol turnuvaları artık geleneksel olarak devam etmektedir. Çarşıbaşı ve çevresinden yetişip Trabzonspor'da forma giyen isimler: Şenol Güneş, Hüseyin Tok, Bahattin Güneş, Ali Yılmaz, Mehmet Kopya, Bayram Bektaş, Akın Sağlam, Ufuk Bayraktar ve son olarak Abdulkadir Ömür, Çarşıbaşı ve çevresinin futbola kazandırdığı önemli isimlerdir.

Çarşıbaşı insanın Trabzonspor'a sevgisi büyüktür. Geçmişten bugüne Trabzonspor'un oynadığı her maça Çarşıbaşılı taraftarlar katılmıştır. Çarşıbaşı, spor tarihinde taraftarların yaşadığı acı anılar vardır. 1992 yılında Trabzonspor'un aldığı saha kapama cezası nedeniyle Trabzonspor-Beşiktaş maçı Samsun On Dokuz Mayıs stadında oynanacaktı. Trabzonspor- Beşiktaş arasında oynanacak Türkiye Kupası yarı final maçı için Çarşıbaşı'ndan maça giden, İsmail Akyazı, Kürşat Akyazı, Neşat Akyazı, Yusuf Sevgi, Ziya Kara, Hasan Sevgi Samsun yakınlarında kaza yaparak hayatlarını kaybetmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇARŞIBAŞI İLÇESİNİN COĞRAFI , BEŞERİ VE SOSYO -EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konum

Çarşıbaşı, dünya konumuna göre kuzey yarım kürede, Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Trabzon ili sınırları içerisinde yer almaktadır. 41° 08' Enlemi ile 39° 38' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinde Trabzon-Giresun sahil yolu üzerinde, Trabzon ilinin batısında kalan Çarşıbaşı ilçesinin Trabzon il merkezine 36 km. uzaklıktadır. Sınırında yer alan ilçeler Doğuda Akçaabat batıda Vakfikebir ilçesidir. En doğudaki köyü Fener (Yoroz) Köyü en batıdaki köyü Kaleköy köyüdür.

2.2 İklim

Çarşıbaşı ilçesi ve çevresinde Karadeniz ikliminin özellikleri görülmektedir. Genellikle yazlar orta sıcaklıkta, kışlar ise ılık geçmektedir. Bütün mevsimlerde yağış görülebilir. Çarşıbaşı ilçesinin iklimi Trabzon'un ikliminden farklı özellikler gösterebilmektedir. Bunun sebebi ilçeyi çevreleyen burun, dağ ve tepelerdir. Trabzon'dan Yoroz'a doğru geldiğinizde günlük güneşlik olan hava bir anda değişebilir. Yoroz burnu ilçenin havasını etkilemektedir. Hava tahmini konusunda uzman olan meslek zümreleri Yoroz burnuna bakarak hava durumu hakkında bilgi verebilir.

⁴42 yıl boyunca yapılan sıcaklık ölçümlerine göre, yıllık ortalama sıcaklığı 14.9 derece olarak hesaplanmıştır. En sıcak ay Ağustos olup ortalama 23.2 derece, en soğuk ay ise Şubat olup ortalama 7 derecedir. Don olayları fazla olmayıp daha ziyade Şubat ayında kısmen rastlanır. Nem oranının değeri % 74 civarındadır. Bazı aylarda % 79' a kadar ulaşır. En düşük nem oranı Nisan ayında olup % 6 civarındadır. Çarşıbaşı'nda yılın her ayında yağışlara rastlamak mümkündür. Bu bakımdan Karadeniz yağış düzeninin belirgin özelliklerini taşır. Ancak, Karadeniz'in diğer kıyılarına göre yağışlar bu yörede kısmen bir azalma gösterir. Dağların karayele karşı oluşu engebelerin yüksek olmayışı buna yol açar. Yıllık yağış tutarını mevsimlere göre dağılımında Karadeniz yağış düzeni egemen olmakla birlikte doğu taraftaki merkezlere göre yaz aylarının biraz daha yağışsız geçtiği, buna karşılık ilkbahar yağışlarının daha fazla olduğu görülür. Çarşıbaşı'nda kible ya da lodos, poyraz ve karayel rüzgarlarına rastlanır. Kafkas Dağları'nın soğuk rüzgarlara

⁴ <http://www.carsibasi.gov.tr/cografya-yapisi>, Erişim Tarihi (07.04.2018).

engel oluş, Doğu Karadeniz Dağları' nın yüksekliği ve denizin etkisiyle kış mevsimi genellikle ılık geçmektedir. Kıyı kesimlerine daha az, yüksek kesimlere ise daha fazla kar yağar.

2.3. Bitki Örtüsü

⁵İklimin ılıman karakterde bulunması, yağışların fazla ve düzenli olması, kıyıdan itibaren yükselen dağların özellikle karayele karşı bulunması bölgede gür bir bitki örtüsünün oluşmasına yol açmıştır. Eğer orman yok edilmemişse, alt sınırı deniz seviyesinden başlar, 2100-2300 metreye kadar yükselir. Bunlardan 120 metreye kadar olan yerlerde daha çok kışın yapraklarını döken geniş yapraklı ağaçlar (meşe, kestane, komar, kızılâğaç, isfendan, ıhlamur gibi), 1200-2300 metre arasında ise iğne yapraklı ağaçlar (çam) yer alır. Bu yörede ormanlar denize kadar uzanmaktadır. Bunda yağış ve ısı etkenlerinin önemli rolü vardır. Yerleşme alanlarının dağınıklığı tarım ürünlerinin ekilmesi ormanların çoğu yerde harap olmasına yol açmıştır. Bu bakımdan orman ekim alanları arasında az miktarda kalmış, ancak yüksek yerlerde alanlarını genişletebilmiştir. Yüksek yerlerde yaygın ağaç türleri ladin ve kayındır. Ancak, ormanlarda yetişen değişik türler de vardır. Örnek olarak Karadeniz köknarı, Şark kayını az ölçüde sarıçam, gürgen, karaağaç, meşe, kızılâğaç, kestane gösterilebilir.

2.4. Akarsular

Çarşıbaşı ilçesinin en büyük akarsuyu İskefiye deresidir. İskefiye deresinin oluşturduğu hatta 17 köy bulunmaktadır. İlçenin batı kısmında Klita deresi doğu kısmında Yoroş deresi yer almaktadır.

2.5. Yaylalar

Kaldırım Yaylası

Kaldırım yaylası ilçenin en büyük yaylasıdır. Kaldırım yaylasını genellikle Yavuz ve Yeniköylüler kullanmaktadır.

Şahinli Obası

Şahinli obası genellikle Şahinli ve Erenköylüler tarafından kullanılan bir yayladır.

Marzalli Obası

Marzalli obası Akçaabat ile Çarşıbaşı'nın ortak yaylasıdır. Çarşıbaşı'nın Taşlitepe ve Samsun köylüleri Marzalli Obasını kullanmaktadır.

---

⁵ <http://www.carsibasi.gov.tr/cografya-yapisi>, Erişim Tarihi (07.04. 2018)

Ondoroz Yaylası (Güzel Yayla)

Ondoroz yaylası Çarşıbaşı Yavuzköylülerin kullandığı en büyük yayladır. Ondoroz yaylası Karadağ eteklerinde kurulmuştur. Ondoroz yaylası yaylacılık ve çobanlık amacıyla kullanılan önemli yaylalardan biridir.

Nepsolos Yaylası (Düz Yayla)

Nepsolos yaylası Çarşıbaşı'lıların yaylasıdır.

Ondoroz ve Nepsolos yaylalarında Çarşıbaşı Yavuzköylülerin yayla sahibi olmasında Yavuz köylü Cumhuriyetin muhtarı Musa Çavuş'un katkıları büyüktür. Aydın Gelleci'nin "Cumhuriyet'in Muhtarı Musa Çavuş" adlı çalışmada Musa Çavuş'un katkıları şöyle anlatılmaktadır: O dönem Ondoroz'un (Güzel Yayla) hudutlarını kaydettirdi. Ondoroz'u; Karaağaç Deresi, Yanukluğun ötedeki hendek, yukarıdan bugün Karadağ'dan Hırsafa'ya giden yolun üstündeki kalan Sıcaksu, diğer taraftan Ayazma'nın karşısındaki kıran, Öteden Hasandüzü Obası, Menteşe yaylası tarafından Gorelliğin üzerinde at yolu denilen yer. O zaman öyle orayı kaydetti (Gelleci, 2016: 88).

Karadağ Yaylası

Karadağ yaylası Vakfikebirliler ile Çarşıbaşılıların ortak kullandığı bir yayladır.

Hırsafa Yaylası

Hırsafa yaylası Akçaabat, Düzköy, Vakfikebir, Çarşıbaşı çobanlarının ortak olarak kullandığı yayladır. 1950 ile 1980 arasında Hırsafa yaylası için Akçaabat ve Vakfikebirliler arasında yayla savaşları yapılmıştır.

2.6. Arazi Yapısı

⁶Arazi yapısı genellikle dağlık ve eğimlidir. Dağlar bazı bölümlerde denize dik, bazılarında ise paralel olarak uzanırlar. Bu dağlar, bazı kısımlarında güney-kuzey doğrultusunda denize akan akarsularla bölünmüş ve vadiler meydana gelmiştir. Akarsular içerisinde en önemlisi İskefiye Deresi olup, birçok akarsuyun birleşmesi ile meydana gelmiştir ve Karadeniz'e dökülmektedir. Çarşıbaşı'nın dağları denizden iç kesimlere doğru ilerledikçe yükselmektedir. İlçenin en yüksek yeri 2150 metre yüksekliğindeki Karadağ Tepesi' dir. Bu yer hem Akçaabat, hem de Vakfikebir İlçesi sınırları içerisinde yer almaktadır . Bu bölge aynı zamanda Çarşıbaşı köylülerin yaylası ve dinlenme yeridir. Diğer taraftan ilçenin doğusunda deniz kenarından başlayan Yoroz dağları,

⁶ <http://www.carsibasi.gov.tr/cografya-yapisi>, Erişim Tarihi (07.04.2018).

güneyinde Şahinli Köyü' nün batısında kalan Karaorman Dağları, Kaleköy sınırları içinde bulunan Kulus Tepesi ile güneyinde Hıdırnebi Dağları da ilçede bulunan önemli dağlar arasında yer almaktadır.

2.7. Köyler

Çarşibaşı ilçesinin 23 köy ve mahallesi bulunmaktadır. Çarşibaşına bağlı köyler şunlardır: *Burunbaşı, Büyükdere, Çarşibaşı m., Çallı, Erenköy, Gülbahçe, Fener, Kadıköy, Kavaklı, Kaleköy, Kerem, Kovanlı, Küçükköy, Pınarlı, Samsun, Salova, Serpil, Şahinli, Taşlitepe, Veliköy, Yavuzköy, Yeniköy, Zeytinlik'tir.*

Çarşibaşı ilçesine komşu olan Akçaabat ilçesinin Sarıca, Eskiköy, Çilekli, Ağaçalı, Aydın köylüleri Çarşibaşı ilçesine yakın olmalarından dolayı Çarşibaşı'na gelmektedir.

2.8. Ekonomi

2.8.1. Tarım

⁷Çarşibaşı topoğrafik haritasına bakıldığında ziraate müsait topraklar dağınıktır. Tarım İlçe Müdürlüğü' nün verilerine göre arazi dağılımı şöyledir. 9528 hektar yüzölçüme sahip olan ilçenin 3720 hektarı (% 40) tarım arazisi, 2300 hektarı (% 20) orman ve fundalık, 2500 hektarı (% 26) çayır ve meralık, 1000 hektarı (% 10) tarım dışı arazisidir. Çarşibaşı tarım arazisi yönünden oldukça zengindir. Arazi yapısı dağlık olan yörenin yapısına uygun her türlü tarla bitkisi, sebze ve meyve yetiştirilmektedir.

Çarşibaşı tarımını değerlendirirken ilçede tarımın tarihteki yerine değinmek gerekir. Çarşibaşı yöresinde geçmiş dönemlerde üretilip bugün üretimi yapılmayan pek çok ürün bulunmaktadır. Bu ürünlerin bazıları buğday, kendir, arpa, karpuz, siska (soğan) ve zeytindir. Buğday, sahile yakın köylerde 1970'lere yüksek köylerde ise 1980'li yılların sonuna kadar üretiliyordu. Buğday Güz sonuna doğru ekilip hasadı yaz aylarında yapılıyordu. Bugün ise buğday üretimi ortadan kalkmıştır. Buğday tarımında kullanılan tarım malzemeleri bile artık ortadan kaybolmuştur. Buğday üretiminde kullanılan harman tahtası, döven, dibek, tokmak gibi etnografik malzemeler bugün Çarşibaşı sahasında nadir olarak bulunmaktadır. Buğday üretiminin ortadan kalkmasıyla buğday bağlı olarak gelişen kültürde ortadan kalkmıştır. Çarşibaşı ilçesinde geçmişte üretilip bugün üretimi yapılmayan bir diğer ürün Kendir ziraatidir. Yaptığımız alan araştırmalarında kendir ziraatinin 1960'lı yıllara doğru ortadan kalktığını tespit ettik. Kendir üretimi etrafında bir dokuma kültürü oluşturmuştu. Kendirden gömlek, don, atlet, pantolon gibi giyecek eşyalar yapılıyordu. Bunun

⁷ <http://www.carsibasi.gov.tr/ekonomik-faaliyetler>, Erişim Tarihi (06.04.2018)

yanında kendirden ip yapıyordu. Kendir ipi yörede en sağlam ip olarak nitelendirilir. Kendir ekiminin yasaklanmasıyla bu kültür ortadan kalkmıştır.

İlçede üretimi yapılan en önemli ürünlerinden birisi de siska yani soğancılıktı. Bugün çevre ilçelerde hala Çarşıbaşılılara "soğancı" denilmektedir. Trabzon halindeki soğan tüccarlarının çoğu Çarşıbaşılıdır. Kaydadeğer bir oranda siska üretimi yapıyordu. Siskalar kayık yoluyla navloncular tarafından çevre illere satılırdı. Çarşıbaşı ilçesinde üretimi yapılan bir diğer ürün Zeytin'dir. Zeytinin ilçedeki tarihi eskidir. Zeytin üretimin yapıldığı köyler Fenerköy, Gülbahçe, Keremköy, Zeytinlik ve Kaleköy'dür. Zeytin üretimi uzun yıllar önce ortadan kalkmıştır.

Çarşıbaşı bölgesinde yukarıda saydığımız ürünlerin dışında patates, kiraz, fasulye, mısır, elma, armut, kabak, pazı, turp, lahana, bezelye, üzüm, karpuz, kohoyda gibi ürünlerin üretimi geçmişte bugünkünden çok fazla oranda yapıyordu. Her evde bir serander bazılarında iki serander bulunuyordu. Seranderler tarım ürünleriyle dolduruluyordu. Mısırın yanında fasulyenin pek çok çeşiti serandere koyuluyordu. Kiraz üretimi yapıyordu. Çarşıbaşı yöresinde bugün en çok üretimi yapılan ürünler fındık ve mısırdır. İlçenin büyük bir bölümü fındık arazisiyle kaplıdır. Çarşıbaşı fındığı bölgenin en kalite fındıklarındandır.

Fındığın hemen hemen bütün çeşitlerinin yetiştiği Çarşıbaşı'nda fındık en önemli geçim kaynaklarından biridir. Fındık tarımında yıl boyu devam eden bir işleyiş vardır. Fındığın Ağustos ayında hasatı yapılır. Hasatı yapıldıktan sonra fındık patoslanır. Patos sonrası fındık kurutulmaya bırakılır. Fındığın çürükleri ve boşları seçilir. Sonrasında fındıklar çuvallanıp fındık alımı yapan yerlere satılır. Fındık hasatından sonra Eylül ayı ile Şubat ayı arasında fındık ayıtlama (budama) işlemi gerçekleştirilir. Nisan ayında fındığa gübre atılır. Fındık toplama zamanı gelmeden önce fındığın altı temizlenir. Çayır biçimi yapılır.

Çarşıbaşı'nda üretimi yapılan önemli bir ürün de mısırdır. Fakat mısır bugün geçmişteki üretim oranına sahip değildir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Yörede fındık yaygınlaşmadan önce her boş araziye mısır ekiliyordu. Fındığın yaygınlaşmasıyla mısır ekilen arazi azaldı. Mısır ekilen arazinin azalması mısır üretim oranının azalmasına sebep olmuştur. Mısır üretiminin azalmasındaki bir diğer etken hayvancılığın giderek ortadan kalkmasıdır. Çarşıbaşı yöresinde bugün ihtiyacı karşılayacak şekilde tarım yapılmaktadır. Çarşıbaşı tarımıyla ilgili geniş bilgi *Tarım Etrafında Oluşan Halk Bilgisi* bölümünde verilecektir.

2.8.2. Hayvancılık

İlçenin önemli geçim kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Trabzon diğer yörelerinde olduğu gibi tarihi süreçte bölgede hayvancılık çok önemli bir yere sahipti. 1877 Trabzon Salnamesine göre

ilçedeki hayvan sayıları şöyledir: Öküz 9, İnek 404, At 55, Koyun 2.729, Keçi 1.750 (Emiroğlu, 1995: 245). 1877 Trabzon Salnamesinde⁸ belirtilen bu sayılar ilçede hayvancılığın ekonomi için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu bilgileri değerlendirdiğimizde 1877 yılında küçükbaş hayvancılığın büyükbaş hayvancılıktan daha yaygın olduğu görülmektedir. 1877 salnamesindeki veriler incelendiğinde en fazla koyun oranına sahip köy 320 koyun ile Voras (Kadıköy) köyüdür. Kadıköy'ü 280 koyunla Yavuzköy, 219 koyunla Klita, takip etmektedir. Bugün Çarşıbaşı yöresinde Çobanlık geleneğinin en yaygın olduğu köyler arasında Yavuzköy ve Kadıköy'ün bulunması geleneğin devam ettiğini göstermektedir. En az koyuna sahip köyler ise 27 koyun ile Parharlı (Küçükköy), 28 koyun ile Mudra (Gülbahçe) köyüdür. 1877 Trabzon Vilayeti salnamesine göre en fazla keçi sayısına sahip köy 273 keçi ile o dönem Karye-i İskefiye içerisinde yer alan Klita köyüdür. Klita'yı takip eden köyler 200 ile Bendar (Çavuşlu), 153 keçi ile Makrimanoz Kaleköy'üdür. Bugün Klita ve Bendar köylerinde çobanlık geleneği sürdüren çoban aileleri bulunmaktadır. Bu yönüyle gelenek devam etmektedir. Ancak keçi çobanlığı yapılmamaktadır. Makrimanoz/Kaleköy'ünde ise bugün çobanlıkla ilgilenen kimse yoktur. Çoban ailesi Muhuroğullarının çobanlığı bırakmasıyla köyde küçükbaş hayvancılık bitmiştir. Salnameye göre en az keçi bakılan köyler 5 keçi ile Yalı, 10 keçi ile Vaçanoz (Şahinli), 13 keçi ile Mudra (Gülbahçe) köyüdür. Mudra (Gülbahçe) köyünde küçükbaş hayvancılığının çok az olmasının en önemli sebebi köyün tamamına yakının balıkçılıkla ilgilenmesidir.

1877 Trabzon Vilayeti salnamesine göre en fazla at olan köyler Klita, Lağut (Zeytinlik), Bendar (Çavuşlu) köyüdür. Hiç at bulunmayan köyler Barharlı (Küçükköy), Horaverha (Pınarlı), Mankanya (Pınarlı'nın bir bölümü) ve Caydaniyoz köyüdür. 1877 salnamesine göre en fazla ineğe sahip köyler Yalı, Savroksa (Yavuzköy), Makrimanoz (Kaleköy) ve Klita köyleridir. En az ineğe sahip köyler Mankana ve Mudra (Gülbahçe) köyüdür.

Çarşıbaşı yöresinde hayvancılık artık geçmiş dönemlerdeki gibi değildir. Hayvancılık ekonomik sebepler ve göç nedeniyle gittikçe azalmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ilçede önemli oranda azalmıştır. Eskilerin dediklerine göre bir hane başına 10 inek düşüyordu. Bugün ise köylerde inek bulunmayan aile sayısı giderek artıyor. İnek bakıcılığı yapan kişiler ineklerini kurban zamanı satarak ekonomik kazanç sağlarlar. İlçedeki hakim inek ırkı "Jersey Melezi"dir.

Küçükbaş hayvancılıkta ilçede önemli ölçüde azalmıştır. Eski dönemlerde her köyde az 5-6 çoban bulunurken bugün çoban bulunmayan köyler vardır. Çarşıbaşı yöresinde çobanlığın önemli derecede devam ettiği köyler Yavuzköy, Yeniköy, Kovanlı ve Taşlıtepe köyleridir. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan çobanlar köylülerin ineklerini belli bir ücret karşılığında yaylaya götürürler. Bu yaylalar genellikle Giresun, Bayburt, Gümüşhane, Erzurum yaylalarıdır.

---

⁸ 1877 yılında İskefiye ve çevresindeki hayvan sayılarını görmek için (Bkz: Emiroğlu, 1995:245)

Çarşıbaşı yöresinde son yıllarda tavuk yetiştiriciliğinde önemli derecede artış yaşanmıştır. Çarşıbaşı'nda son yıllarda üretiminde artış olan bir diğer meslek arıcılıktır. Arıcılıkla uğraşan kişiler genellikle emekli öğretmen ve imamlar oluşturmaktadır. İlçede gezgin arıcılık yapılmaktadır. Arıcılar yaz aylarında Erzurum, Bayburt, Gümüşhane, Erzincan, Giresun, Rize, Artvin yaylalarına gitmektedir.

2.8.3. Balıkçılık

Doğu Karadeniz bölgesinde Çarşıbaşı ilçesi balıkçılığın öne çıktığı önemli merkezlerden biridir. İlçede balıkçılığın tarihi oldukça eskidir. Balıkçılığın tarihinin ne kadar eski olduğunu gösteren en önemli eserler Yoroş limanına kurulmuş tarihi Yoroş Kalesi ve Büyükliman'a hakim bir bölgeye kurulmuş Klita Kalesi'dir. Bu kalelerin denizcilikle ilişkili olduğunu düşünülebilir. Bölgeye gelen seyyahların yazdıkları seyahatmelere kalelerin varlığından bahsetmeleri kalelerin tarihinin de oldukça eski olduğunu göstermektedir.

Çarşıbaşı bölgesinin tarihte görülen en eski yerleşim birimleri bugün balıkçılıkla ilişkisi olan bölgelerdir. Çarşıbaşı'nın kayıtlarda görebildiğimiz en eski yerleşim yerleri Yoroş, Makramanos (Kaleköy), İskefiye'dir. Yoroş ile İskefiye merkez arasında Fenerköy, Gülbahçe, Salova, Keremköy ilçede balıkçılığın geliştiği en önemli alanlardır. İlçedeki balıkçılığın bir diğer önemli alanı Kaleköy ve Klita çevresinden başlayıp İskefiye merkezine ulaşan alanda Kaleköy, Zeytinlik ve Burunbaşı köyleridir. İlçenin en eski yerleşim yerleri olan alanların balıkçılığın en gelişmiş alanları olması Çarşıbaşı ile balıkçılığın anılmasında en önemli etkenlerden biridir.

1835-1845 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında görülen "Kalafatoğlu, Gemicihanoğlu, Mirireisoğlu" gibi balıkçılıkla ilgili birçok aile adının olması balıkçılığın bölgedeki tarihinin oldukça eski olduğunu gösteren bir diğer kayıttır.

Çarşıbaşı yöresindeki balıkçılığın tarihini takip edebileceğimiz sözlü kaynaklar bizi muhacirlik öncesi döneme götürmektedir. Büyükliman bölgesi hattındaki balıkçı kültürünü muhacirlik dönemi ve öncesiyle ilgili derlediğimiz bilgilerden hareketle değerlendirmeye başladığımızda muhacirlik öncesinde Çarşıbaşı ve çevresinde balıkçılığın yaygın şekilde yapıldığını öğreniyoruz. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre Çarşıbaşı ilçesinde balıkçılıkla uğraşan aileler muhacirliğe balıkçı tekneleriyle gitmiştir. "*Mol Osman onlar kayuğa bindi gittiler. O zaman kimin kayuğu varisa muhacirliğe oyle gitti*" (KK-6).

1. Dünya Savaşı yıllarında 1916'da yaşanan büyük muhacirlikten önce yelkenli kayıklarıyla oldukça zor koşullarda balıkçılık yapan Zeytinlik (Laut) ve Burunbaşı (Hazer) Mahallelerinden

Çakıroğlu Mehmet, Şaban Çavuş (Mazlum), Koskor Osman (Kaya), İshak Hoca, Sadık Ertuğrul, Rustemoğlu Mahmut, Hamzoğlu Temel ve Kadir gibi çok sayıda balıkçı muhacirlikle birlikte gittikleri yerlerde de balıkçılık yapmaya devam etmişlerdir. Bir kısmı muhacirlikte ölen, bir kısmı ise gittikleri yerlere yerleşen balıkçıların dışında muhacirlikten dönen balıkçıların çocukları ilçede balıkçılığa devam etmişlerdir (Aça, 2016a: 183). Muhacirliğe giden balıkçıların bir kısmı balıkçılığı gittikleri yerde de sürdürmüştür. Kaleköy'ünden Paşa Mahmut (1879-1970) muhacirliğe gittiği Samsun'da bir süre balıkçılığı devam ettirmiştir. Paşa Mahmut, muhacirlik öncesinde Büyükliman bölgesinde uzun süre balıkçılıkla uğraşmıştır. Muhacirlik sonrası tekrar Çarşıbaşı'na dönen Paşa Mahmut balıkçılığı bırakıp daha fazla gelir getirdiği için Navlonculuk yapmıştır. Yöredeki diğer balıkçı ailelerin bir kısmı da balıkçılığı bırakıp navlonculukla ilgilenmiştir.

Muhacirlik sonrası ilçeye geri dönen balıkçıların bir kısmı ilçeden başka bölgelere göç etmiştir. Göç etmelerinin en büyük sebebi geçim sıkıntısıydı. Kaynak kişilerimizin anlattıklarına göre Çarşıbaşı ilçesinden Akçaabat, Faroz bölgesine çok sayıda balıkçı göç etmiştir.

İlçede 1950'li yıllarda bazı aileler 12-13 metre boyunda alamana kayıklarıyla kıyı balıkçılığına başlamışlardır. Aynı dönemde 20-22 metrelik ağaç teknelerle gırgır balıkçılığı da yapılmaya başlanmıştır. Sürmeneli Sabri ve Mehmet isimli kayık ustaları tarafından yapılan 32 ve 35 karışık ilk gırgır tekneleri, sırasıyla Kaleköy Merkez Camii bitişiğinden, Burunbaşı Camii önünden ve Zeytinlik Mahallesi sahilinden denize indirilmiştir (Akıntürk, 2012: 221).

Sürmeneli ustaların yaptığı teknelerden sonra Kaleköy'ünde Bekir Çete'de kendisi köyde bir kayık yaptırmıştır. Bekir Çete yaptırdığı kayığı şöyle anlatıyor: *Ufak yaşlardan beri balukçuluk yapardım. Bizim İskefe köylerinin çoğu balıkçıdır. Balıkçı olarak hayata atıldım. Trabzon'da Murat Tosunla birlikte Faroz'da çalışıyorduk. Orada Ali Ağa'nın evinde kalırdık. Murat ile beraber kış günü mezigitçuluk yapardık. Ben baluk tutuyorum. Murat, ey balukları buni emicam yer deyip kenara ayırıy. Tirsi baluğu, kalkan baluğu bulduğu zaman ayırıy oni. En ey balukları tutup ayiriyi kenara. Bir oyle iki boyle bişe demedim. Neysa iyi olan balukları alı götürüy. Artık sinir boğdi beni. Dayanamadım. Düşündüm, taşındım ne yapacağımı bilemedim. Sonra Murat'a durumu anlatayım dedim. Murat dedim ben bırakıyırım. Sen tuttuğun balukları emicana ver. O sinirlan beraber indim çıktım kayuktan. Sora Murat başkasini aldı gitti denize. Benim zoruma gitti. Denize gideceğim kimse kalmadı. Bu iş çok canıma dokundi. Uşaklar beni baluk tutmaya almayınca eve doğru koşa koşa geldim. Anama dedim ki babama de kızmasın bana. Ormandan ağaç keseceğim. Denize götürmediler beni kayuk yapacağım dedim. Babamın baltasını alıp ormana gittim. Sora balta ormanda kırıldı. Benim da 25 kuruşuğum varidi. Baltayı aldığım gibi endim İskefiye'ye demirci Hüseyin emica varidi bizim köylü ona verdim. Dedim buni oyle yap ki bobam farketmesin. Baltayı yaptım geldim. Baktım kapıda bobam. La habulari niye kestın dedi. Anam dedi bobama ki kızma ona oni alı gitmediler baluğa o da kayuk yapacak. Bobam buni duyunca bana yardım etti.*

Alduk kara hızarı ağaçları fevkalade kestim. Tahtaları hazırladuk. Sora Lağut'tan iki tane usta alduk gelduk. Mehmet Usta ve Kadir usta olari alduk gelduk. Sora kış armudinin altında kayuğu kurmaya başladuk. Ağacın bolundan özünden yaptuk oni. Çok şahane oldi. Sora köyden adam topladuk bizim dereden okari Kaleköy merkez comesının yanına çıkarduk. O zaman yol da yok. Patika yoldan götüruyruk oni. Kaldırıy uşaklar. Came yanına çıkarduk ordan aşağı Vindilik kıranına enduk. Koduroğun kıranlarından aşağı Karanluk Yalisi'na indirdik kayuğu. Sora kayuğun kalafatini ve boyasini yaptuk. Sora o beni denize almayanların yanına gittim. Kayuği görduler ki delirdiler. Benim kayuğum afilli. Oların ki ölüy oyle o şekilde devam ettum balukçuluğa (KK- 71).

1960'lı yıllarda Çarşıbaşı Kaleköy sahilinde bulunan Karanluk Yalı'sında kaynak kişilerin anlattığına göre 20'ye yakın küçük tekne bulunuyordu. 1960'lı yıllar yörede balığın oldukça bol olduğu dönemlerdir. Bekir Çete balığın bolluğunu şöyle anlatıyor: *Baluk o kadar çoktu ki 25 oltayı ataysın denize 25 tanesi da doli gely. Bitanesi 750 gram 1 kilo gelen baluk bile oluy oyle bolluk yıllari. O kadar baluk var ki satılmay o zaman. Kalandar ayıydı ki büyük baluk avladuk. Kalandar akşamı baluğa gittik. Hemdi'nin Hacı, Ali Çete ve ben. Yalı'ye gelduk ki kayuklan ki kayuklar hep baluk doli. Ordakilere dedim ki arkadaşlar ya habu baluklari alın. Ya da baa satın. Gece vakti kayuğu lipa lip baluk doldurduk. Baluğu yükleduk götüruyruk Trabzon'a satmiya. Kürek kayuğulan çıktık yola. Bir çifte küreklan beraber Trabzon'a gittik. Trabzon'da o baluklari sattuk (KK-71).*

1968-70'li yıllarda sonra büyük balıkçı tekneleri yapılmaya başlandı. Kahraman Hasan (İmamoğlu), Şahin Balıkçılık (Yorozlu Beş Kardeşler ve Kamil Kaptanoğlu, Genç Kardeşler (Bayram Reis ve Kardeşleri), Suver Balıkçılık (Ali Osman Yüksel ve Oğulları) Kuruçaşile'de yapılan Rüstemoğlu Zekeriya (Ertuğrul), Şevket ve Hüseyin Kobya Kardeşler, Yakuboğlu Necati, Niyazi ve Neşat (Kaya) Kardeşler, Terzioğlu Yunus ve Celal, Mehmet Salih Bektaş ve Teke'nin Salih'in Akyollar, Akkan Kalaycı kardeşler, Çakıroğlu Büyük Mustafa (Özbey) ve Uncu Zekeriya'nın Kul motorları (tekneleri) Çarşıbaşı'nın ilk büyük tekneleridir (Akıntürk, 2015: 24).

1986 yılında Çernobil Nükleer Santralinde meydana gelen patlama ilçenin balıkçılıklarını maddi ve psikolojik yönden etkilemiştir. Çernobil sonrası oluşan balık kıtlığından dolayı balıkçı aileler maddi yönden zor durumda kalmıştır. Ayrıca Çernobil'in bölge insanı üzerinde yarattığı kanser olma riski balıkçıların denizle ilgilenmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Balıkçılar geçim sıkıntılarından dolayı İskenderun ve Mersin bölgelerine göç etmiştir. Meslekî karakterli bu göç ilk kez, Çarşıbaşılı olan ancak takımları o dönemde Faroz'da bağlı bulunan Hüseyin Akkan, Ahmet Akkan ve Osman Akkan kardeşler tarafından gerçekleştirilmiştir. 1989 yılında ailelerini geride bırakıp İskenderun'a giden üç kardeş, iki yıl süreyle İskenderun'da avcılığa devam etmişler ve 1991 yılında ailelerini de alarak topyekûn İskenderun'a yerleşmişlerdir. Müteveffa Osman Akkan'ın dışında ailenin diğer bireyleri çocukları ile birlikte İskenderun'da gırgır balıkçılığına devam etmektedirler. Aile 4 kuşaktır balıkçılıkla işgal etmektedir (Aça, 2016a: 186). Çarşıbaşılı

balıkçıların önemli bir kısmı Çernobil'in yarattığı olumsuz ortamdan sonra Akdeniz ve Ege bölgelerine balıkçılık yapmaya gitmişlerdir. Bu balıkçılardan birisi de Çarşıbaşı yöresinin balıkçılıkta ün yapmış isimlerinden Yılmaz Terzi'dir. Yılmaz Terzi çeşitli sebeplerden dolayı av takımını satarak İskenderun bölgesine çalışmaya gitmiştir. Yılmaz Terzi o günleri şöyle anlatıyor: *Çernobil sonrası denizde baluk işi bitti. Batum üzerinden bir deprem oldu. O sırada denizde ne kada baluk varisa kayboldi. O sıra bankaya borcum varidi. Borcumu veremiyecem diye düşündüm. Tası tarağı toplayıp İskenderun'a gittim. İskender'un bölgesinde 11 sene felan çalıştım. Olmadi orada da işi tutturamaduk. Balık tuttuk ama satamadık. Karadeniz'de, Ege'de, Akdeniz'de , Marmara'da gezmedüğüm yer kalmadi (KK-7).*

Çarşıbaşı'nda Çarşıbaşı Limanı ve Yoroç Limanı olmak üzere iki tane liman ve Kerem sahilinde Kerem Çekeği bulunmaktadır. Bunun yanında Vakfikebir/ Yalıköy bölgesinde Kaleköylü balıkçıların yer aldığı bir barınak bulunmaktadır. Çarşıbaşı ilçesinde balıkçılıkla uğraşan köyler Fener, Kerem, Kaleköy, Gülbahçe, Salova, Zeytinlik, Burunbaşı köyleridir. Bu köylerde bulunan ailerinin çoğunun balıkçılık mesleği ile ilişkileri bulunmaktadır.

2.9. Turizm

Çarşıbaşı ilçesi turizm açısından zengin bir bölgedir. İlçenin tarihi ve doğal güzellikleri bulunmaktadır. Fakat Çarşıbaşı ilçesi ekoturizm açısından üstüne düşen payı almamaktadır. Trabzon'a yakın denizle iç içe olan ilçe turizm değeri yüksek olmasına rağmen turizm açısından istenilen dereceye gelememiştir. Tarih turizm açısından Çarşıbaşı ilçesinde bulunan Klita Kalesi ve Yoroç Feneri önemli tarihi eserlerdir. Klita Kalesi hakkında bilgileri tarih kısmında vermiştik. Burada turizm değeri olan yapılarla ilgili bilgi verilecektir.

2.9.1. Klita Kalesi

Çarşıbaşı Kaleköy'ü sınırları içerisinde yer alan Klita Kalesi kökü antik çağlara kadar uzanan tarihi bir kaledir. Klita Kalesi hakkında araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır. İlyas Karagöz'ün Klita kalesi hakkında söylediklerini ilçenin tarihi kısmında anlatmıştı. Bu bölümde kısaca üzerinde durulacaktır. İlyas Karagöz "Kalitta", "Galitta", "Gelita", "Gilita" şekillerinde geçen kalenin bugünkü kalıntılarının yörenin Antik Çağlarına ait bir belge olduğunu sürmektedir. İlyas Karagöz'e göre kale adı da kulübe, baraka anlamlarına geldiğinde yörenin otokton halklarından Mosyneklerin oturduğu ve adlarını aldıkları kulübe ve ya da barakalarla karşımıza çıkmaktadır. Kalia, Kulübe, Baraka diğer bir benzeri sözcüğün Vakfikebir eski Kerasun yöresinde Mosyneklerin oturdukları göze alındığında Mosynek adının bir iskan türü olan odundan yapılmış kulübelerde oturanlar anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Kale'nin adının Mosyneklerden bir hatıra olarak günümüze kaldığını belirtmektedir. Ancak bugün görülen kalıntıların Mosynek

kalıntısı olmadığını fakat Kaleyi yapanların antik çağın bir anısı olarak böyle bir ad verdiğini düşünmektedir. İlyas Karagöz antikçağların Kerasun kentinin bir kalıntısının Klita Kalesi olabileceğini ileri sürmektedir (Karagöz, 2006: 343-354). İsmail Hacifettahoğlu da Klita Kalesi'nin antikçağta bugünkü Vakfıkebir/ Kirazlık köyünde kurulan tarihi Kerasus şehrinin bir kalıntısı olabileceğini belirtmektedir. Klita Kalesi antik çağlardan günümüze kalan bir eserdir. 17. yüzyılda bölgeye gelen Evliya Çelebi seyahatnamesinde Çarşıbaşı ilçesi Klita Kalesi ve Yoroza'ya yer vermiştir. Klita kalesinin ismini Kiliye olarak belirtmektedir. Klita kalesi Evliya Çelebi'ye göre Ceneviz yapısıdır. *Bu da Trabzon nahiyelerinden olup fazlaca bakımlı ve şenlikli Laz köyleri vardır. Başka zeamet subaşları vardır. Kalesi deniz kıyısında yüksek bir tepe üzerinde Ceneviz yapısı eski bir kaledir* (Dağlı ve Kahraman, 2008: 96).

1817-1819 yılları arasında Karadeniz'i gezerek Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası adlı eseri yazan P. Minas Bijikşyan Klita Kalesi'nden bahsetmektedir. *Burada bir ırmak , köyler ve rumcada anahtar manasında olan Klida kalesi adlı eski bir kale vardır* (Bijikşyan, 1969: 39).

Antony Bryer ve David Winfield tarafından 1985 yılında yayınladıkları The Byzantine Monuments and Topography Of The Pontos adlı eserinde Klita Kalesi'nden bahsetmektedir. "Kale Yalıköy yakınlarındaki Gelida Deresi'nin deltasına karşı falezdedir. Bölge deniz tarafından doğal bir savunmaya sahiptir. Batı tarafından ise nehir ağzına yakındır. Bunun dışında konumunu açıklamak zordur. Çünkü doğal liman (dayanak) yoktur ve yaygın rüzgarlara maruz kalmıştır. Yakınlarda önemli bir yerleşkeye ait iz bulunmamakta ve bölgenin iç kesimler ile doğal bir bağlantısı yoktur. Küçük bir gözlem kulesi ya da koy devriyesi için garnizon olabilir. Duvarlar, araları parça taş veya tuğlalar ile düzeltilmiş düzenli bir sıraya düzenlenmiş kaba taş veya sudan aşınmış taşlardan oluşmaktadır. Merkezi taş dolgudur. Karaya bakan duvarlar 1.5 metre iken denize bakan yamaçlar 0.8-0.9 metre kalınlığındadır. Kara tarafındaki kulenin temeli sağlam kalmış ve belkide kapı ona eklenmiştir. Kirişler vardır fakat tahta zemin ya da başka iç yapılar ile bağlantılıdır. Güney batıya doğru yaklaşık 6 m. ileride oldukça şekilsiz duvar bulunmaktadır (Bryer ve Winfield, 1985: 198).

2.9.2. Yoroza Feneri

Yoroza Feneri, 1886 yılında Fransızlar tarafından yaptırılmıştır. Yoroza Feneri'nin yapılış amacı gemilerin Yoroza burnundan geçerken kayalara çarpmasını engellemektir. Yoroza Feneri 1886 yılından beri çakarak gemilere yön vermektedir. 1886 yılında ışık asetilen tüp ile sağlanıyordu. 1926 yılı ile birlikte gazlı lamba sistemine geçilmiştir. Gazlı lamba sürekli dönerek gemilere yol vermiştir. 2001 yılından bu yana fotoselli lamba kullanılmaktadır. Karanlığın çökmesiyle yanan gün ağırınca sönen Fener 132 yıldır gemilere ışık tutmaktadır. Fener içerisinde yer alan jenaratör elektrik kesintilerinde devreye girmektedir. 1886 yılından beri Yoroza Feneri ile ilgilenen Fener

ailesi bulunmaktadır. Fenerköy'ünde ikamet eden Bozoklu ailesi Fener'in koruyucu ailesidir. Bugün YoroZ Feneri'nde işçi olarak çalışan Salih Bozoklu babasından devraldığı bu görevi devam ettirmektedir. YoroZ Feneri turizm tarihi bir değere sahip olması ve güzel bir görüntüye sahip olması açısından ilçenin en önemli turizm değerlerindedir.

2.9.3. Tarihe Yenik Düşmüş Bir Eser: YoroZ Kalesi

John Freely, *The Black Sea Coast* adlı eserinde YoroZ Burnu ve Kalesi hakkında bilgi vermektedir. YoroZ Burnu'nun antik zamanlarda Ieron Akrotirion ve Kutsal Burun olarak bilindiğinden bahsetmektedir. YoroZ Kalesi için YoroZ Kalesi olarak bilinen yıkık kalıntıları bulunan bir Bizans Kalesi demektir (Freely, 2010: 117). YoroZ Kalesi, tarihi kaynaklarda geçen eski bir kaledir. YoroZ Kalesi hakkında seyahatnamelerde önemli bilgiler bulunmaktadır. 17. yüzyılda yazılan Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Evliya Çelebi YoroZ Kalesi'nden şöyle bahsetmektedir: Deniz kıyısında bir kayalı burun üzerinde dörtgen şeklinde bir küçük gayet sağlam yapıdır. Dört tarafında mamur köyleri vardır. Rum keferelerinden bir papaz yapısı olduğundan YoroZ Kalesi derler (Dağlı ve Kahraman, 2008: 96). YoroZ Kalesi kalıntıları yakın zamana kadar ulaşmıştır. Bugün YoroZ Limanı'nın yakınındaki YoroZ kahvehanesinin yanında küçük kalıntıları bulunmaktadır. YoroZ Kalesi kalıntıları yakın zamana kadar ulaşmıştır. Bugün YoroZ Limanı'nın yakınındaki YoroZ kahvehanesinin yanında küçük kalıntıları bulunmaktadır.

2.10. Çarşıbaşı'nın Demografik Yapısı

Bugüne kadar sadece Çarşıbaşı nüfusunu içerisine alan bir çalışma yapılmamıştır. Fakat Çarşıbaşı nüfusunun içinde olduğu çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar "*Akçaabad Vakfikebir Nüfus Kütüğü (1835- 1845)*, *Akçaabad Vakfikebir Öşür Defteri/1850*" adlı eserlerdir. M. Hanefi Bostan'ın "*XVII. Yüzyılda Akçaabad Nahiyesinin Nüfusu*" adlı çalışma da Çarşıbaşı nüfusunun tarihiyle ilgili bilgiler içermesi açısından çok önemlidir.

⁹Hanefi Bostan'ın makalesinde yer alan XVI. Yüzyılın Sonlarında Akçaabat Nahiyesi Dahilinde Bulunan İskan Birimlerinin Ayrıntılı ve Tahmini Nüfusları içerisinde yer alan İskefiye nüfusu ile ilgili bilgiler İskefiye (Çarşıbaşı) nüfusu ile ilgili en eski bilgilerdir. Bilgiler incelendiğinde Çarşıbaşı çevresindeki en eski yerleşim yerlerinin YoroZ (Fenerköy), İskefiye, Makranyamuz (Kaleköy) ve Köreşan (Kirazlık) olduğu görülmektedir.

---

⁹ Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız Bostan, 2014: 102

XVI. Yüzyılın Sonlarında İskefiyedeki İskan birimlerinin tahmini nüfusları şöyledir: Birlikte yazılan Karova n.d. İskafiye/ İskefiye (Çarşıbaşı merkezi) ve Keraşon (Kirazlık) ve Makranamos/ Makrinamuz/Makranyamuz (Kaleköy) 1190, Yoros n.d Çahori (Fenerköy) 496, Yoros n.d İskefiye / İskafiye 233, Yoros n.d Çahori/ Çahari (Fenerköy) (hisseli köy) 205 nüfusa sahiptir (Bostan, 2014: 92-94). XVI. yüzyılın sonlarında İskefiye'deki iskan birimleri içerisinde Yoros (Fenerköy), Makrinamuz (Kaleköy) yer alması Çarşıbaşı'nın en eski köyleri olduğunu göstermektedir. Makranyamuz (Kaleköy) köyü kayda vakıf köyü olarak girmiştir.

XVII. Yüzyılın sonlarında Akçaabat Nahiyesi içerisinde kayda giren İskefiye köyleri şunlardır: İskafiye/ İskefiye (Çarşıbaşı), me'a Yoros(z) (Fenerköy'ü) me'a mahalle-i Salava/ Salova ve Keramyoz ve Arvela ve Mudra/ Mudra (Gülbahçe) 200 kayda bir girmiştir. Kulk(g)andoz (s)/Kalkandoz (Serpil) hariç ez-defter 60, Makrayamus (z) (Kaleköy) me'a mahallat 90, Savaruksa/ Saveriksa (Yavuz) hariç ez -defter 40, Vacanus (z) / Vacanoz (Şahinli) 80, Vuross/ Voras (Kadıköy) hariç ez defter 40 tahmini nüfuslarıdır (Bostan, 2014: 95-98). Çarşıbaşı'nın bütün köyleri vakıf köyü olarak yazılmıştır. Makrayamus (Kaleköy) köyü nüfus olarak diğer köylerin önünde olduğu görülmektedir.

1583 tarihli tahrirde yer almayıp 1682 tarihli kayıtlarda geçen Çarşıbaşı köyleri: Kulgandoz/ Kulgandos (Serpil), Savaruksa / Saveriksa (Yavuz), Vacanus/ Vacanoz (Şahinli), Vuross/ Voras (Kadıköy). 1650-1651 Tarihli Avarızhane Defterinde Geçen Çarşıbaşı köyleri: İskafiye/ İskefiye me'a Yoros, Klida, Makrayamus (z) (Kaleköy), Vacanus (z) (Bostan: 2014: 100-102). Kayıtlarda yer almayan köyler daha sonraki yıllarda köy olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında II. Mahmut zamanında yapılmıştır. 1835 ile 1845 arasında yapılan nüfus sayımlarında ilçemizin nüfus özelliklerini bulabileceğimiz en kapsamlı çalışma Ali Mesut Birinci, Mustafa Çakıcı, Zehra Topal tarafından hazırlanan "*Akçaabat Vakfikebir Nüfus Kütüğü (1835- 1845)*" adlı eserdir. Bu eserde Akçaabat, Düzköy, Vakfikebir, Çarşıbaşı, Beşikdüzü, Şalpazarı, ilçelerinin 1835- 1845 yılları arasında yapılan nüfus sayımları gösterilmektedir.

1835 nüfus sayımına göre Çarşıbaşı'nın en yüksek nüfusa sahip köyleri Yoroz 196 kişi (Fenerköy), Makrimanoz 196 kişi (Kaleköy) köyleridir. Bu iki köyü 160 kişiyle Saveriksa (Yavuzköy), 152 kişiyle Salova, 138 kişiyle Vacanoz (Şahinli), 130 kişiyle Lagot (Zeytinlik), 120 kişiyle Bondika (Kovanlı), 106 kişiyle Kulkandoz (Serpil) köyleri takip etmektedir. İskefiye merkezi 66, Cavdaniyoz (Çarşıbaşı Mah.) 60, Keremiya (Keremköy) 88 kişidir. Samsun 98, Cera (Kavaklı) 96, Arvela (Veliköy) 72, Mudra (Gülbahçe), Vuross (Kadıköy) 64, Barharlı (Küçükköy) 52 kişidir. En düşük nüfusa sahip köyler ise Manganya 22 kişi, Hazer (Burunbaşı) 34 kişi, Horeverha (Pınarlı) 30 kişi köyleridir. (Bkz: Birinci vd. 2012: 52). Manganya olarak kayda giren

köy bugün Pınarlı köyü içerisinde. Nüfus sayımında yer almayan Yeniköy köyü o dönem Şahinli köyüne, Çallı ve Taşlıtepe köyleri Samsun köyüne bağlıydı.

1845 nüfus sayımlarına göre en yüksek nüfusa sahip köyler 238 kişi ile Yoroz (Fenerköy) , 222 kişi Makrimanoz (Kaleköy) köyleridir. Bu köyleri 186 kişiyle Saveriksa (Yavuzköy), 166 kişiyle Vacanoz (Şahinli), 162 kişi ile Salova, 138 kişi ile Lağot (Zeytinlik), 134 kişi ile Bondika (Kovanlı), 122 kişiyle Kulkandoz (Serpil), 116 kişiyle Cera (Kavaklı), 102 kişiyle Keremiya köyleri takip etmektedir. Diğer köylerin nüfus sayıları şöyledir: İskefiye merkezi 84, Arvela (Veliköy) 80, Samsun 90, Vuross (Kadıköy) 80, Mudra (Gülbağçe) 76, Cavdaniyoz (Çarşıbaşı mah.) 72, Barharlı (Küçükköy) 42, Hazer (Burunbaşı) 42 (Bkz. Birinci vd., 2012: 52). En düşük nüfusa sahip köyler Manganya 30 ve Horeverha 24 kişi köyleridir. Geçmişte ayrı bir köy olarak kayda giren Manganya köyü bugün Pınarlı köyü sınırları içerisinde.

1835-1845 arasında Çarşıbaşı'nda en fazla nüfus artışı olan köy Yoroz (Fener) köyüdür. 1835 nüfus sayımında nüfusu 196 olan Yoroz, 1845 nüfus sayımında nüfusu 238'e yükselmiştir. En fazla nüfus artışı olan diğer köyler sırasıyla Vacanoz (Şahinli), Makrimanoz (Kaleköy), Saveriksa (Yavuzköy) köyleridir.

1835-1845 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında Çarşıbaşı ilçesinde nüfusları gerileyen köyler sırasıyla şöyledir: Barharlı (Küçükköy), Samsun, Horeverha (Pınarlı) köyleridir. Barharlı (Küçükköy) nüfusu 52'ten 42'ye, Samsun nüfusu 98'ten 90'a, Horeverha 30 kişiden 24 kişiye düşmüştür. 1835 ile 1845 arasında yapılan nüfus sayımlarında doğum ve ölüm oranları incelendiğinde en fazla doğum olan köyler 39 kişiyle Makrimanoz (Kaleköy), 34 kişiyle Yoroz (Fener), 29 kişiyle Vacanoz (Şahinli) , 22 kişi ile Saveriksa (Yavuzköy) köyleridir. En az doğum oranına sahip köyler 3 kişi ile Barharlı (Küçükköy), 5 kişi ile Manganya, 5 kişi ile Hazer (Burunbaşı), 5 kişi ile Horeverha (Pınarlı), 7 kişi ile Arvela (Veliköy), 8 kişi ile Mudra (Gülbağçe) köyleridir . 1835 ile 1845 arasında yapılan nüfus sayımlarında en fazla ölüm olan köyler sırasıyla şöyledir. 26 kişi ile Makrimanoz, 16 kişi ile Samsun, 15 kişi ile Vacanoz köyleridir (Bkz: Birinci vd., 2012: 92-95).

1835 ile 1845 yılları arasında Vakfikebir'de önemli nüfus hareketleri olmuştur. Nüfus hareketleri *Akçaabad Vakfikebir Nüfus Kütüğü* adlı eserde listeler halinde verilmiştir. Çarşıbaşı köylerini incelediğimizde en fazla göç alan köy 7 kişi ile Vacanoz (Şahinli) köyüdür. En fazla göç alan diğer köyler 6 kişi ile Cavdaniyoz (Çarşıbaşı Mah.), Samsun köyleridir. Göç almayan köyler şöyledir: Hazer (Burunbaşı), Horeverha (Pınarlı), Manganya, İskefiye, Saveriksa (Yavuzköy) köyleridir. 1835 ile 1845 yılları arasında Çarşıbaşı köylerinden giden nüfus incelendiğinde en fazla

giden sayısı sırasıyla şöyledir: 20 kişi Lagot (Zeytinlik), 19 kişi Bondika (Kovanlı), 18 kişi Vacanoz (Şahinli), 17 kişi Mudra (Gülbahçe), 14 Cera (Kavaklı) köyüdür. Çarşıbaşı'nın bütün köylerinde nüfus hareketleri olmuştur (Bkz. Birinci vd., 2012: 53-67).

Akçaabad Vakfikebir Nüfus Defteri adlı çalışmada 1835 yılında Vakfikebir'deki Din Görevlileri ve ve Muhtarlar adlı bir tablo verilmiştir. Bu tablo içerisindeki Vakfikebirdeki bulunan 96 köy içerisinde köy muhtarı bulunan köyler Yoroz (Fenerköy) ve Yalıköy'dür. Yalıköy muhtarı Hacıhüseyinoğlu Hüseyin, Yoroz muhtarı Veliöğlu Molla Reis olarak geçmektedir. Her köyde din görevlisi bulunmamaktadır. Listede din görevlisi yer alan Çarşıbaşı köyleri ve din görevlilerinin isimleri şöyledir : Makrinamoz- Osman Efendi, Manganya - Hacıoğlu Ömer, Salova- Hüseyin bin Hasan, Cavdaniyoz- Ömer bin Mehmed, Cera- Mehmed bin İbrahim (Bkz. Birinci vd., 2012: 92-95).

İskefiye Nahiyesi'nin 1848-1849 yıllarında Tanzimat ilkelerine göre belirlenen vergi oranları değerlendirildiğinde en yüksek vergi oranına sahip köy 4.700 ile Vacanoz köyüdür. Diğer köylerin oranları şöyledir: 3.390 Yoroz, 3.750 Makrinamoz, 2.826 Salava, 2.810 Nebvar, 2.800 Balaban, 2.353 İskefiye, 1.883 Kalkandoz, 1.883 Savaruksa, 1.880 Çelabi Ma Kurca, 1.880 Yalı, 1.880 Davros, 1.695 Kiramiya, 1.690 Lağot, 1.507 Caydanyoz, 1.413 Cera, 945 Arvela, 940 Sabkinoz, 940 Kalida, 750 Mankaniya, 750 Ağasa Ma Mafriyoz, 750 Mudra, 660 Barharlı, 565 Hororha, 560 Hazar, 370 Savaraksanda Zonide, 270 Mankana (Saydam, 2001: 170-171).

İskefiye nahiyesi ve tevabii köyleri yirmi yedi adet olup 650 haneden ibarettir. Köydeki ortalama hane sayısı: 24, 1, hane başına düşen ortalama vergi: 70,21 (Saydam, 2001: 171).

Vergi oranları incelendiğinde en yüksek vergi oranının Vacanoz (Şahinli Köyü) olduğu görülmektedir. Vacanoz'un yüksek vergi oranına sahip olmasının sebebi Samsun ve Kovanlı köylerinin Vacanoz ile birlikte gösterilmesidir. 1850 Öşür defterinde bu köylerin birlikte yazıldıkları görülecektir. Ayrıca sonraki yıllarda Yeniköy ve Erenköy köyleri bu köyden ayrılıp yeni bir köy olacaktır. Böyle değerlendirildiğinde içerisinde bulunduğu köy oranının fazla olması sebebiyle vergi oranının yüksek olması normaldir. İskefiye Nahiyesinin kayıtlarda görünen en eski köyleri Yoroz (Fenerköy) ve Makrimanoz (Kaleköy) köylerinin vergi veren nüfus açısından en büyük köyler olduğu görülmektedir. O dönem İskefiye Nahiyesi'ne bağlı olan bugün ise Vakfikebir'e bağlı olan 2.810 Nebvar (Bendar) Çavuşlu, 2.800 Balaban (Küçükdere), 1.880 Çelabi Ma Kurca, 1.880 Yalı, 940 Sabkinoz (Demirci), 940 Kalida (Yalıköy'ün Merkezi), 750 Ağasa Ma Mafriyoz (Mahmutlu) köylerinin vergi oranları incelendiğinde en yüksek orana sahip köy Nebvar (Bendar) Çavuşlu köyüdür. Yalıköy'ün merkezi konumundaki Kalida köyünün o dönem ayrı bir köy olduğu ortadadır.

Çarşıbaşı nüfusu ve öşür vergisi için bir diğer önemli kaynak Zehra Topal'ın yayınladığı *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri 1850* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Akçaabat, Vakfikebir, Şarlı (Beşikdüzü), Akhisar (Şalpazarı), İskefiye (Çarşıbaşı) ilçelerinin Osmanlı devletine ödediği öşür vergileri bulunmaktadır. Öşür defterinde Çarşıbaşı Nahiye-i İskefiye Deresi Vakfikebir tabi Akçaabat olarak kayda girmiştir. Kayda giren İskefiye köyleri şöyledir:

Karye-i İskefiye, Karye-i Yoroz (Fener), Karye-i Saveriksa (Yavuzköy), Karye-i Vacanoz-Samsun- Bondika (Şahinli- Samsun-Kovanlı), Karye-i Salova, Karye-i Kulgandoz (Serpil), Karye-i Arvela (Veliköy), Karye-i Parharlı (Küçükköy), Karye-i - Çera (Kavaklı), Karye-i Cavdanyoz (Çarşıbaşı mah.), Karye-i Kalita (Yalıköy merkezi), Karye-i Keremiya (Keremköy), Karye-i Vuroz (Kadıköy), Karye-i Hazer(Burunbaşı), Mankanya (Pınarlı köyünde bir yer), Karye-i Lağut (Zeytinlik), Karye-i Horevarha (Pınarlı), Karye-i Pendar (Çavuşlu), Karye-i Colabi ma'a Furca (Çelebi), Karye-i Balaban (Küçükdere), Karye-i Sebekyüz (Demirci), Karye-i Suveriksa Tonya, Karye-i Ağaşa (Mahmutlu), Karye-i Makranyamuz (Kaleköy), Karye-i Yalı (Yalıköy), Karye-i Mangana, Karye-i Mudra (Gülbahçe) (Topal, 2005: 195-247).

Öşür defterinde bugün Vakfikebir'e bağlı olan köylerden Sebekyüz (Demirci), Balaban (Küçükdere), Pendar (Çavuşlu), Ağaşa (Mahmutlu), Colabi ma'a Furca (Çelebi), Yalıköy, Kalita İskefiye nahiyesi içerisinde gösterilmektedir. 1993 yılına kadar bu köyler Çarşıbaşı ilçesine bağlıydı.

1850 tarihli defterde Vakfikebir arazisinde kayda giren ilk nahiye Akçaabat'a bağlı "Vakfikebir-İskefiye Deresi Nahiyesi" olup bu nahiyede 27 köy ve 1073 vergi mükellefi yer almakta; ilgili köy ahalileri bütünüyle müslüman halktan oluşmaktaydı. Yoroz, Kuldandoz, Keramiya, Sebekyüz, Makranyamuz köyleri yanı sıra, birlikte kayda giren Vaçanoz-Samsun-Bondika havzası köyleri vergi veren nüfus açısından diğer köylere oranla büyük köylerdir (Aygün, 2018: 87). Öşür defterinde Vaçanoz (Şahinli), Samsun, Bondika (Kovanlı) köyleri tek bir köy olarak verilmiştir. Bu köyler daha sonra ayrılmıştır. Öşür defterine göre vergi veren nüfusa göre değerlendirme yapıldığında Kaleköy, Fener, Serpil, Keremköy, Demirci köyleri ve bir olarak yazılmış Şahinli- Samsun- Kovanlı büyük köylerdir.

Öşür vergileri incelendiğinde kendi köyleri içerisinde en yüksek vergi oranına sahip aileler şöyledir: Karye-i İskefiye - 160,5 Hacı Ahmed Oğlu Hacı Hasan, Karye-i Saveriksa - 62 Ligos oğlu Hüseyin, Karye-i Salova - 127 Nalçeci oğlu Süleyman, Karye-i Kulgandoz- 70 Pirana oğlu İbrahim, Karye-i Arvela - 70 Deli Hasan Oğlu Emin, Karye-i Parharlı -50 Müslim oğlu Ali, Sakazade Bekir Ağa ve Nan oğlu İbrahim, Karye-i Zera - 75 Alemdar oğlu Mehmed ve Kul oğlu Ömer, Karye-i Caydanyoz - 140 Hacı Gani, Karye-i Kilita - 160 Pehlivan oğlu Osman, Karye-i Keramiya - 70 Çarkıfelek oğlu Yakub ve Dikan oğlu Süleyman, Karye-i Vuroz- 113 Kara Ahmed

Oğlu Mehmed, Karye-i Hazer- 82 Kara Ali oğlu Hasan, Mankanya 43 Furuncu oğlu Osman ve Bedirman oğlu Mahmud, Karye-i Lağut -92 Alemdar oğlu Mustafa, Karye-i Horeverha - 77 Kürt Ali oğlu Mustafa ve Kasap oğlu Ali, Karye-i Pendar - 95 Çavuş oğlu Hüseyin, Karye-i Colabi ma'a Furca - 90 Salih oğlu Hacı, Karye-i Balaban - 75 Ahmed oğlu Ahmed, Karye-i Sebekyüz - 70,5 Furuncu oğlu Piri, Karye-i Suveriksa Tonya - 193 Hacı Salihzade Mehmed Ağa, Karye-i Ağaşa - 132 Cerrah oğlu Mustafa, Karye-i Makranyamuz - 207 Çetin mer oğlu Ali, Karye-i Yalı 180 Hacı Arif Ağa, Karye-i Mangana - Çalık oğlu'nun Ehli, Karye-i Mudra - 65 Bektaş oğlu Hasan , Karye-i Yoroz - 65 Konte oğlu Ahmed, Molla oğlu Ahmed, Mahmud oğlu Süleyman ve Mahmud oğlu Ali, birlikte yazılan Karye-i Vacanoz- Samsun ve Bondika köylerinde 65- Kunbar oğlu Mehmed en yüksek vergi verenlerdir (Bkz: Topal, 2005: 195-247).

şr Defterine göre İskefiye Nahiyesi'nde en fazla vergi veren aile 207 Akçe ile Makranyamuz (Kaleköy) ahalisinden Çetin mer oğlu Ali'dir. Çetinmeroğullar'ı bugün Kaleköy'nde varlığını sürdürmektedir. Çetinmeroğlu ailesi soyadı kanunuyla birlikte Çetindemir soyadını almıştır. Çetinmeroğlu olup farklı soyad alan aileler Çete ve Yavuz aileleridir. Çetinmeroğlu ailesinden sonra en yüksek vergi veren ikinci aile 193 akçe ile Karye-i Saveriksa Tonya'dan Hacı Salih zade Mehmed Ağa'dır. Diğer yüksek vergi veren aileler Makranyamuz köyünden Miri Reis oğlu Mehmed 190 akçe, Yalıköy'nden 180 akçe ile Hacı Arif Ağa'dır (Bkz: Topal, 2005: 195- 247). şr defterinde yer alan Manganya olarak geçen köyün günümüzde neresi olduğu belirtilmemiştir. Araştırmamız sırasında Manganya'nın bugün Pınarlı köyü sınırları içerisinde olduğu tespit edildi.

1965 nüfus sayımlarına göre Çarşıbaşı'nın en fazla nüfusa sahip köyleri Yavuz (1580), Çavuşlu (1190), Kadıköy (1162), Fener (931), şahinli (806) köyleridir. Küçükköy ve Çallı köyleri nüfusu en düşük olan köylerdir. Bucak merkezinin nüfusu 2584, bucağa bağlı beş mahalle: Büyükdere (541), Zeytinlik (455), Salova (614), Burunbaşı (266), Çarşıbaşı (703) nüfusa sahiptir (Aksoy, 1966: 32-33).

1970 yılı nüfus sayımlarına göre Çarşıbaşı bucağında en yüksek nüfusa sahip köyler: Yavuz (1828), Çavuşlu (1348), Kadıköy (1249), Fener (1131). Nüfusu en az olan köyler: Çallı (148), Küçükköy (166) . Diğer köylerin nüfus sayıları şöyledir: şahinli (801), Kavaklı (776), Küçükdere (769), Kerem (741), Yeniköy (738), Kovanlı (708), Mahmutlu (667), 650 (Salova), Kaleköy (633), Büyükdere (620), Serpil (592), Demirci (494), Zeytinlik (486), Pınarlı (465), Gülbahçe (395), (Samsun) 373, Taşlıtepe (360), Veliköy (325), Burunbaşı (292). Çarşıbaşı nahiyesi 847 (Aksoy, 1973: 33-34). 2018 yılı itibariyle Çarşıbaşı nüfusu 15.800'tür. Çarşıbaşı köylerinin nüfus sayımlarında tarihi süreçte büyük değişiklikler olduğu görülmektedir. Tarihi kayıtlarda Çarşıbaşı'nın nüfus olarak en büyük köylerinden olan Kaleköy'n nüfusu önemli oranda azalmıştır. Tarihi kaynaklarda nüfusu az olan Pınarlı Köyü'nün nüfusu artmıştır.

2.11. Çarşıbaşı Yer Adları

2.11. 1. Kut Alan

Çarşıbaşı Kaleköy'ünde "Kut Alan" adında eski bir ziyaret suyu vardır. Eski dönemlerde Mayıs yedisi gibi halk takvimine bağlı özel günlerde ziyaret sularına gidilip el ve yüz yıkanır. Ziyaret suyundan şifa bulunacağı ve böylece tüm yıl boyunca bereketli bir şekilde yaşanacağına inanılırdı. Hastalıklar varsa hastalıklardan kurtulacağı düşünülürdü.

Sibirya, Türkmenistan, Kafkas ve diğer birçok Türk halklarının geleneksel görüşlerinde "hayat gücü, ruh, can, hayat verici, başlangıç, bereket, bolluk, uğur, saadet, mutluluk" anlamına gelen anlayış. Eski Türkçede "kutlug" sözcüğünün "kutsal, mukaddes" anlamı vardır. Yakut mitolojik düşüncesine göre, ayı ruhlar, acıklı ruhlar veya şamanlar tarafından çalınması hastalık ve ölümle sonuçlanan "kut", "tanrıdan gelen bir hayat gücü, başlangıç" anlamını bildirirdi (Beydili, 359-360). Kut kelimesinin baht, mutluluk, şans anlamlarına gelmesi Kut Alan suyundan içip şifa bulmak ve bereketli bir yıl geçirmek inancı kut kelimesinin kadim Türklerin bölgedeki izi olduğunu göstermektedir.

2.11.2. Makrinamuz

Çarşıbaşı/ Kaleköy mahallesinin eski ismi *Makrinamoz'dur*. Mehmet Bilgin'in Rasonry'den aktardığı bilgiye göre bu ismin Peçenek arasında mevcut Uz menşeli olan Maklara işaret eden bir yer adıdır.

Osman Çoşkun'a göre: Makri-nam-oz. Yunanca makria: Uzak, uzakta. Makrina: Uzun yer. Makrinamoz : Uzun vadi (Çoşkun, 2013: 203).

Enver Uzun'a göre: Bu toponim ilk hissesinden onun açık bir şekilde Mag tayfalarıyla ilgili olduğu görülmektedir. Avrupalı araştırmacılar tarafından Türk halkının etnik yapısında rol oynamış halklardan birisi olarak görülen Maglar, milattan önceki tarihlerde Azerbaycan ve Derbend'de yaşamışlardır (Uzun, 2007: 198). Karadeniz coğrafyasında yaşamış halklar arasında doğrudan olmasa da kültürleriyle yaşamış olan Kak/Maqların yer adlarında zikredilmeleri şaşılacak bir durum değildir. Rasonry, Peçenek topraklarından geçen ve Peçenek oymaklarından birisi olarak ortaya çıkan "mak" adının geniş anlamıyla Kumanlardan önceye ait, hatta Uz menşeli ve Uz kabile adına ait olabileceğini belirtir (Rasonry, 1984:73 akt. Uzun, 2007: 198). Köy adlarının değiştirilmesiyle birlikte Makrinamoz köyünün sahilinde bulunan kaleden dolayı Kaleköy adını almıştır.

2.11.3. Yoros / Fenerköy

Arrianus'un Karadeniz Seyahati adlı eserinde "Yoroz" "Yaros" olarak geçmekte "kutsal dağ" anlamına gelmektedir (Bkz: Arslan, 2005: 130).

Enver Uzun'a göre "Yoros" sözcüğü çakıllı yer, taşlık, sel birikintisi, rüzgarlı yer, burun, çıkıntı anlamlarına da gelmektedir. Arrianus'un ifade ettiği gibi sözcüğün aslı Yoros değil "Yaros" olup, sözcük Yar+os şeklindedir. Sözcüğün ilk hissesi "Yar" eski Türkçe bir söz olup, uçurum, dik bayır, derin çukur vs. pek çok anlamlarda kullanılmaktadır. Sözcüğün ikinci hissesini oluşturmajta olan "-os" takısı Yunan dilinde "-lı , -sal" anlamını verir. Bu durumda coğrafi yapı ile alakalı bir toponim ortaya çıkmaktadır (Uzun, 2007: 2002).

P. Minas Bıjışkyan'a göre Yoros : Eski adı İ e r o n o r o s Mukaddes Dağ anlamına gelmektedir (Bıjışkyan, 1969: 39).

2.11.4. Hazer/ Burunbaşı

Hazer ismi Hazer Türkler'inin bölgeye bıraktığı bir mirastır.

2.11.5 Bondika / Kovanlı

Eski Yunancada "pontik" şeklinde yazılmış "bundık" sözü "hora için nazarda tutulan" anlamındadır. Rumcada ise fare anlamında "bondik" kelimesi kullanılmaktadır (Uzun, 2007: 193). Arkaik Hellence'de Pontikos sözcüğünden Pontus diline ve Türkçe'ye geçmiş Sıçan- Fındık Sıçanı anlamındadır (Karagöz, 2006: 306).

2.11. 6. Kolkantoz/ Kurgantas/ Serpilköy

Bizans yazınında Koukkanxat şeklinde geçer ki Hatun/ XATOUN adı ile açıklanır. Bunlardan biri Uzun Hasan'ın karısı Despina Hatun. Ancak bu ad Bizanslılarda da kullanılan bir ad idi. Trabzon imparatoru Manuel III'ün karısının adı Koukkanxat idi. Hatun Türkçeden Bizanslılara geçtiğinden bu şeklini almıştır (Karagöz, 2006:306). Kulkan-d-o-z. "Kulguna, Kuman ismi" (Rasyonî, 2006: s.129 akt Çoşkun, 2007: 184). Kulkan-d-oz: Fundalık Vadi (Çoşkun, 2013: 184). Serpilköy'ün bir diğer eski ismi "Kurgantas" olarak bilinmektedir. Kurgan kadim Türklerde bir mezar geleneğidir. Bu ismi Kurgan adlı mezar sisteminden geldiğini düşünmekteyiz. Ayrıca Serpil köyü'nün bazı noktalarında Kurgan'a benzer yerler bulunması görüşümüzü desteklemektedir. Kazakistan'da Kurgantas adlı bir yer bulunmaktadır.

2.11.7. Vuroz/ Varos/ Kadıköy

Vur-oz Vur, "vurmak" tan. Vuroz: Vurgun vadisi (Çoşkun, 2013: 281). Sözcük Var+os şeklinde iki ayrı hissedenden oluşur. "Var" sözü eski İran dillerinde şehir, kale, duvar, yer altı evi anlamlarına gelir. "- os" ise Yunanca ektir. Buradan hareketle duvarları ya da kaleleri olan yerleşim yeri anlamında bu toponimim oluştuğunu söyleme olasılığı vardır (Uzun, 2007: 200-201).

2.11.8. Keramiya

Yöremizde Arapçadan gelen Kerem adı şahıs adı olarak kullanılmaktadır. Bu yer adı Kerem adlı meşhur şahsa izafeten bu patroponim oluşturulmuş olabilir (Uzun, 2007: 196).

2.11.9. Mudra/ Gülbahçe

Bu şekli ile bu sözcük hiçbir yerde görülüyor. Ancak bizans kaynaklarında verilen Türkçe sözcükler arasında Bulgar Bey'i Omurtag (814- 835) adının çeşitlemeleri arasında bu ada benzer Moutragon şekli Mudra adı ile ilgilidir. Yörede Bulgarla ilgili daha yer adları olması nedeniyle bu adı da Bulgar Türklerine bağlıyorum (Karagöz, 2006: 362).

Osman Çoşkun'un Yaşar Çağbayır'dan aktardığı bilgiye göre Mudra: Budacılıkta parmakla yapılan ayin" anlamındadır (Çoşkun, 2013: 214). Bilge Umar'a göre: Mudra'nın öz biçiminin Modra yani M(a)-Odra, "Ana Tanrıçanın Erkeği" olduğu pek açıktır (Umar, 1993: 585).

2.11.10. Zerdan

Kaleköy'ünde eski bir mahalle adı olan "Zerdan " "Altınlık" anlamına gelmektedir.

2.11.11. Klita

P. Minas Bijişkyan Klita'nın anahtar anlamına geldiğini belirtmektedir (Bijişkyan, 1969: 39). Şakir Şevket' e göre Klita Anahtar anlamına gelmektedir (Şevket, 2001: 88-89).

2.11.12. Samsun

Bu toponimle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazı görüşlerde sözün ilk hecesini oluşturan "Sam" Nuhun oğullarından Sam ile alakalandırılrsa da bunun toponimin oluşumu ile herhangi bir alakası yoktur. Bibliyada olağanüstü gücü ile meşhur kahramanın adı Samson'dur. Azerbaycan'ın meşhur toponimistlerinden Budagov ise Samsun adının gayri Türk menşeli bir ad olduğunu belirtir (Uzun, 2007: 199).

2.11.13. Yeniköy

Söz Yeni + köy şeklinde iki hissedenden oluşmaktadır. Eski Türkçe de yini / yeğni(den) < yeni olmuştur. İlk hisse burada köy ile ilgili bir sıfattır. Köy ise en küçük yerleşim birimidir. Böylece yeni kurulmuş köy anlamında Yneiköy toponiminin oluşturulmuş olduğu tartışmasıdır. Anadolu'da 200 tane Yeniköy adını taşıyan köy vardır (Uzun, 2007: 201).

2.11.14. Vaçanoz/ Şahinli

Vaça-n-o-z, "n" kaynaştırma sesidir. "Vaçe, tarihi Kafkas halklarından Albanların bir hükümdarı " (Moses, s.35 akt,Çoşkun, 2013: 275). "Vaçalar, Türkmenlerin Ata Boyundan (Lezina, s.555 akt. Çoşkun, 2013: 275).

2.11.15. Saveriksa/ Savarka

Savar-ka "Savarlar, Hunların diğer adı" (Lezina, s. 472 akt, Çoşkun: 2013: 244), " Savar, Türk kökenli eski Kafkas halklarından. "(Geybullayev, s.47 akt. Uzun, 2007: 244). Savar, Bulgar Türk şehri. (Rasonyi , 1993, s. 94 akt: Çoşkun, 2013: 244). Savarka: Savar'dan gelenler. Savarka sözcüğünün ilk hissesi Savar'dır. Eski Türkçede derman anlamında olsa da Savar/ Sa(u)var/ Sabir şekillerinde görülen bu topononim eski bir tayfanın adıdır (Uzun, 2013: 199). Saveriksa: Zinde insanların yeri (Akıntürk: 2012, 48).

2.11.16. Ziyaret Tepesi

Çarşıbaşı ilçesinde Taşlıtepe köyünün zirvesinde bulunan bir tepedir. Tepenin etrafında mezarlıklar bulunmaktadır. Ziyaret tepesinde manevi bir insanın kabri olduğuna inanılmaktadır.

2.11.17. Marzalli Obası

Bu toponim Mezra ile alakalı olabilir. Ancak sözcük Mar+za+li şeklinde etimolojik bir yapıyı içermektedir. "Mar" bir etniğin adı olduğu gibi tepe anlamına da gelir (Uzun, 2007: 202).

2.11.18. Sazak

Kaleköy'ünde bir yer adı. Sazak adı verilen yerde saz bitkisinin yoğun olarak yetişmesinden dolayı bu isim verilmiştir.

2.11.19. Lakana

Kaleköy'ün batısında yer alan, Küçükdere'ye bakan yakada bulunan eski bir mahalle adı. Tatarca Lakan: Dağlar. (Ganiyev) Lakana: Lak yeri. (-na eki) Kafkas (Çoşkun: 2013: 192).

2.11.20. Nayer

Küçükdere Mahalle'sinde Kaleköy'ü Zerdan Mahallesi'ne bakan yakada bir tepeye verilen ad. Na-yer > ne yer: Güzel yer. Belirsiz (Çoşkun, 2013: 218).

2.11.21. Avaklı

Yavuz köyünün Fatih Mahalle'sinin eski ismidir. "*Avaklı, Türk Boyu*" (Lezina, s. 118, akt: Çoşkun, 2013: 48).

2.11.22. Balbal Suyu

Balbal suyu Zeytinlik köyünde bir ziyaret suyunun adıdır. Ölünün hayattaki iken öldürdüğü düşman sayısı kadar mezarının başına dikilen heykellere Türk kültüründe balbal adı verilir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ

"Kültür", sözlük ve ansiklopedilerde en fazla tanıma sahip sözcükler arasında bulunur. Terim olarak "kültür", Latince *colere*; işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek vb. anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlama sahiptir. Bu fiilden türetilen *cultura* terimi, ilk kez tarımsal etkinlikleri nitelendirmede kullanılmıştır. Romalılar *cultura* terimini, doğada kendiliğinden yetişen bitkilerden ayırmak üzere, insan ve emeği eliyle tarlada ekilerek yetiştirilen bitkileri adlandırmada kullanmışlardır. Romalılar, "tarım" teriminin karşılığı olarak, "toprağı işlemek" anlamında *agri-cultura* terimini türetmişlerdir. Kültür teriminin bu anlamı bugün de yaşamaktadır. Türkçede "kültür" karşılığı olarak önerilen "ekin" terimi de *colere* fiilindeki ekip biçmek, ekmek anlamları esas alınarak türetilmiştir (Özlem, 2012: 158).

Kültür, kişilerin davranışları hakkında bize bilgi veren ve bu davranışlarda yansımaları bulan soyut görüşler, değerler ve dünyaya dönük algılardan oluşur. Kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılır ve o toplumun üyeleri tarafından anlaşılır davranışlar üretir. Kültürler bize biyolojik olarak atalarımızdan miras kalmamıştır; kültür öğrenilir ve kültürün bütün değişik parçaları bütünleşmiş bir biçimde işlev görür (Haviland, 2008: 102). Bir milletin hayatında millî kimliği belirleyen kültürün taşıyıcıları, geniş anlamda sözlü ve yazılı ifade gelenekleridir. Bunlardan ikincisi, ilkinin bilgi ve tecrübe birikiminden kaynaklanarak ortaya çıkmıştır. Yapıları ve hususiyetleri farklı olsa da bu iki gelenek birbiriyle sürekli alış veriş içerisinde. Çünkü aralarında kültürü oluşturan maddi ve manevi unsurlar gibi vazgeçilmez bir ilişki vardır. Bu iki gelenek birbirini hem tamamlar hem de yeniden üretir (Yıldırım, 1998: 37).

Sözlü kültürde bir konuyu kalıplaşmamış, biçimlenmemiş ve belleğe seslenmeyen bir yoldan düşünmek mümkün olsa bile bu, zaman kaybından başka bir şey değildir; çünkü böyle bir düşünme biçimi oluştuktan sonra yazı yardımıyla olabileceği gibi kaydedilip anımsanamaz. Kalıcı bir bilgi olmaktan ziyade, ne kadar karmaşık olursa olsun, geçici bir düşünce olur. Sözlü kültürlerde toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, yazılı kültürde yazının üstlendiği görevlerden bazılarını görürken, elbette, deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler. Sözlü kültürde deneyimler, belleği pekiştirecek şekilde akla yerleştirilir (Ong, 2013: 51).

İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı araç gereçlerden sanat eserlerine kadar ürettiği bütün ürün ve değerleri kapsayan kültür, zamana şartlara ve coğrafyaya göre hem iç hem de dış dinamiklerin etkisi ile değişen canlı bir varlıktır. Bu canlı varlığın gösterdiği değişim ve gelişimi tespit etmek, geçmişi kayıt altına almak kültürün gelecekte var olabilmesi için temel şartlardan birisidir. Orta Asya'dan Avrupa'ya; Kutuplardan Arap yarımadasına kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm süren Türk kültürü içerisinde var olan yerel unsurları ortak potasında eriterek günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde Türk kültürü dediğimiz zaman tek renk, tek şekil bir kültür anlaşılmamaktadır. Ana hatları ve özü itibarıyla aynı olmakla birlikte her bölgenin kendine has özellikleri de mevcuttur. Bu farklılıklar kültürü besleyip ayakta tutmakta ve zenginleşmesini sağlamaktadır. Türk kültürünün en canlı ve renkli unsurlarından birisini oluşturan Doğu Karadeniz Bölgesi önü Karadeniz, arkası denize paralel uzanan dağlar ile çevrili dış dünyaya nispeten kapalı bir bölgemizdir. Ayrıca bölge kendi içerisinde derin vadilerden oluşmaktadır ve bu vadilerin her birinin kendine has kültürel bir dokusu vardır (Üçüncü, 2015: 3). Trabzon ve çevresi tarihine kaynaklık yapacak zengin bir sözlü kültür mirası araştırmacıları beklemektedir. Halkbilimin kadrosunu oluşturan Destanlar, Masallar, Efsaneler, Memoratlar, Menkıbeler, Düğün ve askerlik Hatıraları, Aile Tarihleri, Bilmeceler, Tekerlemeler, Atasözleri, Alkış ve Kargışlar, Argo, Deyimler, Ağız sözlüğü, Ağıtlar, Maniler, Türküler, Geçiş Törenleri ve Ritüeller, Fotoğraflar, Aile i i Tarihleri, Yer ve Mevki Adları (her türlü coğrafi isimlendirmeler), Lakaplar, Boy ve Sülale isimleri, adlar, soy adları, şenlik ve kutlamalar, halk yaşamı, bölgemize özgü geleneksel sanatlar (bakırcılık, kuyumculuk, gümüş işlemeciliği, semercilik, ağaç işçiliği, [halk teknolojisi] eşya araç gereç ve aletler-sınırlı ve sayıca az çalışma dışında-sistemik olarak tasnif edilip derinlemesine değerlendirilmemiştir (Üçüncü, 2008: 11-12).

3.1. Alkış ve Kargış

Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve mânevî saâdetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir (Elçin, 2004: 662). Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır (Kaya, 1997: 99).

İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar olarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan nüsnet dileklerin ruhi ve fikri ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha dürenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti (Elçin, 2004: 662).

Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan la'net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlendir. Farsça "bed" ve Arapça "duâ" kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın "kargış" ve "ilenc" kelimeleri karşılamışlardır (Elçin, 2004: 662-663). Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlendir. Kısaca "kötü dilek" olarak niteleyebileceğimiz beddua, Farsça bed "kötü" ile Arapça dua sözllerinden meydana gelmiştir. Anadolu'nun muhtelif yörelerinde; "ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet" gibi adlarla da anılırlar. Meseleye dil açısından bakıldığında, her iki türde de orijinal teşbihlerin, tezatların ve buluşların var olduğu görülür. Folklorumuzda anlatım türleri grubuna dâhil ettiğimiz dualar ve beddualar, sözlü ve yazılı ifadelerde, biraz önce zikrettiğimiz hususlardan dolayı, üslubu akıcı ve ahenkli kırlarlar, ifadeye zenginlik katarlar (Kaya, 1997: 113).

3.1.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Alkışlar

Çarşıbaşı yöresinden derlenen alkış örnekleri şöyledir:

Adıyla yaşasın (KK- 1, 2,5,6, 8, 10, 17,18,19, 27,42).

Allah uzun emirler versin (KK- 1, 2,3,4,5,6,10,14, 54, 88, 89, 97, 119, 133).

Altın perçemli uşakların olsun (KK- 6, 12, 13, 14, 25,26, 37, 86,90, 101, 105, 110).

Allah bolluk bereket versin (KK- 6, 8, 14, 88, 97, 105, 109, 117, 121, 125).

Allah fenaluklardan korusun (KK- 6, 12, 14,37, 90).

Allah uşaklarına bağışlasın (KK-6, 14, 105, 109, 117).

Allah emri boyunca utandırmasın (KK- 6, 117, 127,132).

Allah sana yokluk göstermesin (KK- 1, 2, 5, 10, 17, 42, 109, 117, 121, 125, 127, 132).

Allah dar boğazda bırakmasın (KK-6, 9, 14, 16, 17, 117, 121, 125, 131, 132).

Allah tuttuğunu altın etsin (KK- 6, 9, 14, 16, 17, 69).

Allah kem gözlerden korusun (KK- 6, 9, 14, 17, 42, 69, 72, 74, 78 , 81, 109,117).

Allah yüzünü güldürsun (KK-12, 14, 17, 42, 72, 92, 96, 117, 122, 124, 125, 131).

Allah dert verip derman aratmasın (KK-6, 12, 42, 92, 96, 124, 131).

Allah doğru yoldan ayırmasın (KK- 6, 12).

Allah düşmanımı bile aç bırakmasın (KK-6, 117).

Allah seni sevdiğine kavuştusun (KK-13, 15).

Allah seni bolanuk suya bastırmasın (KK-6, 131).

Allah saa sıkıntı çektirmesin (KK-6, 13, 15, 16).

Allah burnini kanatmasın (KK-6, 13, 25, 28).

Allah ne muradı varsa versin (KK-6, 13, 131).

Baharın çok olsun (KK-21).

Bahtın açık olsun (KK- 6).

Çoluğunun çocuğun rızkı bol olsun (KK-6).

Derelerin bolanuk kalmasın (KK-21).

Durağın cennet olsun (KK- 6, 26,27).

Ellerin dert görmesün (KK-6, 26, 27).

Elilerinin canına gitsin (KK-6, 34, 37).

Elin yokluğa gitmesün. Açukta kalmayın (KK-21).

Fınduk gibi parasi olsun (KK-6, 17, 34).

Gökten yağsın yerden toplayasın (KK-6, 40, 41).

Gök kapıların açık olsun (KK-6,40).

Hayır duam senle olsun (KK- 6, 131).

İşlerin uğurlu olsun (KK-6, 13, 25, 28).

İşlerin su gibi akar olsun (KK-6, 50).

Kesene bereket (KK- 6, 50, 52).

Su gibi aziz olasın (KK-6, 48, 54, 131).

Sular gibun sınavlarını geçesın (KK-6).

3.1.2. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Kargışlar

Çarşıbaşı yöresinden derlenen kargış örnekleri şöyledir:

Allah sana kaşınacak tırnak vermesin (KK- 6, 11, 12, 33, 34, 42, 55).

Allah seni yerin dibine kosun (KK- 6, 20, 21).

Allah seni gayya kuyusuna kosun (KK- 6, 21).

Allah seni sabaha çıkarmasın (KK- 6).

Allah iki yakani bir araya getirmesin (KK- 6).

Allah ettüklerini fitil fitil burnundan getursun (KK- 6, 20, 21).

Allah bunların kökünü kurutsun (KK- 20, 131).

Allah seni taş etsin (KK-20, 65, 66).

Allah seni hane etmesin (KK-6, 58, 71).

Bacandan hurek inmesin (KK- 6, 20)

Bacanda cazi kalsın (KK-6).

Dünya malın olsun da yiyecek ağız bulamayasın (KK-6, 20, 21).

Davun hastaluklari vursun saa (KK- 6, 20, 21).

Doğru konuşmayan hayır gün görmesin (KK-6).

Gidişin olsun da gelişin olmasın (KK-6).

Haram kan olsun (KK- 10, 15, 18).

Ocağın başına yıkılsın (KK- 6, 10, 20, 21).

Ocağına ateş düşsun (KK- 6, 20, 21).

Ocağında leor bitsin (KK-6, 20, 21).

Parçan bulunmasın (KK- 6, 20, 21).

Tarlanda siran bitsin (KK-20).

Sürüm sürüm sürünesin (KK-20).

Uşaklarından hayır görmeyesin (KK-20).

Zehir zıkkım olsun (KK-20).

3.2. Tekerlemeler

Şükrü Elçin'e göre: Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir. Masalcı, meddah, karagözcü, hoşsohbet insan vb. maksatlarını anlatmaya başlarken dinleyicilerle seyirci topluluğunun dikkatlerini bir noktada birleştirmek ihtiyacını duyarlar İşte bu tiyatrodaki gonga benzer ihtiyaçtan doğan tekerleme, “yuvarlak bir şeyi hareket ettirip yürütmek” manasındaki maddi karşılığı ile de uygunluk göstermektedir (Elçin, 2004: 589). Tekerlemeyi tanımlamak oldukça güçtür. Onun birçok başka türlerle: türkü ile, âşık şiiriyle, masalla, oyunla, hikâye ile. Karagöz ve orta oyunu gibi seyirlik oyunlarla yakın ilişkisi vardır. Ama tekerleme, hangi türden halk edebiyatı ürünlerine bağlanmış, katılmış olursa olsun, birtakım biçim, anlatım ve içerik özellikleriyle onlardan ayrılır.

Kimi tekerlemeler ise başka türlerden bağımsız olarak da varlıklarını gösterirler (Boratav, 1995: 134).

Pertev Naili Boratav 100 soruda Türk Halk Edebiyatı isimli çalışmasında tekerlemeleri şöyle tasnif etmiştir:

- 1) Masal tekerlemeleri
- 2) Oyun tekerlemeleri
- 3) Tören tekerlemeleri
- 4) Bağımsız söz canbazlığı değerinde tekerlemeler (Boratav, 1995: 135).

Doğan Kaya " Anonim Halk Şiiri" isimli çalışmasında tekerlemeleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- A. Çocuk tekerlemeleri
- B. Masal tekerlemeleri
- C. Mektup tekerlemeleri
- D. Tören tekerlemeleri
- E. Okşamalar
- F. Dua, dilek ve temenni tekerlemeleri
- G. Seyirlik oyunların icrasında söylenen tekerlemeler
- H. Muhtelif vesilelerle söylenen tekerlemeler
- İ. Türkü, şarkı ve şiirlerin değiştirilmesiyle oluşturulmuş tekerlemeler (Kaya, 1999: 574-576).

Ali Duymaz "İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler" adlı çalışmasında tekerlemeleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- 1) Belirli bir oyun, tören ya da metne bağlı tekerlemeler

- a) Çocuk oyunları tekerlemeleri
- b) Tören ve inanç tekerlemeleri
- c) Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler
- d) Seyirlik oyunlar ve halk sporlarına bağlı tekerlemeler

2) Yazılı ya da gelişmiş edebiyat tekerlemeleri

- a) Âşık edebiyatı tekerlemeleri
  - b) Tekke-tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri
  - c) Edebi metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler
- 3) Diğer tekerlemeler (Duymaz, 2002: 26-27).

3.2.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Tekermeler

Çarşıbaşı yöresinde derlediğimiz tekerlemelerin çoğunu oyun oynarken ebeyi belirlemek amacıyla yapılan sayışmacalarda söylenen tekerlemelerden oluşturmaktadır.

3.2.1.1. Oyun Tekermeleri

Sayışmacalar, oyunlarda ebe çıkarmada yararlanan, baştan ya da sondan uyaklı, âhenkli söz kalıplarıdır; oyundan önce söylenir. Sayışmacanın iki türlü kullanılışı olabilir: ya bir tek kez söylenir; son kelime veya son hece kimin üzerinde kalırsa o ebe olur; ya da oyuncu sayısından bir eksik sayıda tekrarlanır; o zaman her sayışmada, son kelime veya son hecenin gösterdiği oyuncu kurtulur; kurtulamayan en son oyuncu ebelik vazifesi alacaktır (Boratav, 1995: 135-136).

Oyun tekerlemelerine örnek:

Fış fış kayıkçı

Kayıkçının küreği

Hop hop eder yüreği

Akşama sigara böreği

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hop hop hop

Bundan başka oyun yok (Demiray, 1985: 19).

Birdir bir oyununda söylenen tekerleme:

"Ali Dayı al baltayı

Çık ormana kes hurmayı

En aşağı ye çorbayı

Çık dama at kavarayı"

Cim oyununda söylenen tekerleme:

Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Ben vuruldum Filize

Filiz Akın Evi yakın

Onu seven Cüneyt Arkın

Kın Kın Kın Kına Gecesi

Si Si si simitçi

Ci ci ci çiğ köfte

te te te televizyon

yon yon yon yonca evcimik

mik mik miki fare

re re reklamlar lar lar

karı kocalar

çıktın çıkardın

kimi çıkardın (KK-22).

Çık çıkalım çayıra

Yem verelim ördeğe

Ördek yemi yemeden

Çırak mırak demeden

Çıktım çıkardım

Kimi Çıkardım (KK-22).

O kibrit kibrit

Kibritin yarisi

Osmanın karisi (KK-22).

Çık çıkalım çayıra

Yem verelim öredeğe

Ördek yemi yemeden

Ciyak miyak demeden

Aksun Maksun

Çıkdın çıkardın

Kimi çıkardın (KK-23).

Ay dede ay dede

Yolculuğun nereye

Mancama

Mancamda kimin var

Dayım

Dayının kaç çocuğu var

3

1,2,3

Çıkdın çıkardın kimi (KK-22).

İt osurdi

Pit osurdi

Yere vurdi yer kaydadi

Kras kurus

Kocamın göttüne fis

osurukçu kız (KK-23).

3.2.1.2. Diğer Tekerlemeler

Apsın apsin apansın

İki gözün kapansın

Bugün daa eyisin

Sabalan fena olasın (KK-6).

Lekad lekad leylekad

Vecellehu seylakad

Ben geçeyim yanından

Sen kuyruğunu kıvrır da yat (KK-6).

Temreusun memreusun

Olur olmaz yerde bitersın

Zaman gelı yitersın (KK-6).

Laktir çubuğunun

Luptur çubuğunun

Laktir çubuğu (KK-6).

3.3. Atasözleri

Ömer Asım Aksoy, atasözlerini: "Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstürleştiren ve kalıplaşmış şekilleri bulunan özlü sözler olarak tanımlamaktadır (Aksoy, 188: 140).

Şükrü Elçin atasözlerini şöyle tanımlamaktadır: "İşte bu maddi şekli bir hareket noktası yapan ve ilk söyleyicilerini tesbit edemediğimiz bu dil mahsulleri, hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisad, terbiye, gelenek-görenek ile tabiat hadiselerinden, teknikten vb. çıkacak kaideleri müşahhasan mücerrede giden bir yolla, bazen bir fikra kılığında söz ve yazı ile nesillerden nesillere intikal ettiren hikmetli cümlelerdir" (Elçin, 2004: 625).

Bizim gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Allah ve Peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler (Aksoy, 1988: 137).

Sözlü kültür ortamında bireyler ve kuşaklar arası edinilen bilgilerin ve topluluk halinde yaşamaktan kaynaklanan sosyal hayat kuralları ve bunlarla birlikte topluluğun kendisini kainat içine yerleştirdiği ve hayata verdiği anlamlar itibariyle kimliğine ve dünya görüşüne ait kültürel bilgilerin muhafazası ve eğitim yoluyla yayılması işlevlerini atasözleri üstlenmiştir (Çobanoğlu, 2004: 19). Atasözlerinin şekil özellikleri şöyledir:

1. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir şekildir. Sözcükler değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa - başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin şekli de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, anlam değişmese dahi atasözleri diye anılmaz. Örneğin: Derdini saklayan derman bulamaz, sözündeki derman yerine ilaç denilemez.

2. Atasözleri kısa ve özündür. Az sözcükle çok şey anlatır: Dikensiz gül olmaz.

3. Atasözlerinin çoğu bir ve iki cümledir. Daha uzun olanları azdır. Balık baştan kokar (Aksoy, 1988: 132, 133).

Pertev Naili Boratav "Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinde atasözlerine iki gruba ayırmaktadır.

1. Asıl Atasözleri

2. Atasözü değerinde deyimler (Boratav, 1995: 120).

3.3. 1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Atasözleri

Aç tavuk kendini misir seranderinde sanır (KK- 6).

İnsan sahip olmadıkları durumlar için kurdukları hayaller için kullanılır.

Adam olacak uşak dibinden belli olur (KK- 6, 21, 42).

Çocuk küçükken nasılsa gelecekte de aynı olacağına inanılır.

Afkuran köpek dalmaz (KK- 20, 21).

Bağırın kişinin lafı dilindedir. Şiddette bulunmaz.

Afkurmasını bilmeyen köpek koyuna kurt getirir (KK- 6, 20, 21, 26, 27).

İşini beceremeyen bir kişi içinde bulunduğu topluluğa zarar verir.

Akıllı adamın çaruğuni köpek yemez (KK- 1, 2,3, 6, 20).

İşini düzenli ve tedbirli yapan kişinin başına bir durum gelmez.

Akıllı düşünene kadar deli işini karşıye geçirir (KK- 6, 17).

Akıllı işi işini gerçekleştirmek için çok ince ve kapsamlı düşünür. Diğer kişi işe çabucak işe girer.

Alişmiş kudurmuştan beterdır (KK-26, 27).

Bir duruma alışan kişinin o durumdan vazgeçmemesi.

Ambara sican düşşa başını yarar (KK- 6, 20, 21).

Evde yiyecek hiçbir şeyin bulunmaması .

Armudi soy da ye elmayı say da ye (KK- 6).

Armudun soyularak elmanın ise sayılarak aşıraya kaçmadan yenilmesi.

Aruk atun kıblasi sorulmaz (KK- 6, 20, 21)

Zayıflık bir kusur değildir.

Baluk baştan kokar (KK- 6, 20, 21, 27).

İşin başındakinin durumu kötüyse bu diğerlerini de etkiler.

Bilmediğin atın ardından geçme (KK- 6, 20)

Huyu, suyu bilinmeyen atın yanından geçilirken dikkat edilmesi gerekir.

Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar (KK- 5, 6, 16, 17, 30).

Ortak olan şeylerden bazı kişiler yararlanır bazı kişiler yararlanmazsa bu durum kavgaya yol açar.

Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış (KK-6, 20, 21).

Bir insanın bir işe sebep olması, başkalarının bu işin peşinden gidip çözememesi.

Boku ne kadar türtersan o kadar kokar (KK- 6, 20).

Pisliğe bulaşınca pislik büyür.

Boğulursan büyük dereye boğul (KK-6, 20, 21, 30, 37, 42, 55, 57, 62, 66, 86, 88).

Bir risk alacaksan o risk büyük olsun.

Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur (KK-6).

İnsanların aralarındaki mesafe ne kadar fazla olursa olsun mutlaka bir vakit karşılaşabilirler.

Dinsizin hakkından imansız gelir (KK- 6, 20, 21, 30).

Kötü olan bir kişinin hakkından kötü olan biri gelir.

Eceli gelen karınca kanat getirir (KK- 21).

Ölümü yaklaşan kişi belirti verir.

Elden gelen oğun olmaz o da vaktinlan bulunmaz (KK-6, 20, 21).

Kişi kendi yapacağı işi başkasından beklese bu her zaman olmaz. Ele güvenilmez.

Eldeki yara duvardaki deliğe benzer (KK-6, 20, 21).

Dışardan bakan insanın derdini göremez.

Felek kimine kürk giydirir kimine yelek (KK-6).

Felek kiminin yüzüne güler kimisine gülmez.

Fena komşu insani mal sahibi eder (KK-21).

Komşudan bir malzeme istendiğinde komşu vermezse isteyen kişi gidip malzeme alıp mal sahibi olur.

Her koyun kendi bacağından asılır (KK- 6, 100).

Herkesin sorumluluğu kendindedir.

Kara haber tez yayılır (KK-20).

Kötü haber hemen duyulur.

Kan su olmaz (KK-20).

Aynı kandan olan kişiler ne olursa olsun akrabadır.

Kendin osur kendin koklan (KK-20, 21).

İşini kendin hallet, başkasına bırakma.

Kılavuzi karga olanın burni baktan çıkmaz (KK-20).

Olumsuz gösterilen bir kişinin arkasından gidilirse sıkıntı yaşanır.

Kırkıdan sonra azanı teneşir paklar (KK-20).

Yaşı geçmiş kişiler kötü yola sürüklenirse gittikleri yol ölümle sonuçlanır.

Kızım sana söylüyorum gelinim sen işit (KK-6).

Bir düşüncenin direkt hedef kişiye değil hedef kişinin yakınındaki kişiye söylenilmesi.

Köpek afkurmaları kocar (KK-20, 21).

Köpek köpeğin etini yer kemiğini saklar (KK-20).

Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır (KK-6).

Mart soğuyla ilgili söylenmiş bir atasözüdür.

Sezmeduğun kafuldan tavşan çıkar (KK-6, 101, 120).

Düşünülmeyen bir yerden umulmadık bir şey çıkabilir.

Tatli tatli yemenin aci aci siçması olur (KK-20).

Düşünülmeden yapan işler sonucunda olumsuzluklar görebilir.

Ne oldum dememeli ne olacağım demeli (KK-20).

Kişinin içinde bulduğu koruyacağına güvenmeyip geleceğini düşünmesi gerekir.

Oğlan dayıya kız halaya çeker (KK-31, 89.)

Osurulacak ağız göte yakın gelir (KK-20).

Olumsuz davranışta bulunacak kişi her yerde kendini gösterir. Olumsuzluğa kısa sürede bulaşır.

Sağır duymaz uydurur (KK-32).

İşitme duyusu olmayan birisi konuşulanı duymayınca uydurur.

Siçan deliğe sığmamış kuyruğuna süpürge takmış (KK-20).

Kişi başaramayacağı bir işten daha fazlasını yüklenmesi.

Siran dibinde siran biter (KK- 6).

Kötü huylu birinin çocuğuda aynı olur.

Su içene yılan bile dokunmaz (KK-32).

Vakitsiz öten horozun başı kesilir (KK-32).

Bir konu hakkında zamanı gelmeden söz edilirse olumsuz sonuçlara yol açar.

Gezen kurt yatan çakaldan iyidir (KK-33).

Gezen yiyeceğini bulur yatan ise yiyeceksiz kalır.

Yemek buldun ye iş buldun kaç (KK-20).

3.4. Deyimler

Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (Elçin, 2004: 642).

Deyimler Pertev Naili Boratav tarafından üç grupta değerlendirilmiştir.

- 1) Atasözü çeşni taşıyan deyimler: İki ayağını bir pabuca sokmak
- 2) Bireylik hallerde uygulanan deyimler: Tut kelin perçeminden
- 3) Benzetmeli deyimler: Dut yemiş bülbül gibi susmak

Deyimlerin şekil özellikleri şöyledir:

1. Deyimler de, atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimden sözcükleri değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamaz ve deyimden söz dizimi bozulamaz. Örneğin: Ayıkla pirincin taşını deyimini "ayıkla bulgurun taşını " denilemeyeceği gibi.

2. Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özündür: Üstünkörü, Hem suçlu hem güçlü

3. Deyimler şekil bakımından üç bölüğe ayrılabilirler:

a) Ekli sözcük kılığında deyimler: Gözde, Sözde, Suda

b) Sözcük topluluğu şeklinde olan deyimler vardır: Nanemolla, İçli dışlı, Giderayak

c) Cümle halinde olan deyimler vardır: Dostlar alışverişte görsün (Aksoy, 1988: 140-141).

3.4.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Deyimler

Afkurmak (KK- 34,79).

Köpeğin sert şekilde havlamasına "afkurmak" denilir. Kızgınlık sonucunda söylenir.

Apsonlamak (KK-6).

Apson "Efsun" anlamına gelmektedir. Yörede bir işi gizleyerek yapanlar için kullanılır.

Aruklamak (KK-17).

Zayıflamak

Ander beytemal kalmak (KK-6, 20, 21).

Olumsuz durumlarda söylenir.

Attan enip eşeğe binmek (KK- 6, 20, 21)

İyi bir konuma sahipken daha düşük bir konuma inmek anlamına gelir.

Avara olmak (KK- 6, 20, 21, 35).

İş yaparken başkaları tarafından rahatsız edilip işlerin yarım kalması durumunda söylenir.

Ayaklarına kara su inmek (KK- 6, 20, 21).

Uzun bir süre yürümek, ayakta beklemek.

Aynı tavanın balıkları olmak (KK- 6, 62).

Aynı bölgede yetişmek, aynı özellikleri göstermek.

Aynı dereye yıkanmak (KK-6).

Aynı memlekette doğmak, aynı yerde yaşamak.

Başkasinin eline bakmak (KK- 6, 20, 21, 62, 64, 75, 81, 84, 90, 94, 103, 105, 106, 109)

Bi deri bi kemik kalmak (KK-27).

Yörede zamanında çok çalışmış kişilerin vücudunun yıpranması için kullanılır.

Burni boktan çıkmamak (KK- 20, 21, 108, 109).

Sürekli bir olumsuzlukla karşılaşan kişiler için kullanılır.

Cin olmadan adam çarpmak (KK- 21, 60, 108, 109).

Belli bir duruma gelmeden o durumdaymış gibi davranmak.

Çıban bağlamak (KK-21).

Hastalanmak

Çıngar çıkarmak (KK-20).

Küçük bir durumdan dolayı ortalığı ayağa kaldırmak.

Çorlanmak (KK-6).

Boş boş gezip yemek, içmek.

Damarına basmak (KK- 34, 38, 60).

Bir kişinin hassas olduğu bir durumda olumsuz şeyler söylemek.

Dipos Etmek (KK-6, KK-21, KK-17).

Değer vermek, saklamak, korumak.

Dokuz gafuli bir atlamak (KK- 6, 20, 21, 34, 38, 62, 75, 84, 91, 100, 101, 106, 107).

Aynı anda birçok işle uğraşmak.

Domuza deyneksiz gitmek (KK-6).

Güçlü olduğu düşünülen kişiler için kullanılır. Yörede yaşlı insanlara karşı kullanıldığı görülür. *Osman amcayı oyle görmeyin domuza deyneksiz gider.*

Elin ağzına bakmak (KK- 6, 20, 21).

Olay hakkında bilgi sahibi olmadan başkasının söylediğini dinleyerek karar vermek.

Gargaris koparmak (KK- 6, 20, 21, 100).

Ortalığı ayağa kaldırmak, yaygara çıkarmak.

Gaful bağlamak (KK-6,20,21).

İşlenmeyen bir tarım arazisinin zamanla diken kaplamasıyla ilgili söylenir.

Göti kaf dağından görünmek (KK- 6, 20, 21).

Maddi açıdan bir gücü olmayan kişilerin büyük işlerle baş etmeye kalkışması.

Göti havada olmak (KK-22).

Kibirli olmak.

Gözdekiye kalmak (KK- 6, 20, 21, 100, 107, 108).

Herhangi bir yiyeceği yiyen kişinin yanında olan kişinin yiyen kişiye imrenmesi.

Göz leke olmak (KK-6).

İmrenmek

Gözü Gözleri fel fecir okumak (KK- 6).

Gözleri fal taşı gibi açılmak (KK- 6, 20, 21, 100, 101).

Şaşkınlık sonrası karşılaşılan durum.

Kapını kapatmamak (KK- 6).

Bir kişinin iyi davranışını suistimal etmemek.

Kamitlamak (KK-26,27).

Çaba göstermek.

Karda gezip izini belli etmemek (KK-39).

İşlerini gizli bir şekilde yapmak.

Köpeklenmek (KK-20).

Boş boş gezmek.

İpten kazuktan gitmek (KK-6, 20, 39).

Olur olmaz işlerle uğraşmaktan dolayı hayatını kaybetmek.

İşlerim bataкта (KK - 40, 67, 68).

İşlerin olumsuz gitmesi.

İşmar etmek (KK- 40, 67, 68, 72, 73).

İşaret etmek.

İsi gitmek (KK- 40).

Halsiz düşmek, bayılma hali.

İki dal bir yaprak olmak (KK- 6).

Maldan saymak (KK- 6).

Adam yerine koymak.

Meram aramak (KK-21).

Başkalarından merhamet beklemek.

Suyu ısınmak (KK- 6, 20, 21).

Kişinin yaptığı olumsuz şeylerden dolayı tepki toplaması.

Tabani basmak (KK- 6, 20,21).

Koşmak, bulunulan yerden kaçmak.

Tez canlı olmak (KK- 20).

Bir işin hemen olup bitmesini istemek.

Vaynas koparmak (KK-6).

Basit bir olaydan büyük bir olay çıkarmak.

Yumurta yemeye gitmek (KK-6).

Damadın gelin evine yaptığı ziyaretler için söylenilir.

3.5. Bilmeceler

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nevinden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1989: 1).

Şükrü Elçin Türk Bilmeceleri adlı eserinde bilmeceleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- a) Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler
- b) Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler
- c) Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler
- d) İnsanlar ve onun uvuzları ile ilgili bilmeceler
- e) Eşyalar ile ilgili bilmeceler
- f) Manevi, dini unsurlarla ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler (Elçin, 1989: 13- 109).

Pertev Naili Boratav Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde bilmeceleri söyleyiş özelliklerine göre şu şekilde tasnif eder:

1) Başlangıçları kalıplaşmış olanlar:

a) “metel metel”, “mesel mesel”, “bilmece bildirmece”, “tap tapmaca” gibi türün adı anılarak başlayanlar

b) “Benim bir oğlum var, benim bir kızım var” vb. sözleriyle başlayanlar (Oğul veya kız bulunması gereken nesneye işaret eder).

c) “Bir acayip nesne gördüm” diye başlayanlar (Burada bilmeceyi soran, herkesçe bilinen bir nesnenin bilmece metninde olağanüstü, garip, acayip niteliklerle tanımlanacağını haber vermek ister)

d) “Ol nedir kim?” sorusu ile başlayanlar

2) Soruları ses taklidine dayanan bilmeceler: “Vınnnn...vıt... Bunu bilmeyen it” (Sapan taşı)

3) Kelime oyunlarına dayanan bilmeceler: “Tiren gelir is diye, makinist vurur tan diye, kömürcü anahtarı kaybetmiş, kondüktör bağırır bul diye (İstanbul)”

4) Aynı bir nesneyi olumlu ve olumsuz çelişkili önermeler ile tanımlayarak çözümü güçleştiren bilmeceler: Soluğu var canı yok, kaburgası var kanı yok (çözümü: körük); karşıdan baktım bir çok, yanına vardım hiç yok (çözümü: bir yere konmuş kuşlar) (Boratav, 1995: 110-111).

Pertev Naili Boratav Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde bilmeceleri içerik özelliklerine göre şu şekilde tasnif eder:

1) Alfabenin belli harflerinin ya da işaretlerinin bulunmasını isteyen bilmeceler: Bende var, sende var, âlemde yok, âdemde yok (çözümü: arap alfabesinde «b», «n» harflerinde bulunan, âlem ve âdem kelimelerinin hiçbirinde bulunmayan nokta).

2) Bir bilmecede birkaç nesneye değgin soru bulduran tipler: Gökten bir karpuz indirmişler, on iki dilime bölmüşler, on birini yemişler, birini haram demişler (çözümü: yıl, 12 ay, ramazan dışında 11 ay, ramazan ayı).

3) İnsan vücudunun çeşitli yerleri, çözümün bulunmasını güçleştirmek için, karikatürümsü bir anlatımla tanımlanır: “Yedi delikli tokmak. Bunu bilmeyen ahmak” (Baş)

4) Soyut bir kavramı tanımlayan bilmeceler: “Şıpıl şıpıl sudan geçtim, şıpırtısını duymadım. Yeşil çimen üstünde kumaş biçtim, kırıntısını bulmadım” (Rüya) (Boratav, 1995: 112-113).

Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz bilmeceler üzerine hazırlamış oldukları Türk Bilmeceler Hazinesi adlı eserde bilmeceleri şu şekilde tasnif etmişlerdir: *Dini, kutsi ve bazı manevi hususiyetlerle ilgili bilmeceler, gökyüzü, yeryüzü ve madenlerle ilgili bilmeceler, bitkilerle ilgili bilmeceler, hayvanlarla ilgili bilmeceler, insanlarla ilgili bilmeceler, giyim kuşam ve süsle ilgili bilmeceler, yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmeceler, yakacak ve aydınlanmayla ilgili bilmeceler, inşai hususiyet ve aydınlatmayla ilgili bilmeceler, ev içi eşyasıyla ilgili bilmeceler, alet ve edevatla ilgili bilmeceler, çeşitli bilmeceler* (Çelebioğlu ve Öksüz, 1979: 337-339).

3.5.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Bilmeceler

Dal üstünde kitli sanduk (Ceviz) (KK- 6, 41, 44, 46, 47, 54, 58, 67, 69, 107,).

Terek üstünde kilitli sandık (Kırım)

Ağaçta kilitli bir sandık (Balkanlar)

Dal üstünde kitli sandık (Dobruca) (Türkyılmaz, 2007: 405).

Bir ufacuk sanducak içi dolu fundacuk (Ceviz) (KK-6).

Bir küçücük fişicik İçi dolu dört dilimcik (Balkanlar) (Türkyılmaz, 2007: 404).

Uzun ağacın uzununu

Otuz salkım uzumi

Karasi haram biyazi helal (Ramazan) (KK-42).

Uçar uçar biyaz sicar (Değirmen) (KK-6).

Fır fır döner Ak ak sıçar (Bulgar)

Per per uçar Yoğurt saçar (Kerkük)

Aylanıp uşar, ak bor şıçar (Nogay) (Türkyılmaz, 2007: 596).

Dağdan gelir dağdacuk

Gömlek giyer göt acık (Keçi) (KK- 1, 3, 6, 16, 19, 22, 26, 27, 42, 44, 77, 107, 108).

Dağdan gelir tak gibi

Kolları budak gibi

Eğilir su içmeye

Bağırır oğlak gibi (Kurbağa) (KK-6).

Yer altında saçlı hoca (Pırasa) (KK-6).

Yer altında babam sakalı (Bulgar)

Yer altında sakallı dede (Kıbrıs) (Türkyılmaz, 2007: 389).

Kara kazan kapağından asılır (Hurma) (KK-6).

Dere asaga iz gider

Bi kınalı kız gider (Güneş)

Eğri büğri kapisi göğe okari yapisi (Çeten)

Yer altında yağlı kayış (Yılan) (KK-6, 22).

Yer altında yağlı keyiş (Kerkük)

Col üstünde cawlu kayış (Karaçay)

Yol üstünde maylı kayıs (Nogay)

Col çetinde maylıu kayış Kırgız (Türkyılmaz, 2007: 333-334).

Karı alır nikah kıymaz (Horoz) (KK-22).

Tıp buriye tıp şuriye tıp kapinin dibine (Süpürge)

Dal üstünde çilek (Anderena)

Elemez melemez, ocak başına gelemez, gelse de geri dönemez (yağ) (KK- 20, 21, 22).

Elenmez bellenmez Ateş kenarı gelemez

Gelse de duramaz Eski halinde kalamaz (Balkanlar)

Şaybır-şaybur borkoldoy baatır

Taşka koysan erip ketet

Suuga salsan tonup kalat (Kırgız)

Sarığ-ku altın emes

Elemez elemez

Ocağın başına gelemez (Bulgar) (Özbek), (Türkyılmaz, 2007: 548).

Ben giderim o gider , para kadar iz eder (Baston) (KK- 22, 43).

Ben giderim o gider Para kadar iz eder. (Balkanlar)

Ben giderim o gider Yanımda kırk paralık iz eder. (Gagavuz)

Ben giderim o gider Para para yer eder. (Kıbrıs)

(Türkyılmaz, 2007: 512-513).

Sarı yer sarı kusar, ne yer ne susar (Değirmen) (KK- 6, 20, 21, 44).

Lü dere okari lü dere aşağı (Kelebek)

Lü lülüksüz lü kuyuksuz (KK-1).

Dört kardeş bir kuyuya taş atar (İneğin memesi) (KK- 22, 45).

Dört kardeş bir kuyuya ok atar (Bulgar)

Dört kelindeş bir kuyuğa ok atar (Kırım)

Dört derviş bir kuyıya taş atar (Nogay)

Dört kilendeş ber koyıya uk atar (Tatar)

Dört kırk aynı yuvaya işer (Tuva) (Türkyılmaz, 2007: 313).

Çarşıdan alınmaz, mendile koyulmaz, taduna doyulmaz (Uyku) (KK- 6, 46).

Allah yapar yapısını, kul açar kapisini (Kabak)

Şekere benzer tadı yok, gökte uçar kanadı yok (Kar)

Aç durur susuz durmaz (ibrik)

Yer altında kitli sanduk (Tabut) (KK-6, 47).

Col boyunda kirtli sandık (Dobruca)

Yol üstünde kirtli sandık (Nogay)

Cir astında yabık sandık (Tatar)

Col üstünde kirtli kübür (Karaçay) (Türkyılmaz, 2007: 714).

Gökyüzünde yarım (Ekmek) (KK- 22, 48).

Gök yorganın üstünde yarım çöreciğim (Bulgar)

Ev üstünde yarım çörek (Dobruca)

Üy başında cortu gircin (Karaçay) (Türkyılmaz, 2007: 232)

Baldan tatlı baltadan ağır (Uyku) (KK- 49).

Kapıyı açar örtmeden kaçır (Rüzgar) (KK- 6)

İriti miriti

Akşam bize gelen kim idi (Uyku) (KK-21).

Ses yapar çatur çutur

Kirpikleri acıtır (Hantoşira, Kirpi) (KK-21).

Dağdan gelir dağ gibun

kolları budak gibun

eğil su içmeye

bağırur oğlak gibun (Çığ) (KK-21).

Dalda durur elde duramaz (Kuş) (KK-6).

Parmak parmak yapisi göğe bakar kapisi (Sepet) (KK-22).

Gökyüzünde orak (Ay) (KK- 22).

Gider ip gibi meyvası olur küp gibi (Kabak) (KK-22).

Gece gider gündüz gelir (Güneş) (KK-50).

Çezin beni ipumden vereyim size yukumden (Yayık) (KK- 21).

Ağzı yok adam ısırır (Isırgan otu) (KK- 6)

Dalda durur yerde durmaz (Kuş) (KK- 27).

Aç durur, susuz durmaz (İbrik) (KK-26, 27).

3.6. Maniler

Düğünlerde, bahçelerde, akşam oturularında, kadın topluluklarında belli kalıplarla söylenen dört mısralık manzumelerdir (Elçin, 2004: 281). İgnaz Kunoş maniyi şöyle tanımlamıştır: "Türk halk şiirinin en yaygın türüdür. İslâmlıktan önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara benzer. Kafiye düzeni genellikle (aaba) tarzındadır. Çoğunlukla aşk ve özleyiş temalarını işler şeklinde ifade edilmiştir" (Kunoş, 1978: 167). Ali Çelik'e göre mani: çoğunlukla hece ölçüsünün yedili, çok az olarak da dört, beş, sekiz ve on birli kalıbıyla söylenen; kafiye örgüsü aaba veya baca şeklinde olan; bazı türlerinde mısra sayısı artsa bile, çoğunlukla tek dörtlükten oluşan; her zaman ana tema olan sevginin yanında, toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün temaların işlendiği, anonim halk şiirinin en çok sevilen, en yaygın ve en eski türüdür (Çelik, 2005:17-18). Maninin en belirgin özelliği, maninin tek dörtlükten oluşması ve uyak düzeninin diğer türlere uymamasıdır. Anlam bakımından mani bir bütündür. Edmond Saussey'in deyişiyle "manilerin en belli başlı karakteri kendi kendine yetmektir" (Dizdaroğlu, 1969:54). Manilerin ilk iki dizesi, uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Genellikle asıl söylenilmek istenilen düşünceyle anlam yönünden pek çok ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Üçüncü dizinin serbest olması mani söyleyene kolaylık sağlar. Temel duygu ve düşünce son dizide ortaya çıkar (Dilçin, 1984: 279). Manilerin başlıca konusu aşk olmakla birlikte ,bunun dışında türlü konularda da yazılabilir. Halk arasında mani söylemek için *mani yakmak*, *mani düzmek*, *mani atmak* gibi deyimler kullanılır. Mani söyleyenlere de *manici*, *mani yakıcı*, *mani düzücü* denir. Maniler kendilerine özgü ezgi ile bestelenerek okunur (Dilçin, 1984: 280).

Pertev Naili Boratav Yüz Soruda Halk Edebiyatı adlı çalışmasında Manileri söyledikleri ortamlarına göre tasnif etmiştir.

1. Niyet, fal (yorum) mânileri
2. Sevda mânileri.
3. İş mânileri.
4. Bekçi ve davulcu mânileri.
5. İstanbul'da bazı sokak satıcılarının mânileri
6. İstanbul Meydan Kahvelerinin cinaslı mânileri.

7. Doğu Anadolu'da hikâye mânileri.

8. Mektup manileri (Boratav, 1994 175-178).

Şükrü Elçin manileri düz (tam), cinaslı (kafiyeli) olmak üzere ikiye ayırmıştır (Elçin, 1990:8).

Doğu-Karadeniz bölgesinde mânilerin iki dizeye indiğine bolca örnekler vardır; bunlar özellikle bu bölgeye özgü ve karşı-beri adı verilen parçalarda görülür; bu türkülerde, karşılıklı iki kişiden her biri sıra ile iki dize söyler: ikinci dizeler aralarında uyaklıdır. Mâninin bu çeşidine birbirleriyle gerek konuca, gerekse uyakları ile bağımlı ikişer dizelik parçaların ard-arda sıralanması göziyle bakılabileceği gibi, bu yolda meydana gelmiş metin, uyakları bacada düzenine uygun söyleşmeli tek bir parça da sayılabilir (Boratav, 1994: 173).

3.6.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Maniler

3.6.1.1. Aşk İle İlgili Maniler

Ağacın tepesinde

Yarım yaprak budayi

Bişe demayın uo

canım onda tutayi (KK- 6).

yarım çıktı kıranda

yüzi parlayı yüzi

bilmeyenler zanneder

doğdı sabah yıldızı (KK- 6).

gökteki yıldızları

sayarım elli elli

gaybana sevdaluğu

tabi ettük besbelli (KK- 6).

Gel otur konuşalım

dizin dizine vursun

oyle bi konuşalım

akan dereler dursun (KK- 27).

al elmayı alından

teşhir oni dalından

nenin etti sevdaluk

bili sevda halından (KK- 22).

geçerken kaldırımdan

neler geçti kalbimden

uyurum uyanırım

çıkmaşın aklımdan (KK-27).

parmağında yüzükler

kolında bilezükler

yakayı canlarımı

nedir o güzellükler (KK- 21).

Çıktım karayemişe

Ne yedim da ne bişe

Endim altına baktım

Ne aışe ne ne bişe (KK- 6).

sevda ederdim seni

korkayırım canımdan
düşmanlar bakayıkân
gelip geçme yanımdan (KK- 6).

Zigaramın dumani
Keseyi nefesimi
Bi sütlucuk soylesam
Tanır misin sesimi (KK- 21).

Yarım tütün içeyi
dirhemi 1 liraya
şeker olsam da düşsam
içtuğun tabakaya (KK- 21).

Akşam oldi ikindi
Gün kırana dikildi
Senin sevdalukların
Yüreğime ekildi (KK- 6).

sevdaliyim sevdali
sevdam karanfil dali
sevdama kurban olsun
yolan dünyanın mali (KK- 22).

sar başini başına
mendili kirli kirli

gel öğretelim saa

sevdaluk yedi türlü (KK- 22).

kapisinin önünde

kuzi yayılı kuzi

bilmeyen da zanneder

doğdi sabah yıldızı (KK- 6).

Sevdaluk eylemeye

Yeni başladım yeni

Ben seveyerim ama

Yarım sevmeyi beni (KK- 16).

ben burali değilim

dağların güneşiyim

benlan aşuk atılmaz

aşukların eşiyim (KK- 25).

Geldi yaz ayları

Havalara uşumuycek

Sevdaluk eden adam

İşi düşünmeyecek (KK-16).

türkileri bilmişim

tezbih gibi dizmişim

benlan aşuk atılmaz

aşuklarlan gezmişim (KK- 53).

uşaklar baksanınız

denizde yapılar

hasta mi oldun e kız

çıkmaysin kapılara (KK- 25).

Kukolar bağiriyi

Bahar erken mi geldi

Çiçeklerin içinden

Benim yarım mi geldi (KK- 25).

Mora zamani geldi

Mora yeyirim mora

Bulurmiyim yarumi

Millete sora sora (KK- 25).

Er saçini saçini

At geri incesini

Nene nere yolladun

Göğul eğlencesini (KK-54).

Endım kovdum siğirlari

bahçesinde tarladan

at kolina martini

odu seni parlatan (KK- 6).

Kapisinin onunde

yığına bak yığına

hazirlaruk paralari

on gün kaldı düğüne (KK- 8).

Çıkarduk siğirlari

Gel nazara nazara

Senınlan ikimizi

Koysunler bi mezara (KK- 55).

Türki syliceyeğm

Ben utana utana

Akşamdan geleceğim

Bekle beni odana (KK- 55).

elinde ipek mendil

yarim geli pazardan

kara vurdum yüzine

korkayırım nazardan (KK- 6).

e binamın binasi

nasi edeyim nasii

boba alda ver baaa

tosunoğun elmasi (KK- 22).

bi mektup yazdım saa

okunmayı beyisi

güzel kızlarla olur

sevdalığın eyisi (KK- 6).

kapisında soğütü

dalları seyregidi

sağada sevda olma

hiç kalbimde yoğudi (KK:56).

Gördüm kuzucuğumi

Ketanda dokuyiken

Ben da isterdim oni

Mektepte okuyiken (KK-57).

Türkü söylerim pekten

Kız saçların ipekten

Akşamdan geleceğüm

Kurtar beni köpekten (KK- 6).

Parmağımdaki yüzük

Parmağım oynamay

O gavurun kızına

Yüreğüm kaynamay (KK-6).

Kıran üstünde evi

Sen uyana ben beri

Yarım değiş edelim

Mendil ilan çömberi (KK-22).

Bi mektup yazacağım

İstanbul'un içine

Bekar iken al beni

Sora gider gücüne (KK-6)

Yarım çıktı kırandan

Yüzi parlayı yüzi

Bilmeyenler zanneder

Doğdi sabah yıldızı (KK-22).

Haburadan aşığa

Ben bi yol aşacağım

Vermasa beni bobam

Ben gene kaçacağım (KK- 17).

3.6.1.2. Ayrılık ve Özlem İle İlgili Maniler

Aldım tüfecuğumu

Yayladan vurdum yola

Benda onun peşine

Boğazım dola dola (KK- 58).

Doğan daldı kapiya

Ben hayliye hayliye

Birakti beni o kız

Geçti gitti yayliye (KK- 6).

Yaylanın çimeninde

Bi kuzicuk meleyi

Aramuzi ufağum

Bi kırancuk böleyi (KK- 6).

Ben gemilan gidemem

Yol yok midur karadan

Allah kavuştür bizi

Yeri göğü yaradan (KK- 52).

İstanbul'un Bağdat'ı

Yarım beni aldatı

Aldamadi gelecek

Seneleri dolmadi (KK- 22).

İstanbul ucuz olur

Meştepesi turunç olur

Seve seve ayrılmanın

Ayrılması güç olur (KK- 22).

Nasi severdım seni

Tepside ballar gibi

Soğudum yüreğumden

Dağdaki karlar gibin (KK- 27).

Yaylanın çimeninde
Kuzi beklerim kuzi
Yarım haber yollayın
Beklesın gelen güzi (KK- 26).

Siğirlarin peşine
Kağıt oynarım kağıt
Sen orada ben burda

Nasi durayım rahat (KK- 6).

Askerluğun mi geldi
Git doldur seneni
Ağlama kuzucuğum
Ben bakarım neneni (KK- 6).

Derenin kenarları
Yarumun yanakları
Hasretten ölüyorum
Göremem daha oları (KK- 27).

Topladım moralari
Yaparım dizi dizi
Sen gittükten sorular
Ayruluk yıkti bizi (KK- 26).

Ağlamakla geeyi
Habu mahpus günlerim
Senelerim dolmayı
Yarım seni zlerim (KK-22).

Ağaçlar kalem olsa
Yapraklar kağat olsa
Benim dertlerim çoktur
Deniz mürekkep olsa (KK-22).

Başındaki mberi
Ya bağla bağlıyım
Söyle kimin yarisın
Otur ağlıyayım (KK- 6).

Başındaki mberi
Bağlamam bağlatırım
Ağlasam kuzucuğum
Seni da ağlatırım (KK-6).

Gemi gelir o baştan
Yelkenleri kumaştan
Ne anam var ne bobam
Yaradıldım bi taştan (KK-6).

Yüzdudum kayuğumu

Sen koş küreklerini

Biliymisin yarım

Yanmış yüreklerimi (KK-6).

3.6.1.3. Cinsellikle İlgili Maniler

Gel sanada gidelim

Yolan dünya ışığı

O yaprak dudakların

Ben olayım kaşuğu (KK- 6).

Kestim kara danayi

Kağıma bak yağıma

Güzel güzel kızları

Alayım kucağıma (KK- 22).

Yaylanın çimeninde

Gelisin kerentilan

Terledi yanakların

Sil oları mendillan (KK- 22).

Uyu ufağım uyu

Rüya görusun rüya

Şeker olsam katılsam

Senin içtiğin suya (KK- 59).

Gel otur konuşalım

Dizin dizine vursun

Oyle bi sarılalım

Akan dereler dursun (KK- 60).

Belle bellemeleri

At tavana belleri

Ne kadar da güzeldir

Yarin ince belleri (KK-6).

Peştamali belinde

Kitapları elinde

Ufak ufak be vardır

O incecuk belinde (KK-6).

Uzun ince belleri

Sallayı kemerleri

Ne güzel konuşursun

Yiyeyim o dilleri (KK- 22).

Seve seve aldığım

Sefere yolladığım

Sefer uzak deyiler

Gel kadani aldığım (KK-22).

Derenin kenarında

Yarimi yakaladım

Kimsecukler görmeden

Yarimi kucakladım (KK-22).

3.6.1.4. Dua ,Beddua, Sitem İle İlgili Maniler

Terkettin buraları

Bıraktın uşakları

Hayır gün görmiyesın

Bokkiyenin adamı (KK-6).

Çıktım dağa yukarı

Karı bölerim kari

Çaldun gençluğumi

Allah versın belanı (KK-22).

Karşıdan bağırılar

Karıştırın furunı

Bağıрма e uşak

Kırarım munzurunı (KK-22).

Ahır onun de kuyı

Ondan alırlar suyı

Hay büyük ağıza

Kondururum kosiye (KK-22).

Aldım elime balta

Odun keserim odun

E kız gittin buradan

Beni vereme koydun (KK-22).

Gökteki yıldızları

Sayarım beşer beşer

Ander kalsın sevdası

Gene yüreğüm çoşar (KK-6).

Doğan geldi kapiya

Bakayı horozuma

Ben derdim o dinlerdi

Hak veridi sözüma (KK-21).

E kadirga kadirga

Cumaan gelmedi mi

Kız senin yolanların

Daha tükenmedi mi (KK-6).

Derenin kıyısına

Kim dikti patlicanı

Zahmet edeysin baa

Sen mi verdin bu canı (KK- 22).

Haburadan okari

Daha çıkalım daha

Habu dediklerim

Hatıra kalsın saa (KK- 26).

Başımdaki çemberim

Eni varidi eni

Hatıra kalsın saa

Daha görmesın beni (KK-17).

Sabah kalktım baktım

Karatavuk okuyi

Aldım bi Çepni kızı

Bacağı bağı dokuyi (KK-27).

Ben bobamın evinde

Ketan dokurdum ketan

Yıkılsın o eviniz

Olmadi bağa vatan (KK-17).

Derenin kıyilari

Yaban asmaluklari

Vursun da alsın seni

Daun hastaluklari (KK-16).

Hayde gidelim hayde

Hiç kırani açmamız

Ander peytemal kalsın

Eğreti konuşmamız (KK-16).

3.6.1.5. Halk Hayatı İle İlgili Maniler

Kapisından aşağı

Damlaluğun sulari

Nenen vermedi seni

Bekletecek silari (KK-6).

Geldi mart dokuzlari

Ekeruk ekinleri

Anlatamam kimseye

Çektüğüm çileleri (KK-17).

Gece geldim duydun mi

Ah yarum uyudun mi

Kar yağacak kapıda

Misiri kuruttun mi (KK-17).

Kadırga yok deyiler

Nedir habu donanma

Oyle bir güne gelduk

Bobana da inanma (KK-6).

Kayaluğun altında

Yaptım yaprak bağları

Ne kada merağum var

Pay edelim onları (KK-22).

Zigaramın dumanı

Yayıldı ovalara

Yururdum sevdiğimi

Geldi ki buralara (KK-6).

Bu yıl kendir olmadı

Yılındandır yilından

Kızlar ceyiz yapacak

Keçilerin kılından (KK-6).

Yarım fındık toplayı

Fındıklığın dibinde

Dalları da çekeyi

Gugarcuğu elinde (KK-17).

Yarım siğir bekleyi

Yaylada derelerde

Yüreklerim yanayı

Bu geçmez senelerde (KK-6).

Çıkardım sığırları

İndiler bahçelere

Gideyim peşlerinden

Düşmesinler derelere (KK-17).

3.7. Türkü

Pertev Naili Boratav'a göre türkü: Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad türküdür. Bölgelerle konulara değgin özel hallerde, ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır (Boratav, 1995: 150). Şükrü Elçin'e göre türkü: Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen yır veya cır adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türkler'e mahsus ezgi (melodi) manasına gelen türküyü kullanmaktadırlar. Bu kelimedden icad etmek manasına gelen " türkü yakmak" deyimini türemiştir (Elçin, 2004: 195).

Türküler iki kaynaktan beslenir: Asıl türküler, yakıcıları (söyleyenleri) bilinmeyen, anonim nitelikte olanlardır. Şüphesiz, bunların ilk söyleyeni vardır; ama ya adını koymamıştır, ya da zamanla ad unutulmuş ve türkü, topluma mal olmuştur. Türkü'ler, kişisel ya da toplumsal bir olayla ilgilidir. Deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi nedenler, türkünün çıkışını etkiler. Toplumun olaylar karşısındaki tepkisi, türkülerde yansır (Dizdaroğlu, 1969: 104-105).

Hikmet Dizdaroğlu türkülerini ezgileri, konuları, yapılarına göre üç bölümde sınıflandırmıştır (Dizdaroğlu, 1969: 105-121).

Cem Dilçin türkülerini ezgileri, konuları ve yapılarına göre tasnif etmiştir.

1. Ezgilerine göre türküler

2. Konularına göre türküler

1. Ninniler

2. Çocuk Türküleri

3. Doğa Türküleri

4. Aşk Türküleri

5. Kahramanlık ve Askerlik Türküleri

6. Tören Türküleri

7. İş Türküleri

8. Karşılıklı Türküler

9. Ölüm Türküleri

10. Oyun Türküleri

3. Yapılarına Göre Türküler

1. Bentleri mani dörtlükleriyle kurulu türküler

a). Mani dörtlükleriyle kurulan kavuştaksız türküler

b). Kavuştakları mani biçiminde olan türküler

c). Kavuştakları bir dize olan türküler

ç). Kavuştakları iki dize olan türküler

d). Kavuştakları üç dize olan türküler

e). Kavuştakları dört dize olan türküler

2. Bentleri dörtlüklerle kurulan türküler

a). Dörtlüklerle kurulan kavuştaksız türküler

b). Bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türküler

3. Bentleri üçlüklerle kurulan türküler

- a). Üçlüklerle kurulan kavuştaksız türküler
- b). Kavuştakları bir dize olan türküler
- c). Kavuştakları iki dize olan türküler
- d). Kavuştakları üç dize olan türküler
- e). Kavuştakları dört dize olan türküler

4. Bentleri beyitlerle kurulan türküler

- a). Beyitlerle kurulan kavuştaksız türküler
- b). Kavuştakları bir dize olan türküler
- c). Kavuştakları iki dize olan türküler
- d). Kavuştakları dört dize olan türküler (Dilçin, 1983: 290-305).

3.7.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Türküler

3.7.1.1. Fadime

Geminin kış üstünde

Oturur hatimeler

Kitapta yeri vardır

Güzeldi fadimeler

İskefe dereleri

Bolanısa bolansın

O incecuk beline

Habu Hasan dolansın

Gürgen geldim dibine

Ormanda fidan iken

Korkma güzelim korkma

Ben senin sevdaniken

Habu yalan dünyayı

Yün telinlan bağladım

Senin aşkından fadime

Sabah akşam ağladım (KK-61).

3.7.1.2. Ayşe

Çıktım elma dalına

Ne yedim da ne bişe

Endim altına baktım

Ne Ayişe ne bişe

Oy Ayişe Ayişe

Çıkma yarum güneşe

Sensiz ben yaşayamam

Kalmaz ki ben de neşe

Kalmaz ki ben de neşe oyy oyyy

Ayişemin saçları

Gökte yıldıza benzer

Ne yapayım uşaklar

Ben de şans ne gezer

Yıkıldı dünyalarım

Yandı kaburgalarım

Anlatmak biter mi

Ayşemin acilari

Ayşemin acilari oy oy oy (KK-6).

3.7.1.3. Eminem

Senden ayriliyırım

Sen karalari bağla

Senden ayriliyırım

Sen karalari bağla

Mezarımın başında

Otur Eminem ağla

Otur Eminem ağlaa

Yıka çamaşirini

Ser güneşe kurusun

Yıka çamaşirini

Ser güneşe kurusun

Sensız duramam derdım

Şimdi nasi durusun

Şimdi nasi durusun

Kestım parmacuğumi

Bak kanina bak kanina

Ellerım ustune

Vardım endım yanına

Vardım endım yanına

Vardım endım yanına

Düşü da ölüyüken

Sarıldım boğazına

Kaytanda dokuyiken

Oynaduk kaye gelduk

Tutarım bellerini

Evin üstü iken

Tuttum sinelerini

Sar beline beline

Acem şali kuşağı

Der misin e Eminem

Alsam habu uşağı

Alsam habu uşağı

Yaraliyim dertliyim

Yanayi yüreklerim

Emine sevdami

Dinlesın sevdıklarım

(KK-61).

3.7.1.4. İskefiye Deresi

İskefiye deresi

Aksın aksın bolansın

O incecuk bellere

Habu uşak dolansım

Habu uşak dolansın

İskefe deresinde

Oynayi uşacuklar

Sevdam da ne yapsın

Bakayı buzacuklar

Bakayı buzacuklar

Sabahtan kalktım baktım

Dağların güneşine

Aşkumuzi yazmışuk

İskefe deresine (KK-62).

3.7.1.5. Karadağ'ın Sulari

Oooy Ooooy

Haburadan aşığa

İnelım soğuk suya

Haburadan aşığa

İnelım soğuk suya

Söyleliya da gülelim

Niye gelduk dünyaya

Karadağ'ın sulari

Soğuk soğuk akayi

Sevdamun dedukleri

Yüreğumu yakayi

Gürgenlerin dibinde

Oturu konuşalım

Sevdam seninlan bile

Sularda buluşalım

Karadağ'ın sulari

Soğuk soğuk akayi

Sevdamun dedukleri

Yüreğumu yakayi

Aşkimızı yazsinler

Karadağ tepesine

Yarumu sevduğumi

Diyceğum nenesine

Karadağ'ın sulari

Soğuk soğuk akayi

Sevdamun dedukleri

Yüreğumu yakayi (KK-6).

3.7.1.6. Sivrinin Tepesi

Sivrinin tepesinde

Vardır dikili taşlar

Sol omuzdan aşağı

Aldı sırmalı saçlar

Sivrinin güneşiyim

Aşıkların eşiyim

Habu dünya içinde

Ne kada neşeliyim

Sivrinin sularini

İçmeden duramasın

Yaruma götüreyim

O benden darılmasın (KK-6)

3.7.1.7. Hayde

başında kara başlık

gel olalım kardaşluk

hayden deysisin baa

var mi cebinde haşluk

hayden deysisin baa

var mi evde dirluğun

aş keseni bakayım

var mi beşi birluğun

hayde deysisin baaa

var mi evinde dirlik

aç keseni bakayım

sen yapabili misin beş tane beşi birlik

Heyledim koyunumi

Aldi alacağını

Ne bilidım ufağım

Boyle olacağını

Hey de hey de

Boğdasini yemesin

Sevu da alamiyan

Müslümanım demesin (KK-6).

3.7.1.8. Karatavuk

Karatavuk uçayı

Baksana kanadına

Sevdami yazacağım

Yaylanın kıranına

Karatavuk karadır

İçi benden karadır

Yüreklerim yanıyor

Aşkım beni ağlatır

Karatavuk öteyi

Yüreğimi sökeyi

Karatavuk türküsü

İçimi titretiyi

Karatavuk karadır

İçi benden karadır

Yüreklerim yanıyor

Aşkım beni ağlatır (KK-27).

3.7.1.9. Türkücü Kara Hasan

Türkücü Kara Hasan yörede yıllarca türküleri söylenen 1929/ Pınarlı doğumlu türkücüdür. (Ek 2.9). Trt repertuarında yer alan "İslandi da Ötmeyi" isimli türkünün sahibidir. Kara Hasan, yıllarca Çarşıbaşı ve çevresindeki düğün törenlerinde türkü söylemiş yörenin ünlü kemençe sanatçılarından. Kara Hasan, devlet büyüklerinin yanında türkü söylemiştir.

Türkücü Kara Hasan

Ah şalım kara şalım

Dağları dolaşalım

Evvela tanışalım

Sora da konuşalım

Suyu bağladım düze

Akıyor size size

Benim kim olduğumi

bi anlatayım size

Trabzon Çarşıbaşı

Doğduğum köy pınarlı

Bobamın adı Ali

Vakfikebir Marnalı

Dedemin adı ali

Eynesilinden hep sattı

Suyi bağladım düze

Akıyor süze süze
Eynesilden su sattım
Yayloğu derler bize
Ateş de kutu kazan
Memleketim Trabzon
Kendimi sorayisan
Türkici Kara Hasan
Aldi duman dağlara
Göllendi ovalara
Küçükten bir yar sevdim
Sevdim da alamadım
Düşüm gurbet yollara
Peri bağırır peri
Gurbet ellerde kaldım
Küçük yaşlardan beri
Kör olsun bu tecellim
Dönemiyorum geri
Küçükken değildim
Soradan oldum kara
Karanluk bişe değil
Mudarayım mudara
Karanin karasiyim
Bi gönül yarasiyim

Maddiyat muhim değil da

Ahbab fukarasiyim

Kendi kendime dedim

Gideyim Avrupa'ya

Kendi kendime dedim

Gezeyim Avrıpayi

Avrupa kıtasında

Evvela Almanya'yi

Avrupayı dolaştım

Durmadan baştan başa

Her yeri güzel ama

Hollanda daha başka

Bir yanda otobanlar

Bir yanda fabrikalar

Gelin gibi süslenmiş

Dağlardaki ağaçlar

Hollanda'nın kızları

Kuzeyin yıldızları

Yüzleri aya benzer

Selvi gibin boyları

Dilleri anlaşılmaz

Yenemesin onları

(KK-63).

3.8. Atma Türkü

Atma türküler öncelikle horon ritmine uygun doğaçlama söylenen türkülerdir. Yöremizde türküler bir kişi tarafından söylenebildiği gibi karşılıklı türkü söyleme geleneği de vardır. Karşılıklı söylenen bu türküler "atma türkü" olarak adlandırılmaktadır. Yani bu türkülere verilen tür adını, tamamen söyleniş biçimi, söylenme ortamı belirlemektedir (Coşar, 2002: 121).

Sözler çoğu zaman mani şeklinde tertiplenir. Arka arkaya dizildiği zaman adı türkü olur. Ezgisi duruma göre değişir. Çoğu günümüzde doğaçlama olarak adlandırılan ezgiler irticalen, hazırlanmadan, içten geldiği gibi söylenir. Pratik Türk zekası, Pratik Karadeniz zekası kelime ve deyim üretmekte de kendisi de göstererek bu türküleri "atma türkü" adını vermiştir (Özsoy, 2014: 114).

Atma türkü söylemek söz ustalığı gerektirir. Hazır cevaplılık bu geleneğin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli etkenlerden biridir. Karadeniz insanının bu özelliği kendini en güzel şekilde atma türkülerde gösterir. Yörede şair olarak adlandırılanların dışında sıradan halk da bir dörtlükle dahi olsa az ya da çok kendini atma türküyle ifade edebilecek yeteneğe sahiptir. Bu yeti, şairlerin tekelinde atışmaya dönüşür. Bazen bu atışmalar, şairler yorulana kadar aralıksız devam eder (Küçük yıldız, 2017:58).

İcra ortamları konusunda, her şeyden önce, dikkatimizi çeken atma türkü söyleme geleneğinin yaygınlığıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki, her fırsatta bir türkü söyleme ortamı yaratılmaktadır. Kimi zaman, hatta herhangi bir durumun yaratılmasına bile gerek duyulmamaktadır; o coğrafyada yapılan günlük işler sırasında, yürüyerek gidilen engebeli yollar üzerinde yaşanan karşılaşmalar sırasında bile böyle bir durum, bir diyalog ile kolayca ortaya çıkarılır (Mirzaoğlu, 2002: 115).

1985 yılında Tuncer Gülensoy "Trabzon Türküleri" adlı çalışmasını Çarşıbaşı ilçesinden derlediği türkülerden oluşturmuştur. Çalışmada dört yüzden fazla türkü ve atma türkü bulunmaktadır (Gülensoy, 1985).

3.8.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenmiş Atma Türküler

3.8.1.1. Kız- Erkek Atışması

Kız

Oy pırasa pırasa

Yaprağına kar yağsa

Allah alsın canımı

Senden adam olusa

Erkek

Gece çıktım dışarı

Gördüm yolda yarası

Gidersın bu dünyadan

Baa bişe olusa

Kız

Atma türkü deyuruk

Söyleyi güleyuruk

Beddua eder dururuk

Biz nasi seveyuruk

Erkek

Ne güzel dedim oni

Canlarını yiyeyim

Senin güzelliğune

Bikaç türki diyeyim

Saçların sarı sarı

Bellerin ince ince

Ne kada sevinirim

Ey ben seni görünce

Habile diye diye

Buni da tamamladuk

Boban geliyi yarım

Allah'a ısmarladuk

(KK-6).

3.8.1.2. Atma Türkü 1

Atma türkü atarım

Yüreğuni yakarım

Eski çaruklarimi

Boğazına takarım

Karşıdan bağıriler

Kariştürin furuni

Fazla konuşma uşak

Kırarım munzurini

Gaz yağı dökülmeyi

Honi getirin honi

Sen ne biçin uşaksın

Geydın kocaman doni (KK-64).

3.8.1.3 Atma Türkü 2

Ağacın tepesinde

Bak üzüme üzüme

Saa bişe demesam

Tükür habu yüzüme

Ver baa bi sigara

Bak dumana dumana

Hau gavurun kızı

Hiç gelmedin imana

Doldurdum suyu kaba

Üstümü kabalama

Almyacağıı seni

Boşuna çabalama (KK-65).

3.8.1.4 Atma Türkü 4

Çıktım karayemişe

Ne yedim da ne bişe

Ne yedim da ne bişe

Ne güzel da vuriyi

Baksana da güneşe

Baksana da güneşe

Güneş vuriyi güneş

Kapisinde asmaya

Kapisinda asmaya

Geldı geçti yanımdan

Ya baksana yosmaya

Oy yosmaya yosmaya

Ya baksana yosmaya

Sevdım alamadım

Ey gidi yalan dünya (KK-6).

3.9. Efsaneler

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça 'usture (cem'i esatir); Farsça fesane, efsane, Yunanca mitos, mit kelimeleri ad olarak verilmiştir (Elçin, 2004: 314). Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir. Türkiye Türkçesinde efsane kelimesinin yanı sıra söylence de kullanılmaktadır (Alptekin, 2012: 15). Efsane deyimiyile fransızcadaki leğende ile almandadaki Sage ve Legende kavramlarının her ikisini karşılıyorruz. Dinlik konulardaki efsanelere (Almanca Legende) eskiden türkçede menkabe derlerdi (Boratav, 1994, 98).

Anadolu Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir ve mitoloji terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklere Azerbaycan arasında esatir, mif, efsane; Türkmenler'de epsana, rovayat; Özbekler'de efsane, rivayat; Karakalpaklar'da epsane, legenda, anız, anız- engime; Kazaklar'da anız, anız-engime, epsane- hikayet; Başkurt'larda rivayat, legenda: Kırım Tatarlar'ında efsane: Kazan Tatarlar'ında rivayat, legenda, ekiyet, beyt; Altay Türkleri'nden kuuçın, kep-kuuçın, mif - kuuçın, legenda- kuuçın, Hakaslar'da kip- çooH, legenda, çooH- çaah, az da olsa nımah; Tuva Türkleri'inde tool- çurgu çugaa, töögü çuaaga, genel ad olarak toolçurgu bolgaş töögü çugaalar: Şorlar'da purungu çook, kep- çook, erbek; Karaçaylar'da aytıv, tavruh; Uygurlar'da rivayat, epsene; Yakutlar'da kepseen, sehen, kepsel, bıırgı sehen: Dolganlar'da çukçah; Tofalar'da uleger, Çuvaşlar'da halap, mif, legenda, az da olsa yumah; Kırgızlar'da ulamış, mif, ııakap, comok vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun, 1997: 1-2).

Efsaneler; olağanüstü, tuhaf ve olamayacak şeyleri konu edinirler. Bunların arasında bağlantılar kurar, sorular sorar; fakat sonuçta bu soruların cevapları verilmez, çözüm getirilmez. Bu olaylar hem dünyada hem de bu dünyanın dışında geçebilir. Bu dünya ile öte dünyayı birbirinden ayırmak ihtiyacını duymaz (Seyidoğlu, 2002:1).

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusudur; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle, ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslup niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi, ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur (Boratav, 1994: 98).

Efsane üzerine 19. asrın ilk yarısından itibaren çalışmalara başlanılmıştır. Efsanenin en iyi bilinen ve diğer pek çok tarifi dayandırıldığı Grimm Kardeşlerin tarifi şöyledir: *Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikayedir* (Sakaoğlu, 2013: 21). Bu tarif üç ana unsuru içine almaktadır:

1. Efsane, anlatıcının tarihî zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki:

a). Efsane, muayyen bir tarihî (gerçek veya hayalî) hâdise ile birleştirilmiştir.

b). Efsane, muayyen bir şahısla, yani bir ad verilen tarihî (gerçek veya hayalî) bir şahsiyet ile birleştirilmiştir.

2. Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur; yani o belirli bir yerle birleştirilmiştir.

3. Efsane hakikî bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hâdiselerle iş görür, ama anlatıcıları tarafından ona inanılır. Onu anlatanın ve dinleyenin hakikî dünyasına mahsusmuş gibi itibar edilir. Bu hususu masalla mukayese edersek şöyle diyebiliriz: Peri masalları da tabiatüstü hâdiselerle iş görür, fakat anlatıcıları ona inanmazlar (Sakaoğlu, 2013: 21-22).

Max Luthi'ye göre yeni bir kavram olan efsane(sage) aslında, gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikaye eder; fakat o gerçekten iki şekilde uzaklaştırılmaktadır. Ağızdan ağıza nakledilirken değişikliğe uğramasının yanında şairler tarafından edebi olarak işlenmeleri de başlıca değişme sebebi olmaktadır (Seyidoğlu, 2002: 3). Efsaneler sadece dünyanın, insanın, bitkilerin, hayvanların yaratılışını değil, aynı zamanda âdetlerin, kurumların, törenlerin de ilkin nasıl ortaya çıktıklarını konu edinirler. Daha önemlisi bu âdetlerin, kurumların, ritlerin kutsallığını, kutsal sayılan ilk zamanlara bağlayarak gelenekseli destekler ve güçlendirirler (Örnek, 1988: 210).

Saim Sakaoğlu efsanelerin hususiyetlerini şu şekilde tespit etmiştir.

a). Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

b). Anlatıların inandırıcılık vasfı vardır.

c). Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.

d). Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır (Sakaoğlu, 2013: 2).

Anterwerb'de 1962'de toplanan Beynelmilel Halk Narratiflerini Araştırma Enstitüsü, efsaneleri dört ana grupta toplar. (Wayland D. Hand 1965: 114) (akt. Seyidoğlu 2002: 4-5)., dört grupta toplanmıştır:

1. Etiolojik ve eskatolojik efsaneler

2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

2.1. Medeniyetle ilgili şeylerin ve yerlerin menşei ile ilgili efsaneler

2.2. Belli yerlerle ilgili efsaneler

2.3. İlk ve erken tarihle ilgili efsaneler

2.4. Savaşlar ve felaketler ile ilgili efsaneler

2.5. Seçki şahsiyetler ile ilgili efsaneler

2.6. İsyandar ile ilgili efsaneler

3- Olağanüstü varlıklar ve güçlerle ile ilgili efsaneler: Mitik efsaneler;

3.1. Kader ile ilgili efsaneler

3.2. Ölüm ve ölü ile ilgili efsaneler

3.3. Perili yerler ve hayaletler ile ilgili efsaneler

3.4. Tabiatın ve hayvanların koruyucuları ile ilgili efsaneler

3.5. Olağanüstü yaratıklar ile ilgili efsaneler

3.6. Tabiatın ruhları ile ilgili efsaneler

3.7. Hayaletler ile ilgili efsaneler

3.8. Şekil değiştiren hayvanlar ile ilgili efsaneler

3.9. Şeytan ile ilgili efsaneler

3.10. Hastalık ve sakatlık getiren yaratıklarla ilgili efsaneler

3.11. Olağanüstü güçleri olan yaratıklarla ilgili efsaneler

3.12. Mitik hayvanlar ve bitkiler ile ilgili efsaneler

3.13. Hazineler ile ilgili efsaneler

4. Dini efsaneler

4.1. Kahramanlarla ilgili efsaneler (Seyidoğlu, 2002: 4-5).

3.9.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Efsaneler

3.9.1.1. Yaban Adamı

Yaban adamı adıyla bilinen varlık hakkında pek fazla bilgi yoktur. Yaban adamı hakkında bilgi sahibi olanlar yaylacılar, çobanlar, ormancılar gibi mesleki zümrelerdir. Yaban adamını görenler veya hakkındaki efsaneleri duyanlar yaban adamının nasıl bir varlık olduğu hakkında bilgi vermektedir. Yaban adamı fiziksel olarak tüylü, ayakları büyük, ten renginin simsiyah şekilde olduğu söylenilir. Efsanelere göre yaban adamının vücudu tamamen tüylüdür. Yaban Adamı hakkında bugün bilgi sahibi olanlar çok azdır. Ancak kötü bir olayla karşılaştıklarında ya da farklı bir insan gördüklerinde yaban adamına benziyor denilmektedir. Yaban adamı yüksek dağlarda ve yaylalarda yaşadığı söylenilmektedir. *Ufakken anlatırdiler öyle ormanın içinde kalmış yaban adamı. Tüylüymiş zaten hep yanmış ormanda* (KK-6).

Yaban Adamı türkülere sirayet etmiştir.

"Dağda yaban adamı

Korkarum yer adamı

Yazin sevdaluk etma

Sutma tutar adamı " (KK-6).

Epizotlar

1- Dağlarda dolaşan tüylü bir yaratık

3.9.1.2. Değirmen

Bu anlatacağım olayı çok kişiden dinledim. Çarşıbaşı Kaleköy'ü ile Vakfikebir'in Küçükdere mahallesi arasında kalan derede Helemesogun Hasan'ın değirmeni varidi. Çok eski zamanda adam geceleyin o değirmene gitmiş. Oriye Halkolım değirmeni derdiler. Adam değirmene gitmiş. Gece vakti gitmiş ki erkenden misiri öğütmek istemiş. Soraya kalırsa çok sıra oluyumış. Gece vakti ilk sifte gittuğu için hemen öğütüp geri dönmüş. Geri dönerken değirmenin az uyanındaki Halkolım deresinde bir horona rastlamış. Demiş ki ulaaa gecenin bu saatinde habular ne yapayiler haburda. Bu saatte haburda horon olumi demiş. Yanlarına gidip olara yaklaşmış. Adami oyuna almışler. Adamın arkasında doli misir uni çuvalı duruyor. Horondan çıkmaya çalışıymış ama çıkamamış. Ulaaa uşaklar nerden geldini haburiye. Taniyamadım sizi demiş. Bırakın beni da gideyim. Olar devam etmiş horona. Ula demiş adam hiç sesinizde çıkmay. Öyle deyince adam farketmiş ki horoncuların ayağı tersten. Bi korku sarmış adami. Yine horondan çıkmak istemiş. Ama çıkamamış. Horon sabah ezanına kadar devam etmiş. O kadar oynamışlerki çuvalda un namina bişe kalmamış. Sora sabah ezani okunmuş. O sırada adamda yere düşmüş. Horoncular oradan kaybolmuş. Adam az sor ayılmış. Ama o kada korkmuş ki dili tutulmuş. Sora bakmış ki çuval yerde duriy ama etraf bembeyaz. Sora üzgün üzgün eve gelmiş. Karisi açmış bakmış kapiye ki adam boş çuvaldan gely. Kari demiş herif nedir habu halin. Yorgun argın duruysun. Adam konuşamamış. Bikaç gün sora başına gelen olayı anlatmış. Adami hocalara götürüp tedavi ettirmişler. Bu olayı çok kişiler anlatıdi (KK:1, KK: 6, KK: 67).

Epizotlar

1. Adam sırtında mısır çuvalıyla değirmene gitmesi.
2. Değirmenden un çuvalıyla dönerken yolda horon oynayanlara rastlaması ve horona girmesi.
3. Horon oynarken horon oynayanların ayakların ters olduğunu farketmesi, oyundan çıkamaması.
4. Horon oynaya oynaya çuvalda un kalmaması.
5. Dili tutulmuş halde eve gelmesi.

3.9.1.3. Değirmen 2

Değirmenle ilgili efsanelerden bir diğeri de değirmen 1 efsanesiyle benzerlikler göstermektedir.

Benim ufakluğumda dinlediğim bir efsanede, adam gece yarısı kariye kalk değirmene git demiş. Kari arkasına mısır çuvalını yüklemiş koyulmuş yola. Değirmende unini öğütmüş. Değirmenden dönerken bakmış değirmenin onunda bir horon kurulmuş. Ulaa demiş noliy. Düğün mi var da haberimiz yok demiş. Kariyi da olmuş horona. Kari bağırmiş durun etmayın olmaz. Kari horona girmek istememiş. Oynarken bakmış ki ayakları tersten adamlar. Korkmuş olardan. İçlerinden biri biz sizden değıluk demiş. Anlamış durumu kari. Oynaya oynaya un çuvalında un kalmamış. Sora sabah ezani okunmuş. Millet kaybolmuş (KK-1, KK:6).

Epizotlar

- 1) Kadının gece değirmene gitmesi.
- 2) Kadının değirmenden gelirken değirmenin önünde horona rastlaması.
- 3) Kadının horondayken ayakları ters insanları fark etmesi ve korkup dilinin tutulması.

3.9.1.4 Değirmen 3

Adam gece mısır çuvalını yükleyip değirmene gitmiş. Değirmene giderken dereye bi kede görmüş. Kede böyuyup şekil değıştirmiş. Adam korkmuş ondan nedir habı diye. Dereye doğru devam etmiş. Bakmış davul zurna çalay dereye. Ula habı saatte nerden geldi habı davulcular demiş. Bular nere gideyler. O zamanlar derelerden yol varidi. Adam onları essahtan davulcu sanmış. Davulcunun yanına yaklaşmış ula napaysın demiş. Gel gir habı davulada oyna demişler adama. Adam mısır çuvalını yere bırakmış. Adam demiş ki ula habı iş saracak. Gece vakti buldunuz beni. Bi eğlenelim. Kaç zamandı düğüne gitmedim demiş. Davul oyle bi çalaymış ki dereler ağlaymış. Adam demiş ki ulaa bokkiyenin doğurduğu bu zamana kadar nerdeydınız?. Sora arkadan bakmış ki başka adamlar geliy. Loo demiş gelin habı horona bakaym. Ne duruysunuz. Adamlar girmiş horona. Adam demiş ula uşaklar çok kıvrak oynaysınız. Ama bura yeri değıldi. Sizi düğünde görelim. Haburda habı horon işini bırakalım demiş. Diğeri adamlar demiş ki boku yedin çıkamasın horondan. İşin zor demişler. Horon devam etmiş. Adam bakmış ki çuval yok. Ula demiş hau çuvala ne oldi. Nerde benim çuvalım. Adam çuvalı bulamayınca darlanmış. Ula senin çuvalını kesin biri çaldı. Gitti değirmene. Bu saatte zaten kimse gitmez. Sen git değirmenin kenarına konulan un çuvalını al gel. Adam koşa koşa değirmene gitmiş. Bakmış ki çuval duruy orda. Arkasına yüklemiş kaçmış. Değirmenci bağırmiş. Ulaaa bokkiyen nere götüruysun hau çuvalı. Ben ne diceğüm sahibine. Adam dereye gelince davulcular yine ordaymış. Ula aldın mi çuvalını demişler. He uşaklar aldım demiş. O aldığı çuvalda un mi var demişler. Ula uşaklar ne

olacak demiş. Undu tabi. Al oni arkana gir horona demişler. Adam almış arkasına girmiş horona. Davul Zurna çalmaya başlamış. Sabaha kadar devam etmiş. Sabah ezanıyla davulcular kaybolmuş. Adam demiş ki ula nere gitti habu davulcular. Oyle derken bakmış ki çuvaldada un azaldi. Ula nedir habu demiş. Açmış bakmış ki çuvalda ne un ne bişe. Adam bakmış ki çuval kül doli. Ne hala kalduğuni anlamadan eve gelmiş. Eve gelince karisi demiş ki herif naptın. Hane çuval yarin mi alacasin oni. Kari demiş buni saa bi türkulan anlatayım da dinle:

Gittum değirmene

Misir çuvalıylan

Karşılaştım derede

Davulcu Zurnacılan

Çaldiler derede

Benim Çuvalımı

Hiç sorma baa kari

Bu garip hallari mi

Aldım un çuvalini

Girdim horona

Çuvalım kayboldi

Ben arana arana (KK-1, 6).

Epizotlar

1. Adamın gece değirmene gitmesi.
2. Dere de davul sesi duyması ve davul çalanları gerçek davulcu sanması.
3. Davulcularla horon etmesi ve çuvalının kaybolması.
4. Sabah ezanıyla davulcuların kaybolması.

3.9.1.5. Değirmen Suyuyla Olan Çocuk

Yıllar önce bizim Kaleköy'ünde bi karinin uşağı olmaymış. Uşağı olsa da ya karnisinde düşüyor ya da daha kırkı dolmadan ölüyor. Kimisi demiş ki uşakları cazi alıy. Cazidan koruyacasın uşağı. Bu uşağa cazi bulaşy demişler. Kimi da demiş ki bu iş cazi işi değil. Değirmenin harkından su alacasın uşak olacak. Yörede tedavileriyle bilinen bir kocakari bu emri vermiş. Kariye demişki gece yarisi gidip değirmenin harkından su alacasın ve o sudan içesin. Oyle yaparsan uşağın olacak demiş. Kadın ilk başta buni yapmaktan çekinmiş. Sonra tedavi için ne olursa olsun yapacağım demiş. Yatsı namazından sonra kalkmış koyulmuş yola. Değirmene gelmiş. Değirmenin harkından testiyle su almış. Tam suyu testilan aldığı sırada değirmende büyük bağırma çıkmış. Ses ortalığı boğğaymış. Kari çok korkmuş. O korkmalan eve doğru koşmuş. Kari değirmenden aldığı sudan her akşam içmiş. O kariyi fayde etmiş. Uşağı olmuş (KK-1, 67).

Epizotlar

1. Çocuğu olmayan kadının bir kocakarıdan nasihat alması.
2. Değirmenin harkından su alırsa çocuğu olacağına inanması.
3. Değirmenin harkından su alırken korkunç sesler duyması.
4. Değirmenden aldığı suyu içmesiyle çocuklarının olması .

3.9.1.6. Cin Kayası

Çarşıbaşı ilçesinin Kaleköy mahallesi ile Vakfikebir ilçesinin Küçükdere mahallesi arasında kalan derenin içerisindeki mevkiye "Cin Kayası" adı verilir. Cin Kayası ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır.

1980'li yıllardı. Aylardan ağustostu. Fındık toplama zamanlarıydı. Bizim fındığımız vardı ama çocukluk işte. Amcaoğlu ile beraber başkasının fındıklığına fındık çalmaya gittik. Fındık çalıp fuara gideceğiz. O zamanlar fuar zamanlarıydı. Kumoğlarının bahçesine gittik. Akşam üzeriydi. Fındıklığa girdiğimizde amcamınoğlu dedi ki haburda iki çuval var alalım onları. Hazır toplanmış duruyorlar dedi. Ben baktım çuval felan görülmüyor. Bana görünmeyen çuvalar amcaoğlu zim zime görülmüyor. Tam o sırada taşıyorlar bizi dedi zim zim. Ben hiçbir şey duymuyorum. Ondan sonra zim zim kaç dedi. Hafif hafif yollandık. Sonra geri döndük. Geri döndüğümüzde iki tane büyük binek atı üstlerinde iki adam bize doğru geldiklerini gördük. Fındığın üstünde çok değişik bir şekildediler. Zimzim yine kaçmaya başladı. Kaç dedi koşmaya başladık. Zim zim bana yedi süner geçerse bunlardan kurtuluruz. Bildiğin duaları oku dedi. Yedi süner geçtik. Dereye geldik. Dereden karşıya geçtik. Geri döndüğümüzde ağacın dalına şöyle küçük köpek yavrusu gibi asıldılar. Bu görüntüyü görünce tekrar kaçmaya başladık. Dilimiz tutuldu. Eve düştük. Dedem

köyün imamı idi. Ter kan içinde eve gelince dedem bizi gördü. Halimizden, rengimizden bizim cin kayasına gittiğimizi anladı. Dedem nedir bu haliniz fındık çalmaya gittiniz dimi dedi. Bizden ses yok. Orda dışarı şerleri var onlara rastladınız dimi dedi. Dedem başladı bizi okumaya. Sonra düzelttik. Soradan öğrendük ki orası Cinlerin kayasıymış (KK- 38).

Epizotlar

1. Fındık çalmak için kumoğun bahçesine gitmeleri.
2. Fındık çuvallarını çalmak üzereyken taşlanmaları.
3. Arkalarından büyük binek atı şeklinde varlıkların koşması.
4. Yedi süner geçmeleri ve dillerin tutulması.

3.9.1.7. Cin Kayası

Çok eski bir zamanda. Bizim köyde bi kari doğum yapamamış. Doğum olmayınca gidip o Cin kayasından bir dişi almışler. O dişi gelmiş doğumi yaptırmış. Doğum olduktan sora cin kayasına bir bardak bıraktılar. Sora baktılar ki kömür oldi. Dediler ki bu altındır. Sora cinlilerin orda sofrası varmış. Orada oturup yiyorlarmış (KK-54).

Epizotlar

1. Doğum yapmakta güçlük çeken kadın doğum yapmak için Cin Kayasına gitmiş.
2. Cin kayasında kadına doğum yaptırılması.
3. Doğum olduktan sonra kayaya bardak bırakmaları.
4. Bardağın kömüre dönüşmesi.

"O cin kayasi dedukleri yerde eskiden geceleri ışık yanaymış. Derdiler ki dışarı şeriler orada düğün yapayler."

Epizotlar

1. Cin kayasında geceleri ışık yanması ve dışarı şerilerin düğün yapması.

3.9.1.8. Gelin

Zamanın birinde bir gelin varmış. Gelin çok iyi niyetli biriymiş. Etileri onu çekememiş. Ona bir kötülük düşünmüşler. Gelin için köyde başka adamlarla takılıyor diye iftira atmışlar. Gelini ailesi dışlamış. İftiralar günden güne artmış. Komşu kadınlar da kadını köyden atmak için işe koyulmuş. Kadına şiddet uygulamışlar. Kadın sıkıntı stresten hasta olup ölmüş. Cenazesini köylerden uzak olsun diye bir tepeye gömmüşler. Gelinin gömüldüğü gece mezarının başını "kalbur gibun nur" inmiş. Ardından köyün etrafı ışıkla kaplanmış. Köylüler korkmuş nedir bu hal diye. Sonraları hep o mezarın başında geceleri ışık yanarmış (KK-67).

Epizotlar

1. Geline iftira atılması ve sonrasında gelinin dışlanması.
2. Gelinin stres ve sıkıntıdan ölmesi
3. Kadının mezarına nur inmesi.

3.9.1.9. Altın Bakraç

Ben 11-12 yaşlarındaydım. 1960'lı yıllardı. Yüksek köylerden birinde cenaze oldu. Bobamla birlikte cenazeye gittik. Cenaze akşamı herkes bir şeyler anlatıyordu. Konuşurken Veleoğun Mustafa adıyla bilinen yaşlı bir dede geldi. Söylenilene göre bu adam 110 yaşındaydı. Orada konu definden açıldı. Veleoğun Mustafa anlatmaya başladı. Yaylada bir ağaç varmış. Ağaçta bir bakraç asılıyormuş. Bakracın içerisinde altın varmış. Köylüler bakraç içerisinde altını almaya çalışmış. Tam ağaca yaklaştıkları sırada önlerine koca bir yılan çıkmış. Yılan bir anda büyümüş. Yöredeki tabiriyle azdehaya dönüşmüş. Herkes korkup geri dönmüş. Yıllarca insanlar bu altını almak için uğraşmış. Yılanı geçemeyince bakracı tüfekte vurarak düşürmeyi düşünmüşler. Ancak tetiğe bastıklarında tüfek ateşlememiş. Yıllarca o bakraç orada durmuş. Bugün orada mı bilmiyorum. 1960'lı yıllarda böyle bir olayı duydum (KK-68).

Epizotlar

1. Yaylada bir ağaçta bakraç bulunması.
2. Bakracın içindeki altının alınmak istenmesi.
3. Altının almaya çalışırken önlerine bir azdeha çıkması.

3.9.1.10. Altın Tas

Kaleköy'ü Zerdan mahallesinde çayluk adı verilen bir yerde kafasında altın tas bulunan yılan görünürdü. Bu yılan olduğu yere Havva Çete sap bağı atıp, üzerine gaz yağı döktü. Yılan kendini dereye attı. Yaklaşık 500 kilometre aşağıda yılanın postunu gördüler. Kofoğ'un dip denilen yerde (KK-69).

Epizotlar

1. Çayluk adlı mevkide kafasında altın tas olan yılan görülmesi.
2. Yılanın üstünde sap bağı yapıp yakılması.
3. Yılanın postunun 500 km aşağıda görülmesi.

3.9.1.11. Gölün Sahibi Yılan

Çok eski zamanlarda Çarşıbaşı Kaleköy'ünde Halkolim deresinde akıllardan çıkmayan bir olay yaşanmış. Köylü kadınların çamaşırlarını yıkadığı Halkolim gölü diye bir yer varmış. Kadınlar orada toplanıp çamaşırlarını yıkarmış. Bir gün yine çamaşır yıkamak amacıyla kadınlar göle gitmiş. Kadınlar türküler söyleyerek çamaşır yıkamaya başlamışlar. Biraz sonra suyun giderek azaldığını farketmişler ama aldırmamışlar. İlerleyen saatlerde su tamamen kesilmiş. Kadınlar demiş ki bu derenin suyu kesilmez. Erkekler bize şaka yapıyor. Suyun önünü taşla kapattılar demiş. O sırada gölün başında büyük bir yılan görülmüş. Kadınlar bağırmaya başlamış. Azdeha! Azdeha! Azdeha! . Korkuyla kaçışmaya başlamışlar. Yılan derenin suyunu kesmiş. Olay üzerinden yıllar geçmiş kadınlar yine çamaşır yıkamak amacıyla aynı dereye gitmişler. Bu sefer kafası tas şeklinde büyük bir yılan gözükmüş. Derenin suyu yine kesilmiş. Kadınlar kaçışarak evlerine gitmişler (KK-6).

Epizotlar

1. Dereye çamaşır yıkayan kadınların derenin suyunun kesildiğini farketmesi.
2. Kadınların yılanı görüp kaçmaları.
3. Ne zaman dereye gitseler yılanı görmeleri ve yılanın kafasında altın tas bulunması.

3.9.1.12. Dibek Taşı

Çarşıbaşı Yavuzköy'ü Fatih Mahallesi'nde (Avaklı) büyük bir dibek taşı vardır. İnanişaya göre burada büyük bir put heykeli varmış. Bir şeyh onu dereye yuvarlamış, köylüler de halatlarla çekerek eski yerine getirmişler. Sonra da bunu onun tanrılığının delili diye şeyhe göstermişler. Şeyh sırtındaki ip izlerinden bu işi onun yaptığını anlamış. Putu kırıp onları cezalandırmış (Gelleci, 2013a: 20).

Epizotlar

- 1.Yavuz mahallesinde geçmişte bir dibek taşının üstünde bir put heykeli olduğuna inanılması.
2. Şeyhin onu dereye yuvarlaması.
3. Köylülerin tekrar putu yerine getirmesi.
4. Putun kırılması.

3.9.1.13. Div (Dev)

Köyümüzde fakir bir adam varmış. Ev yapacaktı. Fakat evi yapacak ne parası ne de işçi yedireceği aşı yokmuş. Kara kara düşünüyormuş. Köylüler fakir adamın derdini öğrenince fakir adama divi bulmasını söylemişler. Köylülerin dediğine göre eğer devi bulursa devin ormandan gelirken tüyelerine takılan odunları, çalıları kapıya getireceğine ve böylece evin yapılacağını söylemişler. Devin çok güçlü ve kuvvetli olduğunu söylemişler. Dev yüksek ormanlarda bir mağarada uyuyormuş. Fakir adam devi bulmak için mağaraya gitmiş. Devi bulmuş ve evine gelmesi söylemiş. Dev evine gelirse tüyelerine takılan odunlardan büyük bir ev yapabilirmiş. Devi ikna etmiş. Dev gelirken tüyelerine çalı, çırpı, odun ne varsa takılmış. Evin bir kısmını yapacak malzeme birikmiş. Fakir adam devin ağaçları taşması üzerine ona yemek yapmış. Dev'e bir tencere yemek yapmış. Dev yemek için sofraya oturduğunda tencereyi görünce ob diye bağırmış. Bu nedir ? Bu benim dişimin kovuğuna yetmez demiş. Fakir yeter demiş. Dev yetmez demiş. Fakir Besmele çekersen yeter demiş. Dev besmele çekmem demiş. Sonunda dev besmele çekmiş. Ve yediği yemekle doymuş. Dev ormana gide gele tüyelerine takılan ağaçlarla evi yapmış (KK- 71).

Epizotlar

1. Köyde fakir bir adamın ev yapmak istemesi ama durumunun olmaması. Bunun üzerine köylülerin ona Div'i önermesi.
2. Adama Dev'i bulursa Dev'in tüyelerine takılacak olan çalı ve odunlardan ev yapabileceğinin söylenmesi.

3. Adamın Dev'i bulmak için dağa çıkması. Dev'i bulup getirmesi.
4. Dev'in gelip evde çalışması.
5. Adamın Dev'e yemek yapması.
6. Dev'in yemeğe razı olmaması. Doymadığını belirtmesi.
7. Dev'in " Bismillah" deyip doyması.

3.9.1.14. Güvenç Abdal

Güvenç Abdal Kürtün'e gelen bir evliyadır. Babam derdi ki Hacı Bektaş Veli Orta Asya'dan Türkmenistan'dan Hoca Ahmet Yesevi'den okuyup ondan icazet alıp gelmiş Anadolu'ya orada Hacıbektaş kazasına yerleşmiş. Oraya yerleştüğünde Türkiye rumluğumuş. Ankarada Hacı Bayram-ı Veli, Mevlana bu üçü birleşmiş Orta Asya'dan Anadolu'ya adam çekiyeler. Güvenç Abdal Hacı Bektaş Veli'nin yetiştirmiş olduğu bir alimdir. O mesela dünya güzeli diye bi kadın varmış. Bu dünya güzelini kim alıp getirirse başka bir diyardan dünya güzeli adlı kadın gelecekmiş Hacı Bektaş Veli bunun için Güvenç Abdal'ı görevlendirmiş. Güvenç Abdal gidip dünya güzelini alıp geliyo. Bundan dolayı Hacı Bektaş Veli Güvenç Abdal'a Güvenç Genç Abdal ismini vermiş. Ama sonradan Güvenç Abdal olmuş. Bobam derdi bunları. Kösevi denilen bir otu Hacı Bektaş veli almış atmış. Demiş bunu nerde sen bulusan senin meskenin orası. O da Kürtünde Harşit deresinin üstünde bir kaya var orda bir derenin altında o kayanın altına yerleşmiş. Orda mesken kurmuş. Orda durukan ailesi demiş ki Harşit deresine inen yerde ora kayalık sarp bu sefer demiş ki ya Genç Abdal ben bu dereden suyi alamiyem taşıyamiyem sen bu kada şeysin buna bi kolayluk yok mu o da çıkıye biraz okarda orası şimdi bi köy bi mahalle Kürtünden aşağı Taşlıca diye bi yer var. Orda mızrağını yere vuruye. Oreye üç defa vurmuş su gelmemiş dördüncü de su mızrağın yerden okari çıkmış ortaya çıkmış. Kürtünde Harşit deresini üstünde bir kaya var orda mesken kurmuş. Üç defa vurmuş su gelmemiş dördünce mızrağın olduğu yerden su akmış. Güvenç Abdal'ın soyundan gelenler burda yaşamış. Güvenç Abdal'ın zırhtan bir elbisesi varidi. Şimdi o su orada. Demiş ki Güvenç Abdal ya mübarek nerdeydin bu zamana kadar. Su da demiş ki sis dağı önüme sis çöküttü de yolu bule gelemedim. Sis dağı dumanın başından eksik olmasın demiş. Yaz günü bakarsın her taraf güneşli sis dağı dumanlı (KK-72).

3.9.1.15. Çift Seranderli Eve Gelin Giden Kız

Eski zamanlarda bir kız ne yapsa ne etse evlenemiyormuş. Evlenmeye çalışsa da talip bulamıyormuş. Yayla zamanı göçlerle beraber yaylaya çıkmışlar. Kız yayla evlerine su almak için

çeşmeye gitmiş. Çeşmenin önünde bir kadın su dolduruyomuş. Kadının yanına yaklaşmış. Kolay gelsin teyze demiş. Kadın sağol kızım demiş. Sen evlenemiyorsun dimi demiş kadın kızı. Kız şok olmuş. Bunu nerden biliyorsun demiş. Kadın ben bilirim demiş. Bana sakın nasıl bildiğimi sorma demiş. Sen iki yıl sonra iki seranderin ortasındaki bir eve gelin gideceksin demiş. Üç tane oğlun olacak demiş. Kız şaşırılmış. Bunları nerden biliyorsunuz demiş. Kızım şu koca dağlara bak demiş. Oralar benim yuvamdır. O sırada kadın kaybolmuş. Kız şok olmuş. Koşarak eve gelmiş. İki yıl sonra kızın babasına bir adam gelmiş. Adam kızın babasına senin kızını rüyada gördüm. Karadağ'ın tepesinde dağda bir kadınla konuşuyordu. Dağda yaşayan kadın rüyamda bana senin kızını almamı söyledi. Ben kızını alacağım. Görücülük işlemleri olumlu sonuçlanmış. Kız gelin gittiği evde iki serander olduğunu görmüş. Ve dağda gördüğü kadının evliliğini nasıl bildiğine şaşırılmış (KK-27).

Epizotlar

1. Evlenmek isteyen kızın ne yapmak istese evlenememesi.
2. Evlenmek isteyen kızın yaylada çeşmenin önünde su dolduran bir kadınla karşılaşması.
3. Kadının kızın evlenemediğini bilmesi ve sen iki sene sonra iki seranderli bir eve gelin gideceksin demesi.
4. Üç tane oğlu olacağını söylemesi ve kadının ortadan kaybolması.
5. İki yıl sonra kızın babasına bir adamın gelmesi. Kızı rüyada gördüğünü söyleyip oğluna istemesi.
6. Kızın gelin olması ve gittiği eve iki serander olması

3.9.1.16. Ayazma

Adamın biri günün birinde Ayazma suyuna gitmiş. Suyun kenarında dururken ayaklarını suya sürmüş. Ayaklarıyla suyu bulandırmış. Su bulandıktan sonra bir anda yağmur yağmaya başlamış. Oysa hava günlük güneşlikmiş. Adam ne zaman suyu karıştırırsa yağmur yağarmış (KK-73).

Epizotlar

1. Adamın Ayazma suyuna gitmesi.
2. Adamın ayağıyla suyu bulandırdıktan sonra yağmur yağması.

3. Ne zaman su karıştırılsa yağmur yağması.

3.9.1.17. Kara Sakallı Adam

Olay babamın başından 1940'lı yıllarda geçmiş. Babam bir gün Trabzon'dan geliyormuş. Gelirken Akçakale sahilinde bir çeşmenin önünde su içen bir yaşlı kara sakallı adama rastlamış. Kara sakallı adam babamla biraz sohbet etmiş. Sonra adam babama sana misafir olacağım demiş. Kara sakallı adam öyle deyince babam biraz şaşırılmış. Sonra babam kabul etmiş adamı eve getirmiş. Evde yemek yedikten sonra senin kayınpederin var akşam namazını orada kılacağız demiş. Tanımadığı halde kayınpederinden bahsetmesi babamda kuşku uyandırmış. Kara sakallıyı alıp Hacı Ahmet'in evine gittiler. Hacı Ahmet'in evinde namaz kıldıktan sonra Hacı Ahmet'e geleceği hakkında bir şeyler söylemeye başlamış. Hacı Ahmet tanımadığı bu adamın geleceği hakkında bilgi vermesine şaşır kalmış. Ona gelecekte bir kayık yapacağını, bu işte bir süre yükseleceğine sonra batacağını söylemiş. Ve Hacı Ahmet'in oğluna da sen üç kız seviyorsun demiş. İbrahim ise nereden biliyor bu adam diye kuşkuya kapılıp hangisini alacağım demiş. Kara Sakallı adam Zehra'yı alacaksın demiş. Ardından tekrar babamın evine gelip orada kalmış. Sabah kalktıklarında sahile inmişler. Deniz kıyısına yaklaşmışlar. Kara Sakallı adam babama demiş ki oğlum sakın benim arkamdan bakma. Yürü devam et demiş. Sonra adamın birden kaybolduğunu babam fark etmiş. Yıllar sonra Kara Sakallı adamın söylediği ne varsa gerçekleşmiş (KK-21).

Epizotlar

- 1- Akçakale sahilinde kara sakallı bir adamla karşılaşılması.
- 2- Kara sakallı adamın olayın baş kişisinin evine gelmek istemesi ve gelmesi.
- 3- Kara sakalının dediklerinin gerçekleşmesi.
- 4- Kara sakalının bir anda ortadan kaybolması.
- 5- Kara sakalının dediklerinin gelecekte tek tek gerçekleşmesi.

3.9.1.18. Haçkallı Hoca

Babam bir keresinde Trabzona gidiyormuş. Akçaabat'tan giderken bir adam babamı yanına çağırılmış. Ak sakallı bir kocamanmış. Babama demişki oğlum sana şu eve git yemek verecekler. Onu bana al getir demiş. Babamda Ak sakallıyı dinleyerek gösterdiği eve gitmiş. Önüne yaşlı bir teyze çıkmış. Elinde tepsi hazırmış. Yemeği dedem alıp Ak sakallıya getirmiş. Ak sakallı adam yemeği yemiş. Tepsiyi yine eve yollamış. O sakallı deniz kıyısına inmiş. Denize doğru elleri açık dua ediyormuş. Bir ara geri bakıp babamı görmüş. Ona işaretle git bana bakma demeye çalışmış. Babam beş-on metre gittikten sonra merak edip geri bakmış. Adamın yerinde olmadığını fark

etmiş. Sonra bunu hoca kişilere anlatmış. Onlarda bunun Kuş Mustafa yani Haçkalı Baba olabileceğini söylemişler (KK-21).

Epizotlar

- 1- Trabzon giden adamın Akçaabat yakınlarında ak sakallı biri tarafından çağırılması.
- 2- Adamı bir eve yollaması ve yolda önüne bir kadının çıkıp eline tepsiyi vermesi.
- 3- Sakallı adamın deniz kıyısına inmesi ve ellerini açıp dua etmesi.
- 4- Adamı geriye bakmaması için tembihlemesi.
- 5- Adamın geri baktığında yerinde olmadığını görmesi.

3.10. Memoratlar

Memorat, "Tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlenmiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikaye" (Kvideland 1991:19'dan aktaran Çobanoğlu, 2003: 21). olarak tanımlanmaktadır. Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu bu tanımlamayı şöyle açıklamaktadır. Bu tanımlamada yer alan "tabiatüstü" ile kastedilen öncelikle "öteki dünya" ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra "insanlarla beraber aynı mekanları paylaşan, cin, peri, şeytan, alkız, karabasan, veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan "varlıklarla "görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla" kurulan iletişimidir. Memoratlarda bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır (Çobanoğlu, 2003: 21).

Memoratlar efsaneler gibi sabit bir şekle sahip değildirler. Tıpkı efsaneler gibi memoratlar da yer alıp malzemesini oluşturdukları konuşma biçimine göre şekillenirler. Bir başka ifadeyle memoratlar anlatılarak icra edildikleri bağlamda yer alan temel unsurlar olan anlatan ve dinleyenin konuşma yoluyla kurduğu ilişki, konuşma biçiminin yanı sıra kişisel ve geleneksel özelliklerinden kaynaklanan pek çok unsurdan etkilenerek şekillenirler. Bunlar, tarafların arasında kurulan ilişkinin sosyal mahiyeti aynı yerli veya yerli-yabancı farklılığından memorat anlatımının iklimi veya taraflar arasında farklı zamanlarda da olsa birden fazla anlatılmış olup olmadığına varıncaya dek değişik bağlamsal unsurların bir arada olup olmamaları da dahil geniş bir yelpaze oluştururlar. (Çobanoğlu, 2003: 42). Memorat anlatıcısı başından veya yakın bir tanıdığından geçen çoğunlukla tematik olarak çok hoş olmayan hatta çoğunlukla dehşet verici nitelikte unsurlar içeren yaşanmış olduğuna inanılan bir iletişim olayının nakledicisidir. O, genel olarak memoratını naklederken karşısındakini eğlendirmeyi hedeflemez. Onun amacı başından geçenleri veya bir tanıdığından başına gelenleri rapor etmektir. Onun amacı öncelikle bilgilendirmektir. Bunu bağlamına göre

tartışılan bir halk inancıysa, diyelim ki çiğnenen bir tabu veya töre ise bu durumda karşılaşılabilecek olan cezalandırmaya yönelik örneklemelerle tartışmayı sonlandıracak bir bilgi sunumu ve mevcut inançlarının kökleşmesini sağlayacak bir güncelleştirmeden ibarettir (Çobanoğlu, 2003: 51).

Memoratu yaşayan kişi bu durumu ilk önce ailesine anlatır. Aile üyelerinden karşılaştığı durumu yorumlarını ister. Ve aile büyüklerinin vereceği karara uyulur. Bazı kişilerde yaşadığı memoratu gülünç duruma düşeceği ve kendisine inanılmayacağı düşüncesiyle anlatmaz. Memoratu yaşayan kişi bu durumdan çok etkilenmiş veya hasta olmuş ise bu durumu ailesine anlatır. Memoratu yaşayan kişi hocalara götürülür ve tedavi edilir. Bu hocalar halk arasında nefesinin kuvvetine inanılan ve genellikle "cinci hoca" adıyla tanınan kişilerdir. Bu kişiler yaptıkları dinlik ve büyüklük uygulamalarıyla memorat yaşayan kişiyi tedavi ederler. Geleneksel yapıda halk tarafından bazı memoraların anlatılmaması gerektiği inancı hakimdir. Rüyada peygamberleri, din büyüklerini görüp bunu başkasına anlatan kişinin bir daha bu yüce kişileri göremeyeceği inancı vardır. Derleme yaptığımız kişiler rüyalarında din büyüklerini gördüklerini ancak bunları anlatırlarsa bir daha göremeyeceklerini söylediler. Atalarının onlara bu güzel rüyalar anlatılmasının iyi getirilmediği düşüncesini aktardığını belirttiler. Böyle bir inancının arkasında geleneksel tecrübenin etkisi vardır. Bu tip rüyaları başkalarına anlatan kişiler din büyüklerini bir daha rüyalarında göremeyeceklerine inanılır.

Memoralar her ortamda anlatılmaz. Yukarıda da belirtildiği gibi önce aile içinde yakınlık görülen kişilere sonra diğer kişilere anlatılır. Memoralar kadınlar arasında daha yaygındır. Memoraları kadınlar birbirlerine daha çok anlatır. Herhangi bir ortamda böyle bir durumla karşılaştığını söyleyen kişiye memorat tecrübesi yaşayan kişi memoratını anlatır. Böylece karşılaştığı bu olayın çözülmesi noktasında yol-yöntem göstermiş olur. Memoratu yaşayan kişiler bu durumu anlatmaktan çekinir. Çünkü bu durum sosyo-kültürel yapıda onun hakkında farklı şeyler düşünmesine neden olabilir. Memoraları yaşayan kişilere "cinli", "huylu" gibi isimler verilebilmesi bu durumu anlatır. Bu yüzden memoraları yaşayan kişiler anlatmaktan şüphe ederler. Bunların dışında memorat anlatmayı seven tiplerde vardır. Bu kişiler herhangi bir ortamda böyle bir konu açılması halinde saatlerce anlatırlar. Özellikle Karadeniz insanının anlatıcı tipi böyle bir anlatıcılığın ortaya çıkmasında etkilidir. Fıkra anlatma kabiliyeti olan kişiler memoraları da iyi anlatırlar. Halkın tabiriyle böyle tipler anlatıcılık yaparken memoralara yalan katarlar. Memoralar anlatımları geçmiş dönemlerde daha aktifti. Bu durum günümüzde azalmıştır. Bu durumun sebebi bu tip olaylarla artık az karşılaşılabilemesi ve bu konuları konuşacak icra ortamının azalmasıdır. Bu tip olaylar elektriğin olmadığı dönemlerde yaygın olarak görülüyordu. O dönemlerde halkın sosyal işlevini sağlayacak herhangi bir teknolojik unsur olmadığından bu konuları konuşmak için çok uygun bir icra ortamı vardı. Kişiler komşuluk için başkalarının evine gidiyor. Ve oralarda bu tip konular konuşuluyordu. Böylece memorat anlatacak bir ortam oluşuyordu.

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde herkes memorat dinleyicisi olabilir. Öncelikle dinleyici açısından memoratların temalarından ve dolayısıyla temas edilen olağanüstü gücün aktörünün özelliklerinden kaynaklanan "kötü" yahut "olumlu" ve "olumsuz" şeklinde bir ikili tasnifin söz konusu olduğu ortadadır. Buna göre, Hızır başta olmak üzere yatır, şehitler ve benzeri genelde zararı olmayan dahası faydası olan zor ve sıkışık durumlardan kurtaran güçlerle ilgili olan memoratlar "iyi" veya "olumlu" olarak karşılanmaktadır. İcranın hünerine ve anlattığının temlerine bağlı olarak tatlı ürpermeler meydana gelirse de, genelde dinleyicilerin bu tür memoratları dinlemekten korkmadıkları görülür. Dahası, bazı dinleyicilerin tecrübenin yaşayıp anlatıcılarına karşı kişiliklerini düşünerek "yadırgadıkları", "kıskandıkları" hatta " gıpta ettiklerine rastlanılır. (Çobanoğlu, 2003: 59).

Halk arasında anlatılması sırasında korkulan memoratlar "dışarı şeri" adı verilen cinlerle ilgili memoratlardır. Bu memoratlar anlatılırken özellikle genç nesil korkuya kapılır. Bazı kimseler böyle şeyler anlatırken kulaklarını tıkar ya da dinlemezden gelir. Anlatıcılar bile korkularından dolayı anlatırken "üç harfliler, "iyi saatte olsunlar" gibi ifadelerle bu tür memoratları anlatır. Bu tip anlatılanlardan korkmadığını gösteren bir dinleyici kitlesi de mevcuttur. Bu kişiler genellikle böyle olaylara inanmayan veya korksa da korkusunu belli etmeyen kişilerdir. Bu tip kişiler toplum içerisinde kendisini "korkusuz", "cesaretli" göstermek için bu tip olaylardan korkmadıkları söylerler. Bir diğer dinleyici tipi hem korkup hem de merak edip bu anlatıları dinlemek isteyen kesimdir. Bu kişiler bu olayları merak ettiğinden bu olayları dinlerler. Yalnız kaldıklarında, memorat yaşanabilecek ortamlardan geçtiklerinde bu anlatılanların tesirinde kalarak korkabilirler. Bir diğer dinleyici kitlesi bu tip olaylara hiç inanmayan kişilerdir. Dini inancı olan kişilerin bir kısmı da bu olayları "palavra", "uydurma", olarak değerlendirir. Ama bu olaylara inanmayanların çoğunluğunu genellikle inançsız kişiler oluşturur. Bu kişiler böyle olayları anlatan kişilerin palavra attığını ya da deli olduklarını düşünür.

Memoratları yaşayan kişiler tabiatüstü varlıkları gördüklerini halka inandırmak için bir takım yollara başvururlar. Kutsal kitaplarda bu tür varlıkların olduklarına dair kıssaları gösterirler. "Türk halk kültüründe, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere ortodoks İslam'ın temel referanslarının hemen hepsinde "cin" bahsi yer almaktadır (Çobanoğlu, 2003: 61) Bu tip olayları yaşadığına dair yemin ederler. Kur'an üzerine yemin ederler. Bu tip olayları yaşayan kişilerle konuşmalarını isterler. Bu tip olayları yaşayanları kaynak kişi olarak gösterirler.

Memoratları dinleyen ve onları çeşitli vesilelerle birbirine anlatıp dinleyenler ve onlar hakkında oluşan tartışma ve yorumlarla halk, söz konusu edilen bireysel olağanüstü tecrübelerden kolektif inançları kuşaklar arasında aktarır ve onlara dair olan inancını tekrarlayıp daha da kuvvetlendirir (Çobanoğlu, 2003: 67).

3.10.1. Memoratlarnın Tasnifi

Özkul Çobanoğlu, memoraatları Öyle tasnif etmektedir:

- 1) Cinler İle Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 2) Alkarısı İle Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 3) Ağırlık Basması-Karabasan, Congoloz, Kul, Erkebit, Hırtık, Hınkır Munkur, Çarşamba Karısı, Yol Azdıran, Kara Ura, Demirkıynak ve Gelincik Adlı Varlıklarla Kurulan İletişim Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 4) Hızır İle Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 5) Yatırlar, Evliyalar Ve Őehitlerle Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 6) Růya Gůrme Yoluyla Kurulan İletiŐim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 7) Nazar Değmesi İnanıyla İlgili İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 8) Őlůlerle Kurulan İletiŐim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 9) Bůyů Ve ÇeŐitli Geleneksel Pratikler Yoluyla Kurulan İletiŐim Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 10) Fal Ve Falcılık Yoluyla Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 11) Tam Tanımlanamayan Olađanůstů Bir Gůçle Kurulan İletiŐim Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar
- 12) Modern Kent Yaşamı Memortları: Ruh Çağırma, Astral Yolculuk Ve Ufolarla Kurulan İletişim Biçimleri Ve YaŐandığına İnanılan Olaylar (Çobanoğlu 2003:77-82).

3.10.2. ÇarŐıbaŐı Yůresinde Memoratlar

ÇarŐıbaŐı yůresinde yaptığımız alan araŐtırmaları sonucunda yůzlerce memorat derledik. Bu memoraatlardan rnkler olarak çalıŐmamıza koyduk. ÇarŐıbaŐı yůresinde derlediğimiz memoraatları muhacirlik öncesi dönemden gnůmůze gelen kadar sůrete yůrede yaŐanılan memoraatlar oluŐtırmaktadır. Gece vakti ırnak kıyılarında, mezarlarda, ıŐıksız yollarda, mađara önlerinde, yaylalarda, ücra kōŐelerde, tarihi kalıntıların olduđu mekanlarda, ren yerlerinde grůlen tabiatůstů varlıklara Trabzon yůresinde dıŐarı Őeri adı verilir. ÇarŐıbaŐı yůresinde dıŐarı Őeri ile ilgili anlatılar,

memoralar oldukça fazladır. Hemen hemen herkesin dedesinden, babaannesinden, babasından, annesinden dinlediği veya kendi yaşadığı bir memorat vardır. Derleme yaptığımız kaynak kişiler arasında memorat yaşayan kişilerin büyük bir çoğunluğu yetmiş yaş üstündedir.

Memoraların Yaşandığı Mekanlar (EK-9).

Değirmenler

Değirmenler Çarşıbaşı yöresinde memoralar anlatılarının en yaygın olduğu alanlardan birisidir. Karadeniz bölgesinde eski dönemlerde mısır üretimi çok fazla olduğundan un ihtiyacını karşılamak için çok fazla değirmen bulunuyordu. Hatta değirmenler o kadar işler haldeydi ki geceleyin bile işleyen değirmenler bulunuyordu. Değirmen sayısının fazla olması, gece değirmenleri olmasına rağmen değirmenlerde yine sıra oluyordu. Bu yüzden dolayı halk sıra bulabilmek için gece yarısı değirmene gidip, çuvalına koyup sıra alıyordu.

Değirmenlerin dere kenarlarına yapılmasından dolayı gece değirmene gidenler birtakım zorluklar yaşıyordu. Değirmenin dere içinde olması ve karanlık olması korkuya neden oluyordu. Bu nedenlerden dolayı değirmenler olağanüstü varlıkların görüldüğü yerler olarak nitelendiriliyordu.

3.10.2.1. Değirmenci

Adam gece yarısı yüklemiş çuvalını değirmene gitmiş. Değirmene doğru inerken değirmenin harkında bir kede görmüş. Kede adamın çuvalına atlamış. Adam sinirlenmiş. Çuvalı yere bırakıp kediye tekme atmış. Sonrasında kedi büyümüş. Adam korkmaya başlayıp değirmenciye bağırmış. Değirmenci gelene kadar kedi kaybolmuş. Değirmenci gelmiş. Adam değirmenciye yaşadığı olayı anlatmış. Değirmenci böyle şeyler olur demiş. Adamı okuyup üflemiş. Adam sabah olana kadar değirmencinin yanında değirmende kalmış. Sabah sakinleşince eve gitmiş (KK-6).

Su kıyıları, dereler, çeşmeler, ırmaklar

Su kıyıları, dereler, çeşmeler, ırmaklar olağanüstü varlıklarla karşılaşılacak bölgelerdir. Eski dönemlerde evlerde suyun olmamasından dolayı gece vakti su almak için çeşmelere ve ırmaklara gidiliyordu. Gece vakti ırmaklardan su alırken, ırmak kenarından geçerken olağanüstü olaylarla karşılaşılabiliriyordu.

3.10.2.2. Kedi

Bu başımdan geçen olay 1950'li yıllarda yaşandı. Bir gece Klita'dan köye yürüme geliyorum. O zaman ortalık kaş kapalı doğru dürüst yol yok. Kurtoğun ırmağının dibine geldim. Önüme orada bir kedi çıktı. Ama kedi böyle biraz değişik geldi bana. Kediye doğru ilerlerken kedi birden büyümeye başladı. Çıkardım cebimden parabelliği buna attım. Baktım tabanca işlemiyor. Anladım ki bu dışarı şeridir. İrmağın alt tarafından doğru bir şekilde geçtim. Eve gelene kadar bildiğim ne kadar dua varsa okudum (KK-32).

3.10.2.3. Kurtoğun İrmağı

Uşaklık zamanlarımızdı. 1940'lı yıllarda İmam babamın Klita'da dükkanı vardı. Babam bazen Klita'da kalırdı. Ben de dükkan kapandıktan sonra yola koyulurdum. Yine öyle bir gece Kaleköy'üne yukarı yürüme geliyorum. Tam o kurtoğun ırmağına geldim. Önüme bir kedi çıktı. Böyle sevimsiz bir kedydi. Yürümeye çalıştım kedi bana izin vermedi. Korktum korkuyla geri döndüm. Sonra tekrar yukarı doğru geldiğimde kedi kayboldu (KK-49).

3.10.2.4. Değişik Adam

Yetmişli yıllarda bir akşam Şahinli Kahvesine gideyrim. Belimde barabelli var. Kahveye doğru önüme bir eşek çıktı. Yoluma devam ettim. Değişik bi adam oldı. Bir eşek oluy, bir adam. Ben kaçayım. O peşumden gely. Bu sefer korktum ve öfkelenim. Çıkardım barabelliği atayım ona dedim. Tabanca ateş etmedi. Kıyamet koparan tabanca atmaz oldı. Sora başladım koşmaya. Ben koşayım o koşay. Oyle korktum ki devam ettim koşmaya. Koşarken bizim evinin yakınında bir ağaç var. Çarptım ona. Sora koştum eve girdim. Terden göl oldum. Oyle bi korku yemedim daha (KK-69). Geceleri eskiler tavşan görmüş tavşan şekil değiştirmiş. Benim bir akrabam gece pazara giderken önüne bir tavşan çıkmış. Tavşana atmış. Tavşana kurşun işlememiş. Dışarı şeriymiş (KK-48).

3.10.2.5. Süleyman

Gece suya gittuk. Suyu alıp geri dönerken bir ediş oldı. O yana bu yana baktık. Baktım önümde boz urba giyen bir adam gidiyor. Sabaha yarım saat gibi bir vakit var. Ben geldim o gidey çuval arkasında. Gelduk gelduk gelduk. Çağırdım arkadan ona Süleyman sen misin ? Değormene mi gideysin ? Ses yok. Mezarlığın yanına çıktık. O vurdi ordan aşığa ben vurdim baş ukarı. Geldim çıktım. Eve geldim kaynanama durumu anlattım. Kaynanam böyle şeyleri çok yaşadığı için korkma uşagum dedi (KK-77).

Yol, Orman, Kıran, Kuytu Yerler, Yaylalar

3.10.2.6. Kunus Yolu

Bir gece bobam Kunus yolundan doğru eve gelmiş. Hava yağmurlu ve sisliymiş. Göz gözü görmeymiş. Tam o kunus ormanın olduğu yere geldiğinde önünde bir alacali kede görmüş. Sora kede boyümeye başlamış. Önce eşek olmuş. Sora böyümüş deve olmuş. Bobam korktuğundan dolayı ona doğru elindeki kurebiyi sallamış. Bobam o korkuyla eve gelememiş. Sora korkudan geri dönmüş. Amcamın evine gitmiş. . Yarın sabahtan 10'da geldi. Bu durumu bize anlattı (KK-80).

3.10.2.7. Meci

Bir akşam kızlarla birlikte kırana gideyruk. Kırana giderken önümüze bir kede çıktı. Biz gideyruk o da bizlan geliy. Anlamaduk bişe nere gidersak bizlan geliy. Bizim yaylanın suyu var oraya çıktuk. Kede gene peşimize geliy. Kedeye pist deduk. Kedenin şekli bir anda değişti. Korktuk oyle bir korktuk ki bir anda kırana çıktuk (KK-5).

3.10.2.8. Durkaya

Benim kocam bu yörenin en büyük kemeñçecilerindenidi. Kemeñçeci Durkaya derdiler ona. Adını Giresun'lu kemeñçe ustası Durkaya'dan aldı. Burdan Akçaabat, Tonya, Düzköy, Beşikdüzü, Şalpazarı, Vakfıkebir'e düğünlere giderdi. Ey gidi eğlencelere da çok giderdi. Bu bir gecesi yine uzak bi yere düğüne gitti. Düğünden sonra eve yürüme geldi. Tabi o zamanlar ne arasin araba. O zaman köye yol bile yok. Patika yollar var. Neysa tam o Yayla'nın Kırana'a gelince orda bir kede görmüş. Kede boyumeye başlamış. Kocam korkudan geçememiş ordan. Kuz yolundan dolanıp gelmiş eve (KK-16).

3.10.2.9. Zerdan Deresi

Ben eskiden çobanlık yapardım. Koyunların yaylaya çıkma zamanı gelmişti. Koyunları toplayıp göç için hazırladuk. Sonra yola koyulduk. Zerdan deresine gelduk. Orda bi yer var . Dışarı şeri orda milletin önüne çıkarmış. Koyun kutsal hayvan olduğu için bize görünmedi (KK-21).

3.10.2.10. Çalkaya

Erikbeli'nin Çalkaya yaylasında, koyunları alıp yola koyulurken gelikan ben bir havaya tutuldum. O zaman çobanlık yapardım. Yayladan buriye eve gelirdim. Bi havaya tutuldum. Her tarafı sis kapladı. Soğuktan donacağım sanki. Ne yapacağımı bilemedim. O arada kendini görmeden bana birisi şöyle sola yaklaş hayvanında burada kendinde burada ormana gir dedi. Kendisi görünmedi. Sadece seslendi. Anladuğum kadarıyla o Hızır'dı yardım etti bana (KK-32).

3.10.2.11. Oğlak

Demircoğun Hüseyn'inin Çarşıbaşı'nda demirci dükkanı varidi. Her gece İskefe'den köye yürüme gelidi. Bir gece Kaleköy'üne yukarı yola vurmuş. Hava karanlıklaşmış. Zeytinlik tarafına bir ışık düşmüş. Hacı Hüseyn yola yukarı hızla yürümeye başlamış. Kaleköy Eski Camisinin aşağısında önüne bir oğlak çıkmış. Allah Allah! demiş. Bu gece yarisi habü oğlak ne arar burda demiş. Oğlağı orada birisinin unuttuğuna kanaat getirmiş. Bu oğlak burda kaybolmasın gece yaban şeyleri bunu yer demiş. Oğlağını eline alıp yola koyulmuş. Oğlağa şaka amaçlı dişi misin erkek misin diye sormuş. Oğlak cevap vermiş. Dişiyim demiş. Bunun üzerine Hüseyn Usta elindeki fırlatıp atmış. Nesin sen diye bağırmış. Oğlak yere düşünce farklı bir varlığa dönüşmüş. Hayvanın şekli değişmiş. Hayvan gittikçe büyüyormuş. Hüseyn Usta korkuyla evine doğru koşmaya başlamış. Eve terden su olmuş şekilde dönmüş. Eşi Hacer abula ne oldi saa Hüseyn demiş. Korkudan anlatamamış (KK-81).

3.10.2.12. Candere

Hüsni emica gece İskefe'den geliymiş. Gelirken bugünkü candere deduğumuz mevkide bir düğüne denk gelmiş. Ne oluy burda diye şaşırmiş. O zamanlar geceleri kimse silahsız gezmezmiş. Hüsni emicam cebinden tabancayı çıkarıp ateş etmiş. Ateş etki etmemiş. Hüsni emica dişari şeriler horona almış. Sabaha kadar horon oynamışler. Sabahtan Hüsni Emicami halsız, kuvvetsiz şekilde yolda bulmuşler (KK- 82).

3.10.2.13. Arapçuk

Kızlar bir gece misir mecisine gittiler. Geldi giderkan arapçuk denilen bi yer var haburda. Bura taşlay adamı. Orda adam taşlayler. Kızları taşladiler. Kızlar korkti eve geldiler. Bizda okuduk olari (KK-77).

3.9.1.14. Topçuoğun Osmanın Yaşadığı Olay

Çarşıbaşı Kaleköy'ünde Mustafa Keleş ve Hava Keleş'ten derlenen Topçu Osman'ın başına gelenler efsane ve memorat niteliği taşımaktadır. Bu olay köyde hemen hemen herkes tarafından bilinmektedir. Kaynak kişimiz Hava Keleş'ten derlediğimize göre olay 1940'lı yılların başında geçmektedir. Topçu Osman her gece Çarşıbaşı'ndan geç saatlerde gelirmiş. Yine bir gece geç saatlere kadar arkadaşlarıyla kumar oynamış. Kumar uzun sürmüş. Kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre Topçu Osman'ın o gece sarhoş olduğu söylenmektedir. Topçu gecenin köründe köye yukarı gelmeye başlamış. Kaleköy'ün Çarşıbaşı tarafında kalan girişinden yukarı doğru yukariya doğru yürüyormuş. Yolda önüne kede gibi bişe çıkmış. Aldırmadan yoluna devam etmiş. Geç saatlere kadar kumar oynadığı için saat biri ikiyi bulmuş. Kaleköy merkez camii yanına çıkmış.

Oradan aşığıya doğru inmiş. Bugün Çetindemir ailesine ait olan Halil'in bayır adı verilen mevkiye gelmiş. Orada önüne aynı kedi yine çıkmış. Ula demiş habu kede beni mi takip edey nedir bu. Kediye sinirlen bitane vurmuş. Kedi sonra büyümeğe başlamış. Topçu Osman'ı bir korku sarmış. Eyyy diye bağırmaya başlamış. Halil'in Bayırdan kendini Kart Ahmet'in dereye atmış. Orada o zamanda Kart Ahmet'in değirmeni varımış. Değirmenin önünde bu sefer kediden daha büyük birşey görmüş. Değirmenin sahibi Ahmet Çete'nin evi az yukardaymış. Onu düşünerek bağırmış. Ahmet haburda bişe var geçirmey beni. Allahını seveysan koş haburiye bişe oluy baa. Ahmet Çete bu bağırma seslerini duyup evden çıkmış. Değirmene gelmiş. Kart Ahmet'in elinde kara kandil varımış. O ışıklan etrafta ne olduğuni görmeye çalışmış. Ulaa Osman nerdesin demiş. Haburda değirmenin altındayım demiş Topçu Mustafa. Topçu Mustafa bayılmış halde yerde yatıymış. Ula noldi saa demiş Osman. Haburda bi kede gördüm. Sora böyudi başka bişe oldi demiş. Ula hane nerdedi bu kedi?. Topçu Osman'ı Ahmet alıp eve götürmüş. Yüzüne su serpmiş. Suyi serptikten sonra Topçu Osman Ahmet'in kapısında biraz dinlenmiş. Kart Ahmet Topçu Osman'a bir küreğin içine kül koyarak vermiş. Topçu Osman kül ışığıyla evine doğru gitmeye başlamış. Yaylanın yerine yukarı gidiyormuş. Yayla'nın Kıran adı verilen mevkiye gelmiş. Orada kocaman domuza benzer bişeşey görmüş. Yine kendisini korku sarmış. Sonra o domuz göğe doğru yükselen bir varlığa dönüşmüş. Hızlı bir şekilde büyümüş ve yeri göğu kaplamış. Bu olay karşısında Topçu Osman avazı çıkana kadar bağırmış. Sesi yeri göğu inletmiş. Öyle bağırmış ki ses komşu köylerden duyulmuş. Yayla'nın Kırandan Zerdan mahallesine doğru koşmaya başlamış. Bağıra bağıra eve koşmuş. Evi bugün Kaleköy Zerdan Mahallesi içerisinde yer alan sazık mevkiindeymiş. Evinin kapısına bir korkuyla düşmüş. Kapısının önünde bayılmış. Eşi Lamli Fadime onu görünce korkmuş. Komşulara haber vermiş. Köyün ileri gelenleri sabah saatlerinde Topçu Osman'ın evinde toplanmış. Topçu Mustafa'nın karısı Lamli Fadime köyde şifacı olarak bilinirmiş. Hastalıkları tedavi edermiş. Bir şekilde kocasını ayıltmış. Kocasını konuşturmaya çalışmış ama olmamış. Köylüler Osman'a ne olduğunu anlayamamış. Kart Ahmet olayı bildiğinden gelip evde anlatmış. Benden sonra da böyle bir şey gördü heralde demiş. Topçu Osman'ın dili tutulmuş. 10-15 gün konuşamamış. Topçu Osman'ı tedavi etmek için komşu köylerden nefesin kuvvetine inanılan "Cinci Hoca" diye bilinen hocalar getirilmiş. Hocalar Topçu Osman'ın dilini çözmüş. Fakat korkusunu yememiş. Eve gelip gidenler kırk güne gitmez demişler. Topçu Osman dili çözüldükten başına gelenleri ve o geceyi tek tek anlatmış. Ama korkuyu üzerinden atamamış. Olayın üzerinden kırk gün geçtikten sonra Topçu Osman rahatsızlanmış. Lamli Fadime Paşa Mustafa'ya gel emicani oku demiş. O sıralarda Topçu Osman vefat etmiş. Köylüler bu olayı uzun yıllar unutamamış. Bugün hala büyükler tarafından bu hikaye gençlere anlatılmaktadır. Bugün hala Topçu Osman'ın bu olayı yaşadığı mevkiiden geçenler aynı korkuyu yaşamaktadır (KK-1,2, 4, 6, 20, 21).

Denizcilik ve Balıkçılık Çevresinde Oluşan Memoratlar

Balıkçılığın merkezi Çarşıbaşı'nda balıkçılıkla ilgili birçok memorat vardır. Balıkçılıkların denizde başlarından geçen memoratlar oldukça fazladır.

3.10.2.15. Yeşil Işık

Bi defa anlatti bobam bize işte denizde çok sert bir haviye yakalanmışler. Teknelerinin direğine yeşil bir ışık enmiş. Ole bir ışık enmiş yani. Oni babam çok derdi. O biz kurtardı dedi. O ışık görüldükten sonra kurtulmuşler. Eskiler anlatırdı yeşil ışıklar kurtardı bizi diye şimdi ole bişe duymayruk (KK-75).

3.10.2.16. Vona

Ben eski balıkçılardanım. 1940'lı yıllarda Vonada bir havaya yakalandık. Çok korktuk. Motorda ne varsa boşaltmaya başladık. Batacağız diye korkuya kapıldık. O sırada motorun tepesinde yeşil bir ışık belirdi. Bu büyüklerin anlattığı Hızır'ın selamet ışığı idi. Bu ışık yandıktan sonra kurtulduk. Bu ışığın dışında birde kırmızı ışık var o ışık yanarsa korkunun habercisi (KK-21).

3.10.2.17. At Başı

Bir gece İskefe'den kayuklan çıktuk. Hava güzel geldi bize. Sora Yoroza doğru yaklaşınca bir fırtına tuttu bizi. Ne oluy Allahum deduk. Oylesine korktuk ki öleceğük sanduk. Korkudan dilumuz tutuldu. Kayuk yattı. O sırada etrafı yeşil bi ışık kapladı. Denizin başlarına doğru baktum. Böyle at başı gibi bembeyaz bişe göründü. Sora o alabordan bir anda kurtulduk. Denizci büyüklerimiz derdi. Denizde hızır yardım eder adama diye. O dedukleri oldi. Eğer denizin başında yeşil ışık görürsen o eydır. Eskiler ona selamet, kurtuluş derlerdi. Kırmızı ışık görüsan tehlikedı (KK-71).

3.10.2.18. Atlılar

Yıl 1947 o zamanlar gemide çalışıyorum. Bir gece gemiden geldim. Gemiyi Vakfikebir limanına demirledik. Sonra tek başıma eve doğru yola koyuldum. Şimdiki gibi değil o zamanlar eve gitmek için ne vasıta var ne yol. Vakit gecenin bi yarısı sabaha karşı. Yürüyerek kurunun dip denilen mevkiye geldim. Burada eski bir mezarlık bulunuyor. Mezarlığın yanından geçerken. Arkadan çak çak diye atların nal seslerini duydum. Arkama baktığımda yeşil saruklu atın üzerinde giden adamları gördüm. Bunların şehit olduğunu anladım. Korkuya kapıldım. Yasin-i Şerifi okuyarak yoluma devam ettim. Korkuyordum. Arkama hiç bakmıyordum. Böyle bir şeyle karşılaşıldığında arkaya bakmamak gerektiğini büyüklerimden duymuştum. Korkuyla Yalıköy beldesine geldim. Yalıköy beldesinde o zamanlar bekçi bulunuyordu. Bekçi Aslan Ağa beni görünce;ne oldu Mustafa ağa dedi. Bekçiye durumu anlattım. O da bana orada böyle şeylerin olduğunu söyledi. Bi vakitte kadar bekçinin yanında kaldım. Sonra köye gittim (KK-1).

3.10.2.19. Balıkçı

Şimdi taksiciyim ben. O zamanlar balıkçılıkla uğraşıyorum. Bu olay balıkçılık zamanlarından kalan bir şey. Sabaha karşı denize gidiyorum. Köy yoluna aşağı denize giderken; bizim gücan diye tabir edilen bir yer var. Oradan gidiyordum. Önümde bir cisim gördüm. Arkasında yük bağlarını gidiyordu. Aramızda elli metre falan yok. Elli yüz metre beraber gittikten sonra bikeren de kayboldu. Hemen koştum peşine. Önümde olan adam bir kerende kayboldu (KK-52).

Mezar

3.10.2.20. Şehit

Bobamın evinde evin karşısında eski bir mezarlık var idi. Bobam orda şehit var derdi. Her gece oraya ışık inerdi. Bir gece gökten ışığın oraya düştüğünü gördüm (KK-15).

Doğüstü Varlıklarla İletişim Sonrasında Başvurulan Tedaviler

Doğüstü varlıklarla karşılaşılma sonrasında hasta olan kişiler tedavi edilmek amacıyla yörede "Cinci Hoca" diye adlandırılan hocalara götürülüyordu. Cinci hocaların kişileri tedavi ettiğine inanılıyordu. Çarşabaşı yöresinden derlenmiş cinci hocalara başvurma anlatıları şöyledir:

3.10.2.21. Cinci Hasan

Bizim araziye başka birisi sahip çıkmıştı. Ben kara kara düşündüm. Benim olan bu yeri ondan nasi alacaktım. Sinirlendim aldım tabancayı yaliye gideyrim. Kafama koydum gidi vuracağım o adamı. Yaliye aşağı giderken kafama bir fikir geldi. Dedim gideyim cinci hocaya ne der bu işe diye. Fundukluğa aşağı endim. Ordan Küçükdere'ye geçtim. Hocanın yanına gittim. Hocaya dedim ki adam bana yeri vermey ne yapayım ben. Bana dedi ki sana bir kağıt yazı versem kavgalı olduğun adamın ocakbaşına koyabilir misin? Dedim bir yolunu koyarım. Dedi peki bir kağıtta yazı verip sana versem ondan yeri isterken ağzında saklayabilir misin? Olur yaparım dedim. Bir arkadaşına kağıtı verdim. Gitti kızdığım adamın evine koydu. Sonra o adamın yanına gittim. Kağıdı dilimin altına koydum. Adam bal kesildi. Yerimi bana geri verdi (KK-13). Bu hoca çok büyük hocaydı. İlmi iyiydi. Postu yürütüyor derlerdi. Ama hep iyi şeyler yapardı. Fena işler yapmazdı. Bu yörede herkes onu tanır (KK-85). Benim dedeme Cinci Hasan derlerdi. Kimin ne sikintisi varsa çözerdi. Herkes ona gelir tedavi olurdu. Hiç unutmam ben çocuktum. Çok güzel bir kız getirdiler. Kız öyle halsiz duruyordu ki adeta konuşamıyordu. Dedem bir kağıda Arapça bişeyler yazdı. Sonra onu yakıp burnuna tuttu. Sonra kız bir kerende iyileşti (KK-84).

3.10.2.22. Kadın Hoca

Eskiden kadın hocalarda varidi. Onların yaptukleri tutulirdi. Bir keresinde bi yerde çalıştuk. Yüz lira para aldük. Arkadaşum Omer parayi kaybetti dedi. Bana bayan hocanın yanina gidelim dedi. Bende kabul ettim. Gittim hocanın yanina. Hoca paranin yerini buldi bize. O senesi bobamda hicazdaydı. Babamın Hac ta olduğunu söylemeden babamın durumunun nasi olduğunu sordum. Bana şu an babamın olduğu yerde olmak için neler neler verirsin dedim. Hocanın ilmini o zaman anladım (KK-13).

3.10.2.23. Murat

Bizim Murat yeni doğdu uşak bağırı bağırı duruyi. 6 günlük uşak daha bağırmadan yırtay ortaluğu. Dedük ne oldi bu uşağa. Doktorlara götürdük bir çaresini bulamadük. Ne kadar doktora götürduysak çare olmadı. Böyük nenem dedi ki bu uşak korkti. Dedim altı günlük uşak neden korkacak. Nenem dedi ki o korkar. Alı gittük uşağı Balavanoz'daki cinci hocaya. Cinci hoca o okudi üfledi iyileştirdi uşağı (KK-2).

3.10.2.24. Tabut

Olay 1969 yılında başımdan geçti. O zaman yeni gelin olmuşum. Evde su tesisatı , düzeneği olmadığı için çamaşırları dışarda leğende yıkardık. Akşam ezanı yeni okunmuştu. Etraf biraz kararmıştı. Çamaşırları sudan almak için dışarı çıktım. Bir iki çamaşırı suda tekrar çırpıştırırken birden bir tabut gördüm. Tabut sanki üzerime düüşecekti. Korkuyla evin kapısına düştüm. Kaynanam ne oldu sana dedi. Yaşadığım olayı ona anlattım. Sen sudan korktun dedi. Olur böyle şeyler. Yarın seni Balavanoz'da Cinci'ye götürürüm sen de bişey kalmaz dedi. Sabahleyin Balavanoz'daki cinci hoca Hasan Atabaş'a gittik. Hoca benim durumumu anlatadı. Bana dualar okudu. Sonra korkumu yendim (KK-18).

3.10.2.25. Hobur

Arkadaşlara toplanarak bir akşam mısır mecisine gittik. Mısır mecisi bitince uşaklarla kalktuk yola koyulduk. Mısır mecisinden dönerken yolda arkadaşım büyük bir çarşaf gördü. O çarşafı görüyo ben göremiyorum. Şok oldum ne olduğunu anlamadım. Arkadaşıma böyle bişey olamaz sen iyi değilsin dedim. Arkadaşım çarşafı yoldan aldına attım dedi. Biz telaşla eve doğru koşmaya başladık. Herkes evine gitti. Eve gittiğimde eniştem bizdeydi. Enişteme durumu anlatım. Eniştem aynı yerde obur gördüydüm ben dedi (KK- 14).

3.10.2.26. Kaybolan Adam

Bize boyuklerimiz anladıdı. Habu Samsun deresinden doğru köylünün biri gideyımış. Giderken önünde değişik şekilde bi adam görmüş. Adam değişik geyinımış. Köylü şüphelenmeye başlamış. Bu nasi adamdur demiş. Almış tabancayı atmak istemiş. Sorasını hatırlamamış. İki saat sora başka bi yerde kendini bulmuş. Ne olduğuni bu işin nasıl boyle olduğuni anlayamamış. (KK-69).

3.10.2.27. Görünüp Kaybolan Adam

Yıl 1986 o zaman liseye gidiyorum. Liseye Çarşıbaşı'na gidiyorum. O zamanlar sabahçı öğleci uygulaması var. Ben öğleciydim. Sekiz ders görüyoruz. Gece oluyor. Babam her akşam beni alırdı. O zaman bekleyip almadı. Köye yukarı yürümeye başladım. Kurtoğun ırmağı denilen tehlikeli yere geldim. Orası dar bir boğaz ve ırmağa yukarı çıkan bir mağara olduğu için korktuğumuz bir yerdi. Tam o tehlikeli yere geldim. Baktım bembeyaz giyinmiş bir adam gidiyor. Adam çağırıyorum beni duymuyor. Koşuyorum adamları aramızdaki mesafe aynı. Ne kadar gitsem mesafe değişmiyor. Bir türlü adamları yan yana gelemedim. Geri döndüm. Az aşağıda Hanife halamın evi var. Oraya sığındım. Yardım istedim. Mehmet Ali eniştemde küreğe kül döküp bana verdi. Al bunun ile gidersin dedi. Geldim yine adam aynı yerde. Sonra bir şekilde ordan geçip eve geldim. Öyle korkulu bir şekilde eve düştüm (KK-38).

3.11. Kalıp Sözcükler

Hitap Sözcükleri

Emicaçoğlu

Emicamov/ Emicamoğ

Dayımov/ Dayımoğ

Halamov/ Halamoğ

Kardaşluk

Lan, Ulan

Loo

Başka bir yere gidenlere söylenen sözler

Oğurlar olsun.

Has bak kendine.

Selamete, Selametlan

Allah'a sınırladuk

Selamlaşma

Selamun Aleyküm- Aleyküm selam

Ne yaptın

Ne yapaysın

Ne iş kestırıysın

Nasisin

Kolay gelsin

Yörede fındık zamanı fındık toplayan köylüler köyden köye birbiriyle selamlaşır.

Örn: - Habu dali nere alayım ?

- Ulaovv al oni yaliye doğri.

Bahçede çalışan kişiler birbirlerine " Yaprak var mı ?" diye seslenir. Yaprakla kastedilen yemektir.

Hayvanlara söylenen sözler

Godoom , na kızım (İnek).

Gel sip sip sip ....., pisi pisi (Kedi)

Nah nah nah nah..... (Köpek)

Le gale gale (Buzağı)

Geh bili bili bili (Tavuk)

Pürsst (Koyun)

Taziyeler

Başınız sağ olsun.

Allah sabirluklar versin.

Yeminler

Kur'an çarpsın.

Beşukteki uşağumun üzerine yemin ederim.

Ağzima ekmek komak nasip olmasın.

Tövbeler olsun.

Musafın üzerine yemin ederim.

Aldığım nefes helal olmasın.

Yeduğum lokma boğazımdan geçmesin.

Sabaha çıkmak nasip olmasın.

Tarlada ekinlerim bozulsun.

Vollaha, billaha.

Yemek yenilirken söylenen sözler

Bereketli olsun.

Afiyet olsun.

Allah çok versin.

Şaşkınlık ifade eden sözler

A moli moli !

Bokkiyen !

Yok yav !

Dema !

Nasiii !

Ne yapacağuk !

Yardımlar sonrası söylenen sözler

Su gibi aziz ol.

Düğününde horon oynayacağım.

Düğününde kepçelan su taşıyacağım.

Sevdaluğuna kavuşasın.

Ne istersan olsun.

Tecrübe isteyen işler için söylenen sözler

Kırk fırın ekmek yemesi lazım

Onun daha boku dereye inmedi

Daha dünki uşak

Donini bağlayamay daha o işi yapacak.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HALK BİLGİSİ

4.1. Hayatın Geçiş Dönemleri

Hayatın doğum, ölüm, evlenme olmak üzere üç önemli evresi vardır. Bu üç önemli evre kendi içlerinde alt bölümlere ayrılır. Her bir evrenin içerisinde şekillenmiş birçok inanç, adet, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem bulunmaktadır. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın inanca göre, insanlar bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere açıktır (Örnek, 1977: 131). Evrenin kendisinin insan yaşamında etkileri olan bir dönemsellik tarafından yönetildiğini ve tüm toplumlarda bireyin yaşamının bir dizi dönemsellikten (doğum, erginlik, evlilik ve ölüm) ibaret olduğunu söyleyen Van Gennep, geçiş içeren tüm ayinler arasında dikkate değer bir benzerlik olduğunu ve pek çok ayinin erginleme ritleriyle aynı kavramsal örüntüyü izlediğini belirtmekteydi. Bu üç ayrı ayinsel evreyi içermektedir: ayrılma, geçiş ya da eşiksellik, bütünleşme. Ayrılma evresi bireylerin geçmiş durum ve/veya statülerinden kopuşunu belirler ve arınma, saçların kesilmesi, bedeni yaralama vb. bir dizi ritte karakterize olur. Geçiş/ eşiksellik evresi, bireyin ne eski ne de yeni statüsüyle ilişkisi olmadığı ve bir dizi tabu ve sınırlandırılmaya tabi tutulduğu bir ara evredir ve genellikle birey ya da grubun toplumsal dışlanma haliyle karakterize olur. Bu evrede cemaatin normal kuralları askıya alınabilmekte, ya da rit, yeniden doğuşa yol açacak simgesel bir ölümü canlandırabilmektedir. Bütünleşme ritleri ise sınırların kaldırılması, ve birey ya da grubun katıldığı yeni statü ya da durumun gerektirdiği donanımlara bürünmesiyle belirlenir. Van Gennep'e göre geçiş ritleri, yaşam döngüsü ayinlerinin yanı sıra, bereket ve takvimsel ayinleri, teritoryal hareketler ve eşiklere ilişkin ritleri, kutsama ritlerini, biraderanlara, kült gruplarına ve daha yüksek statülere erginleme ayinlerini de kapsamaktadır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 325-326). Kozmogonik mitos doğum, evlilik ve ölüm durumlarında da tekrarlanır; zira, daima ilk bolluğun zaman-dışı kertesine simgesel bir dönüşle bu durumların tam olarak gerçekleştirilebileceği umulmaktadır (Eliade, 1994: 86).

4.1.1. Doğum

Doğum her toplumda anne, yeni bebek ve akrabalarıyla ilgili davranışları içeren bir toplumsal örgütlenme içinde karşılır. Bu davranışların bazıları ritüel bazıları anne ve bebeğin sağlığı ile

ilgilidir ve çoğunlukla içiçe geçer (Emiroğlu ve Aydın, 2003:237). Doğum ile ilgili uygulamalar doğum öncesi ile ilgili inanışlar, doğum anı ile ilgili inanışlar ve doğum sonrası inanışlar olmak üzere üç bölümde incelenir.

4.1.1.1. Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar

4.1.1.1. Kısırlığı Giderme, Gebe Kalma

Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşığılır. Bu nedenle kadın, gebe kalmak ve çocuk doğurabilmek için birtakım yollara başvurur. Bu yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, kimi yöresel ayrımları da içerir (Örneğ, 1971: 132). Araştırma sahası Çarşıbaşı ilçesinde yapılan araştırmalarda Türk kültürünün hakim olduğu coğrafyalarda görülen inanmalarla benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Çarşıbaşı yöresinde kısırlığı giderme ve gebe kalmayla ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir: Çocuğu olmayan kadınlar yörede nefesinin kuvvetine inanılan, "cinci hoca" diye bilinen hocalara götürülür. Bu hocalar derin, cinci, kuvvetli hoca olarak adlandırılır. Hocalar çocuğu olmayan kadınların çocuğu olması için birtakım dinsel ve büyüsel uygulamaları gerçekleştirir. Çocuğu olmayan kadınlara muska yazılır. Günümüzde bu uygulamalar hala devam etmektedir. Çarşıbaşı yöresinde çocuğu olmayan kadınlar çocuk olacağı düşüncesiyle Beşikdüzü, Vakfıkebir, Çarşıbaşı ilçelerinde gerçekleştirilen Mayıs yedisi etkinliklerine katılır. Beşikdüzü ilçesinde bulunan delikli taşa giderler. Çocuğu olmayan kadınlar mayıs yedisi etkinliklerinde kayıklara bindirilip yedi dere ağzında gezdirilirler. Mayıs yedisine katılmayan çocuğu olmayan kadınlar köylerde bulunan ziyaret sularından içerek şifa bulmaya çalışırlar.

Çocuğu olmayan kadınlara uygulanan bir diğer yöntem bel çekmedir. Kadınlar yörede bel çekme tedavisinde uzman olan kadınlara götürülür. Uzman kadınlar tarafından hasta tedavi yapılır. Çocuğu olmayan kadınlar eski dönemlerde Kaleköy'de Kutaliza suyu, Zeytinlik'de balbal suyu gibi ziyaret sularına gidip su içerler. Bu sayede çocuklarının olacağına inanırlardı. Çocuğu olmayan kadınlar sıcak buğuya oturtulur. Çocuğu olmayan kadınlar ceviz ağacının altından geçirilir. Çocuğu olmayan kadınlar yörede em yapan kadınlara götürülür. Kadınlara nazar olduğu düşüncesiyle kurşun döktürülür. Vakfıkebir'de çocuğu olmayan kadınlar avat dikeninin altından geçirilir. Çocuk sahibi olamayan kadında basıklık olduğu düşünülür. Bu durumdan kurtulmak için basık tedavisi uygulanır.

Eskiden Kaleköy'ünde Lamli Fadime, Küçükdere'de Refiye abula, Zeytinlik ve Kadıköy'ünde em yapan kocakarılar varidi. Çocuğu olmayan onlara giderdi. O karılar ilaç yapardi. Karıların uşağı oludi (KK-6).

4.1.1.2. Aşerme

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir haldir. Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle yiyecek şeylerden tiksirmek demektir. Yermek fiilinin beğenmemek, kötülemek anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş, ve yüklü kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması» demeğe gelmiştir (Boratav, 1994: 146). Halk arasında gebeliğin sürecinin "aşerme" ya da "aş yerme" ve mide bulantısıyla başladığına inanılmaktadır. Aşerme, bugün için gebe kadının canının istediği yiyecekleri ifade etmekle birlikte, normalde bazı yiyeceklerden tiksime anlamına gelmektedir. Halk, gebe kadının canının istediği şeylerin mutlaka yedirilmesi gerektiğine, aksi takdirde ana rahmindeki çocuğun bu durumdan olumsuz bir şekilde etkileneceğine inanılmaktadır (Aça ve Yolcu, 2016, 439-440). *Aşeren kari her isteduğuni yiyecek . Yemezsa uşağı olumsuz etkiler (KK-6).*

Kadın, halk deyimiyle aşerme manasına gelince, bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belirli şeyleri yemeye özen gösterir (Örnek, 1977: 134). Çarşıbaşı yöresinde aşermeyle ilgili uygulamalar şöyledir: *Aşeren kadının rüyasında gördüğünü yemesi gerektiğine inanılır. Aşeren kadın rüyasında gördüğünü yemezse doğacak çocuk için olumsuzluklar olacağına inanılır (KK- 86). Aşeren kadın kime bakarsa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır. Bundan dolayı anne adayını güzel, yakışıklı toplum tarafından sevilen insanlara baktırırlar (KK-87).*

Aşeren kadın meyve yedikten sonra elini yıkamadan elini vücudunun herhangi bir yerine sürerse orada bir iz çıkacağına inanılır (KK-87). Aşeren kadın et yerken ciğer yerse ve bunu vücuduna sürerse çocuğunun herhangi bir yerinde iz kalır (KK-88).

Aşeren kadın aşerirken ne canı çekiyorsa onu yemesi gerektiğine inanılır. Eğer yemezse çocuğun gözünün şaşığı olacağına inanılır (KK-64). Çok aşeren kadının aşermesini geçirmek için gizli olarak köpeğin tasına ekmek sürülüp yedirilir. Böylece aşermenin yavaşlayacağını inanılır (KK- 67).

Çok aşeren kadın mutfağa girdiğinde yemekler ona kokar. Ve mutfaktan nefret eder (KK-42). Aşeren kadın yılan görürse. Çocuk yürümeye başladığında sürünme süresinin uzun süreceğine inanılır (KK-15). Aşeren kadının kocası kadın aşerirken silahla atarsa çocuk doğduğunda hıçkıracağına inanılır. Hıçkıran çocuğun hıçkırığının kesilmesi için en büyük amcasının çimene bebeği yattırıp çocuğun boyuna göre çimeni keser. Kestiği çimeni kurutmaya bırakır. Çimen

kurduğunda çocuğun hıçkırığı gider (KK-6). Kadın aşererken çok zorluk çekiyorsa kuru gıdalar tüketmeye çalışır.

4.1.1.3. Bebeğin Cinsiyetini Tayin Etme

Türk kültür tarihinde çocuğun ailesi çocuklarının cinsiyetini tahmin etmek için birtakım inanışlara başvurmuşlardır. Ultrason cihazının olmadığı dönemlerde aileler çocuğun cinsiyetinin ne olacağı yönelik tahminde bulunurdu.

Tıbbın bu kadar ileri olmadığı dönemlerde bazı kadınlar, anne adayına odaklanarak çocuğun cinsiyetini tahmin edebilme konusunda uzmanlaşmışlardır (Aça ve Yolcu, 2016: 441). Çocuğun cinsiyetini tahmin edebilme konusunda uzmanlaşmış kadınlar araştırma sahamızda mevcuttur. Uzman kadınların kadim tecrübeleri bu konuda etkin rol oynamaktadır. Çarşıbaşı ilçesinde bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye yönelik inanış ve uygulamalar şöyledir: *Hamile kadının karnı toplu görülüyorsa çocuğun erkek olacağına inanılır (KK-95). Hamile kadının karnı yayılmış şekilde görülürse kız olacağına inanılır (KK-64). Hamile kadın aşererken balıktan nefret ederse doğacak çocuğun kız olacağına inanılır (KK-92). Hamile kadının kalçası çok büyürse çocuğun kız olacağına inanılır (KK-6). Hamile kadının yüzü çillenirse çocuğun kız olacağına inanılır (KK-6). Hamile kadın hamilelik sırasında çirkinleşirse çocuğun kız olacağına güzelleşirse erkek olacağına inanılır (KK-43). Hamile kadın çok yemek yerse kızı olacağına inanılır. Hamile kadının karnı dik olursa çocuğun erkek olacağına inanılır (KK-44). Gebe kadının oturacağı yere bıçak ve makas saklanılır. Kadın bıçağın üstünde oturursa erkek, makasın üstüne oturursa kız olacağına inanılır (KK-41).*

4.1.1.4. Hamile Kadının Kaçınması Gereken Uygulamalar

Anne karnındaki çocuğu olumlu ya da olumsuz yönden etkileyeceğine inanılan birtakım "analojik" özlü eylemler vardır ki bunlardan kaçınmak ya da bunları yerine getirme isteği ya da korkusu annenin benliğini sarar (Örnek, 1977: 137). *Hamile kadın hamileyken ağır yük kaldırmaması gerekir (KK-89). Helal olan yiyeceklerden yemesi gerektiğine inanılır (KK-6). Hamile kadının ölü evine gitmesinden kaçınılır (KK-6). Hamile kadının et doğramaması gerekir (KK-43). Hamileyken ciğer yenilmez (KK-92).*

4.1.1.5. Doğum Esnası İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Hamile kadının doğum sancılarının başlayıp artmasıyla birlikte doğumun kolay geçmesi amacıyla birtakım dinlik ve büyüklük uygulamalara başvurulur.

Altaylı boylarda ve Kırgızlar'da doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci) vazifesi görür. Çadırın tam orta yerine (ateş

yakılan yerine) bir direk yerleştirerek ona bir organ bağlarlar. Bu organın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir (İnan, 2015: 169).

Doğumun kolay geçmesi için aile büyükleri tarafından dua edilir (KK-27).

Doğum odasına bilgili kişiler alınır. Bekar kızlar alınmaz (KK-27).

Çocuğa nazar olmasın diye bir nazarlık ve muska yaptırılır (KK-6).

Nazar değmemesi için çocuğun yüzüne kazan karası veya kömür sürülür (KK-6).

Doğumun kolaylıkla gerçekleşebilmesi için diğer bazı dinlik ve büyüklük uygulamalara da başvurulmuştur. Gebe kadını eşikten ve gazi bir kılıç üzerinden atlatma, gebe kadının örülü saçlarını, kemerini, düğümlü eşyalarını çözme; kapalı ya da kilitli eşyaları açma; cami kilimini ters çevirme; gebe kadına kolay doğum yapan kadının avucundan su içirme, bu tür dinlik ve büyüklük uygulamalardandır (Aça ve Yolcu, 2016: 461).

Doğu Karadeniz bölgesinde geçmiş dönemlerde küçük çocukların doğum sırasında veya doğum sonrasında ölmeleri, uzun süre yaşayamamalarına cazı adı verilen varlığın sebep olduğuna inanılırdı. Bundan dolayı olağanüstü bir varlığın doğum anında ve sonrasında çocuğa bulaşmaması amacıyla dualar okunurdu. Çeley boyu Şorlarında da doğacak çocuğun yaşamını etkileyecek kötü bir ruh olduğuna dair bir inanış bulunmaktadır. Bu inanış şöyledir: *Çeley boyu Şorlarında doğumun zor geçmesinde doğum yapan kadının ayağına konan ve çocuğun kutunu almaya çalışan kötü ruh (ayza) ile yeni doğacak bebeği korumak için Ülgen tarafından gönderilen ve kadının başucuna gelen iye Umay arasındaki mücadelenin neden olduğuna inanılırdı. Eğer bu mücadeleyi Umay kazanırsa bebek yaşar ve tanrıçanın koruması altında olur, ayza kazanırsa bebek ölürdü* (Potapov, 2012: 339-340).

4.1.1.6. Doğum Sonrası

Doğum gerçekleştikten sonra yenidoğanı korumak onu bu dünyaya ait kılmak amacıyla birtakım uygulamalar gerçekleştirilir. Aile, çocuğun başına gelebilecek olumsuzlukları engellemek için önlemler alır. Çocuğu ona zarar verebileceğini düşündükleri olağanüstü varlıklardan korurlar. Doğu Karadeniz bölgesi doğum sonrası inanışlarında karşımıza çıkan "Cazı" adı verilen olağanüstü varlığın hücumlarına karşın çocuğu korumak için birtakım uygulamalara başvurulur. Çocuk için uygulanan koruma yöntemleri lohusa içinde uygulanır. Doğum sonrasında yaralı haldeki kadın o süreçte sahip olduğu psikolojisine olumsuz etki edecek durumlardan korunur. Çarşıbaşı yöresinde çocuğu ve anneyi cazıdan korumak amacıyla lohusanın yattığı odaya kırmızı kurdela ve silah asılır. Cazının lohusanın yattığı odaya gelmemesi adıyla evin bacasına cazı dikenini koyulur. Böylece cazı

bacadan girmeye çalışırsa kanın akacağına ve cazının kandan korkup kaçacağına inanılır. Doğum sonrasında kırk günlük sürenin dolmasıyla çocuğu bu dünyaya ait kılmak amacıyla "Kırklama" töreni yapılır. Çarşıbaşı yöresindeki doğum sonrası inanış ve uygulamaları lohusalık, albasması, kırk basması, kırklama, ad koyma, ilk saç, ilk tırnak, ilk gezme ve sünnet olarak değerlendirilecektir.

Çocuk doğduktan sonra uygulanan işlemlerden ilki çocuğun göbek bağının kesilmesidir. Çocuğun göbek bağı kesilerek saklanılır. Çocuk bağının kesilip saklanması ile ilgili Çarşıbaşı sahasında pek çok uygulama ve inanış bulunmaktadır: *Göbek bağı kesilirken dua okunması çok önemlidir. Eğer dua okumasan uğursuzluk olur (KK-21). Çocuğun gelecekte iyi yerlere gelmesi için kutsal değer taşıyan mekanlara gömülür. Eskiden camenin yanına gömerdiler. Uşak iyi niyetli ahlaklı olsun diye (KK-6).*

Çocuğun göbeği kesildikten sonra terlemesini engellemek amacıyla tuzlama işlemi yapılır. Buna Çarşıbaşı yöresinde "İlk kırklama, erken kırklama" adı verilir. Fakat ilçede genellikle çocuğun kırk günlük sürenin sonunda yıkandığı görülür.

Doğum sonrasında anne sütü çocuğun sağlığı için çok önemlidir. Kadının çocuğu ilk emzirdiği süte "Ağuz" sütü adı verilir. Bu sütün kutsallığına inanılır. Anne sütü yeterli gelmeyen aileler çocuğu emzirmesi amacıyla süt anne bulurlar. Süt anne ile çocuk arasındaki bağ çocuk büyüdükten sonra da devam eder. Çocuğun büyüme, evlenme gibi önemli dönemlerinde çocuğa yardımda bulunur. Süt annenin evlendirdiği çocuklar arasında süt kardeşliği oluşur. Çarşıbaşı yöresinde süt kardeşliği bulunan pek çok kişi bulunmaktadır.

Çocuk doğduktan sonra gerçekleştirilen bir diğer uygulama kurban kesmektir. Çocuğunun iyi şekilde sağlıklı dünyaya gelmesi için dua eden aileler çocuk doğduktan sonra kurban keser. Çarşıbaşı yöresinde çocuk doğduktan sonra en yaygın uygulamalardan birisi silah atmaktır. Çocuğun doğduğu evde toplanılarak uzun süre silah atışı yapılır.

4.1.1.7. Lohusalık

Hamile kadının doğum yapmasından sonraki geçen kırk güne lohusalık dönemi adı verilir. Bu dönem oldukça önemlidir. Bu dönemde loğusa kadına ve çocuğuna zarar gelmemesine dikkat edilir. Çocuğu birtakım doğaüstü varlıklardan korumak amacıyla çeşitli uygulamalar gerçekleştirilir.

Lohusalık döneminde, özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde, ananın da, çocuğun da türlü zararlı etkilerden korunması gerekir.. Nazarlık, maşallah gibi takılar, çocuğu da, lohusayı da korumak için kullanılan yaygın gereçlerdir (Boratav, 1994: 153). Lohusalık sürecinde önem taşıyan

bir diğerk konu lohusa ziyaretleridir. Lohusa ziyaretlerinde lohusa kadının ve bebeğın nazar olmamasına dikkat edilir. Eğer çocukta herhangi bir anormallik olursa nazar aldığına inanılır. Çarşıbaşı ve çevresinde nazara olan inancın güçlü olmasından dolayı lohusalığa gelen kadınlara dikkat edilir. Bu düşüncenin oluşmasında daha önce yaşanan olumsuz vakaların etkisi vardır. Nazardan çocuk ölümleriyle ilgili anlatıların çok olması lohusa ziyaretine gelen kişilerin nazar etkisine dikkat edilmesine yer açar. Yenidoğan çocuğun nazardan etkilenmesiyle ilgili bir anlatı şöyledir: *Karinin uşığı olduktan sora komşusi lohusaluğa gelmiş. Uşak sobanın yanında tahta beşukte yatıymış. Kari açmış beşiğın üstünü demiş ki ula habu ne güzel uşak. Öyle der demez beşik kırılmış. Uşak ölmüş* (KK-6). Lohusa ziyaretlerine giden kişiler çocuğa hediye götürürler. Bu hediyeler içerisinde yer alan altın ve paranın çocuğun geleceğinde kullanacağı söylene de ailenin ihtiyaçları için kısa sürede kullanılır.

4.1.1.8. Albastı ve Alkarısı

Yeni doğum yapmış kadına veya çocuğuna musallat olduğuna ve çocukları boğarak öldürdüğüne inanılan olağanüstü varlığa Albastı veya Alkarısı denilir. Araştırma sahamızda ise bu varlığa cazı adı verilir.

Özellikle yeni doğum yapmış ve kırılanmamış kadınlara musallat olarak kendisi ve çocuklarını beslemek için onların ve çocuklarının ciğerlerini sökerek öldürdüğüne inanılır. Bu nedenle lohusa kadınların ve yeni doğmuş çocukların korunması için, loğusa kadına gelincik ve meyan kökü şerbeti gibi kırmızı renkli bir şeyler içirmeye, kırmızı altas kaplanmış yorgan örtmeye, başına kırmızı renkli şal veya kordela bağlamaya, lohusa kadını yalnız bırakmamaya ve odasında mutlaka demir bulundurmamaya çalışılır. Geleneğe göre al karısı erkeğın bulunduğu yere giremez. Ayrıca, al karısının loğusa kadına basara eziyet etmeye başladığına hükmedildiği zaman silah atma vasıtasıyla da hastanın korunacağına olan inanç yaygındır (Çobanoğlu, 2003: 124).

Alkarısı adı verilen varlığın lohusa kadına ve çocuğa zarar vermemesi için doğumdan sonraki kırk gün içerisinde uygulanan pratik ve uygulamalarla çocuk korunur. Araştırma sahamızda lohusa kadını ve çocuğu doğaüstü varlıklardan korumak amacıyla yapılan uygulamalar şöyledir:

Lohusa kadının odasında demirden bir eşya bulundurulur. Lohusa kadının yatağının başına tüfek asılır. Böylece lohusa kadın olağanüstü varlıklardan korunur (KK-27).

Albastı tüfek sesinden korkar. Lohusa "albastı" olursa tüfek patlatmak adettir. Demircilerden ve Ocaklı adamlardan korkar; öyle muktedit demirci ustalar ve ocaklı vardır ki bunların bir mendil veya külahı "albastı" yı korkutmak için kafi gelir (İnan, 2015: 170). Çarşıbaşı yöresinde albastı ile ilgili tespit edilen inanışlar şöyledir: *Lohusa ve bebeği kırklama işlemi yapılmadan dışarı çıkarılmaz. Eğer çıkarılırsa kötü varlıkların onlara musallat olacağına inanılır* (KK-6).

Kırklanmamış bebeklerin bezleri dışarıya asılmaz kötü ruhların onlara musallat olacağına inanılır (KK-90). Yörede genel adıyla dışarı şeri olarak adlandırılan olağanüstü varlıkların lohusa kadına bulaşmaması için kadının kocasının kadını yalnız bırakmaması gerekir. Olağanüstü varlıkların erkek varken musallat olmayacağına inanılır (KK-6). Lohusa kadına olağanüstü varlıklar musallat olmasın diye odanın kapısına kırmızı kurdela asılır. Kırmızı kurdelanın dışında lohusa kadına kırmızı tülbent giydirilir (KK-27).

Eski Türklerde saygı duyulan ateş kırmızı renkle temsil edilmiştir. Tannça Umay'la ilişkisinin olup olmadığı tartışılan al ruhu, al karısı, albastı gibi hamilelere ya da lohusalara musallat olduğu varsayılan ve Türk dünyasının her yerinde bugün de yaşayan bu mitin al renkle ya da ateş rengiyle ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır (Çoruhlu, 2002: 187). *Lohusa kadın yörede cinci hoca diye tabir edilen nefesinin kuvvetine inanılan kişiler tarafından okunursa kötü varlıkların ona ve çocuğuna musallat olmayacağına inanılır (KK-3). Kırgız- Kazak Türkleri' nin hurafelerine göre "albastı", iki nevi olup biri " kara albastı" ve diğeri de "sarı albastı"dır. " Sarı albastı"lar hoca ve baksı (şaman) ların okumasıyla def olup giderler. "Kara Albastı" ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz (İnan, 2015: 170).*

"Alkarısı veya Alkızı ahırda atlara musallat olup onların yelelerini, kuyruklarını örer ve üzerine binip koştuğu atları yorar terletir; atın sırtına sakız yapıştırmak; Alkızına iğne batırmak, dua okumak suretiyle onu yakalamak mümkündür; yakalanan Alkızı yakalayanın sülalesine dokunmayacağını söyleyerek serbest bırakılır; Alkızı sözünde durur, Alkızını tutan kişinin şahsi eşyaları da yeni doğmuş bebekleri ve lohusaları koruyucu işleve sahiptir (Çobanoğlu, 2003: 126).

Zararlı etkilerine karşın Anadolu inanışlarına göre alkızı/ alkarısı "ocaklı" ailelerin mensuplarıncı yakalanıp hizmete sokulabilmektedir. Alkızının zararlı etkilerinden korunabilmek için de yine farklı bölgelerde, ocaklı ailelerden birine ait bir eşyayı, ya da süpürge, nazarlık, sarımsak vb. bir nesneyi, demir bir aleti loğusa ya da bebeğin yakınına yerleştirmek, loğusa odasında gece gündüz çerağ yakmak, yastığında ya da üzerinde kırmızı kurdele ya da altın bulundurmak, Meryemana otunu ıslatarak lohusaya içirmek, lohusanın başucuna bir kaz yerleştirmek vb. önlemler alınır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 36).

4.1.1.9. Kırkbasması

Lohusa ve bebeğinin doğumdan sonraki ilk kırk gün içerisinde hastalanmasına ve bu hastalıklara halk tarafından kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması gibi isimler verilmiştir (Acıpayamlı, 1974: 85). Kırk gün içerisinde çocuk ve annenin bir hastalığa yakalanması çocuğun gelecek hayatını etkileyeceğine inanılır. Kırk basmasına araştırma sahamızda basıkluk adı verilir. Basıklık tedavi edilmediği takdirde ölümle sonuçlanabileceğine inanıldığından basıklık

olmaması için bazı davranışlardan kaçınılır. Basıklık olması halinde basıklıktan kurtulmak için birtakım uygulamalar yapılır: *Kırkı çıkmamış iki lohusa kadın yan yana getirilmez. Eğer yan yana gelirlirse basıklık olacağına inanılır (KK-91). Kırklanmamış çocuklar yan yana getirilmez. Eğer getirilirse birinin diğerine basacağına inanılır. İki tane kırklanmamış uşak yan yana gelirse basıkluk olur uşaklarda. Uşaklar bakarsın yürüyemeyebilir (KK-6). Loğusa kadın cenazeye giderse basılır (KK-64). Çocuğa basık olmasın diye nazar boncuğu takılır (KK-3). Ev içerisine tartılacak maddeler ya da tartı aletleri (kantar) getirilmez. Yoksa çocuğun yürümekte zorluk yaşayacağı düşünülür (KK-1). Lohusa kadının bulunduğu eve et getirilmez (KK-6). Lohusa kadının bulunduğu eve balık getirilmez (KK-1).*

4.1.1.10. Kırklama

Kırklama, kırk günlük süre içerisinde "küçük kırklama", "büyük kırklama" adları altında iki kez de yapılabilmektedir. Sulu ve susuz yapılan kırklama, loğusa ile yenidoğanı kendilerine musallat olan kötü ruhlarla hastalıklardan arındırmayı amaçlamaktadır (Aça, Yolcu, 2016: 447). Bu işlem sayesinde bebeğin ve annesinin hamileliğin ve lohusalığın kirlerinden arınacağına inanılır (Artun, 2005: 138).

Kırklama zamani anne ve uşak yan yana getirilir. Tesbih, kaşuk, tuz, sarmaşuk, defne yaprağı kordum bi kalbura kırk tane kaşuklan beraber su kalbura veya meştepeye karılan uşanın üstüne getirecesin serpecesin. Boylece kırklama yapılır. Uşak artuk sikintilardan kurtulmuş olur. Kırklanan uşak artuk bu dünyanın ait olmuştir. Sade uşak kırklanmaz. Hayvanlarda kırklanırdi. Siğirlerin çok sütü olsun diye kırklarduk (KK-16). Kırkı gelmiş uşak bir teknenin veya leğenin içine atılır. Bir meştepeye kırk kaşuk su koyulur. Meştepe 40 kere su alınarak uşak yıkanır (KK-6).

Kırklama için kullanılan suya güzel kokulu bitkilerin yanı sıra altın ya da gümüş yüzük ve küpe , altın ya da demir anahtar , kırk adet arpa ve buğday da konulabilmektedir (Aça, Yolcu, 2016: 447). *Kırklama da bazen misirda kullanırdiler. Kırk tane misiri bi leğene dökecesin. Onun suyuyla uşadı kırklayacasın (KK-9). Çarşıbaşı yöresinde çocuk kırklandıktan sonraki süre içinde bebek mevlidi yapılır. Yakın akrabalar çağrılarak " Kuran-ı Kerim" ve Mevlit okutulur.*

4.1.1.11. Ad Koyma

Türk kültür tarihinde yeni doğan çocuğa ad verme kadim kökleri bulunan ciddi bir meseledir. Türk destanlarında ve dede korkut hikayelerinde ad koymanın ve ad almanın önemi ortaya koyan pek çok sahne mevcuttur.

Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Mesela: Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak(temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamını taşırdı (Varis, 2004 : 125). Çocuğa ad koyma, sıradan bir şey olmadığı için bu iş küçük çapta da olsa kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilir (Örnek, 2015: 149). Geleneksel kültürde ad verme, kuşkusuz sosyal statünün belirlenmesinin önemli bir biçimi olmuştur. Türk dillerinde at teriminin "ad", "isim" gibi anlamlarının yanında "san, unvan, şöhret" anlamlarında da kullanılması tesadüfi değildir. Altaylılar "*at korkuştu uçurlu neme*" yani ad büyük anlam taşımaktadır derler (Lvova, 2013: 189). Eski Yakutlar' da küçüklüğünde verilen ad gerçek ad sayılmazdı. Gerçek ad yay çekip ok attıktan sonra verilirdi. Yakutlar'ın bu adeti eski Oğuzlar'da da görüyoruz. Dede Korkut hikayelerinde "O zaman da bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad komazlardı" denilmektedir. Oğuz kahramanlarına ancak kahramanlık gösterdikten sonra Dede Korkut ad veriyor. Altay destanlarının kahramanları adlarını adlarını tanrılardan, ruhlardan alırlar. Müslüman Kırgız destanlarında ise "peygamber", "ak sakallı evliya'lar ad verirler. Manas'ın adını dört "peygamber hoca" vermiştir. Manas'ın oğlu Simetey'in adını ak sakallı bir eren verdi ve kaybıldı (İnan, 2015: 173- 174).

4.1.1.12. İlk Diş, İlk Saç, İlk Tırnak, İlk Gezme

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halk tarafından genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde ise değişik görüşler yatar. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu törende ya da eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır (Örnek, 2015: 162). Araştırma sahamızda ilk diş, saç, tırnak ile ilgili tespit ettiğimiz inanış ve uygulamalar şöyledir: *Çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa hediye alır (KK-1). Çocuğun dişi ne kadar erken çıkarda çocuğun o kadar zeki olacağına inanılır (KK-20). Çocuğun dişi çürüdüğü zaman diş bir samanlığın ya da damın üstüne bırakılır. Kargaya Al eski dişimi ver yeni dişimi denilir (KK-17). Bebeklerin ilk kesilen saçı saklanılır (KK-21). Çocuk 1 yaşına gelmeden tırnakları kesilmez (KK-6).*

İlk gezmeyele ilgili geçmiş dönemlerde aileler tarafından uygulanan kurallar bugün etkisini yitirmiştir. Eski dönemlerde anne ve çocuğu kırk gün dolmadan dışarı çıkamazken bugün bebeğiyle birlikte hastaneye gitmektedir.

4.1.1.13. Sünnet

Türkiye'de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek, 1977: 170). Dinsel veya kültürel nedenlerle evrensel yaygınlık gösteren erkek., dinsel organının dış kabuğunun kesilmesine verilen addır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 751). Geçmiş dönemlerde köylerde sünnetçilik konusunda uzmanlaşmış kişiler tarafından yapılıyordu. Bugün sünnet işlemi hastanelerde yapılmaktadır. Sünnet olacak çocuklar için sünnet düğünü yapılır. Geçmişte ekonomik nedenlerden dolayı sünnet düğünleri toplu şekilde yapılıyordu.

4.1.2. Evlenme

Temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, atışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve ekonomik birliktir. Birçok toplumda kadın erkek ilişkileri, diğer hayvan türlerinde görüldüğü biçimiyle rastgele cinsellik ve besin değişiminin ötesinde, birtakım amaç, eylem, güdü ve gereklilikler çerçevesinde gerçekleşir. Bu ilişkiler, toplumsal yaşamın hemen hemen bütün vechelerine etki eden, onları bütünleyen bir unsur olarak gözüktür. Bu ilişkileri düzenleyen kurum evlilik adını alır (Emiroğlu ve Aydın , 2003: 293). Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir nitelik kazandırmıştır (Örnek, 1977: 185). Çarşıbaşı yöresinde evlenme ilgili evlendirme biçimleri, düğünün yapılış şekilleri, düğün sırasında gerçekleştirilen uygulamalarda geçmişle bugün arasında önemli değişimler olmuştur. Evlenme etrafında oluşan konuları geçmişle bugün arasında değerlendirilecektir.

4.1.2.1 Evlendirme Biçimleri

Görücü usulüyle evlenme: Gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen bir evlenme biçimidir. Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek gencin annesi,babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onayını alması gerekmektedir (Sezen, 2005: 186). Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evine ziyarete gidip, hem kızı yakından incelemeleri, hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna "kız bakma", "görücü çıkma

", "dünür gezme" gibi adlarda verilir (Örnek, 1977: 185). Görücü usulüyle Çarşıbaşı yöresinde en yaygın evlenme biçimlerinden biridir. Görücü usulüyle evlenecek olan kişiler sürecin başında birbirini tanımazlar. Aileler birbiriyle görüştüktan sonra kız ile erkek görüştürülür. Görücü usulünün süreçlerini yöre insanı şöyle anlatmaktadır: *Erkek uşaklar evlenecek çağa geldikleri zaman analari uşaklarına kız bakar. Katıldıkları ortamlarda evlenilecek gelin adayını bulmaya çalışırlar. Düğünler bu işin tam yeridir. Düğüne giden kadınlar kızları inceler. Uşaklarına evlenecek kız adayı bulurler. Hemen beğendikleri kızın soyunu sopuni araştırırlar. Araya aracı sokarler. Bu iş yapana yörede yenge derler. O kızı araştırdıktan sonra gelip uşağın annesine bilgi verir. Annesi olumlu cevap verirse aracı kız tarafına gönderilir. Kız tarafıyla görüşüp anlaştıktan sonra kız ile erkek görüştürülür. Sonra evlenme süreci başlar (KK-44).*

Türk kültüründe önemli bir yeri diğer bir evlilik türü de kaçırarak evlenmektir. Kaçırarak evlenme kadim zamanlardan beri uygulanan bir evlilik biçimidir.

Yakut boylarında kız kaçırmağa gidecek gençler şaman tarafından bir ayin yapıldıktan sonra yola çıkarlardı. Bu ayin şöyle yapılırdı: kız kaçırılmaya gidecek gençler bir araya toplanır ve atlarını hazır bulundururlar. Şaman, direklere bağlı atların yanına kımız dolu bir tulumla gelir ve bundan bir avuç kımız alıp atların çevresine saçır. Kırk kötü ruhun adlarını söyleyerek bunlara karşı gençleri koruması için ıtık denilen tanrıya (doğrusu ıdık bağışlanan tanrıya) yalvarıp yakarılır. Ayinden sonra gençler atlarına binip kaçırılacak kızın ailesine doğru yönelirler (İnan, 2015: 166). Ekonomik şartların kötü olması, çok eski dönemlerde kız tarafının başlık parası ve eşya istemesi, kızın babasının kızını vermek istememesinden dolayı erkek tarafı kız kaçırma yoluna başvururdu. Geçmişteki kadar sık olmasa da kaçırarak evlenme Çarşıbaşı yöresinde hala devam eden bir evlilik biçimidir. Kaçırarak evlenme ile ilgili bir kaçma anlatısı şöyledir: *Bundan yaklaşık 65 yıl önceydi. O zamanlar çobanluk yapardım. Bizim evin az aşağısında bi kız varidi. Ona aşık oldum. Bi zaman sevdaluk ettuk. Dedim ki kaçalım. Bir gün sonra evlerinin kapisina gittim. Kapiyi çaldım. Baktım sevdiğüm Havva sadece kendisi evde. Dedim az çık dışarı bakaym. Havva dışarı çıktı. Elinden tuttum. Hayde gideyruk dedim. Dur neriye gideyruk dedi. Kaçırıyım seni dedim. Az dur dedi ocağa ekmek attım alayım oni. Ocaktan ekmeği yariye pişmiş şekilde aldı. Kaçtuk Bendar kıranlarına okari. Kaştan kabandan abulamin yanına gittuk. Sora evdekilerin haberi oldi. İş tatliye bağlandı (KK-41).*

Çarşıbaşı yöresinde kız kaçırma ve sonrasında yaşanan süreçler şöyle anlatılmaktadır: *Eskiden büyüklere saygı varidi. Ama sevdaluğun önünde dağ taş duramazdi. Kızlan uşak anlaştığı zaman o iş olurdi. Tabi razi gelmeyen gaddar bobalarda varidi. Kızı sevdiğüne vermeyip elin kocamanına veren oludi. Ama bu çok nadir idi. Zaten ole yapanlar cezasini buldi. Kızlan uşak anlaştıktan sonra gidi bobasi kızı isterdi. Kızın bobasi kızı vermezse oğlan kızı kaçırırdi. Kaçtukten bi süre sora köydeki taniduklar araya sokulup iş bağlanırdı. Bazen düğün kurulur bazen*

düğün yapmadan evlenirdiler. Bazı kızların babaları çok gaddar olurdu. Kız kaçtuğu zaman eve koymazdiler. Bazı köylerde kız kaçtuğu zaman sembolik mezar eşilimiş. Aha kızım dermişler. Ama ne olursa uşaklan kız sevdiği zaman iş bağlanır (KK-6).

Kız kaçırmak ile ilgili yörede pek çok türkü ve mani vardır.

Gece geldim duydun mi

Ah yarum uyudun mi

Kaçıracağudum seni

Bu işi unuttun mi

Al bohçani kaçalım

Dağların tepesine

Sevdamizi yazalım

İskefe deresine

Kız senin sevdaluğun

Yakti yüreklerimi

Yalvardım Allah'ıma

Tutti dileklerimi (KK-6).

Çarşıbaşı yöresinde geçmiş dönemlerde olan bir diğer evlilik biçimi çekerek evlenmektir. Çekerek evlenmek kızın istekli olmadığı zorla kaçırılarak yapılan evlenmedir. Kızlar çayır biçerken, yallık yaparken, bahçede çalışırken ya da fındık toplarken zorla kaçırılırdı. Buna çekerek evlenme adı verilirdi. Çekme yoluyla evlenen Yavuzköy'lü 81 yaşındaki Mehmet Ertuğral çekme sırasında yaşanan olayları şöyle anlatmaktadır: *Evlenmem biraz maceralı geçti. Annemiz ve babamız o zaman sağdı. Bizi evlendirmek istediler. Ağaçalı köyünde (şimdiki Aydın köyünde) akrabalarımız vardı. Orada bana kız istediler. İsmi Ayşe idi. Ayşe'nin ailesi bize söz verdi. Fakat sonra vazgeçtiler. Biz de bu işin üzerine gittik. Aynı zamanda kızın amcasının da oğlu olan Osman, benim de arkadaşımıydı. O da benim tarafımdaydı. Kızı almam noktasında beni destekliyordu. Bir araya gelip kızı nasıl kaçıracağımızı düşündük ve bir plan yaptık. Bir cuma günü buluştuk. Ayşe'nin babasını takip ettik. Camiye girip girmediğini kontrol ettik. Girdiğini görünce rahatladık. O zaman tabi çamaşır makinesi yok. Köyün kadınları çamaşır yıkamak için köydeki göllere ve derelere*

gidiyordu. Sevdiğim kız, gelinleriyle beraber ırmağın başında bir göl vardı, oraya çamaşır yıkamaya gittiler. Biz de oraya gittik. Biraz da zor kullanarak yani çekme olarak kızı aldık ve oradan kaçtık (Gelleci, 2016: 68). İlçede geçmiş dönemlerde nadir örnekleri bulunan bir evlenme türü de Levitarif evlenmedir. *Bu evlenme şekli çok nadir idi. Köyden bir karının kocası gençken öldüydü. Üç tane uşağı var idi. Kocasının kardaşınlan evlendirildi. Başka duymadım buralarda (KK-6).*

4.1.2.2. Evlilik Çağı ve Evlenme İsteğini Belli Etme Yönündeki Uygulamalar

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen birtakım ölçütler vardır. Bunların başında buluşma geliri. Kızın ergin yaşa girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektirdiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğuna, aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve bir iş sahibi olması evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir (Örnek, 1977: 189-190). Evlenmek isteyen gençler geçmişte babalarına olan saygıdan ve korkudan dolayı evlenme isteklerini dile getiremezdi. Bu durumdan ötürü evlenme isteklerini birtakım tavır ve davranışlarla belli ederlerdi. *Evlenmek isteyen kızlar akşam sofrası hazırlandığında önüne gelen pilav tabağına kaşığı batırıp bırakırdı. Yemeden sofradan kalkardı.* Bu durumda genç kızın evlenmek istediği anlaşılırdı. *Evlenmek isteyen erkekler gece dışarıda çok gezerse evlenmek istediği anlaşılır (KK-6).*

4.1.2.3. Kısmet Açma

Türk kültüründe evlenme çağına gelip de evlenemeyen kişilerin kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılır. Bu kişiler kısmetlerinin açılması için birtakım uygulamalar gerçekleştirirler.

Geleneksel kesimde, hatta büyük kentlerimizde bile yaygınlığını koruyan inanca göre, bir kızın evlenebilmesi için ilkin "kısmetin açılması" gerekmektedir. Kızın süre evlenmemesi, onun henüz kısmetinin açılmamasına bağlanır. Kısmet kendiliğinden açılabileceği gibi, kısmetin açılmasını çabuklaştıracak, hatta zorlayacak birtakım işlemler ve pratikler de vardır (Örnek, 1977: 202). Bu uygulamalardan en yaygın olanı gelinin ayakkabısının altına evlenmek isteyen kişinin adı yazılır. Gelinin ayakkabısına yazılan isimlerden hangisi silinirse o kişinin evleneceğine inanılır. Evlenemeyen kızlar nazara uğradığı ya da bağlandığı düşünüldüğünden dolayı hocalara götürülür. Hocalar tarafından yazılacak muskayla kısmetlerinin açılacağına inanılır.

4.1.2.4. Görücülük Ve Kız İsteme

Evlenme çağına gelmiş gençlere yuva kuracağı aday bulmak için ailelerin yaptığı soruşturmalara görücülük denilir.

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme "kız bakma", "kız arama", "kız soruşturma" ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvuru bu adete "görücülük", "görücüye çıkma" gibi adlar verilir (Örnek, 1977: 190). Evlenme çağına gelmiş çocukları evlendirmek isteyen aileler aile dostlarına ve komşularına bu durumu belirtirdi. Oğullarına uygun bir eş adayı aradıklarını niyetlerini belli ederlerdi. Genellikle her köyde veya aile grupları içerisinde arabulucu kadınlar bulunuyordu. Bu işi genellikle yaşlı kadınlar yapmaktaydı. Kız bakılan en önemli yerler düğünler, değirmenler ve pazarlardı. Damadın annesi bu ortamlarda kızı görüp beğenirdi. Sonrasında arabulucu kadını işe koyup kız araştırılırdı. Arabulucu kadın kız tarafına haber götürürdü. Kız tarafından olumlu cevap gelmesi halinde arabulucuyla birlikte kız istemeye gidilirdi. Kız istemeye genellikle kalabalık gidilirdi. Kız istemeye giderken toplum tarafından sevilen insanlar götürülürdü. "*Eskiden üç sefer kız istenirdi. Genel olarak ilk iki istemede kız verilmezdi. 3. istemede kızı verip söz keserler*" (KK-6). Kız istemeye giderken bazı aileler köyde varsa davulcu ve kemençeciyanında götürürdü. Kız isteme olumlu sonuçlanırsa kapıdakilere haber verilirdi. Hemen davul zurna kemençe çalınmaya başlanırdı. Damadın evine gelip damada haber verilirdi. Sabahlara kadar silah atışı yapılırdı.

Kız isteme sırasında yaşlı nineler götürülürse yaşlı nineler kızı almak için türkü söyler.

Gelmişük kapınıza

Kızınızı almiya

Boş çevirmeyin bizi

Olayım uşağıma

Türküleri diyelim

Oynayı da gülelim

Gelinimizi alup

Evümüze gidelim (KK-6).

Kız isteme olumsuz gerçekleşirse bu durumu anlatan türküler söylenir.

Ey kaynana kaynana

Attın bizi yabana

Al kızın kalsın sana

Zalimsin sen kaynana

E kaynana kaynana

Sen nere gidecesin

Sevenleri ayırdın

Sen nasi ölecesin

Evin kapisi bayır

Bahçesinde var çayır

Cehennemde yanasın

Kaynana çayır çayır (KK-6).

4.1.2.5. Çeyiz

Evliliğin önemli unsurlarında bir olan çeyiz kız çocuklarının doğmasıyla yapılmaya başlanır. Anne, kızının büyüdüğünde hiçbir eksiğinin olmaması için hemen çeyizlerini tamamlamaya başlar. Bunun diğer bir nedeni de kız çocuklarının erken yaşta evlenmesidir (Kabak, 2017: 65). *Eskiden çok çeyiz yapılırdı. Çeyiz o kadar önemliydi ki çocuğun doğmasından başlayarak evlenene kadar ona çeyiz hazırlanırdı. Çeyizin içinde tülbent, seccade, havlu, karyola eteği, yatak örtisi, el bezi, tutacak, mutfak takımı, küçük bebek kazakları, yelekler, oylar, yastık, yorgan, battaniye, yatak, beyaz çarşaf ve daha birçok şey yer alırdı. Bu anlattıklarımı çocuğun doğumundan itibaren dokurduk. Çeyiz asma işlemi çarşamba günü kız evinde kemeçle yapılırdı. Yine aynı günün akşamında kemeçle beraber toplanılırdı. Çeyiz asıldıktan sonra damadın evine alınıp götürülürdü (KK-17).*

4.1.2.6. Urba Hazırlama

Düğünden önce çarşıya gidilirdi. Oğlan tarafı geline çamaşır alırdı. Bu çamaşırılar: hurka, yelek, pardüse, iç çamaşırı, ayakkabı yer alırdı. Gelin için terziye gelin elbisesi diktirilirdi. Bir de bunun yanında gelin tarafına sandık alınırdı. Gelin eşyalara sandığa koyulup damadın evine o

sandıkla getirilirdi. Gelin düğüne bir hafta kalarak çeyizini yıkardı. Damat tarafı kemeçeyle birlikte gider çeyizi toplardı. Perşembe günü de damatın evi donatılırdı (KK-21).

4.1.2.7. Nişanlılık

Eskiden söz kesildikten sonra bir nişan tarihi belirlenirdi. O tarihte nişan yapılırdı. Herkes nişan yapmazdı. Nişan yapmayanlar nişan yüzüğü takıp nişanlamış olurdu. Bunun dışında bir de hiç nişan yapılmadan evlenenler vardı. Nişan yapıldıktan düğüne kadar geçen sürece nişanlılık adı verilirdi. Çarşıbaşı yöresinde 1980'li yıllara kadar nişanlılar birbirini göremezdi. Nişanlıların bugünkü gibi birbiriyle gezmesi o dönemler için imkansızdı. Nişanlılık döneminde gelin ve damat birbirlerinin evine gidemezdi. Ancak bugün bu anlayış ortadan kalkmıştır. Yöredeki nişan sürecini kaynak kişimiz şöyle anlatmaktadır: *Eskiden nişanlanan kişiler birbirini göremezdi. Buluşmaya çalışsalar işi bozardılar. Kız ile erkek buluşursa bu kötü bir durum olarak değerlendirilirdi. Şimdi kalktı o işler* (KK-16).

4.1.2.8. Kına/ Koçgına

Gerdeğe girilen törenden bir gece öncesinde, kadınlar tarafından icra edilen ve özellikle gelinin el ayalarına kına yakılan eğlencedir. Bu tören sırasında diğer kadınlara da kına yakılabilir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 466). Köylerde kıza kına yakılırken, kızın evli ya da bekar arkadaşlarına kız evince yemek verilir; buna "kına yemeği" denir. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Türkülerin bir bölümü kıızı ve anneyi ağlatan türden ezgilerdir (Örnek, 1977: 194).

Çarşıbaşı yöresinde kına şenliğine koçgına, koç kınası adları verilir. Damadın kız evine kınalanmış koç göndermesinden dolayı bu şenliğe koç kınası adı verilir. Kına gecesi davetini kız tarafı yapar. Kız tarafı ekmeğe dağıtarak kınaya konukları davet eder. Kına gecesi kadınlar arasında yapılırdı. Kına gecesine erkek götürülmezdi. Kına gecesine küçük erkek çocukları bile sokulmazdı. Taşlıtepe Zeynel Yavuz bu durumu şöyle anlatmaktadır: *Benim ufakluğumde köyde bir kına şenliği kuruldu. Kına şenliğinde anam beni götürdü. Ufacuk uşağıdım. Ama karılar kabul etmedi. Uşağı al git dediler anama* (KK-72). Kına gecesi gelinin eline kına yakılır. Kına gecesi gelinin evinde eğlence yapılırdı. Kına gecesinde gelinin giydiği kıyafet kırmızıdır. Kına geceleri geçmişte kızın evin kapısında yapılırdı bugün kına için düğün salonları tercih edilmektedir. Kına gecesine geçmişte damatlar davet edilmezken bugün damat ve aileden diğer erkekler davet edilmektedir. Kına gecesinde kına yakıldıktan sonra damat ortaya çağrılır. Gelinin iskemlesine damat oturur. Gelin damatın etrafında horon oynar. Eline büyük bir çömlek alıp damatın ayağında kırar. Çömleğin içine şeker koyulur. Çömlek kırıldıktan sonra çocuklar şekerleri yerden toplar. Kına gecesinde geline hediye toplanır. Eski dönemlerde kına şenliğine gelen misafirler geline mutfak

eşyası, giyim ürünü, danteller, oya ve işlemler, battaniye, yorgan gibi hediyeler verilirdi. Kına gecesi gelinin eline kaynana tarafından para koyulurdu. Bugünkü kına geceleri sazlı sözlü eğlenceler şeklinde gerçekleştirilmektedir. Eski dönemlerde ise kına gecesinde kadınlar tarafın güğümün dibine vurulup güğümün sesine oynanırdı. Günümüzde yapılan kına gecelerinde gelini ağlatmak için kemençe sanatçıları türkü yakmaktadır. Bu türkülere bir örnek şöyledir:

Geyındın gideyisin

Evini bırakıysın

Anan ağlayı durur

Kızım napayisin oy oy

Kayalağun dibine

Gelin mi gideyisin

Anan sensız duramaz

Kızım bilmeyi misin oy oy (KK-6).

Bu sırada gelin ağlatılırken kaynana gelinin eline altın koyar.

4.1.2.9. Düğüne Davet

Çarşıbaşı ilçesinde düğünler ekmekle çağrılırdı. *Düğünün ilk günü komşular ekmekle çağırılır. Düğünde taş fırında fırın ekmeği verilirdi. Düğün sahibi sepetlerle ekmek götürülürdü. Düğünü çağırırken de fırında buğday ekmeği yapılırdı. Onunla çağırma işlemi yapılırdı.* (KK-72). Çarşıbaşı ilçesinde düğüne daveti işlemi çok eskiden tellallar yapardı. Çarşıbaşı ilçesi Küçükköy Top Kıranı mevki tellaların düğün çağırıldığı önemli bir merkezdir.

4.1.2.10. Gelini Alma

Gelin alma işlemi kına gecesinden sonraki gün gerçekleştirilir. Perşembe günü erkek evinde düğün başlar. Perşembe günü akşama doğru atlarla birlikte gelin alınmaya gidilirdi. Gelin almaya giderken toplu bir şekilde gidilirdi. Gelin almaya giderken erkek götürülmezdi. Bugün ise bu gelenek ortadan kalkmıştır. Kemençe, davul ve zurna çalarak gelinin kapısına dayanılırdı. Gelinin kapısında kemençe ve davul ağlatılırdı. Gelinin evinin kapısı kapatılırdı. Kapıyı kapatanlar kapının açılması için para ister. Eğer istenilen para verilmezse kapı açılmazdı. Bu durumlarda bazen parada anlaşılmadığından dolayı kavga gürültü olurdu. Bunun için gelin almaya giderken sözü geçen

kişiler götürülürdü. Para verildikten sonra kapı açılırdı. Gelinin babası veya erkek kardeşi tarafından beline kırmızı kuşak bağlanır. Gelinin evden sağ ayakla çıkmasına dikkat edilir. Sonra gelin ata bindirilip yola çıkarılır.

4.1.2.11. Yol Kesme

Gelinin evinden ayrıldıktan sonra, oğlan evine giderken, gelin alayının yolunun kesilip paranın istenmesi, gerektiğinde parayı alıncaya kadar direnilmesi de yaygın adetlerden birisidir ki, buna da "toprak bastı", " yol bastı" denmektedir (Örnek, 2015: 199). Gelin getirilirken önü köyün gençleri tarafından bir iple ya da ağaç eğilerek yolu kesilirdi. Köyün gençlerine para verilerek bu yolun açılması sağlanırdı. Bu gelenek bugünde hem köylerde hem ilçe merkezinde varlığını sürdürmektedir. Bu gelenekten dolayı damadın arabasına içine para koyulmuş zarflar koyulur. Bu zarflar yolu kesenlere verilir.

4.1.2.12. Damat Tıraşı

Düğünlerde gelinin hazırlanmasına ve süslenmesine verilen önem damada da gösterilmektedir. Bu hazırlanmanın en önemli aşamasını ise damat tıraşı oluşturur. Damat, gelini almaya gitmeden önce bir güzel tıraş ettirilir. Damada yapılan bu tıraşın, erkeklerin düzenli olarak yaptıkları tıraştan farkı yoktur ancak gelen kişi damatsa yapılan tıraşın yöntemi de maddiyatı da değişir. Çünkü damat tıraşı düğün töreninin en önemli unsurlarından bir tanesidir. Bu uygulamaya günümüzde de Anadolu'nun birçok yerinde rastlanmaktadır (Kolot, 2017: 94). Damat tıraşı Kına Gecesinden sonraki sabah yemek verildikten sonra yapılır. O sırada çevrede horon oynanılır. Davul- zurna çalınır. Damat ortaya alınır. Tıraş berbere yaptırılırken bazen bu göreve babalık olan kişi de yapabilir. Usturayı eline alan berber veya babalık ustura kesmiyor der. Bunun üzerine seyirciler para verir. Berber tıraşa başlar. Damat tıraş edilip güvey odasına koyulur.

4.1.2.13. Damat Evine Geliş

Gelin davul - zurna - kemençe eşliğinde düğün evine getirilir. *O davul oyle çalınıdı ki bugün duysan ağlarsın. Ne güzel çalardiler oni. Gelin damadun evine giderkan kaynana ve kaynadadan mutlaka bi hediye isterdi. Bu bazen inek bazen yer olurdi* (KK-1). Eski dönemlerde yapılan düğünlerde gelin damadın evine at üzerinde götürülürdü. Geline davulcu, zurnacı ve kemençeci eşlik ederdi. Gelin başka bir köyden geliyorsa köy halkıyla birlikte getiriliyordu. Gelin damadın evine getirilene kadar silahlar atılıyordu. Gelinle birlikte gelen kalabalığın içinde türkücüler bulunuyordu. Türkücüler damatın evine gelene kadar türkü söylüyordu. Gelin damadın evinin kapısında atla gezdirilirdi. Ahırın kapısı açılıp ahırdaki inekler gösterilerek geline hediye edilirdi. Gelin evin etrafında gezdirilirken türkücü aynı anda türkü söylerdi. Türkülerin bir örneği şöyledir:

Geldük damat evine

Vur davulcu davula

Yakılsın mermiler

Başlıyalım horona

Türküleri diyelim

Söyleyeliyi da gülelim

Şen olsun damat evi

Gelini gezdirelim

Atın üstünde gelin

Bu evdir yeni yerin

Şen olsun damat evi

Oynayı da gülelim (KK-6).

Benzer bir uygulama Güney Sibiryâ bölgesinde yaşayan Türk topluluklarında görülmektedir: Ulagan Telengitlerinin geleneklerine göre, damadın ailine giden geline düğün korteji eşlik eder ve şarkıcı onların başında bulunur. Gelin, atının dizginlerini elinde tutarak onunla birlikte yeni evi dolaşır. Daha sonra sonra dizleri üzerine çökerek bu olayla ilgili doğaçlama icra eder (Lvova v.d., 2013b: 198).

Gelin damadın kapısına gelince damadın tarafı gelinin başına şeker, buğday ve mısır atıp saç yaparlar.

Saçı yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 2015 167). Gelin damadın evine girdiğinde gelinin kucağına küçük erkek çocuğu oturtulur. Burada gelinin çocuğa bir hediye vermesi beklenir. Fakat buradaki amaç gelinin erkek çocuk doğurmasıdır.

4.2.1.14. Düğün

İki kişinin bir eve sahip olmasını sağlayan “evlenme” kelimesi sadece Türklerde vardır. Eskiden beri çekirdek aile tipinin yaygın olduğu Orta Asya ve Anadolu’da evlilik, bir erkekle bir kadının dini inançlara, yasalara, töre ve geleneklere göre herhangi bir sakıncası olmayan, toplumun bütün katlarınca uygunluk gösteren bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve kutsal kabul edilen aile müessesesini kurmalarıdır (Korkmaz, 1999: 92). Düğüne elden geldiğince çok kimse ağırlamak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılanların dışında başkalarını da açıktır. Onlar da çağrılılar gibi ağırlanır (Örnek, 1977: 196). Düğün toplumsal bir olay olduğu için düğün yapılan çevrede tüm tanıdıklar düğüne çağrılır. Düğün büyük bir kalabalıkla yapılır. Düğün çağırma sürecine yukarıda değinmiştik. Düğüne çağrılan kişiler düğün günü gelmeden önce kendilerini düğün gününe ayarlarlar. Düğünden bir gün önce damat evinde yemek pişirilir. Ancak yemek pişirme herkes tarafından yapılan bir uygulama değildir. Geçmiş dönemlerde zengin olan kişiler düğünlerinde yemek veriyordu. Çarşıbaşı yöresinde yaptığımız alan araştırmalarında insanların eski dönemlerde düğünlere yemek yemek için gittiklerini tespit ettik. Bu durumun sebebi 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı gibi iki önemli savaştan çıkılması sonrasında oluşan kıtlıktır. Eskiden Çarşıbaşı'na bağlı olan bugün Vakfikebir sınırları içerisinde yer alan Küçükdere köyünde derlediğimiz bir anlatı kıtlık yıllarında düğün şartlarını ortaya koymasından dolayı ilgi çekicidir. Bu düğün anlatısı şöyledir: *Otuzlu yıllarda Balavanoz (Küçükdere) köyünde bir düğün düzenlenmiş. Adam düğüne öyle herkesi çağırmamış. Ama demiş ki hamsi kuşu dağıtacağım. Bunu duyan kişiler düğüne akın etmiş. Düğünde hamsi kuşu dağıtmaya başlamış. O sırada insanlar hamsi kuşu alabilmek için birbirine girmiş. Olay büyümeye başlamış. Anlatılanlara göre 17 kişi çıkan kavgada yaralanmış. Bazı adamlarda diyor ki 17 kişi öldi. Bu olayı eskiler anlatır dururdi* (KK-21).

Bu olay o dönemlerde yaşanan kıtlığın ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Düğünlerde bu anlatıda olduğu gibi sadece hamsi kuşu dağıtılmazdı. Zenginlerin kurduğu düğünlerde içki masaları kurulurdu. Düğünlerde içki içilmesini anlatan bir derlememiz şöyledir: *Eskiden düğünler üç gün üç gece olurdu. Düğünlerde eğlence de yapılırdı. Kaleköy'ünde bi düğün olmuş. Koç Rahmi içe içe sarhoş olmuş. İçkiyi özellikle kemençeci ve davulcu içerdi. İçkili kafa kıyak vururdiler gaydeye* (KK-21). Eski dönemlerde yapılan düğünlerde kadın ve erkekler ayrı yerlerde düğün yaparlardı. Kadınlar ve erkekler birbirlerini göremezdi. Bundan dolayı kadınların ve erkeklerin düğünleri ayrı olarak değerlendirilirdi. Damat evinde olan düğüne "Erkek Düğünü" , düğünden sonraki gün yapılan düğüne "Cumalık", "Kadın Düğünü" adı verilir. Eski düğünlerde düğün mekanı olarak evlerin kapısı kullanılıyordu. Bunun yanında köyün merkezinde yer alan okul bahçeler, düzlüklerde yapılıyordu. Bugün ise düğünler büyük oranda düğün salonlarına taşınmıştır. Ancak Çarşıbaşı ilçesine bağlı Yavuz, Yeniköy, Kovanlı, Taşlıtepe gibi köylerde köy içerisinde açık alanda yapılan düğünler devam etmektedir. Düğünlerin açık alanda yapılmasından dolayı düğünlerde silah atılıyordu. Damatın evinin kapısında yapılan düğünlere yörenin ünlü kemençe sanatçıları ve davulcular çağırılıyordu. Çarşıbaşı yöresinde düğün töreni sırasında yapılan eğlenceleri yöre insanı şöyle anlatmaktadır: *Davulcu düğünde öyle bi çalardı ki habole 5 köy ötede*

olsan horona durudun. Yanardi ortaluk. O davulun sesini duyan çekerdi silahı atış yapardı. Davul resmen ağlardı. Sora kemeñçeciler dizilir türkü atardiler damata. Damata türkü atarak para koparidiler damattan. Damatın bobasi gider bahşisi takardı. Kemeñçecin kulağının dibinde silah atılırdı. Parabellinin sesi dağı taşı inletirdi. Kimisi mermiyi atıp evin kiremitlerini kırardı. Evin çinkolari yıkıladı aşığa doğru. Eskiden millet neşeliydi. Şimdi kimse birbirine bakmay. O günleri yaşayan bilir. Kız taraflıyan erkek taraflı birbiriyle silah konusunda yarışıdı. Hele başka köyden başka köye kız gittiysa yıkılırdı ortaluk. Diğerköyden düğüne gelirken düğün alanına gelene kadar silah atardı. Kendi köyünün kemeñçesisi var ise o köylülerin önünde gelirdi. Kız taraflı ile erkek taraflı kiremitlere nişan alıdı. Birbirleriyle yarışılardı (KK-6).

4.1.2.15. Düğün Sonrası

Medeni ya da dinsel nikahtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine "gerdek " denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliğı yasa, din ve bağılı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. İster yasal yoldan, isterse yasalardan kaçırılarak gerçekleştirilmiş olsun, nikahın amacı kadın erkek beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 1977: 197-198). Gerdeğe girmeden önce gelin ve damata bigi veren kişilere "Analık" ve "Babalık" denilir. Geleneksel kültüdü bu işleri yerine getiren kişilere "Sağdıç" adı verilir.

Nikahtan sonra bir araya gelecek çiftin kalacağı yere "gerdek evi", "gerdek damı", " gerdek odası" gibi adlar verilmektedir. Sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak getirilen güvey, gerdek odasına sokulur. Geleneğın ve dinselliğin ağır bastığı yerlerde güvey başkalarıyla birlikte namaz kıldıktan sonra, ilahiler arasında gerdeğe sokulur. Gelinle güveyin karı koca oldukları geceye "gerdek gecesi" ya da "zıfak gecesi" denmektedir (Örnek, 1977: 198).

4.1.2.16. Kadın Düğünü / Cumalık

Çarşıbaşı yöresinde düğün bittikten sonraki gün kadınlar düğün evinde toplanır. Bu düğünde erkekler yer almaz. Kadınlar ellerine güğümleri alıp güğümleri çalarak oynarlar. Kadın düğünü sabah başlayıp öğlene kadar sürer. *Nenem beni Karziya (Eskiköy) içinde bir düğünü götürüydü. Kadınların düğünüydü. Kadınlar güğümün götüne vurup oynayıdüler. Erkekleri düğüne koymazdiler. Karılar beni görünce anama uşığa al git dediler. Cumalık düğünleri öyleydi. Ufak uşakları bile düğüne koymazdiler (KK-72).*

4.1.2.17. Yedileme

Düğün yapıldıktan yedi gün sonra damat gelinin baba evine çağrılır. Bu geleneğe yedilik adı verilir. Gelinin baba evinde yedilik akşamı büyük bir ziyafet hazırlanır. Yediliğe kalabalık gidilir.

Gelin tarafının tüm üyeleri de yedilikte yer alır. Gelin ve damat bir arada oturulmaz. Damat erkekler tarafından alınarak baş köşeye oturtulur. Yedilik sırasında verilen akşam yemeğinde damadın sofradan çatal, bıçak gibi bir malzeme çalması adettir. Damat çatal, bıçak çalarken bunu sofradakilere belli etmemesi gerekir.

4.1.3. Ölüm

Ölüm, biyolojik olduğu kadar arkeoloji ve demografi, fiziki antropoloji ve kültürel antropolojiye komı olan, din, inanç, ritüel ve sanatı ilgilendiren kültürel bir olgudur. Ölüm Batı dünyasında bedenin tıbbi sonu olarak görülürken, birçok kültürde beden ve ruhun ilişkisi olarak görülür ve bu dünya ve öteki dünyayla kurulan çeşitli ilişkiler, bu dünyaya çeşitli biçimlerde dönüşler söz konusu olur; ve gene ölüm, toplumsal konum ve mülkiyetin aktarılmasıyla sorunlarıyla haleflik ve miras kurallarının konusudur (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 657). Ölüm ve ölümün inkarı - ölümsüzlük bugün de olduğu gibi insanın düşleri içinde her zaman en yakıcı temayı oluşturur. İnsanın yaşam karşısındaki heyecansal tepkilerinin olağanüstü karmaşıklığının doğal olarak ölüme karşı durumunun da karşılığı vardır. Yalnız, yaşamda uzun bir zamana yayılmış olan ve bir deneyimler ve olaylar silsilesi içinde kendini gösteren şey, yaşamın sonunda tek buhrana sıkışır bu da dinsel gösterinin şiddetli, karmaşık bir galeyanını ortaya çıkarır (Malinowski, 1990: 37). Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan adetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu bakımdan aralarında gerek coğrafı, gerekse kültürel bakımdan ayrımlar bulunan değişik yapıdaki toplumların konuyla ilgili inanmaları, adetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülmektedir (Örnek, 1972: 207). Ölüm olayı tıpkı doğum gibi, kaçınılmaz, müdahale edilemez, engellenemez bir olay olarak kabul edilmiştir. Ama bu dinlerde de bir yok olma düşünülmemiş, daha sonra aynı bedenle yeni bir hayat, reankarnasyon yani ruhun beden değiştirmesi, Tanrı katında ruh halinde yaşama veya bir süre sonra bir uykudan uyanır gibi tekrar dirilme gibi inançlara bağlanılmıştır (Çelik, 1999: 429).

Anadolu Türklerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak, değişenen coğrafya ve ortamdaki etkilenmiş, ancak bir takım noktalarda, kendisini koruyacak ortamlarda bulmuştur. Anadolu inanç coğrafya ve ortamının ağırlığını, şüphesiz islam dini oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili Geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının, İslam'ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde, kendine bir yer bulabildiğini söyleyebiliriz. En azından, ölüm ile deyim ve kavramlar islamleştirilmiştir. Ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrail, Münker-Nekir vb. ad ve kavramlar bunlardandır. Bununla birlikte, hemen az önce söylediğimiz gibi, Geleneksel Türk inancının Anadolu İslam coğrafya ve çevresinde kendini korumuştur (Ersoy, 2002: 88). Çarşıbaşı yöresinde ölüm etrafında oluşan pek çok inanış ve uygulama vardır. Yöredeki inanışları ölüm öncesi, ölüm anı, ölüm sonrası olarak değerlendireceğiz.

4.1.3.1. Ölüm Öncesi

4.1.3.2. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır (Örnek, 1971: 15). Halk inanmalarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır (Örnek, 1971: 15). Gece köpek uluması, dişi (bardı) çakalın bağırması birinin öleceğine işarettir. Birinin başının üstünde karganın ötmesi, onun bir felakete uğrayacağını gösterir (Çelik, 1998: 37). .Çarşıbaşı yöresinden derlenen ölümü düşündüren ön belirtiler şöyledir: *Karga acı acı bağırsa hastalık veya ölüm olacaktır (KK-92). Rüyada kefen görülürse ölüme delalettir (KK-6). Yıldız kaydığına birinin öleceğine inanılır (KK-1).*

Nasıl ay ve güneş tutulması yeryüzündeki bir takım uğursuz olaylara önbelirti sayılıyorsa, halk deyimi ile “yıldız kayması” da aynı biçimde yorumlanmaktadır. Gökyüzü ile yeryüzü arasında kurulan dinsel-büyüsel ilişkilerden biri de “insanların gökyüzünde birer yıldız” olduğu tasarımında yatmaktadır. Böylece insanlarla yıldızlar arasında “kayma”, “göçme” ve “sönme” yönünden koşutluklar kurulmaktadır (Örnek, 1971 :24). *Evin başında baykuş öterse ölüme delalettir. Ahırda inekler zamansız bağırursa ölüme delalettir (KK-20). Köpek zamansız ulursa ölüme delalettir (KK-21). Hasta olan kişi her tarafı gezmek öleceğine inanılır (KK-6). Hasta kişinin tüm aile üyelerini yanında görmek isterse öleceğine inanılır (KK-64). Hasta kişinin bedeni yoğun şekilde sararır veya morarırorsa öleceğine inanılır (KK-2). Nefes alırken çok zorluk çekilirse kişinin öleceğine inanılır (KK-6).*

4.1.3.3. Ölüm Olayı Sırasında Gerçekleşenler ve Yapılan İşlemler

Eski Türkler can ve ruh mefhumunu, genel olarak, tın (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Tın vücuttan ayrılırsa ölüm vukua gelir (İnan, 2015: 176). Ölecek kişi öleceği zaman çok susarmış. O sırada şeytan ölecek kişiye su teklif edermiş. Eğer ölecek kişi şeytanın vereceği suyu içerse imansız gidermiş.

Mircea Eliade, cenaze törenlerinde su kullanılmasını kozmogoni, büyü ve tedaviyle açıklanabileceğini belirtmektedir. Eliade'ye göre su ölünün susuzluğunu giderir, onu eritir ve tohumuyla somutlaştırır, su ölüyü öldürür ve onun insan olarak kaderine kesin olarak son verir,

cehennem ruhu larva düzeyinde tutar ve böylece acıya karşı dokunulmaz kılar (Eliade, 2003: 204). Ölümü yaklaşan insanın her yeri gezmek istediğine inanılır. Canı patladığından şikayet eden insanın her tarafı gezmek istemesi ölüme yorular. Doğadaki çiçeklere, meyvelere, sebzelere bakarak daha görebilecek miyim? diyen kişilerin bu dünyadan rızkını topladıklarına ve öleceklerine inanılır.

4.1.3.4. Ölüm Olayı Sonrasında Gerçekleştirilen Uygulamalar

Ölüm gerçekleştiğinde mevta düzgün ve yerden yüksekçe bir yere koyulur, sırt üstü yatırılır. Gözler ve çene açık kalmışsa kapatılır ve çene bir bezle birlikte bağlanır. Ayak başparmakları da vücudun muntazam biçimde kalması için birbirine bağlanır. Mevtanın üzerine beyaz bir çarşaf örtülür ve vücudun şişmemesi için karnına bıçak veya benzeri metal bir alet koyulur. Gelen kimselerin rahatça ziyaret edebilmeleri için evin bir odası mevta için tahsis edilir ve bu odanın aşırı derecede sıcak olmamasına özen gösterilir (Yılmaz, 2014: 366). *Mevtanın üstüne eğer varsa hacdan getirilmiş seccade koyulur (KK-6). Ölen kişinin koyulduğu oda yalnız bırakılmaz. Sabaha kadar mevtanın başında birkaç kişi nöbet tutar (KK-4). Ölen kişinin gözleri ve ağzı açıksa kapatılır (KK-4). Ölü evinde mevtanın başında Kur'an okunur (KK-6).*

4.1.3.5. Cenazenin Duyurulması

Ölüm haberi ilk olarak ölü evinden yükselen feryadlar üzerine duyulur. Ağlama seslerini duyan komşular ölü evine koşarak yardımda bulunur. Eskiden kasaba ve köylerde haber için tellallar çıkarıldığı gibi, özel habercilerin kullanıldığı da görülüyordu. Giderek bu tür haberleşmenin, özellikle tellal çıkartmanın azaldığını söyleyebiliriz (Örnek: 1971: 41). Cenazenin duyurulması eski dönemlerde tellallar tarafından gerçekleştiriliyordu. Tellal olmadığı zamanlardan köyden köye bağırlıyor ya da diğer köylere haber vermesi amacıyla kişiler gönderiliyordu. Bugün ise cenaze sela verilerek duyurulmaktadır. İlçenin herhangi bir köyünde cenaze olduğunda diğer köylerin tümünde sela okunur. Ayrıca ilçe belediyesinin hoparlöründen duyuru yapılır.

4.1.3.6. Ölü Yıkama, Kefenleme ve Defin İşlemleri

Erkeklerin cenazesi imamlar tarafından yıkanılır. Kadınların cenazesi kadınlar tarafından yıkanılır. Eğer mevta ölmeden önce kendisini yıkaması için birisine nasihat etmişse cenazeyi o kişi yıkar. Köylerde imamların dışında cenaze yıkama işlemini gerçekleştiren uzmanlaşmış kişilerde bulunur. Cenaze yıkama işlemi sırasında mevtanın yakınlarından birkaç kişi de orada bulunur. Cenaze yıkanırken suyun son derece temiz olmasına dikkat edilir. Cenaze yıkama işlemi geçmişte ölen kişinin evinde yapılırken bugün camilerin uygun bölümlerinde yapılmaktadır.

Ölü yıkamak için kullanılan gerekli araç-gereçler şunlardır: Sabun, gülsuyu, kazan, saplı, maşraba, kulplu tas, kova, sabun köpürtme leğeni, kepçe, ibrik, teneşir tahtası 12 1113, ölü lifi (kendirden ya da yapağı yünden), kese, peşkir (havlu), eldiven (lastikten ya da patiskadan), peştamal (önlük), kuruluk, terlik, takunya, tülbent, yazma, sıtır (Örnek, 1971 : 52). Cenaze yıkanır ve mevta kişiye abdest aldırılır. Sonrasında mevta kişi kefenlenerek tabuta koyulur. Kefen kadınlar ve erkekler için farklı yapıdadır. Kefenler yaşlı ölen insanlar tarafından alınıp sandıklarda saklanılır. Ölü kefenlenerek tabuta koyulur. Tabut evin bir köşesine koyulur. Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığı ya da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Tabutun ortalama ölçüleri şöyledir: Uzunluk 2-2.25, en 50-75 cm derinlik 40-50 cm. dir (Örnek, 1971: 55). Tabutun üzerine hacdan getirilmiş bir seccade koyulur. Eğer ölü evinde yoksa komşulardan alınır.

Cenaze sabahı mevtanın mezarının yapılması için köyde bu işleri yapan kişilere haber verilir. Cenaze defnedilene kadar mezarı hazırlamaları istenilir. Karşılığında ücretleri verilir Mezar yeri seçilirken ölünün ölmeden önce vasiyet ettiği yer olmasına dikkat edilir. Çarşıbaşı ilçesinde yaşlı insanların ölmeden önce kendine mezarlık seçmesi ve seçtiği mezar yerinin etrafını çam ve çınar gibi ağaçlar dikmesi çok yaygın bir uygulamadır. Cenaze sabahı hoca ölünün evine gelerek tabutun başında dua yapar. Duadan sonra mevtanın tabutu evden erkekler tarafından çıkarılır. Caminin yanına getirilip musalla taşının üzerine koyulur. Çarşıbaşı ilçesinde cenaze namazı genellikle öğle vakti kılınır. Eğer cenaze yakınları yurtdışından veya uzaktan geliyorsa cenaze namazı ikinci vaktinde kılınır. Cenaze namazı genellikle camilerde kılınırken bazen de mevtanın evine yakın bölgelerde kılınabilir. Cenaze namazı sırasında cenazeye katılan ahalden helallik istenir. Eğer hakkını helal etmeyen kişiler varsa cenaze sahipleri tarafından ikna edilir. Cenaze namazı kılındıktan sonra ölünün tabutu gömülmesi için mezarlığa götürülür. Çarşıbaşı ilçesinde mezarlık sistemi farklılık göstermektedir. Hemen hemen her köyde camilerin yakınlarında köy mezarlıkları bulunmaktadır. Mezarlıkların kadim Türk kültüründe olduğu köylerin de olduğu da görülür. Bunun yanında ailelere özel mezarlıklarda bulunmaktadır. Bazen ailelerin kendi içersinde bile mezarlıklar farklı yerlerde bulunmaktadır. Ölü mezarlığa koyulurken bazı köylerde tabutla koyulurken bazı köylerde tabutla koyulmaz. Ölü mezarlığa koyulduktan sonra üstüne toprak atıp kapatılır. Sonra mezarlıkta Kuran okunup dua yapılır. Sonrasında herkes mezarlıktan uzaklaşır. Mezar toprağının üstüne uzun bir çubuk bırakılır. Bunun amacı mezarın yeni olduğu için yağmur ve kötü hava şartlarında batmasını engellemektir.

4.1.3.7. Definden Sonra Gerçekleştirilen İşlemler

4.1.3.8. Dalkun / Telkin

Cenazenin sonunda herkes mezarlıktan uzaklaşır. Mezarın başında sadece hoca bırakılır. Duadan sonra imam mezarın baş tarafına oturarak, ölenin sorgucu meleklerle vereceği cevapları kolaylaştırmak amacıyla ona bir takım sözler söyler; buna telkin ya da halk deyimiyle “tövbe talkın” denilir (Örnek, 1971: 59). Çarşıbaşı yöresinde bu işleme "Dalkun verme" adı verilir. Dalkun, Telkin şöyle gerçekleştirilir: Cenaze bittikten sonra millet yavaş yavaş mezardan ayrılır. Hoca ölünün mezarının başına geçer. Elini açıp içinden dua okur. Bu sırada ölünün mezarda olduğunu anladığına inanılır. Ölüye sorgu meleklerinin soracağı sorular hatırlatılır. Ölüye cevaplar hatırlatılır (KK-21).

4.1.3.9. Devir/ Iskat

İslam inancında ölen bir kişinin yaşarken kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakir fukaraya para verilmektedir. Bu işleme de “ıskat” adı verilmektedir (Artun 2014: 233). Çarşıbaşı yöresinde ıskat devir olarak bilinmektedir. Sedat Veyis Örnek'in anlattığına göre devir işlemi şöyle gerçekleştirilir: Ölenin yaşından erkekse on iki, kadınsa dokuz yılı indirilerek hesaplanan para bir çıkın içinde ölenin kılamadığı namaz ve oruçlara karşı- halka halinde hazır bulunan yoksullardan birine ölenin mirasçılarında ya da vekillerinden biri eliyle verilir. Yoksul kimse parayı aldıktan sonra “aldım;, kabul ettim” diyerek geri verir. Bu işlem ölenin oruç borcu bitinceye kadar sürdürülür. Ardından aynı işlem ölenin namaz borcu ve söz verip de yerine getiremediği yeminler için de para verilen yoksullar değiştirilerek yapılır (Örnek, 1971: 138). Devir işlemi yakın dönemlere kadar Çarşıbaşı ilçesinde yaygın olarak gerçekleştiriliyordu. Ancak bugün cenazelerde devir uygulamaması yapılmamaktadır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ve imamlar halka yapılmaması yönünde bilgiler verilmiştir.

4.1.3.10. Ölünün Eşyalarıyla İlgili Gerçekleştirilen Uygulamalar

Ölenin geride bıraktığı eşyasıyla ilgili işlemlerin oluşmasında başlıca iki temel neden vardır: ölenin geri geleceği korkusu, ölünün anısını yaşatma isteği, ölenin geride kalan çok kişisel eşya içerisinde özellikle giysilerinin ve ayakkabılarının başkalarına verilerek en kısa zamanda evden uzaklaştırılması ya da birincilerin yıkanarak “ölümün bulaştırdığı öldürücü etki” den arıtılması, hatta çok seyrek de olsa- yakılarak bu etkinin hepten yok edilmesi dikkati çekmektedir (Örnek, 1971: 75). Ölünün eşyaları: Trabzon'da, diğer birçok yerde olduğu gibi, ölen kişinin eşyalarının bazıları yoksul kişilere, ölene Kur'an okumaları ve dua etmeleri şartıyla dağıtılırken, bir kısmı da hatıra olarak saklanır (Çelik, 1999: 449). Çarşıbaşı'nda ölen kişinin giydiği kıyafetlerin büyük çoğunluğu yakılır. Değerli bir kıyafeti varsa o kıyafetler ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölünün evinde bulunan değerli eşyalar vasiyet ettiği aile üyelerine dağıtılır.

4.1.3.11. Cenaze Evinde Gerçekleştirilen Uygulamalar

Cenazenin defnedilmesinde sonra aile üyeleri cenaze evine gelir. Cenaze evine gelen akrabaların kalacak yerleri yoksa komşular sahip çıkarak evlerine götürür. Cenaze evinde cenazeden sonra üç gün yemek pişirilmez. Cenaze evine üç gün üç gece komşular tarafından yemek getirilir. Akrabaların kalabalık olması halinde eve sığılamayacağından komşuların evinde de yenilir.

Defin töreniyle ve ölümler kültiyle bağlı en eski ve iptidai törenlerden biri "ölü aş" denilen törendir. Bugün medeniyetin yüksek derecesine ulaşmış olan kavimlerin hepsinde gördüğümüz ölümleri anma törenleri iptidai devirlerde ölümlere aş verme töreninin tekamül etmiş şekliinden başka bir şey değildir (İnan, 2015: 189). Cenazeden sonra ilk üç sabah ölünün mezarı başında Kuran-ı Kerim okunur. Ölünün evinde üç akşam Kuran-ı Kerim okunur. Üç gün boyunca komşular, akrabalar cenaze evinde bulunur. Geçmiş dönemlerde ölünün Kuran'ın okunması evde gerçekleştirilirken bugün genelde camilerde yapılmaktadır. Camilerdeki Kuran-ı Kerim okunmasına erkekler ve kadınlar katılır. Bazen de erkekler camiye gider kadınlar ölünün evinde Kur'an okur.

En büyük aş töreni ölümün yıl dönümü münasebetiyle yapılır. Bütün akraba ve dostlar toplanıp mezara gelir, mezar üzerine yemek, içkiler kor, kendileri de yiyip içerler (İnan, 2015: 190). Ölünün evinde 3 gece ışık yakılır. Işıklar söndürülmez. Ölünün odası yıkanılıp temizlenilir. Ölü evine yakın bulunan yerlerde yas boyunca düğün yapılmaz. Yüksek sesle müzik dinlenilmez. Ölünün birinci dereceden yakınları yalnız bırakılmaz. Komşular üç gün üç gece ölü evinde bekler. Ölünün geride bıraktıklarının durumu kötüyse köylüler tarafından para toplanıp ölünün yakınlarına yardım edilir.

4.1.3.12. Belirli Günler ve Mezar Ziyaretleri

Anadolu'da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün "kırkinci", "elli ikinci" günleriyle "yılı" gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber, "üçüncü" ve "yedinci" günlerde de ölü belli bir biçimde anılmaktadır (Örnek, 1971: 78). Çarşıbaşı yöresinde ölünün 40. ve 52. gecelerinde ölü için Kuran- Kerim ve Mevlit okutulup ikramlarda bulunulur. Mevlit eski dönemlerde evde okutulurken bugün genellikle camilerde okutulmaktadır. Ölünün 40. gecesinde mevlit okutulup mevlide gelen kişilere ikramlarda bulunulur. Eğer ölünün 40. gecesi mevlit okutulmadıysa bu sefer 52. gecesi okutulur. Mevlit okutma sadece ölünün 40. ve 52. gecesiyle sınırlı kalmamaktadır. Ölünün yıl dönümlerinde de mevlit okutulur. Ramazan gecelerinde ölen kişi adına mevlit okutulur. Bu yıllarca devam ettirilebilir. Ölünün cenazesinin ardından mezarı uzun süre ziyaret edilir. Bu ziyaretler yıl içindeki dini günlerde devam ettirilir.

Çarşıbaşı ilçesi içerisinde Mezarlıkların süslenmesinde birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bazı köylerde mezarlıkların üzeri sade bir görünümdeyken bazı köylerde ise çiçeklerle süslenmektedir. Mezarlıkların etrafına ağaç dikme geleneği yaygındır. Bu ağaçlar çam, kayın, gürgen, servi gibi ağaçlardır. Çarşıbaşı ilçesi Taşlıtepe köyünde bulunan ziyaret tepesi ve mezarlıklar Türk mezarlık kültürünü aktarması bakımından önemlidir.

4.2. Askerlik

Tarih boyunca her zaman güçlü askerî bir sistemi oluşturmuştur, askerliği aslî bir görev olarak telakki etmiş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millet olan Türkler, asker millet olarak bilinir. Askerlik yaşı gelip çatmış bir delikanlıyı vatanî görevine güle oynaya uğurlamak Türklerin töresindedir. Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konulmamak anlamına gelir. Halk arasında askere gitmeyene kız verilmez, askere gitmemiş olan genç kendini ispatlamış sayılmaz (Önal, 2004: 137).

Çarşıbaşı ilçesinde askere gidecek gençler için asker şenliği yapılır. Asker şenliği askere gidecek tek bir kişi için yapılabileceği gibi toplu bir şekilde de yapılabilir. Asker şenliği yapmayan gençler ise camide mevlid okuturlar. 1980'li yıllardan önce asker şenlikleri askerin kapısında yapılmaktaydı. Bugün ise asker şenlikleri genellikle açık alanlar olmak üzere uygun mekanlarda yapılmaktadır.

Askere gidecek kişinin askere gideceği tarih belli olduktan sonra asker şenliği yapmak için bir tarih belirlenir. Asker gecesinin tarihi belirlenirken çevre köylerden askere gideceklerin gecesiyse aynı tarihte olmamasına dikkat edilir. Asker şenlikleri köyler arasında sırayla yapılır. Asker eğlencesi öncesi askere gidecek kişiler ilçede bulunan dükkan, lokanta, kahve, tuhafiye, berber ve marketlerden asker gecesi yapacak oldukları çekiliş için hediye isterler. Toplanan hediyeler asker gecesi çekilişle kazanan kişilere verilir. Asker eğlencesi günü ilçede asker eğlencesi için anons yapılır. Asker eğlencesinin yapılacağı günün sabahında askerler erkenden kalkarlar. Tıraş olup takım elbise giyerler. Asker eğlencesi yapacakları mekanı süslerler. Askerler ilçe merkezinde araçlara binip konvoy yaparlar. İlçe merkezinden başlayan konvoy asker şenliğinin yapıldığı yerde biter. Askerler gelmeden eğlence başlar. Eğlencede kemençe, davul, org gibi enstrümanlar kullanılır. Horon, kolbastı, oyun havaları şenlik esnasında oynanılır. Askerler şenlik alanına geldiğinde arabalardan inip oyuna girerler. Askerlerin koluna kırmızı kurdele takılır. Askerlerin çekiliş için aldıkları çikolatalar parayla satılır. Sonra orta yapılır. Orta sırasında şenliğe gelen kişiler askerlere para takarlar. Orta merasiminin sonunda çekiliş yapılır. Çekilişle toplanan hediyeler kazananlara verilir. Çekilişin sonunda büyük hediye için açık artırma yapılır. Açık artırmada kazanılan para askerlere verilir. Sonra asker eğlencesine gece yarısına kadar devam edilir. Kemençeci asker anasına ağlatacak türküler okur. Şenlik alanında havai fişek atılır. Askerler

toplanaarak hep birlikte silah atarlar. Askere gidecek gençler askere gidecekleri gün öncesinde tüm köylüleri, eş, dost ve akrabalarını ziyaret ederek helallik isterler. Köylüler gençlerin cebine harçlık koyarlar. Askerler ayrıca mezarlıkları da ziyaret edip ölmüşlerinden helallik isterler. Askere gidecek olan gencin kişinin evindeki son akşamında bir şenlik daha tertip edilir. Ancak bu şenlik asker şenliği gibi eğlenceli değil. Daha çok hüznün etrafında şekillenen bir gecedir. Bu gece askerin annesi ve akrabaları askerin eline kına yakılır. Askerin evinde komşular ve köylüler toplanır. Askerliğini yapmış kişiler askere askerlikle ilgili bilgiler verir. Askerlik anıları anlatılır. Askerin son gecesini uzun sürmez. Askerin uykusunu alması için misafirler erkenden kalkar. Sabah olunca asker bir arabaya bindirilerek otobüse bineceği yere konvoyla götürülür. Asker ailesiyle vedalaşır otobüse biner. Askere giden gençlerin arkasından türkü yakılır. Çarşıbaşı yöresinden derlenen bir türkü örneği şöyledir:

Asker ettiler seni

Uşğum uzaklara

Kendini kollayasın

Düşmeyesin tuzaklara

Sevdan seni bekleyi

Bi yerlere gitmeyi

Asker yarının gözi

Oğlum seni bekleyi

Çıkarım kıranlara

Yollarini gözlerim

İçim yanar bilmezsin

Yavrum seni özlerim (KK-6).

4.3. Kutlama Törenleri

4.3.1. Bayramlar

4.3.1.1. Ramazan Ayı

Çarşıbaşı ilçesinde ramazan gelmeden önce tüm yurttaki olduğu gibi birtakım hazırlıklar yapılır. Ramazan için çarşıdan, pazardan alışveriş yapılarak ihtiyaçlar görülür. Kıtık yıllarının yaşandığı eski dönemlerde alım gücü az olduğundan çarşıdan, pazardan alışveriş yapmak çok zordu. Köylüler evlerinde genellikle mısır ekmeği tüketiyordu. Ramazan ayı için çocukları sevindirmek amacıyla çarşıdan buğday ekmeği ve pide alınıyordu. *Eskiden bişe yoğudi. Annelerimiz, babalarımız çarşıya iner boğda ekmeği alı gelirdiler. Hep misir ekmoğuna alıştuğumuz için boğda ekmeği bize çok tatlı gelirdi. Bi da pide alır gelirdiler. O zaman yapılan pideler büyüdü. Şimdiki gibin değil. Ne yenirdiler. Şimdi tam tersine döndü. Misir ekmeği yapan yok* (KK-20). Ramazan için hazırlanan en yaygın yiyeceklerden biri yufkadır. Ramazan başlamadan önce kadınlar bir araya toplanarak yufka açarlar. Bunun yanında makarna keserler. *Ramazan gelmeden yufkayı açacaksın. Kadınlarla toplanıp yufka açaruk. Makarna keseruk. Yufkayı yaparken uşaklar yanımızda durur. Yufkanın içine yağ koyup uşaklara verurduk. Uşaklar çok sevinidiler. Ramazanda geceleri yufka tavası yaparuk. Kolay oluy. Uğraştırmay seni* (KK-27).

Ramazan ayı gelince ortaluk bereket dolardı. Çarşıdan bişe alınmazdı ama gene bereket olurdu. Sen oruca niyet edince Allah kolaylık verirdi. İftara buranın geleneksel yemeklerinden hazırlarduk. Oyle çoğu millet dışardan bişe almazdı. Hangi mevsime denk gelirse ramaza ona göre meyve ve sebzeler olurdu. Eskiden öyle imsak mimsak yoğudi. Güneşin batmasına göre iftari açarduk. Cameye uzak yerdekiler cameden gelen ezan sesini duymazdı. İlçe merkezinde top atıldı. Hatta Çarşıbaşı'nın Küçükköy'ünde Top Kıranı vardır. Orada top atılırdı. Akşam vakti uşakları kapılara dikediler. Ezan ve top sesini duyduktan sonra uşaklar gelir haber verirdi. Toplanıp iftar açarduk. İftarlar kalabaluk oludü. Eskiden iftara birbirine gitmek çoğudü. Her akşam bi eve iftara gidilirdi. İftardan sora camelere Teravîh namazını kılmaya giderdik. Teravîh namazına giderken elimize bir küreğe kül koyup giderdik. Soruları şişeli lamba çıkınca onunlan giderdik. O zaman köylerde yolda yoğudü. Kaştan kapandan camelere Teravîh namazına giderdik. Teravîh namazını kılıp eve dönerdik. Zaten eve gelene kadar sahur yaklaşırdı. Az kesturuduk. Kurmalı saatler varidü. Olari kurarduk. O saat geldi mi bizi kaldıridiler. Sahurda genellikle iftar için yaptuğün yemekleri yerdin. Oyle şimdi ki gibi sahura özel yemek nereden bulacasın ? Sahurun nasıl bittuğuni bile anlamak zoridü. Beyaz tel kara tel ayırtedildi mi yeme işi biterdi (KK-6). Ramazan ayında ölümler için camilerde mevlit okutulur. Bu gelenek bugün yaygın olarak sürdürülmektedir. Hemen hemen her akşam camide ölen bir kişi için mevlit okutulur.

4.3.1.2. Arefe Günü

Arefe günü ramazan ayının son günüdür. Arefe günü mezarlıklar temizlenilir. Mezarlık temizlenirken mezarın üzerindeki toprağın alınmamasına dikkat edilir. Mezarlara mevsimine göre çiçekler koyulur. Mezarda Kuran okunur. Arefe günü köydeki mezarlıklar ziyaret edilir.

4.3.1.3. Ramazan Bayramı

Ramazan bayramı gelmeden önce etrafı bir coşku sarar. İnsanlar ramazan bayramı için hazırlıklar yapar. Evlerde pasta, börek ve baklava hazırlanır. Cumartesi günü Çarşıbaşı pazarından alışveriş yapılır. Çocuklara vermek amacıyla çarşıdan şeker ve çikolata alınır. Çarşıdan ramazan bayramı için yeni elbiseler alınır. Eski dönemlerde ramazan için terzilere elbise diktirilirmiş. Ramazan bayramının ilk gününde sabahın erken saatinde kalkılıp bayram namazı için camiye gidilir. Bayram namazı kılınır. Bayram namazı kılındıktan sonra camiden ilk çıkan kişi sırayı başlatır. Camiden çıkanlar bu kişiyle bayramlaştıktan sonra yanına doğru dizilir. Baştan sona doğru herkes birbiriyle bayramlaşır. Bayramlaşma merasimi bittikten sonra köyün gençleri silah atışına başlar. Her köyün camisinin önünden silah sesleri gelir. Silah atışları birbiriyle yarışır. Yaşlılara silah attırılır. Çarşıbaşı ilçesinin çoğu köyünde camilerin hemen yanında veya camilere yakın yerlerde köy mezarlıkları bulunmaktadır. Namaz çıkışında bu mezarlarda topluca dua yapılır. Sonra evlere gidilerek ailelerle bayramlaşılır. Hastalara, büyüklere gidilir. Mahallenin çocukları ev ev dolaşarak bayram kutlarlar. Çocuklara gittikleri yerlerde şeker ve para verilir.

4.3.1.4. Muharrem Ayı

Çarşıbaşı ilçesi Taşlıtepe köyünde muharrem ayında oruç tutulur. Akçaabat'ın Eskiköy ve Karpınar köyleri ile aynı vadiye bulunan Taşlıtepe köyünde hem muharrem orucu hem ramazan orucu tutulur. 82 yaşındaki Taşlıtepe köyünden Zeynel Yavuz Muharrem ayı ile ilgili şunları anlatmaktadır: *Bizim bu Taşlıtepe köyünde hem ramazan orucu tutuluyse hem muharrem orucu tutuluyse. Cenab-ı Allah dört ay belirledi. Bu aylar içerisinde muharrem ayında büyük olaylar olmuştur. Hz. Musa'nın firavundan kurtuluşu muharrem ayındadır. Hz. Adem cennete muharrem ayında koyulmuştur. İsa Aleyhisselamı Cenab-ı Allah muharrem ayında aldı arş-ı alaya. Hz. Yunus'u balık yuttu kurtuluşu yine muharrem ayında olmuştur. Eyüp Aleyhisselamı kurt yedikten sonra muharrem ayında canlandı. Muharrem ayı böyle bir kutsal aydır. Muharrem ayında bir gün oruca otuz gün sevap verilir. Muharrem ayında otuz gün oruç tutarsan çok fazileti vardır. Burda kimisi muharrem orucunu başında ortasında ve sonunda tutar (KK-72).*

4.3.1.5. Aşure Günü

Muharrem ayının onuncu gününde Çarşıbaşı'nın Taşlıtepe köyünde Aşure yapılıp dağıtılır. Aşure yapılırken içinde 12 çeşit malzeme olmasına dikkat edilir. Aşure günü keşkek pişirilir. *Aşure gününde hem aşure hem keşkek pişirülür.*

4.3.1.6. Kurban Bayramı

Kurban bayramı gelmeden en az 2 ay önce kurbanla girecek olan kişiler kurbanlıklarını belirler. Çarşıbaşı yöresinde geçmişte olduğu bugünde kurbanlar ortak kesilmektedir. Kurban edilecek hayvanlar daha önceden besiyeye alınır. Kurbanla girecek hayvanın tespit edilmesini yörede "Kıymetçi" adıyla bilinen kişilere başvurulur. Kıymetçiler gelip hayvanın kurbanla verilip verilemeyeceğini tespit eder. Kurbanla yaklaşan aylar içerisinde ara sıra gelip değeri kıymet eder. Kurban bayramına son iki üç gün kalarak tekrar gelip hayvan kıymet edilir. Bu kıymete göre kurbanlığa bir fiyat verilir. Çarşıbaşı köylerinde kurbanlık hayvanlar genellikle şahısların kendi hayvanlarıdır. Kurban bayramının sabahında bayram namazına gitmek için hazırlanılır. Namaza gidecek erkekler gusül abdesti alır. Bayram namazı kılındıktan sonra kapıda bayramlaşma merasimi gerçekleştirilir. Köyün gençleri caminin yanına toplanıp silah atışları gerçekleştirir. Mezarlıklar ziyaret edilip Kuran- ı Kerim okunur. Eş, dost, akrabalar ve büyükler ziyaret edilir. Kurban kesecek olan kişiler bayramdan gelmeden önce kasaplarını belirler. Bayramın 1. veya 2.günü kurban kesimi gerçekleştirilir. Çarşıbaşı yöresinde bir ineğe genellikle beş, altı veya yedi kişi bir kurbanla girer. Kurban edilecek hayvan bayram sabahı sahibi tarafından az yedirilir. Buradaki amaç hayvanın rahatsızlık duymamasıdır. Fakat yaygın inanişaya göre kurban edilecek hayvana kurbanlık olacağı beyan olur. Kasap ahıra giderek kurbanlığı ahırdan çıkarır. Bu sırada inanişaya göre diğer hayvanlar ağlarmış. İnek kurbanın kesim yapılacağı yere getirilir. Kurbanlık yere yatırılır. Kurbanla giren ortakların ismi tek tek sayılarak ineğin ağzına tuz verilir. İnek kibleye dönük şekilde yattırılır. Bu sırada kurban duası okunur. Tekbirler getirilerek kurban kesilir. Kurbanla giren kişi sayısına göre etler ayrı ayrı koyulur. Kağıtlara kişilerin ismi yazılıp etlerin üzerine atılır. Böylece kurban eti eşit şekilde ortaklara dağıtılır. Kurbanla giren kişiler kurban kesildikten hemen sonra Kurban namazı kılarlar. Kurban kesildikten sonra pay sahipleri kurban kesemeyen ailelere kurban etinden dağıtır. Kurban kesimi sonrası evlerde et kavurması yapılır. Gelen misafirlere ziyafet verilir.

4.4. Oyun Folkloru

Oyun, özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile "alışılmış hayattan "başka türlü olmak" bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir (Huizinga, 2015: 50). Huizinga oyunun kültürden daha eski olduğunu belirtir. Hayvanların birbiri arasında yaptıkları oyunlardan bahsederek insanların oyun kavramına yeni bir özellik katmadığını ortaya koyar.

Oyun herkes tarafından gözlenebilir bir olgu olarak, aynı anda hem hayvanlar alemini , hem de insanlar alemini kapsamaktadır. Bunun sonucu olarak hiçbir rasyonel ilişki üzerinde temellendirilemez: çünkü akla dayandırılması onu insanlar alemiyle sınırlandıracaktır. Oyunun

varlığı hiçbir uygarlık basamağına, evreni kavrayışın hiçbir biçimine bağlı değildir. Her düşünen varlık, dili oyunu tanımlayacak genel terime sahip olmasa bile, bu oyun ve oynama gerçeğini bizatihi bağımsız bir şey olarak tasarlayabilir (Huizinga, 2015: 19). Oyunu kültürün içinde, bizzat kültürden önce var olan, kültüre eşlik eden ve bu kültüre başlangıcından içinde yaşadığımız döneme kadar damgasını vuran, verili bizatihilik olarak buluruz. Oyunun mevcudiyetiyle her yerde, "gündelik" hayattan farklılaşan belirlenmiş bir eylem niteliği olarak karşılarız (Huizinga, 2015:21). Oyun sözcüğünün çeşitli anlamları düşünüldüğünde, bunların hemen pek çoğunun şamanın büyüsel törenindeki çeşitli öğelerde içerildiği görülür. Şaman bu törende dansediyor, ses ve çalgı ile müziğini yapıyor, yüz kaslarını kullanarak, karnından sesler çıkararak taklit ve gramatik öğelere başvuruyor ve şiir okuyordu. Böylece oyun sözcüğüyle tiyatro, dans, ve türlü seyirlik oyunların kökeni şamanda ve onun eyleminde toplanmış oluyordu (And, 2003: 37). Oyun, çocuğun yemek yemesi, uyuması, okulda ve evde ders saatleri dışında hemen hcmctı bütün yaşamını kapsar; arkadaşı ile itişip kakışması, tek başına bahçenin bir başından bir başına koşması, merdiven trabzanlarından kayması birer oyundur (Boratav, 1994: 233). Yetişkinlerin etkinliği olarak oyun, yalnızca katılanların değil alan, simge, giysi, söylemleriyle oyun mekanı ve zamanı dışına taşan taraftarlığın da incelenmesini gerektirmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe geçişte oyunun dönüşümü, yaratılan gönüllülük ve kurallılık çerçevesinde daha fazla anlam kazanan rekabet, oyunun kişisel ve toplumsal anlamlarını genişletir. Çocuk oyunlarına yetişkinlerin müdahalesi ve yarışmacı etikten modern oyunların araçsalcı niteliği, evcilleştirme ve teknoloji dönemine geçiş, çocuk oyunlarının çocukların kendi üretimi oluşundan uzaklaşması son dönemde üstünde durulan konulardır (Emiroğlu ve Aydın 2003: 655-656).

Pertev Naili Boratav oyun ve çocuk oyunlarını sınıflandırması bu alanda Türkiye'deki ilk ciddi çalışmalardandır.

I. Sadece çocuklara özgü oyunlar.

(A - C) A. Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar.

B. Çocukların söz oyunları.

C. Takım halinde, danslı, türkölü oyunlar, ve basit taklit oyunları.

II. Talih, kumar, fal, niyet oyunları; büyülük ve törelik oyunlar.

(D - G)

D. Talih oyunları.

E. Kumar oyunları.

F. Niyet ve fal oyunları.

G. Törelilik ve büyüklük oyunları.

III. Beceri ve güç oyunları.

(H - L) H. Asıl beceri oyunları.

İ. Ulmalı beceri oyunları.

J. Cimnastikli ve ritmik oyunları.

K. Asıl güç oyunları.

L. Güç ve beceri karmaşıklı oyunları.

IV. Zekâ oyunları.

(M - R) M. Aldatmaca, yutturmaca oyunları.

N. Bellek gücü, düşünme çevikliği, sezinleme oyunları.

O. Saklamaca ve saklambaç oyunları.

P. Çizgili oyunları.

Q. Taşlı oyunları.

R. Başkaca zekâ oyunları. - Bu bölüme giren oyuncaklar.

V. Katışimli oyunları.

(S - T) S. Katışimli oyunları.

T. Oyuncaklar (Boratav, 1994: 236-237).

4.4.1. Çocuk Oyunları

4.4.1.1. Şişe Vurmaca

Şişe vurma oyununda belli bir oyuncu sayısı yoktur. Fakat oynanması için en az iki kişi gereklidir. Oyun için şişeler çevreden toplanılır. Sonra şişeler düz bir noktaya koyulur. Yerden irili

ufaklı taşlar toplanılır. Sonra taşlarla bir atış mesafesi çizilir. Oyuncular bu çizgiden şişeleri vurmaya çalışırlar. En fazla şişe kıran oyunu kazanır.

4.4.1.2. Yerden Yüksek

Bu oyun kız erkek karışık oynanılır. Oyuncu sayısında belli bir sınır yoktur. Oyuna başında sayışma yapılarak ebe seçilir. Ebe seçildikten sonra oyuncular ebenin olduğu yerden daha yüksek bir yere çıkarlar. Ebe ona kadar saymaya başlar. Yüksektekileri sobeleyemez. Belli bir süre geçtikten sonra oyuncular yer değiştirir. O sırada ebe onları sobelemeye çalışır. Sobelediği kişi ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder.

4.4.1.3. Tabancacılık

Tabancacılık oyunu köylerde ve mahallelerde çocukların çalı, odun, tahta parçası gibi tabancaya benzetilen nesnelere oynadığı bir oyundur. Bu oyunda kişi sayısının önemi yoktur. Ancak bu gruplar halinde oynanılır. Gruplar beşer, altışar kişi olur. Gruplar iki ayrı bölgeye dağılırlar. Tepelerin , ormanların, çalılıkların arasına girerek birbirleriyle çatışırlar. Oyun esnasında oyuncuların belden aşağısı karşı grubun oyuncusunun ateş attığı sırada görülürse o kişi vurulmuş sayılır. Oyun bu şekilde devam eder. Gruplar arasında savaşacak oyuncu kalmadığında oyuncusu olan grup kazanır. Grup kazandıktan sonra grup arasında tabancacılık oynanılır. Tek kişi kalana kadar çatışırlar. Vurulmayan oyuncu oyunu kazanır (KK-22).

4.4.1.4. Sırık Oyunu (Cirit oyunu)

Cirit oyununun Türk kültür tarihindeki en eski oyunlardan birisidir. Cirit oyununa Çarşıbaşı yöresinde sırık oyunu adı verilir. Sırık oyunu 70-80 cm çubuklarla oynanılır. Oyun en az iki kişiyle oynanılır. İki kişi öncelikle kendilerine bir atış noktası oluşturur. Sonra atış noktasında sırıklar fırlatılır. En uzak noktaya atan kazanır. Oyuncular belli bir sayı belirler. Belirledikleri sayıya ulaşana kadar sırık atışı yaparlar.

4.4.1.5. Hindistan Oyunu

Hindistan cevizi oyunu, Hindistan cevizine benzeyen, Çarşıbaşı yöresi ve çevresinde Hindistan cevizi adıyla bilinen bitkiden adını alır. Hindistan cevizi ağacı etrafa çok yayılan bir ağaçtır. Hindistan cevizi etrafına birçok fidan bırakır. Yörede arsız ağaç olarak bilinir. Hindistan cevizinin dalları kolay kırıldığından çocuklar bu oyunu rahat oynarlar. Oyun için ilk olarak Hindistan ağacının dalları kırılır. Sonra Hindistan ağacının uçları kılıca benzer şekilde soyulur.

Oyun iki kişi oynanılır. Oyuncular Hindistan çubuklarıyla birbiriyle kılıç dövüşü yapar gibi savaşır. Çubuğu kırılan oyunu kaybeder. Çubuğu kırılmayan oyunu kazanır.

4.4.1.6. Bisküvi Yeme Oyunu

Bisküvi yeme oyunu okullarda oynanılan bir oyundur. Genellikle 23 Nisan, 19 Mayıs gibi milli bayramlarda ve yıl sonu etkinliklerinde oynanılır. Bu oyunda bir masaya bisküviler dizilir. 5 oyuncu belirlenir. Oyuncular bisküvilere eşit mesafede masaya oturur. Bir süre belirlenir. Bu süre içerisinde en fazla bisküvi yiyen oyunu kazanır.

4.4.1.7. Simit Oyunu

Oyunun oynanması için ilk önce bir yuvarlak çizilir. Buna "emen" adı verilir. Ebe olan kişi bu yuvarlağın içinde durur. Ebe olan kişi diğerlerinin peşinden koşar. Ama emenden çıkarken "simiiiiit" diye bağırılmaya başlar. Nefesini kesene kadar "simiiiiit" diye bağırır. Eğer nefesini kesmeden o anda başka birini ebelerse o kişi ebe olur. Ebe olan kişiye emene gidene kadar dayak atılır. Oyun bu şekilde devam eder (Keleş, 2015: 138).

4.4.1.8. Kurt Baba Oyunu

Kurt baba oyunu evlerde oynanılır. Belli bir alanda oynanılır. Bir kişi anne olur. Anne olan kişinin farklı renklerde yumurtaları vardır. Bu yumurtalar oyundaki diğer kişilerdir. Oyundaki kişilere tek tek bir yumurta ismi verilir. Kurt baba seçilen kişi gelip kapıyı çalar. Kapı açılmadan seslenir. Kurt babaya ne istediği sorulur. Kurt baba yumurta istediğini söyler. Anne, Kurt babaya hangi renkte istersin diye sorar. Kurt baba bir renk söyler. Eğer o renk orada yoksa başka bir renk söyler. Eğer varsa içeri girer. O sırada söylediği renkteki yumurtaya sahip olan kişi kaçmaya başlar. Kaçarken Kurt Baba yumurtayı yakalarsa onu yemiş olur. Böylece o yumurta elenir. Oyun Kurt Babanın tüm yumurtaları yemesi ile sonuçlanır (Keleş, 2015: 138). Kurt Baba oyunun adlandırılmasının arka planında Kurt ile ilgili efsanelerin etkisi vardır: *Büyük Hun Devleti ve Uygurların ataları olan Kao-çı çağında Kurt-Ata, daha ziyade erkek bir kurt idi. Oğuz Destamndaki kutsal “Gök yeleli kurt” da erkekti. Kuzey Doğu Sibiry’a’daki iptidaî kavimlerin ataları da erkek bir kurt idi. Bazı Kamçatka efsanelerine göre günün birinde bir kadın ikiz çocuk doğuruyor. Sonradan kadının erkek bir kurtla münasebete gelerek bu çocukları doğurduğu anlaşılıyor. Zamanla bu iki çocuktan Kamçatka halkı türüyor ve bu efsane de böylece bütün halk arasında yayılıyor. Bu sebeple Kamçatka halkı, her sene ekim ayında büyük bir bayram yapar ve bu doğum gününü kutlarmış* (Ögel, 2010: 44-45).

Yörede "Kurt Motifi" ile ilgili pek çok isim bulunmaktadır. Çarşıbaşı Kadıköy'ünde "Kurtoğun Mahallesi" adlı bir yer ismi bulunmaktadır. Bu mahalleyi soyadı Kurt olan aileler oluşturmaktadır. Kaleköy'ünde "Kurtoğun Irmağı" vardır.

4.4.1.9. Cim Oyunu

Cim oyununda ilk olarak tekerlemeyle ebe seçimi gerçekleştirilir:

Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Ben vuruldum Filize

Filiz Akın Evi yakın

Onu seven Cüneyt Arkın

Kın Kın Kın Kına Gecesi

Si Si si simitçi

Ci ci ci çiğ köfte

te te te televizyon

yon yon yon yonca evcimik

mik mik miki fare

re re reklamlar

lar lar karı kocalar

çaktın çıkardın kimi çıkardın

Tekerlemeyle ebe belirlendikten sonra oyunun oynanacağı, ebenin duracağı yer çizilir. Buna emen adı verilir. Ebe emenin içine girer. Ebe olan kişi "cim" diye bağırarak tek ayak üzerinde diğer oyunculara doğru koşar. Oyunculardan birini ebelemeye çalışır. Eğer birini ebelese ebelenen kişi ebe olur. Ebe olan kişi emene gidene kadar diğer oyuncular tarafından dayığa tutulur. Fakat ebe kimseyi ebeleyemezse emene gidene kadar kendisi dayak yer. Oyun bu şekilde devam eder (Keleş, 2015: 139-140).

4.4.1.10. Dokuz Aylık

Dokuz aylık oyunu top ile oynanılan bir oyundur. Dokuz aylık oyununda ilk önce kaleye geçecek oyuncu belirlenir. Kaleye geçecek kişiyi belirleme işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi duvar hizasında topa vurulur. Topu en az mesafeye atan kaleye geçer. İkincisi top saydırarak belirlenir. En az sayıda top saydıran kaleye geçer. Oyuncular topa sadece bir defa dokunmak şartıyla kaleye şut çekerler. Kaleci çekilen şutları eliyle tutabilirse kalede kalmaktan kurtulur. Şutu atan kişi kaleye geçer. Kaleci kaledeyken 9 gol yerse oyun dışı kalır . Buna dokuz aylık denir. Oyun bu şekilde devam eder. Kaleci oyundan çıktıktan sonra kaleciden sonra en fazla gol yiyen oyuncu kaleye girer. Oyun en son iki kişi kalıncaya kadar devam eder. En son iki kişi kalınca iki oyuncu birbirine penaltı atar. Penaltı atışları sonucunda oyunun kazananı belirlenir.

4.4.1.11. İstop

İstop oyunu tekerlemeyle ebe belirlenmesiyle başlar. İstop oyunu kalabalık oynanılır. Topla oynanılan bir oyundur. İstop oyununda topu eline alan kişi topu havaya fırlatır ve oyunculardan birinin ismini söyler. İsmi söylediği kişi topu havada yakalar ve istop der. İstop diye bağırıldığı anda her oyuncunun yerinde sabit kalması gerekir. Herkes sabit durunca ebe bir renk söyler. Oyuncular o rengi bulmaya çalışır. Oyuncular rengi bulmaya çalışır. Rengi bulan kişi kurtulur. Bulamayan kişiyi ebe top ile vurur. Sonra ebe topu yukarı atıp başka birinin ismini söyler. Oyun bu şekilde devam eder.

4.4.1.12. El Kızartmaca

El kızartmaca oyunu iki kişiyle oynanılan bir oyundur. Oyunculardan biri diğer oyuncunun avucuna elini koyar. Ellerini avuç içinden hızlı bir şekilde geri çekerek karşısındaki oyuncuyu şaşırtmaya çalışır. Karşısındaki kişi rakip oyuncunun elini çekmesinden dolayı hep kendi eline vurmaktadır. Bu sırada oyuncunun eli kızarır. Bundan dolayı bu oyuna el kızartmaca adı verilir (KK-22).

4.4.1.13. Taş Mile

Eski dönemlerde köylü çocuklar için bilye almak çok zordu. Bu nedenle bilye alamayan çocuklar küçük taş parçalarından bilye yapılıyordu. Yörede bilyeye mile adı verilmektedir. Taş mile oyunu geçmiş dönemlerde çok yaygın bir oyun olarak oynanırdı. Şekilli ve güzel mile taşları bugün bazı evlerde hala saklanılmaktadır (KK- 21).

4.4.1.14. Kibrit Oyunu

Genellikle elektriğin olmadığı zamanlarda vakit geçirmek için oynanılan bir oyundur.Genellikle kışın oynanılır. Bir masanın ya da yer sofrasının ortasına bir bardak konulur.Masanın veya sofranın iki tarafına birer kişi geçer. Masanın ve sofranın kenarına birer kibrit kutusu koyulur. Oyuncular kibrit kutusuna baş parmağıyla vurur. Yükselip bardağın içine düşerse bir puan alır. Böyle oyun devam eder. Taraflar belli bir sayı belirler. O sayıyı bulan oyunu kazanır. Kışın köylerde elektrik kesintisi olur. Bu kesinti yarım saat veya bir saat içinde çözülür. Elektrik geldiği anda bu oyun sonlandırılır (Keleş, 2015:143).

4.4.1.15. Halat Çekme

Halat çekme oyunu genellikle 23 Nisan, 19 Mayıs gibi milli bayramlarda okullarda oynanılan bir oyundur. Oyun iki grup halinde oynanılır. Oyun için belirlenen bir kişi sayısı yoktur. Gruplarda beşer, altışar,yedişer belki de daha fazla oyuncu olabilir. Oyun için kalın oldukça uzun halat adı verilen ip kullanılır. Geniş bir oyunu alanı belirlenir. Oyun alanına iki grubun sınırı çizilir. Sınırlar çizildikten sonra gruplar tek sıra halinde sıralanırlar. Grupların ilk sırasında bulunan kişiler ipi tutar. Ve gruplar ilk sıraya genellikle iri yarı güçlü kişileri, arka sıralara ise çelimsiz kişileri yerleştirirler. Oyun hakemin düdüğüyle birlikte başlar. İki grup birbirini çekmeye başlar. İki grup birbirini çizgiyi doğru çeker. Çizgiyi geçen grup oyunu kaybeder.

4.4.1.16. Yumurta Yarışı

Yumurta yarışı oyunu 23 Nisan, 19 Mayıs gibi milli bayramlarda okullarda oynanılan bir oyundur. Yumurta yarışı oyununda oyuncu sayısında belli bir sınır yoktur. Yumurta yarışı oyunu iki grup halinde oynanılır. Yumurta oyunu eski dönemlerde köy okullarında çok yaygın olarak oynanıyordu. Köylü çocuklar evden oyun için haşlanmış yumurta getiriyordu. Oyun için bir başlangıç ve bitiş noktası çizilir. Oyuncular ağızlarına bir kaşık alırlar ve kaşıklarına yumurta koyarlar. Hakemin düdüğüyle birlikte yarışa başlarlar. Hedefleri bitiş noktasına gelene kadar yumurtaları düşürmemektir. Yumurtalarla birlikte koşarken herhangi bir elle müdahale yaparlarsa oyun dışı kalırlar. Bitiş noktasına ilk gelen oyuncu oyunu kazanmış olur.

4.4.1.17. Çuval Yarışı

Çuval yarışı oyunu 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi milli bayramlarda okullarda oynanılan bir oyundur. Oyun için fındık çuvalı ve yün çuvalar kullanılmaktadır. Çuval yarışı oyunu en az iki kişiyle oynanabileceği gibi gruplar halinde de oynanabilir. Oyun için başlangıç ve bitiş noktaları çizilir. Bu alan yaklaşık 10- 12 metre civarındadır. Oyuncular hakemin düdüğüyle birlikte oyuna

başlarlar. Çuvallarla atlaya atlaya bitiş noktasına varmaya çalışırlar. Bitiş noktasına ilk ulaşan kişi oyunu kazanmış olur.

4.4.1.18. Kukko, Kuko, Guguk Oyunu

Kuko oyunu gece oynanılan bir oyundur. Oyun ismini Karadeniz sözlü kültüründe hakkında efsaneleri anlatılan Guguk kuşundan alır. Guguk kuşuna "kuko, kukku" adı verilir. Bu oyun on kişiyle oynanılır. İlk önce tekerleme ile bir ebe seçilir. Sonra herkes farklı ağaçlara çıkmaya başlar. Ağaçlara çıkan herkes sesini değiştirerek kuko diye bağırır. Ebe olan kişi bağırın kişilerin seslerinden onları tanımaya çalışır. Sesini tanıdığı zaman o kişi elenir. Diğer kişileri de tek tek tespit eder. Oyun bu şekilde sonuçlanır (Keleş, 2015: 137). Kuko oyununda çocukların taklit etme yetisi güçlenmektedir. Kuko oyununda hayvana benzetme motifi görülmektedir.

4.4.1.19. Hırsız Yakalamaca

Hırsız bulmaca oyunu dört kişiyle oynanılır. Oyun için 4 adet kağıt kullanılır. Kağıtlara hırsız, polis, hakim, kırbaç yazılır. Polis yazan kağıt oyunculardan hangisine giderse o hırsız bulmaya çalışır. Polis hırsız bulmak için tahmin yürüterek diğer üç kişiden birini gösterir. Eğer gösterdiği kişi hırsız çıkarsa hakimin belirlediği bir sayıyla kağıdına kırbaç yazan kişi hırsıza kırbaçla vurur. Eğer yanlış kişiyi tahmin ederse bu sefer kırbacı o yer. Oyun bu şekilde devam eder.

4.4.1.20. Kay Kay

Kay kay oyunu Çarşıbaşı yöresinde yoğun kar yağışı sonrasında oynanılan bir oyundur. Kar yağışı sonrası çocukların dışarıdaki oyun alanlarının kapanmasından dolayı çocuklar kar ile ilgili oyunlar oynamaktadır. Bu oyunlardan biri kay kay oyunudur. Kar yağışı sonucu yerde 1 metreye ulaşan kar örtüsü kaymak için elverişlidir. Karın hafif buzlanması kay kay oyunu için çok verimli olur. Çocuklar hep beraber toplanıp kaymak için müsait olan bir yere giderler. Çocuklar yanlarında naylon, çuval getirirler. Bunların dışında leğen ve iskele getiren çocuklarda vardır. Bir iskeleyle birkaç çocuk kayabilir. Kayılacak yerlerde çocuklar için tehlikeli olacak orman, çalılık, taşlık gibi alanlardan kaçınılır. Gençler hep beraber toplanıp kayarlar. Kay kay yarışını en önde bitiren yarışçı kazanır.

4.4.1.21. Kar Tokarlağı

Kar tokarlağı oyunu kar yağdığı zaman oynanılan bir oyundur. Yoğun kar yağışı sonucu oluşan kar kütesinden küçük küçük toplar yapılır. Sonra bunları kar örtüsünün üstüne doğru itekleyerek büyütülmesi sağlanır. Sonra oyuncular eğimli bir arazinin başına bu büyük kar topunu getirir. Ve yüksek bir tepeden aşağı yuvarlarlar. En uzak mesafeye giden büyük kar topunu atan kişi oyunu kazanır.

4.4.1.22. El Topu

Bu oyun topla oynanılan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce bir hayvan ismi söylenir ve topu yere düşüren ilk başta o hayvanın ilk harfi olur. Daha sonra her topu yere düşürdüğünde bir harf daha eklenir. En sonunda hayvanın ismini tamamlayan oyundan çıkar. O hayvanın sesiyle bağırır. Oyun böyle devam eder ve en son kalan bir kişi oyunu kazanmış olur. Örn:arı olsun İlk başta topu yere düşürdüğünde A olur. Bir sonraki düşürmesinde R olur. Sonraki düşürmesinde I olur ve oyundan çıkarak vız vız diye bağırır (Keleş, 2015: 140).

4.4.1.23. Birdir Bir

Üstünden atlanılacak kişiyi belirlemek için tekerleme söylenir:

"Ali Dayı al baltayı

Çık ormana kes hurmayı

En aşağı ye çorbayı

Çık dama at kavarayı"

Bu oyun şu şekilde oynanılır. Önce seçilen kişi yatar. Sonra üstünden atlayacak kişiler yatan kişiye çarparsa oyun biter. Bu sefer yatan kişiye çarpan kişi yatar. Diğerleri üstünden atlar.Çarpmadan atlayanlar şu tekerlemeleri söylerler."Birdir bir, İkidir iki, Üçüm güç, dört dön de ört, beşim beş.... (Keleş, 2015: 135).

4.4.1.24. Kurmalı

Bu oyun misketle oynanılan bir oyundur. Birden fazla kişi ile oynanılır. Bir misket sayısı belirlenir mesela iki herkes kendi misketlerinden iki tane yere yarım metre arayla koyar. Bir tane çizgi çizilir.Bu çizginin ismi de emen olur. Herkes emene misket atar. Emen en yakın olan misketi atan kişi ilk atış hakkına sahip olur. Dizili olan misketlere atış yapar. Eğer misketlerden herhangi birini vurursa o misketi yerden alır vuramayınca kadar oynama hakkı onundur. Vuramadığında sıradaki oyuncu misketlere atar aynı şekilde oyun devam eder. Oyundaki kişilerin birbirlerini vurarak vurduğu kişilerin yer aldığı misketleri ondan alır ve yerdeki misketlerin hepsi toplandığında oyun biter (Keleş, 2015, 141).

4.4.1.25. Zehir Oyunu

Aynı aralıkla dört tane fotik (misket oyunları için açılan minik kuyu) eşilir. Bu dört fotiğin ortasına ana fotik eşilir. Buna zehir adı verilir. Bu oyun misketle oynanır. Oyunu oynayan kişiler sırasıyla ilk başta dört fotiğe girmek zorundadır. Dört fotiğe girdikten sonra ana fotik zehire girer ve zehir olur. Diğer kişiler zehire girmeden bu kişiyi vuramazlar. Yanlışlıkla bile vursalar yine oyun dışı olurlar. Ancak birden fazla kişi zehir olursa bunlar birbirlerini vurana kadar oyun devam eder. Herkesi vurup en sona kalan kişi oyunu kazanır. Ve diğerlerinin misketlerini alır (Keleş, 2015: 141).

4.4.1.26. Aç Kapıyı Bezirgan Başı

Bu oyun grup halinde 8-10 kişi ile oynanır. İki tane kapıcı seçilir. Bunlar kendilerine birer lakap seçerler. Bu lakabı diğer oyuncular bilmez. Karşılıklı geçerek ellerini köprü gibi tutarlar. Bezirgan başı önde olmak üzere kuyruk olurlar. Geçmek için "Aç kapıyı bezirgan başı" derler. "Kapıcılar kapı hakkı ne verirsin diye sorarlar. Bezirgan Başı" arkamdaki yadigar olsun "der. Kapıcıların kolları yukarı kalkar sırayla altından geçerler. Kapıcılar en sona kalan kişiyi kolları arasına alırlar. Oyuncunun kulağına sessizce seçtikleri lakaptan birisini seçmesini isterler. Çocuk kapıcılardan hangisinin adını söylerse onun arkasına geçer. Oyun kuyruktaki oyuncuların hepsi seçilene kadar devam eder. En sonunda ortaya bir çizgi çekilir. İki grup birbirinin bellerinden tutarak karşılıklı çekişirler. Çizgiyi geçen grup oyunu kaybeder. Bu oyun yöremizde "Patirkan başı" adı ile bilinir (Keleş, 2015: 142).

4.4.1.27. Tüm Oyunu

Tüm oyunu taş ile oynanılan bir oyundur. Oyuncuların her birinin üç taşı bulunmaktadır. Ayrıca her oyuncunun taşının rengi farklıdır. Oyunun amacı taşları bir araya getirmektir. Oyuncular taşları bir araya getirmek için rakipleriyle yarışır. Birbirlerine karşı hamle yaparlar. Tüm taşları bir araya getiren oyuncu oyunu kazanır.

4.4.1.28. Kabak Oyunu

Kabak oyunu en az iki kişi ile oynanılır. Birden başlayarak herkese bir numara verilir. Bir kişinin tekerleme söylemesi ile oyun başlar. Tekerleme şu şekilde söylenir: "Tarlaya ekтім biçтім Şu kabak oldu" Örneğin tarlaya ekтім biçтім üç kabak oldu. Üç olan kişi üç kabak olmaz diye cevap verir. Tekerlemeyi söyleyen kişi ya kaç kabak olur der. Sayısı üç olan kişide herhangi bir numarayı söyler. Numarasını söyleyen kişi aynı şekilde cevap verir. Oyun böylece devam eder. Şaşırın ve numarası söylenmediği halde cevap veren kişi oyundan çıkararak soruyu soran kişiden

dayak yer. Ondan sonra diğerleri kendi aralarında devam eder. Bu oyunda tekerlemenin çok hızlı söylenmesi gerekir. Ayrıca cevabın anında hızlı bir şekilde söylenmesi gerekir (Keleş, 2015: 143).

4.4.1.29. Köşe Kapmaca

Köşe kapmaca oyunu ebeyle birlikte 5 kişi oynanılır. Ebe ve oyuncular için beş adet yuvarlak çizilir. Her birine bir kişi geçer. Ortalarındaki yuvarlağa ise ebe geçer. Oyuncular ebenin onları yakalayamayacağı bir hızla sürekli yer değiştirirler. Ebe yer değiştiren oyuncuların yerini kapmaya çalışır. Bu sebeple bu oyuna köşe kapmaca adı verilir. Oyunculardan bir tanesi yerini ebeye kaptırırsa kendisi ebe olur. Ve ortaya geçer. Oyun bu şekilde devam eder.

4.4.1.30. On Üçlü

Bu oyun bir futbol şehri olan Trabzon'da her yerde oynanılan bir oyundur. Futboldan sonra mahalle aralarında çocukların oynadığı en yaygın oyundur. On üçlü oyunu en az 3 kişiyle olmak üzere genelde 6-7 kişiyle oynanılır. Oyunun başında kaleye geçecek kişiyi belirlemek için top sektirilir. Oyunculardan en az top sektiren kişi kaleye geçer. On üçlü oyununun altın kuralı top yere değmeden oyuncular tarafından kaleye gönderilmesidir. Oyunculardan biri top yere düştükten sonra topa vurursa kaleci topu tutarsa topa vuran kişi kaleye geçer. Oyunculardan biri topu dışarı atarsa kaleye geçer. Kaleci kucağında topu tutarsa topa vuran kaleye geçer. Bu oyunda topa vurulan organlarla ilgili puanlandırmalar vardır. Kafayla gol atmak 3, dizle gol atmak 2, omuzla gol atmak 8 puanla puanlandırılır. Çeşitli vuruş şekillerine de puan verilir. Voleyle gol atmak 7, rövoşotayla gol atmak 12 puanla puanlandırılır. Kaledeki kişinin bu puanlandırmalarla 13 puana ulaştığında oyun dışı kalır. Onun yerine kaleye ondan sonra en fazla gol yiyen geçer. Kaleci kaledeyken gol yeme puanı 12 sayısına ulaştığında kalenin dışına çıkarak toplara müdahale etme hakkı vardır. Oyunun sonunda kalan iki kişi kendi arasında penaltıyla yarışır. Penaltılar sonucu oyunun galibi belli olur.

4.4.2. Denizcilikle İlgili Oyunlar

4.4.2.1. Kuma Batırma

Denize giren kişiler güneşlenmek için dışarı çıktığında kuma yatarlar. Kuma yatan kişiler bir kişinin üstüne kumla doldurmaya başlarlar. Her tarafına kum yığarlar. Sadece başı görünecek şekilde bırakırlar. Kuma gömülen kişi kurtulmaya çalışır. Arkadaşları kurtulmasını engellemek için ayakları ile üzerine basarlar. Bir süre sonra kuma batırılan kişiyi bırakıp denize atarlar. Kuma

batırılan kişi kurtulduktan sonra denize atlayıp batıranları yakalamaya çalışır (Keleş, 2015: 144-145).

4.4.2.2. Kule Oyunu

Denizin içinde ilk başta dört kişi omuz omuz yuvarlak bir şekilde dizilirler ve dizlerinin üstüne çömelirler .Onların omuzlarına üç kişi çıkar. O üç kişinin omuzlarına iki kişi çıkar. O iki kişinin de omuzlarına da bir kişi çıkar. Ve en alttakiler ayağa kalkarak kule oluşturulur (Keleş, 2015: 145).

4.4.2.3. Deniz Güreşi

Deniz Güreşi oyunu dört kişiyle oynanılır. İki oyuncu denizin için karşı karşıya geçer. Omuzlarına birer kişi alırlar. Omuzuna binilen kişinin güçlü , kuvvetli olmasına dikkat edilir. Omuzla çıkan kişiler birbirlerini düşürmeye çalışır. Birbirlerine sert müdahalelerde bulunurlar. Bu mücadeleler sonucunda denize düşen kişi oyunu kaybeder (KK-10).

4.4.2.4. Kum Futbolu

Çarşıbaşı sahilinde Kaleköy Plajı, Yoroz Plajı, Hazer Plajı gibi kumun olduğu uygun yerlerde kum futbolu oynanılır. Kum futbolu alanın geniş olmadığından dolayı genellikle tek kale oynanılır . Kum futbolu çift kale de oynanılabilir. Bu durumda kalelerin küçük olmasına dikkat edilir. Çift kale maçta kalelerde kaleci bulundurulmaz. Bir sayı belirlenir o sayıda gol atan takım oyunu kazanır. Belirlenen gol sayısına ulaşan takım oyunu kazanır. Oyunu kazanan takım denize girer. Kaybeden takım bir süre kumlu bırakılır. Oyunu kaybeden takım kazanan takıma içecek ısmarlar.

4.4.2.5. Viya Oyunu

Viya oyunu dalganın çok olduğu zamanlarda oynanılır. Tehlikeli bir oyundur. Bu nedenle usta yüzücüler dışında diğer yüzen kişiler bu oyuna katılmaz. Oyun için yoğun dalgaların olduğu zamanlar seçilir. Dalga boyu iki- üç metre olunca viya yapılır. Dalga geldiği görülünce dalganın altına yatılıp havaya kalkılır. Bu bazen tehlikeli olabilir. Dalga yüzen kişiyi uzak noktalara atabilir. Dalga denizde yüzen oyuncuyu kıyıya atabilir (KK-14).

4.4.2.6. Deniz Dibinden Çakıl Çıkarma

Yüzücü iki veya üç kişiyle oynanılır. Bir hakem seçilir. O kişi denizin dibinden çakıl alarak bir yere fırlatır. Oyuncular çakılın atıldığı yere dalar. Hangisi bulursa oyunu kazanır (KK-14).

4.4.3. Köy Seyirlik Oyunları/ Köy Tiyatrosu

Köy Seyirlik Oyunları, uzun kış gecelerinde düğünlerde, köylüler tarafından düzenlenen eğlencelerde, mevsimlik imece törenlerinde oynanılan oyunlardır. Televizyon, internet, akıllı telefonların olmadığı dönemlerde insanlar eğlenmek amacıyla oyunlar oynuyordu. İmecelerde insanlar hem işlerini yapıyor hem de oyunlarla eğleniyordu.

Seyirlik köylü oyunlarının bazılarının, yılın mevsim değişmelerini belirleyen günlerinde aşağı yukarı hep aynı tarihlerde yapılan törenlere bağlılığı dikkati çeken bir olgudur. Bunları, bir çeşit «resmî»liğini yitirmiş olmakla beraber gelenek olarak hâlâ bayramı sayılan günlerin kutlanması diye adlandırmak yerinde olur (Boratav, 1995: 221).

4.4.3.1. Petek Oyunu

Petek oyunu, Çarşıbaşı yöresinde geçmiş dönemlerde eğlencelerde, imecelerde oynanılan bir oyundu. Bugün artık oynanmamaktadır. Petek oyunu şöyle oynanmaktadır: Petek oyunu üç kişiyle oynanılır. Genellikle oyuncular uzun boylu kişilerden seçilir. Ortada bulunan oyuncu Petek'tir. Petek karakterinin diğer oyuncularından daha uzun olması gerekir. Petek dışındaki diğer iki oyuncunun kıyafetleri normal günlük kıyafettir. Petek karakterinin ise başında kukul,bere,kalpak gibi bir giysi olması gerekir. Petek karakteri burununa parmağı ile vurarak arı sesi çıkarır. Yanındaki kişiler onun başındaki kukulu almaya çalışır. Ama petek kukulu almamaları için onları tokatlar. Diğer iki oyuncu ise peteğin başındaki kukulu almak için uğraşır. Eğer Petek kukulu kaptırırsa petek unvanını kaybeder. Ve dayak yer. Yerine yeni Petek seçilir ve oyun böyle devam eder. Bu oyun uzun kış gecelerinde evlerde ve köy kahvehanelerinde oynanılan bir oyundur (Keleş, 2015: 132). Köy seyirlik oyunlarında hayvanlara benzetme motifleri görülmektedir. Çarşıbaşı yöresinde köy seyirlik oyunlarında Petek (Arı), Ayı, Deve benzetmeleri görülmektedir.

4.4.3.2. Obur Oyunu

Eski dönemlerde köy seyirlik oyunlarını izlemek için köy kahvehanelerine gidiliyordu. Bunun dışında mısır imecelerine gidiliyordu. Oyunları izledikten sonra köylüler evlerine dönerken köyün gençleri tarafından korkutuluyordu. Bu oyunun oynandığı dönemde elektrik olmadığı için kişiler tanınmıyordu. Köyün gençleri yol üzerinde olan bir mezarlığın yanında toplanıyordu. Beyaz bir çarşaf giyiyorlardı. Köylü tam mezarlığın yanına geldiği zaman gençler mezarlıktan yola atlıyordu. Köylüler bunları kıyafetlerinden dolayı efsanesi anlatılan obur zannediyordu. Obur oyuncuları" ob ob" diye bağırarak kişileri evine kadar kovalıyordu. Korkutulan kişi eve gidene

kadar ödü kopuyordu. Bu kişiler eve gittiğinde dili tutulmuş bir şekilde yatıyordu. Ailesi ne olduğunu anlayamıyordu. Yörede bulunan hocalara götürüyordu. Sonra bu oyunu yapanlar gelip durumu açıklıyordu. Bu oyunun insan üzerindeki korkutucu etkileri çok olduğundan zamanla unutulup gitmiştir (Keleş, 132: 133). Obur oyunlarında ölüp- dirilme motifi görülmektedir.

4.4.3.3.Siviş (Kulbaç,Kırbaç)

Sivi oyunu mısır imecelerinde ve köy eğlencelerinde oynanılan bir oyundur. Derleme yaptığımız kişilerin belirttiğine göre mısır imeceleri çok kalabalık olurmuş. İmece için bir gün öncesinden köylüler ve diğer köylüler imeceye çağırılmış. İmeceye diğer köylerden gelen kişiler aslında mısır soymak için değil siviş oyunu ve diğer seyirlik oyunları oynamak ve izlemek için gelmiş. Çok kalabalık olan imecelerde siviş oyunu farklı köylerden oluşan ayrı gruplarla oynanmış. Siviş oyununu çoğunlukla yetişkin kişiler oynamış. Bunun sebebi tecrübeli olmalarıymış. Eğer tecrübesiz bir kişi bu oyunu oynamaya kalkışrsa sabaha kadar dayak yemekten kurtulamazmış. Sivi oyunu mısır soyma işlemi bittikten sonra oynanılır. Sivi oyununa siviş, sivi, zivi, kulbaç gibi isimler verilir. Sivi oyunu serbest ve grup olmak üzere iki şekilde oynanılır. İlk başta ortaya ebe seçilir. Oyun aracı olarak yüzük, para maddeler kullanılır. Bu oyun genellikle 10'nun üzerinde oyuncuyla oynanılır. Ebenin görevi yüzüğü bulmaktır. Oyunu oynamak için kişiler ebenin etrafında yuvarlak oluşturur. Kişiler birbirlerine sıkışık şekilde otururlar. Ve arkalarından ebenin göremeyeceği şekilde hızlı olarak yüzüğü bir kişinin eline verirler. Sürekli yüzük el değiştirir ve en son birisinin elinde kalır. Daha sonra herkes iki elini de avuçları kapalı şekilde öne doğru uzatırlar. Ebenin yüzüğü bulmak için bir hakkı vardır. Oyundakiler ebeyi şaşırtmak için "yüzük bende, haundadı, la haurda" gibi kelimeler söylerler. Ebe biraz dolaştıktan sonra yüzüğü elinde olduğunu hissettiği kişiye ver yüzüğü yüzük sende der. Ve elini açmasını ister. Eğer yüzük o kişide ise dayağı yüzüğü saklayan kişi yer ve ebe olur. Eğer yüzük onda değilse ebe dayak yer. Dayak havluyla vurulur. Buna kulbaç (Kırbaç) denilir.Vurulan kulbaç sayısı o ebenin yüzüğü bulmaya çalıştığı kişi tarafından söylenilir. Ve en az on kulbaç vurulur. Kulbaç vurma avuç içine havluyla sertçe vurmaktır. Ondandır ebe yine yüzüğü bulmaya çalışır. Buluncaya kadar ebe olmaya devam eder. Oyun böylece sürer gider. Derleme yaptığımız kişilerin söylediğine göre siviş oyunu geç saatlere kadar devam edermiş. Oyun siviş oyununu oynayan çoğunluğun isteğiyle sona erer. Eğer bir kişi ister diğerleri istemezse oyun devam eder (Keleş, 2015: 133).

4.4.3.4. Kuduk Oyunu

Kuduk oyunu imecelerde oynanılan bir oyundur. Kuduk oynamak için önce bir kişi seçilir. O ebe olur. Kuduk olacak kişi ebedir. Kuduk olacak kişiye bir çarşaf giydirilir. Kuduk kafasının üstüne odun (şimşir) kaşığı koyar. Böylece kafası kuduk gibi görülür. Sonra çarşafı üstüne alır. Ve ortaya gelir. Kuduğa soru sorulmaya başlanır. Bu sorular şu şekildedir: -Sevdiğin var mı ? Kuduk sevgilim var demek için kafasını sallar. Kuduğun konuşması yasaktır. Bazı kişiler kuduğa karşı

kötü sözler kullanır. Kötü şeyler sorar. Kuduk sinirlenerek kuduğunu sert bir şekilde sallar. Kuduk oyunu mısır imecelerinin azalması ile unutulup gitmiş bir oyundur (Keleş, 2015: 134).

4.4.3.5. Deve Oyunu

Çarşıbaşı yöresinde yaklaşık 50 yıl öncesine kadar oynanılan bir oyundur. Derleme yaptığımız kişiler bize bu oyunun genellikle düğünlerde oynanıldığı söylediler. Deve oyunu için çeşitli malzemeler gereklidir. İskele adı verilen merdivenler bu oyunda kullanılır. İskelenin aralıklarına her bir kişi kafasını sokarak arka arkaya dizilir. Sonra üzerlerine bir örtü atılır. Ön tarafa bir çanta koyulur. Kısacası bir deve şekli yapılır. Sonra deve düğün alanındaki kişilere saldırırmış. Kaynak kişi Ali Usta bu durumu şöyle anlatıyor. "İskelenin altına üç kişi girerdi. Arka arkaya dizildikleri gibi birbirlerilan şakalaşidiler. En arkadaki bağırırdı. Senin deven nasi gider derdi. Öndeki derdi şuriye gider,buriye gider. Sora deve etrafa saldirirdi. Uşaklar korkardi. Bu oyun yüzünden kimi zamanda çok dövüş çıkardi. Sora bu oyun daha oynanmadi. Eskiler buni iyi oynardi. Bizden sonra yasaklandi. Kimse oynamadi" (Keleş, 2015: 134-135). Deve oyununda hayvana benzetme motifi görülmektedir.

4.4.3.6. Kubatis Oyunu

Kubatis oyunu yöremizde "güvercin taklası" adıyla bilinir. Kubatis halk dilinde takla demektir. Kubatis oyunu sekiz kişiyle oynanılır. Dört kişilik iki grup halinde oynanılır. Gruplardan biri uzun eşek oyununda olduğu gibi arka arkaya dizilirler. Diğer gruplar üzerlerinden teker teker atlarlar. Atladıktan sonra bu sefer onlar dizilirler. Yatan grup bu sefer üzerlerinden atlar. Oyun bu şekilde devam eder (Keleş, 2015: 135).

4.4.3.7. Ayı Oynatma

Ayı oynatma mısır imecelerinde oynanılan bir oyundur. Derleme yaptığımız kişilerin anlattıklarına göre bu oyun yaklaşık 50-60 yıl önce oynanılyormuş. Bugün oynanılmamaktadır. Mısır imecelerinde bir karakter mısırın kodoflasından,saçağından kendisine ayı görünümü verir. Ve imece alanına gelerek oynamaya başlar. İmece sonunda yorulan köylü bu oyunla eğlenir (Keleş, 2015: 135). Ayı oyununda hayvana benzetme motifi görülmektedir.

4.4.3.8. Çul Oyunu

Çul oyunu mısır imecelerinde oynanılan bir oyundur. Mısır imecelerinde mısır soyulurken mısırların içerisinde bulunan siyah tanelere çullu mısır adı verilir. İmeceye gelen köylüler hızlı bir

şekilde mısırı soymaya başlarlar. Mısır içerisinde siyah tane bulurlarsa çulum bir çulum iki şeklinde bağirmaya başlarlar. İmece bitene kadar en fazla çul bulan kişi oyunu kazanır (Keleş, 2015: 135).

4.4.3.9. Arap Oyunu

Arap oyunu yörede meci adı verilen mısır imecelerinde oynanılan bir oyundur. Bu oyun şöyle oynanılır: Arap oyunu mısır imecelerinde mısırın soyulması sırasında oynanılır. Mısırı soyan kişilerden birkaç kişi evin dışına çıkarlar. Aralarından bir kişinin yüzünü kömür karasıyla boyarlar. Üzerine koyun postu giydirebilirler. Aşağıdan da eskilerin kendir zipka adı verdikleri kendirden yapılan giysiyi giydirebilirler. Başına korkunç görülsün diye mısır saçağı koyarlar. Sonra iki üç kişi önden gider. Arkalarından Arap karakteri gelir. Mısır soyulan yere gelirler. Arap yere eğilip sürüne sürüne gitmeye başlar. Mısır soyulma işlemi devam ettiği için etrafa atılan kodofladan (mısırın soyulan dış kabuğu) mısırı soyanlar Arap karakterini fark etmez. Sonra Arap karakteri ayağa kalkıp korkunç bir şekilde bağırır. Herkes bu ani çıkışla korkar. Sonra oyunu bilinler bu Araptır diyerek mısırı soymaya devam eder. Mısır imecelerinde erkekler ayrı tarafta kadınlar ayrı tarafta mısır soyma işlemi gerçekleştirirdi. Erkekleri korkutan Arap bu sefer kadınları korkutmak için kadınların bulunduğu yere doğru gider. Kadınlar Arap karakterini görür görmez bağirmaya başlarlar. Sonra Arap oyunu bilen yaşlı kadınlar "bu araptur uşağum devam edin soymaya" diyerek imeceye devam ediyordu. Arap oyunundan sonra erkekler ve kadınlar bulunduğu yerlerde horon oynar (Keleş, 2015: 136).

4.4.3.10. İbiş (Kız Kaçıran) Oyunu

İbiş oyunu Çarşıbaşı yöresinde "kocaman oyunu" adıyla bilinmektedir. Bu oyun genellikle mısır imecelerinde oynanmaktadır. Bunun yanında yaşlı insanların tertip ettiği eğlencelerde oynanılmaktaydı. İbiş oyunu yörede yaklaşık 40 yıl öncesine kadar oynanıyordu. Fakat bugün kız kaçırma oyunu oynanılmamakta hatta ne olduğu yeni nesil tarafından bilinmemektedir. Kız kaçırma oyunu şöyle oynanılır: İbiş oyununda Muhtar, Kız, Jandarma gibi belli tipler bulunmuş. Bu kişiler düğün başlamadan önce kıyafetlerini hazırlamış. Erkeklerden biri kız rolüne sokulmuş. Kız rolüne giren erkek oyuncunun baş beyazı ve peştemal giydirilmiş. Düğün başlayınca oyuncular düğün alanına gelmiş. Horon başlayınca kız horona sokulmuş. Kızı kollayan bir oyuncu bulunmuş. Eğer biri kıza yanaşırsa kırbaçla ona vurmuş. Kızı koruyan kişi diğer kişiler tarafından horona alınmış. O sırada kız horondakiler tarafından kaçırılmış. Kızı koruyan kişi kırbaçla önüne gelene vurup "kızı kaçırdılar kim kaçırdıysa söylesin diye" bağırırmış. Sonra köylüler hiç alakası olmayan birini gösterip "bu kaçırdı." derlermiş. Sonra Jandarma rolündeki kişi gelip oyunla alakası olmayan kişiyi tutuklamış. Tutuklanan kişi ne olduğuna şaşırıp feryat edermiş. O sırada birisi ortaya çıkıp kızı" şuraya kaçırdılar" gibi sözler söylemiş. Sonra gençler

oraya doğru gidip kızı ararmış. Sonra kızı bulup düğün alanına getirirmiş. Kız bulununca oyun sona erermiş (Keleş, 2015: 137).

Metin And, kız kaçırma konulu oyunların eski bolluk törenlerin kalıntısı olduğunu şöyle belirtmektedir: Bu, eski Eleusis ve benzeri törenlerle ilgilidir. Mitologyada buğday tanrıçası Demeter'in kızı Kore kaçırılır, yaşlı ana Demeter karalar giyinmiş, elinde yanar meşaleyle kızını arar. Kız kaçırılalıberi tarlalarda sap bitmez, saban işe yaramaz olur, insanlar açlıktan kırılır. Pluto, Kore'ye nar yedirir, böylece onu yeraltına bağlar. Toprak ürünleri gibi yılın üçte birini yeraltında geçirir, geriye kalanında yeryüzünde annesiyle buluşur. Kızın, annesine kavuşmasında yağmur yağmaya, ekin bitmeye başlar. Anadolu'da kız kaçırma, köylerimizde toplumsal bir olgu olarak çok görüldüğünden, kimi oyunlar da bu toplumsal olguyu yansılamak için düzenlenir (And, 2014: 19-20).

4.4.4. Yaşlıların Oynadığı Oyunlar

4.4.4.1. Ceviz Oyunu

Ceviz oyunu geçmiş dönemlerde gençlerin ve yaşlıların oynadığı geleneksel oyunlardan biridir. Ceviz oyunu en az iki kişiyle oynanılır. Oyuncuların getirdiği cevizler bir kota yakındır. Oyun için küçük bir çukur açılır. Bu çukura oyuncular eşit miktarda ceviz atarlar. Oyun için seçilen ebe çukura elini atar ve tuttuğu cevizlerin tek mi çift mi olduğunu sorar. Oyunculardan soruyu bilemeyen kişi oyundan elenir. Oyun bu şekilde devam eder. Oyun sonunda kazanan kişi cevizleri alır. Ceviz oyununun benzer bir şekli de şöyledir: *Eskiden ceviz oyuni oynardiler. Biri bi kot ceviz alır diğeri bi kot ceviz alırdi. Yazimi tura mi deyıp onlan vurulur. Deysın tura yazi ne çıkarsa çıkmasa sen alıysın kaç tane ceviz vurdusa o kadar alıysın. oyle oyle soni gelty yani* (KK-101).

4.4.4.2. Çelik Çomak

Çelik çomak oyunu genellikle yaşlıların oynadığı geleneksel oyunlardan biridir. Eski dönemlerde çok yaygın olarak oynanılan bir oyundur. Televizyonun, internetin kısacası teknolojik aygıtların olmadığı veya yaygınlaşmadığı dönemlerde köylüler vakit geçirmek, eğlenmek gibi amaçlar oyunlar oynardı. Çelik çomak oyunu bu oyunların en yaygın olanlarından biridir. *Küçükluğumde büyük adamlar çelik çomak oynardiler. Deyneklan savurudiler orada bitane adam vuridi ona. Doğrii karşıye giderdi. Habu karşıye saban taşı deyiler. Haburdan havruyi sallayle düşey* (KK-93). Çelik - Çomak oyunu düz yerlerde, yaylalarda, yörede kıran adı verilen yerlerde oynanılan bir oyundur. Çelik Çomak oyunu iki sopayla oynanılır. Oyun için çelik adı verilen sopa 20-30 cm civarında çomak adı verilen sopa ise yaklaşık bir metredir. Oyun en az iki kişiyle oynanılır. Oyun için çukur açılır. Bu çukura fotik adı verilir. Çukura çelik sopası yerleştirilir.

Sonra oyun için ebe seçilir. Ebe seçiminde sopa havaya atılır. Havaya atma işlemi oyuncu sayısına göre üç kez yapılabilir. Üç kez havaya atılan sopayı tutamayan kişi ebe olur. Ebe olan kişi çeliği alıp havaya atar çomakla çeliğe vurup en uzağa atmaya çalışır. Çeliği en uzağa atan kişi oyunu kazanmış olur.

4.4.4.3. Yumurta Vurma

Yumurta vurma oyunu düğünlerde oynanılan bir oyundur. Düğünler geçmiş yıllarda çoğunlukla açık alanlarda yapılıyordu. Düğün alanında bulunan ağaçlara bir ipe bağlanıp yumurta asılıyordu. Düğüne gelen kişiler yumurtayı vurmak için birbiriyle yarışlıyordu. Yumurtayı vuran kişiler bir başka düğüne kadar en iyi nişancı sayılıyordu. Bazı zamanlarda da ortaya bir ödül konulur onu kazanmak için yarışlırdı. Bu ödüller genellikle koyun, mermi veya para olurdu. Yumurta vurma oyununa katılan yetmiş yaşındaki Kemal Demirci yumurta oyunu ile ilgili anısını şöyle anlatıyor. "Halkolım deresinde bir düğün düzenlendi. Ben o zamanlar uşağım. Bobam beni oriye alı gitti. Yumurtalar ağaçlar asıldı. Nişancılar siraya geçti. Benimde elimde kuş lastik (Sapan) var. Büyük abilere dedim ki bende siraya geçip kuş lastiklan atabilir miyim ?. Herkes bana güldü. Vurabilisan en sonunda atarsun dediler. Millet parapelli tabancalan attı. Kimse yumurtayı vuramadı. Sıra bana geldi. Aldım elime kuş lastiği içine bi taş yerleştirdim. Yumurtayı vurdum" (Keleş, 2015: 136).

4.5. Halk İnanışları

Halk İnançları, halkın yaşanan gerçek dinî hayatını yansıtır. Onlar dünyanın her yerinde ve tarihin her dö neminde, resmî din, kitabî din, güzidelerin temsil ettiği dinden muhteva ve mahiyet itibariyle bir hayli farklıdır. Halk inançlarının bu özelliği onların tarih çalışmalarında kaynak olmalarını sağlamaktadır (Kalafat, 1999: 88). Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halkbiliminin konusu olarak inanışların başka bir niteliği de, din, ahlâk... kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık bunların yerden yere, topluluktan topluluğa değişik biçimler ve içerikler göstermeleridir (Boratav, 1994: 7).

4.5.1. Yağmur Duası ve Yağmurla İlgili İnanmalar

Türk kültür tarihinde kadim dönemlerden günümüze gelen sürece kadar yağmur duasının yapıldığı bilinmektedir. Türklerde yağmur yağdırmak, yağmur kesmek, güneş duası gibi uygulamalar kültür tarihimiz içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yağmur yağdırmak Türk kültüründe o kadar önemlidir ki yağmur yağdırmak için uygulanan yöntemler ve kullanılan araçlar vardır.

Yağmur yağdırmak için kullanılan araçlardan en önemlileri arasında sayılan yada taşı Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Türk kavimlerinde çok eski devirlerinden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı Türkler'in cediti alasına yada (yahut, cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuş, şamanistlere göre, zamanımız da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır (İnan, 2015: 160). Yada, Yat v.b. bir dini- sihri işlemle yağmur, dolu, kar yağdırıldığı, rüzgâr estirildiği hakkındaki söylentilerin, inançların sınırı ve etkisi hemen bütün Türk kavmini sardığı gibi, Çin'e, Moğollara ve Ural- Altay kavimlerinin geni şliğince bir alana kadar yayılmış bulunmaktadır (Tanyu, 1968: 44).

Çarşıbaşı yöresinde taşlara ayet yazılıp suyun altına bırakılması adeti yada taşı efsanesinin izlerini taşımaktadır. Derleme yaptığımız kişilerin aktardığına göre Çarşıbaşı ve çevresinde geçmiş dönemlerde uzun süren kurak dönemler oluyormuş. Yöre insanları uzun süren kuraklardan olumsuz yönde etkileniyormuş. Tarım arazileri sulanmadığından ailelerin yiyeceğini ve geçimini sağlayacağı ürünler yetişemiyormuş. Bunun yanında eski dönemlerde evlerde su bulunmuyordu. Köy halkı yağmur yağdığına oluşan küçük gölcüklerden su alıyordu. Kuraklığın olması halkın su ihtiyacının doğmasına yol açıyordu. Kuraklık olunca yöre halkı kuraklığa son vermek amacıyla toplanıp yağmur duasına çıkıyordu. Yağmur duası köyler arasında ayrı ayrı yapılmıyordu. Bazen 6-7 köy bazen tüm ilçe bazen de çevre ilçelerle birleşip ortak bir yağmur duası yapılıyordu. Yağmur duası yapılmadan önce yağmur duasının kabul olması için birtakım uygulamalar gerçekleştiriliyordu.

1. Yağmur duasının kabul olması için yöredeki küsler barıştırılıyordu. Yağmur duasına birbirine dargın kişiler katılırsa bunlar barıştırılmaya çalışılırdı. Eğer barışmazlarsa yağmur duasına katılmamaları isteniyordu (KK- 100).

2. Yağmur duasının gerçekleşmesi ümidiyle kurbanlar adanıyordu (KK- 101).

3. Durumu iyi olmayanlar tespit edilip onlara yardım ediliyordu (KK- 102).

Bu tür uygulamalar gerçekleştirildikten sonra yağmur duasının yapılacağı gün belirleniyordu. Tellallar, muhtarlar, gençler tarafından yağmur duasının yapılacağı gün ve saat halka duyuruluyordu. Yağmur duasının yapılacağı gün ilk dua deniz kenarında yapılırdı. Deniz kenarında kurban kesiliyordu. Sonra köylere yukarı yürümeye başlanırdı. Yörenin ünlü hocaları dua gününe kadar rahmet ayetlerini hazırlıyordu. Dua günü geldiğinde deniz kıyısından veya kutsal sayılan bir dağdan, tepeden tam 70. 000 taş toplanıyordu. Yetmiş bin taşa ayetler yazılıp çuvallara

konuluyordu. Taş çuvalları Çarşıbaşı çevresinde yer alan, bugün Vakfikebir ilçesine bağlı olan Yalıköy (Klita) deresine bırakılıyordu (KK-6). Yağmur dualara göklere yakın olarak görülen tepelerde yapılıyordu. Altay Şamanistlerinde de duaların yüksek tepelerde yapıldığı görülmektedir.

Göklere dua törenleri, modern Hakaslarda kutsal sayılan dağın başında yapılırdı. Bu dağla ilgili olarak, onu kirlenmekten korumak amaçlı, bir dizi yasak bulunmaktaydı. Bunu, eski Türklerde var olan ıdık (ıduk) kutsal dağlarla karşılaştırabiliriz. İdık teriminin kutsal dağlara ve tanrılara (Gök tanrı vb.) adanan kutsal hayvan anlamında kullanımı, Altay-Sayan halklarında yaygındı. Sagaylarda Göklere at adarurdu ve bu hayvana ızih (ıdık) denirdi (Potapov, 2012: 316).

Taşlar dereye bırakıldıktan sonra köylüler toplanıp belli bir tepeye dua için çıkıyordu. Çarşıbaşı ve çevresinde dua etmek için belli tepeler bulunuyordu. Bu tepelere kutsallık atfediliyordu. Duaların yüksek tepelerde yapılmasının sebebi halk tarafından göğe, Allah'a yakın olmak olarak açıklanıyor. Kadıköy mahallesinde bulunan dua tepesi (Dua Düzü) bu tepeler içerisinde en meşhur olanıydı. Bunun dışında Kaleköy'ün zirvesindeki Kunus kıranı, Karadağ'a çıkan yol üzerindeki tepeler ve diğer köylerde bulunan tepeler dua edilen yerlerdi. Bu tepeler dümdüz olan yerlerdi. Bu tepelerin bir diğer özelliği bu tepelerden birçok köyün net olarak görünmesiydi. Dua edilen tepelerin yanında kutsallığına inanılan ziyaret suları da bulunuyordu (KK-6). Yağmur duası yapılacak tepeye çıkarken yürüme gidiliyordu. İlçe çoğunluğundan oluşan büyük bir kalabalık oluşuyordu. Kalabalığın önünde küçük çocuklar yürütülüyordu. Bunun amacı çocukların günahsız olmaları, dualarının kabul olacağı düşüncesiydi. "En önde biz giderdik. Hoca dua ederdi. Biz amin der giderdik. Biz bereketliymişiz" (KK-6). Çocukların arkasından hocalar geliyordu. Özellikle Yalıköy'de yöre insanın tabiriyle derin hoca çoktu. Hocaların arkasından da yöre halkı geliyordu. Tepeye gidene kadar yüksek sesle Arapça yağmur duaları okunup halk amin diyordu. Ömer Keleş duaların okunduğu anı şöyle anlatıyor. "Ben o zamanlar çok küçüktüm. Tepelerden halk dua ede ede gidiyordu. Yağmur duaları sık sık yapılıyordu. Her yapılışında da yüksek sesle bağırlıyordu. Henüz okula gitmeme rağmen çocuk yaşta o duayı uzaktan duymayla ezberlemiştim" (KK-6). Tam tepeye ulaşıldığında dua etmek için hazırlanıyordu. Yağmur duası törenlerine bazen inek, buzağı, kuzu gibi hayvanlar getiriliyordu. Yeni doğmuş kuzular yağmur duası sırasında ağılatılıyordu. Dua hazırlığı yapılırken kuzuların ağlayışı bir yakarışı temsil ediyordu. Kuzular koyunlardan ayrılıyordu. Bu şekilde kuzuların melemesi sağlanıyordu (KK-6). Yağmur duası yapılırken taklit büyüüne başvurulur. *Analoji büyüü de denilen taklit büyüünün esası, adından da anlaşılacağı gibi taklide dayanmaktadır. Hemen hemen bütün toplumlarda raslanılan bu yaygın büyü çeşidi «taklit yoluyla istenilen sonucu meydana getirme; benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne alma, böylece o olayın yakın bir gelecekte gerçekleşmesini zorlama» denemesidir. Bunu yaparken benzer benzeri yaratır ilkesinden hareket edilmiş olur* (Örnek, 1995: 142). Yağmur duasında taklit büyüü yapılarak yağmur yağdırılmaya çalışılır. Eller ters çevrilir. Eller aşağı doğru olup yöresel tabirle "yağdırma işareti" yapılır. Büyü üzerine çok

önemli çalışmaları bulunan İskoç Sosyal Antropolog James Frazer, Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri adlı çalışmasında yağmur duasında kullanılan taklit büyüüne şöyle örnek vermektedir: *Rusya'da Dorpat yakınında bir köyde, yağmura çok gereksinim olduğunda üç adam eski bir kutsal korulukta köknar ağaçlarına tırmanır. Bunlardan biri, gök gürültüsünü taklit etmek için bir çekiçle bir kazana ya da küçük bir fıçıya vururdu; İkincisi şimşegi taklit etmek için yanar iki odun parçasını birbirine sürter, kıvılcımlar çıkarırdı; "yağmurcu" diye adlandırılan üçüncüsüyse bir demet ince dalla bir kovadan sular serperdi her yana. Bu bir duygusal büyü örneğidir; arzulanan olayı, onu taklit yoluyla meydana getirildiği varsayılmaktadır. Yağmur çoğunlukla böyle taklitle yağdırılır* (Frazer, 2004: 14).

Yağmur duası yapılırken küçük kuzular aç bırakılıp yağmur duasını yapacak kalabalığın önüne getirilirdi. Kuzuların melemesiyle yağmur yağacağına inanılıyordu. Benzer bir uygulama dünya mitolojilerinde görülmektedir. Frazer'in aktardığına göre: Perulular yağmur yağdırmak için bir tarlaya kara bir koyun bağlarlar, üzerine *chica* dökerler ve yağmur yağıncaya kadar bir şey vermezler. Kuraklık zamanlarında Teneriff'e'li Guanche'lar koyunlarını kutsal yere götürür, orada acıklı melemeleri tanrının yüreğini yumuşatır diye, kuzularını analarından ayırırlardı (Frazer, 2004: 17- 22).

Elbiseler bazen ters giyiliyordu. Çoğunlukla eski elbiseler giyiliyordu. Hava çok sıcak olmasına rağmen yağmurluk, ceket, mont gibi elbiseler giyiliyordu. Elbiseler ters giyiliyordu. Bazen bu giysilerin cepleri açık bırakılıyordu. Burada amaç yağmurun yağıp kendilerini ıslatacağı düşüncesiydi (KK-1).

Yağmur duası yapılırken duayı yapacak olan kişinin cemaat içerisinde bir namazı hiç kazaya bırakmayan veya biraz bırakan kişilerin yapması isteniyordu. Bu şekilde saatlerce dua ediliyordu. Havva Keleş bu durumu şöyle anlatıyor "Dedemler saatlerce dua ederdi. Niyet ederlerdi yağmuri almadan gelmezlerdi. Ne zaman yağmur duasına gitseler yağmuri yağdırır öyle gelirlerdi" (KK-1).

Eğer yağmur yağmazsa Cuma gününde halk camilerde toplanırdı. Camilerde toplanan halk cami içerisinde yağmur duası yapardı. Bir daha yağmur duasına gidilirdi. Eğer yine yağmur yağmazsa camilerde bir daha dua yapılırdı. Derleme yaptığımız kişilerin aktardıklarına göre iki kere yağmur duasına gidilir yağmur duası kabul olmazsa taşların kutsallığından yararlanılırdı. 70.000 taşın üzerine rahmet ayetleri yazılır. Yukarıda da anlattığımız gibi bu taşlar Klita (Yalıköy) deresine koyulurdu. Yağmur duasına giden kaynak kişilerimizin anlattığına göre bu taşlar dereye koyulduğunda çok yağmur yağardı. Taşlar dereye bırakıldığında taş çuvallarının başına nöbetçiler koyulurdu. Yağmur duası yapılıp yağmur yağmaya başlayınca nöbetçiler deredeki çuvalları alırdı. Eğer deredeki çuvallar alınmazsa önüne geçilemeyecek bir şekilde büyük bir afet, sel olurmuş.

4.5.2. Bitkilerle İlgili İnanmalar

Yörede "Kocakarı Dikeni, Cazı Dikeni" olarak adlandırılan diken cazıların geldiğine inanılan mayısa gecesinde (13 Mayıs), bacaya koyulur (KK-1). Burada cazının kendine benzer bir isimlendirmeye sahip olan varlığı görünce geri döneceğini inanılır. Eğer cazı eve gelince dikeni görüp devam ederse cazının dikene sürünüp kanın akacağına ve geri döneceğine inanılır.

Nar yerken nar tanelerini yere dökmenin iyi olmadığına inanılır (KK-45). İnanışa göre nar tanesini yere dökmeyen cennetlik olacaktır. Dört yapraklı yoncayı bulan kişinin ne dilerse gerçekleşeceğine inanılır (KK-99). Ceviz ağacının altında durulmasının iyi olmadığına inanılır (KK-11). Bu inanışın pek çok sebebi bulunmaktadır. Ceviz ağacı yıldırım sırasında bu durumdan hemen etkilenir. Ceviz ağacının dibinde oturan kişilerin yıldırım atması sırasında yaşadığı olumsuzluklar bu durumda etkilidir. Tarımla uğraşan kişiler ceviz ağacının dibinde fazla otunmadığını, cevizin dibinde oturan kişilere ağırlık vereceğine inanılır. Ceviz ağacının altından geçirilen çocukların hastalıklarını yeneceğine inanılır (KK-5). Evin yakınına ceviz ve incir ağacı dikilmez (KK-6). Evin yakınlarına ceviz ağacı dikilmemesinin sebebi ceviz ağacına yıldırım atmasıdır. İncir dikilmemesinin sebebi incirin çabuk kök salan bir bitki olmasıdır. Eski evlerin temelleri zayıf olduğundan incir evin temeline zarar verebiliyordu. Avat dikeninin altından çocuğu olmayan kadın geçirilirse çocuğu olacağına inanılır. Hacıdan gelen hacının verdiği hurmalardan ilk yenilen hurmanın cividi saklanırsa bereket olur.

4.5.3. Hayvanlarla İlgili İnanmalar

İneklere nazar değmemesi için ineklere nazara adı verilir (KK-6). Nazara ismi takılarak ismin büyüünden yararlanılarak ineğin nazar olmayacağına inanılır. Gece tavşan görülürse uğursuzluğa delalettir (KK-6). Ortaçağ Türk-İslam dünyasında (hatta günümüzde de) bu hayvanın özellikle Alevi Türkler tarafından uğursuz bir hayvan olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle tavşan günümüzde rinyatürlerde olumsuz anlamda da tasvir edilmiştir (Çoruhlu, 2002: 156).

Kara kedi görmenin uğursuzluğa yol açacağına inanılır (KK-6).

Çakallar çok artarsa ve gece vakti ulurlarsa domuzların azalacağına inanılır (KK-6). Çakalların domuz yavrularını yemelerinden dolayı bu inanış oluşmuştur.

Baykuş, Puhu, Hurek gibi kuşlar gece bağırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-6). Baykuş ve Hurek seslerinin korkutucu olması ve geçmişte bu kuşlarla ilgili tecrübelerden dolayı böyle bir inanış algısı vardır.

Gagauzlar'da Baykuş (Kukumelka), ölüm habercisi olarak bilinir. Eğer bu kuş gece vakti ağlıyorsa, ölüm olacağı şeklinde yorumlanır (Kalafat, 2009 a, 299).

Ahırda ineğin uzun süre uluması evde olumsuz şeyler olacağına delalettir (KK-6).

Hava durumunun iyi olduğu güneşli günlerde aynı anda hem güneş hem yağmur yağarsa çakalların düğün yaptığını inanılır (KK-6).

Güvercin bakmanın bereketsizliğe yol açacağına inanılır (KK-6). Güvercinler kutsal hayvanlar olarak bilindikleri için onları kafese koyup bakmanın özgürlüklerini ellerinden alacağı için olumsuzluklar ortaya çıkaracağına inanılır.

Kedinin ihanet eden hayvan olduğuna inanılır (KK-6).

Evden cenaze çıktığında evin hayvanlarının da ağladığına inanılır (KK-6).

Çocukların dişleri koptuğunda çürük diş bir dama bırakılır. Ve kargaya "karga al eski dişimi ver yeni dişimi " denir. Böylece yeni dişin çıkacağına inanılır (KK-6).

Kertenkeleyi tek atışta vuran kişinin cennete gideceğine inanılır (KK-6).

Yarasa eve girerse o sene o evde bereket olmaz (KK-6).

Baykuş avlayan kişinin başına uğursuzluk geleceğine inanılır (KK-103).

Çimen çavuşu adı verilen kuşun Peygamber kuşu olduğuna ve avlanılmaması gerektiğine inanılır (KK-103).

Beyaz güvercin bakılırsa o iyi sayılır (KK-104).

Uğur böceği bir kişinin eline konduğunda o kişi dilek tutarsa dileğinin kabul olacağına inanılır (KK-6).

Koyunun cennetten çıktığına inanılır (KK-105).

İneğin sütü yere sağılmaz. Eğer yere sağılırsa kötü varlıkların ona musallat olacağına inanılır (KK-6).

Kedi öldüren kişinin başına uğursuzluk geleceğine inanılır (KK-6).

Horoz bağırdıktan sonra olağanüstü varlıkların kaybolacağına inanılır. Horoz bağırdıktan sonra uykudan kalkılması gerektiğine inanılır (KK-6). Eski İran mitolojisinde ışığın habercisi ve bekçisi kutsal bir varlık olan horoz. Firdevsi'nin Şehname'sinde de güneşin doğuşunun simgesiydi. Bu anlam bütün Ortaçağ Türk-İslam dünyası için de söz konusuydu. Türklerde özellikle beyaz horoz önemliydi (Çoruhlu, 2002: 148-149).

Göçmen kuşları vurmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-6).

Kırlangıç yuvasını bozmak uğursuzluk getirir (KK-106).

Koyun ve kuzu görmenin şans getireceğine inanılır (KK-106).

İneğin ilk sütünün kutsal olduğuna inanılır (KK-107).

İnek durup dururken anlamsız bir şekilde huzursuzlanırsa nazara geldiğine inanılır (KK-108).

Bir evin başında karga bağırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-6).

Çarşıbaşı yöresinde gün ağardığında, kuko (guguk) kuşu bağırmadan önce yemek yenilmesi gerektiğine inanılır. Eğer yemek yenilmeden önce guguk kuşu bağırsa guguk kuşunun insanı yeneceğine inanılır. Bu uygulama neticesinde küçük çocuklara sabah vakti ekme yedirilir. Eğer çocuklar ekmeği yemezse güçlerinin kuko kuşuna gideceğine inanılır. Kuko kuşunun yöre mitolojisinde önemli bir yeri vardır. Kuko kuşunun hareketlerinden halk meteorolojisi ile ilgili çıkarımlarda bulunulur. Kuko kuşu hakkında bir diğer konuda kuko basması inanışıdır (KK-6).

Çarşıbaşı yöresinde büyük bir yılanla karşılaşıldığında yılanı gören kişi tarafından yapılan uygulamaya yılan bağlama adı verilir. Bu uygulama şu şekildedir: Yılan gören kişi ihlas süresini üç defa okuyarak iki elini birleştirir. Yılanı gören kişinin yaptığı bu uygulama sonucunda yılan olduğu yerde kalır hareket edemez. Bu uygulama herkes tarafından yapılamaz. Bu uygulama genellikle kadınlar tarafından yapılır (KK-27). Yerde ölmüş yılan görüldüğünde ona sopayla vurmak gerektiğine inanılır. Eğer bu uygulama gerçekleştirilmezse yılanın insanın gücünü alacağına inanılır (KK-27).

4.5.3.1. Kurt Ağı Bağlama İnanışı

Hayvancılık etrafındaki inanış temelli uygulamalar arasında kurt ağı bağlama yolunda yapılan uygulamalar önemli bir yere sahiptir. Kurt ağı bağlama, hayvanlar dağda veya yaylada

kaybolduğunda, kurdun bu hayvanı parçalamaması ve hayvanların bulunup gelmesi için inanç gereği bu işi bilen ve okuyan kişiye yaptırılan bir tür uygulamadır. Türkiye'nin hayvancılıkla geçimini sağlayan pek çok yöresinde örnekleriyle karşılaşılan kurt ağzı bağlama uygulamalarıyla Doğu Karadeniz Bölgesi hayvancı toplulukları arasında da karşılaşılmaktadır (Aça, 2016b: 28).

Çarşıbaşı ilçesinde Kurt Ağzı bağlama inancı hayvancılıkla ve çobanlıkla uğraşanlar arasında bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Fakat hayvancılığın ve çobanlığın giderek azalmasından dolayı bu gelenek unutulmaya başlamıştır. Yaylaya giden Çobanlar hayvanlarına kurt ve diğer benzeri yabancı hayvanların bulaşmaması için uygulamalar yaparlar. Kurt ağzı bağlama uygulaması yapıldığında hayvanlara kurtların saldırmayacağına ve yaylada kaybolmayacağına inanılır. Kurtlardan korunmak için sürü içerisinde Çoban köpeği gibi belli hayvanlar bulundurulur. *Çoban köpeğini ey seçesin. Oyle ahmak köpek olmucak. Süriyi ey kollucak. Ey yedirecesin oni ki süriye saldıran yaban şeylerini yıkacak aşığa (KK-70).*

Çoban köpeğinin sürüyü kollayamadığı zamanlarda sürüye kurt bulaşabilir. Bu durumdan dolayı çobanlar hayvanlarını korumak için kurt ağzı bağlarlar veya bağlatırlar. Kurt ağzı bağlama inancı Çarşıbaşı yöresinde ve çevresinde yakın tarihe kadar hemen hemen her çoban tarafından uygulanıyordu. Bugün ise Kurt ağzı bağlama inancı yaşlı çobanlardan tarafından yapılmaktadır. Kurt ağzı bağlamayı çobanların bazıları kendileri yaparken bazıları da yörede cinci hoca diye bilinen hocalara yaptırırlar. Çobanların ve hocaların yaptığı bağlama işlemi sonucunda hayvanlara bir şey bulaşmıyordu. *Eskiden çok işler varidi. Hep unutuldi gitti. Kurt ağzını bağlarken hocalara okuturdiler. Sora çobanlar kendileri bişeler yapardi. (KK-32).*

4.5.3.1.1. Kurt Ağzı Bağlama İle İlgili Uygulamalar

Kurt Ağzı Bağlama uygulaması İslamiyet'ten evvel Türk halklarında vardı ise ki, öyle olduğunu kabul ediyoruz, İslamiyet'le bu inanç bazı ayetleri de kapsadığından yeni dinin giysilerine de bürünmüştür. Bıçak ağzı açıp kapamak düğüm atıp düğüm çözmek halk inançlarımızda büyü yapmak ve büyü bozmak bahislerinin konusudurlar. Kurt Ağzı bağlanması çoğunlukla ilgili dualar eşliğince bıçak ağzı kapatılarak yapılır (Kalafat, 2006: 276).

Kurdun ağzı bıçakla bağlanır (KK-109). Evin dört tarafına yedi adet kaşık konursa kurdun ağzının bağlanacağına inanılır(KK-6). Yaylada bizim arkadaşlar hocalara kurdun ağzını bağlattı. Sora bi akşam yaylada kurtlar geldi. Koyunların içine girdiler. Koyunlara hiçbir şey yapamadiler (KK-109).

Kurt ağzı muska yoluyla bağlanıyordu. Bunu da nefesinin kuvvetine inanılan kişiler yapıyordu. Çobanların aktardığına göre çobanlar hocalara söyler hocalarda muska yazıp kurtları

bağlar. Bugün azda olsa bu gelenek sürdürülmektedir. *Eskiden bi çobanın sürüsüne yaylada sürekli kurt dalaymış. Ne zaman yaylaya götürse zaiyat veriymiş. Bu boyle olmaz demiş. Arkadaşlarına sormuş. Gavurdağ'ında Reis lakaplı bi adam demiş ki kurdun ağzını bağlıcasın. Bağlamasan yer koyunlarını. Sonra çoban gidip bir hoca bulmuş. Hoca sürünün korunması için bir muska yapmış. Ondan sonra sürüye bişey olmamış (KK-6). Hocalar tarafından ip bağlanarak kurdun ağzı bağlanır (KK-110).*

4.5.4. Eşyalarla ve Besinlerle İlgili İnanmalar

Bebek beşikte yokken beşiği başka biri sallarsa çocuğun karnının ağrıyacağına inanılır (KK-26).

Kırık aynanın uğursuzluk getireceğine inanıldığından dolayı evlerde kırık ayna bulundurulmaz (KK-6).

Bardak kişinin elinden düştüğünde kırılmazsa atılıp kırılması gerekir. Bu şekilde nazarın kırılacağına inanılır (KK- 1).

Kapı eşiğinde oturulması iyi getirilmez (KK-21).

Evden çıkarken sağ ayakla çıkılması gerektiğine inanılır (KK-111).

Evin temeline uğur getirmesi amacıyla para atılır (KK-20).

Gece ev süpürülmesi iyi getirilmez. Eğer gece ev süpürülürse bereketin dışarı atılacağına inanılır. Gece dışarıya çöp atmak uğursuzluğa delalettir (KK-6).

Gece evin süpürülmesi halinde çöplerin dışarıya dökülmeyeceği inancı Türk ellerinde çok yaygındı. Hakas Türk halk bilimciler gece kutların yere indiklerini, evin süpürülmesi halinde dışarıya atılmış olacaklar tarzında bir izah getirmektedirler (Kalafat, 2009: 64).

Süpürgeye basmak uğursuzluk getirir (KK-1).

Sabah ezanı okunduktan sonra evin penceresinin açılması gerektiğine inanılır (KK-99).

Elden ele bıçak verilmez (KK-1).

Yeni bir eve taşınıldığında eski evin süpürgesi yeni eve getirilmez (KK-6).

Mezardan ağaç kesilmez (KK-21).

Mezardan çiçek koparılmaz (KK-20).

Kazan boş bırakılmaz (KK-3).

Yemek yerken boğazda kalırsa birinin aç olduğuna inanılır (KK-17).

Ekmek yerken yere düşerse evde birinin aç olduğuna inanılır (KK-1).

Kepeyle yemek yiyenin düğününde kar, yağmur yağacağına inanılır (KK-3).

Ayakkabılar üst üste gelirse eve misafir gelir (KK-6).

Bıçak elden ele verilmez (KK-6).

4.5.5. Günlerle İlgili İnanmalar

Çarşamba yöresinde Ocak, Şubat, Mart aylarının ilk gününde aylar bakılır. Evin duvarlarına, içine, kapısına tuzlu su serpilerek saçı yapılır. Buradaki amaç bu aylarda yapılacak ekinlerin o yıla bereket getirmesi amaçlanır.

Halk inançlarında gaip alemine mesaj gönderme için yılın seçilmiş dönemleri vardır. Bunlar bazen ürün alma mevsiminin başında veya sonunda olurlar. Mayıs ayının 20'si, Ağustos ayının 14'ü, Mayıs ayının 6'sı, Mart ayının 14'ü ve çok kere de Hıdrellez bunlardandır. Ayrıca deniz kenarı, su kıyıları, iki nehir arası mekan olarak seçilirken, taş su okunmaktadır. Bunlar "Su Kültü" muhtevalı hususlardır (Kalafat, 2009 b: 95).

Kalantar günü ve gecesi başkasının evine gidilmez. Eğer eve dışarıdan biri gelirse bereketi alacağına inanılır (KK-6).

Hıdrellez günü başkasının evine gidilmez. Evin bereketini alacağına inanılır (KK-76).

Kız baba evinden Perşembe günü çıkarılır (KK-35).

Çeyiz gösterme günü Perşembe günüdür (KK-43).

Evlene çiftin odası perşembe günü donatılır (KK-41).

Gece evden tuz dışarı verilmez (KK-43).

Ocak ayında ay bakıldıktan sonra o ay sığırlar iyi süt verirse ayı kıranın uğur getirdiğine inanılır. İnekler süt vermezse tam tersi düşünülür (KK-96).

Mart ayında yapılan ay bakmalar ekinler içindir. Ekinler iyi olursa bunun nedeni ay bakma olarak gösterilir (KK-6).

Ay yenisinde ne kadar ekin ekilirse o kadar iyidir (KK-26).

Geçmiş dönemlerde Mart Dokuzu gelince köylüler evlerde inek veya buzağı gezdirirdi. Böylece yılın bereketli geçeceğine inanılırdı. Bu uygulama artık yapılmamaktadır.

Koyunların kuyruk kısmına boyanmış ip takılırsa koyunun ürünü bol olur (KK-19).

İneğin sütü yere dökülürse süte basmamak gerekir. Yoksa hayvanın sütüne nazar değebilir veya bereketi gidebilir (KK-29).

İnek sütü başkasına verilirken süttten biraz alınır. Böylece bereketin gitmesi engellenir (KK-71).

Yoğurt mayalarken yoğurt tutmazsa ineğe nazar değdiğine inanılır (KK-6).

4.5.6. İnsan Vücutuyla İlgili İnanmalar

Küçük çocuk yere yatıp bacaklarının arasından bakarsa misafir geleceğine inanılır (KK-5).

Avuç içi kaşındığında para geleceğine inanılır (KK-1).

Gözlerin daldığında birinin geleceğine inanılır (KK-9).

Sağ burnun kaşınırsa birisi seni iyi anıyordur. Sol burnun kaşınıyorsa kötülüğünü anıyorlardır.

4.5.7. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanmalar

Yağmur yağdığında gök kapılarının açıldığına inanılır. Gök kapısı açılınca dua eden kişinin dualarının kabul olacağına inanılır. "Bir gün hava birden karardı. Gök açıldı ortasından yeşil bir ışık indi. Ne olduğunu anlamadım. Dua ettim. Dualarım tutuldu" (KK-6).

Göğün kapısı evliya ve iyi kişilere açılır (KK-9).

Gökten yıldız kaydığı zaman mezarlara nur indi denilir (KK-1).

Gökten yıldız kaydığı zaman birisinin öldüğüne inanılır. "Yıldızı Kaydı" denilir (KK-99).

Gökte herkesin bir yıldızı olduğına inanılır (KK- 96).

Ay ve güneş tutulması esnasında namaz kılınır ve silah atılır (KK-91).

Ebekuşağının denizlerden, derelerden su aldığına diğere ucunun başka yere yağmur yağdırdığına inanılır (KK- 6).

Birine dua ederken göğün kapısı açıksa dualar kabul olur. Eğer beddua ederse onunda kabul olacağına inanılır (KK-16).

Gök gürlemesi, şimşek çakması, yıldırım atması gibi olaylar olduğı zaman belli ağaçların altında bulunması tehlikedir. İnanışa göre yıldırım ceviz ağacına çok atar. Bu yüzden evlerin yanına ceviz ağacı dikilmez (KK-34).

Gök gürlemesi sırasında evin ortasında toplanılması gerektiğine inanılır (KK-6). Böylece yıldırımdan kurtulanacağına inanılır.

Üstünde elektronik alet, bıçak, şemsiye gibi araçlar bulunduranlara yıldırım atar (KK-6).

Boyu uzun olan ağaçlara yıldırım atar (KK-70).

Şimşek çakması sırasında bahçede iş yapanların işini hemen bırakması gerektiğine inanılır. Balta, orak, kazma gibi tarım aletlerine yıldırım atabileceğine inanılır. Gürleme esnasında bu aletler elden bırakılır (KK-6).

Ay ve güneş tutulmasında göğere doğru silahla ateş açılır. Buradaki amaç tutulmayı kurtarmaktır (KK-81).

Ay güneş tutulmasında teneke çalınır (KK-6).

Ay ve güneş tutulması sırasında namaz kılınır (KK-1).

Gürgen ve doruk ağaçlarına şimşek atar (KK-21).

4.5.8. Bereket İle İlgili İnanmalar

Eve çok karınca olursa bereket geleceğine inanılır (KK-21).

Evde yeni çocuk doğduğunda o yıl çok bereket olur (KK-8). Fındık toplandıktan sonra fındığı olmayan kişilere fındık verilirse fındık veren kişinin gelecek yılda çok fındığı olacağına inanılır (KK-76). Çok kar yağarsa o yıl çok bereket olacağına inanılır (KK-111).

Eve misafir geldiğinde evdeki herhangi bir meyve veya sebzeye heves ettiğinde o üründen verilmezse evde bereketsizlik olacağına inanılır. Ev sahibi rüyasında yılan ve fare görür (KK-9).

Rüyada pirinç görülürse bereket olacağına delalettir (KK-6). Yağmur bereket ve rahmet olarak nitelendirilir (KK-40).

Çocuk babasına sormadan babasının cebinden para alırsa bereketin kaçacağına inanılır (KK-6).

İşine erken başlayanın işinin bereketli olacağına inanılır (KK-41).

Yemek yedikten sonra eller yıkanmazsa bereketin kaçacağına inanılır (KK-41).

Halk takvimine göre belirli günlerde bir takım uygulamalar yapılır. Kalandar akşamı bereketin gitmemesi için eve kimse alınmaz. Eve gelen kişinin bereketi alacağına inanılır. Aynı şekilde Mart ayında ve Hidrellezde eve kimse alınmaz. Bereketi artırmak için bugünlerde evin etrafına su serpilir (KK-41).

Yemeğe başlamadan önce besmele çekilirse yemeğin bereketli olacağına inanılır (KK-6).

Her işe başlarken besmele çekilirse işlerin bereketli olacağına inanılır (KK-6).

Esnaflar hayırlı birisinin elinden siftah yaparsa o günkü işinin çok bereketli olacağına inanılır (KK-38).

Çocukların bulunduğu sofranın bereketli olacağına inanılır (KK-47). Ailece toplu yemek yenilirse bereketin artacağına inanılır (KK-6). Ayakta yemek yenirse bereketin gideceğine inanılır (KK-49).

Evden çıkarken dua okunursa işlerin bereketli olacağına inanılır (KK-15).

Ekmek kırıntıları çiğnenirse bereket azalır (KK-16).

Tabaktaki yemek bitirilmeden dökülürse bereket azalır (KK-40).

Dört yapraklı yonca bulan kişinin her dileğinin tutacağına inanılır (KK-22).

Baykuş kuşu vurulursa büyük bir uğursuzluk olacağına inanılır (KK-113).

Eve sağ ayakla girmenin, evden sağ ayakla çıkmanın uğur getireceğine inanılır. (KK-44)

Evde kırık ayna bulundurulursa uğursuzluk olacağına inanılır (KK-13).

İnek ilk sütü verdiğiğinde dua edilmez, maşallah denilmezse sütün azalacağına inanılır (KK-40).

Geceleyin ıslık çalmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-35).

İnsan üzerindeki kıyafetlerde yırtık varsa bunların bir an önce dikilmesi gerektiğine inanılır. İnanışa göre yırtık kıyafet uğursuzluk getirir (KK-55).

Tarımla ilgilen kişilerden başkası tohum isterse tohum sahibi tohumdan isteyen kişiye verir. Bereketin gitmemesi için verdiği tohumdan biraz alır. Eğer tohumdan hiç almadan verirse gelecekte hiç tohum olmayacağına inanılır (KK-59).

Tavuk bakan kişiler başkasına yumurta verirken tavuğun ilk yumurtasını kendisi alır. Eğer günün ilk yumurtası verilirse tavuğun daha yumurtlamayacağına inanılır (KK-54).

Karga bağırması uğursuzluğa işarettir. Karga bağırın yerlerde kargalar taşlanılır (KK-78). Uğur böceği yakalanıp uçurulursa o sıradaki dileklerin kabul olacağına inanılır (KK-40). Düğün öncesinde damadın gelini gelinlikle görmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-73). Balıkçı balığa çıkmadan onca küçük çocuk kayığı ıslatırsa iyi balık tutulacağına inanılır (KK-85).

Dolmuşçulukla uğraşan kişilerin arabalarına ilk binen kişinin uğur olması istenir. Yörede dolmuşçular, taksiciler uğursuzluk getireceğine inandıkları kişilerin arabalarına binmelerini istemezler (KK-84).

Yeni yapılan evin temelina para atmanın eve bereket getireceğine inanılır (KK-82).

Yörede arana ketanı adı verilen örümceğin ağını bozmanın uğursuzluk getireceğini inanılır (KK-105).

Kuş yuvasını bozmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-94).

Çocuk göbek bağı görünebilecek yerlere atılmaz. Atılırsa çocuğun bahtını etkileyeceğine inanılır (KK-6).

Evdeki sacayağın verilmesi iyi getirilmez (KK-109).

Mart ayında evlerde kuzu gezdirilerek mart bozulur. Böylece ev berekete kavuşur (KK-6). Yeni yapılmış evlerde mutlaka Kur'an ve Mevlit okutulması gerektiğine inanılır. Bu sayede evin bereketinin artacağına inanılır (KK-106). İnek doğurduktan sonra süt vermeye başladığı üçüncü günün sonunda kırklama yapılır. İnek kırklanırsa bol süt vereceğine inanılır (KK-6). Çocuk bezleri derelere atılırsa bereketsizlik olacağına inanılır (KK-112).

4.5.9. Ocak ve Ateşle İlgili İnanışlar

Yeryüzünü, göğü ve insanı birleştiren ocak ateşi, yaratıcı özelliklere sahip dünya merkezinin benzerlerinden biridir. Muhtemelen hayat kaynağı olan kozmik göbekte özdeşleştirilen ocağın her bir taşı , bu mitolojik nesnenin görsel ve indirgenmiş simgesidir. Onların dayanıklılığı kozmik ve sosyal düzenin yıkılmazlığın simgesidir (Lvova vd., 2013a: 163).

Sabah vakti evden komşuya ateş verilmez (KK-1). Tencerede su boş yer kaynatılmaz. Eğer kaynatılırsa düşmanların artacağına inanılır (KK-99). Ateşe tükürmek uğursuzluk getirir (KK-10). Duman cenabet adama gider (KK-99). Gece dışarı su dökülmez (KK-9). Gece ıslık çalınırsa şeytanın geleceğine inanılır (KK-34). Küle basmak uğursuzluk getirir (KK-89). Çocuğa süpürgeyle vurulursa boyu kısalmı (KK-16). Süpürgeye oturanın kızı olur (KK-14). Çoraplar uyurken başucunu doğru koyulmaz (KK-76).

4.5.10. İnsan ve Bebekle İlgili İnanmalar

Çocuğun elbiseleri gece dışarıya bırakılmaz (KK-6).

Çocuk herhangi bir durumdan dolayı korkmuşsa çocuğun beşiğine kocakarı dikenini asılır.

Aynı inanış Yakutlar'da görülür:

Kuttanar, itur, sohuyar oğo bihiger doloğono xaatıtın ıyanar

Korkan, ağlayan, ürken çocuğun beşiğine dikenli ağaç dalı asılır (Vasilyev vd., 1996: 82-84).

Kırklanmamış çocuk yalnız bırakılmaz (KK-6).

Çocuğun ezanını veren kişiye benzeyeceğine inanılır (KK-6).

Yük taşıyan insanın önüne çıkılırsa güç kaybı olacağına inanılır (KK-6).

Babanın ettiği bedduanın tutacağına inanılır (KK-6).

Dul kadının duasını alanın işlerinin olacağına inanılır (KK-6).

Çocuk bezleri dışarıda bırakılmaz (KK-6).

Lohusa kadın dışarı su atmaz (KK-6).

El işi, örme, dokuma yapılırken ilk gören kişi denenir. Eğer o kişi nazarcıysa eli işi onun yanında yapılmaz (KK-6).

4.5.11. Nazar İle İlgili İnanmalar

4.5.11. 1. Köz Söndürme

Köz söndürme nazar eden kişiyi bulmak amacıyla halk arasında yapılan bir uygulamadır. Karadeniz bölgesinde nazar olan kişi onu kim nazar ettiğini öğrenmek için bu uygulamayı gerçekleştirir. Bu uygulama şu şekilde gerçekleştirilir: İlk önce bir kapın içine su doldurulur. Sonra sobanın yanına geçilir. Sobadan kömür alınır ve suya atılır. Suya atılan her bir kömürde nazar ettiği düşünülen kişilerin isimleri söylenir. Örneğin: Murat nazar ettiyse batsın. Böyle düşünülerek nazar ettiği düşünülen kişiler için kömür atılmaya devam edilir. Hangisi batarsa o kişinin nazar ettiğine inanılır.

Nazarla ilgili tespit edilen diğer uygulamalar şöyledir: *Küçük çocukların nazar olmaması için yüzlerine kömür karası sürülür. (KK- 103). Süt ve süt ürünleri evde ortada bırakılmaz. Gizli bir yere saklanır. Gözü değan kişilerden bu uygulamayla ineklerin kurtulacağına inanılır (KK-110). Çocuklara nazar boncuğu takılır. Ceplerine cıra, sarımsak koyulur (KK-107). Kızlar nazar olmamak için boncuklu tülbent giyer (KK-131). Gelinlere nazar olmaması için kırmızı kurdele takılır (KK-6). Tarladaki ürünlerin nazar olmaması için yedi taş toplanıp bahçenin başına asılır (KK-124). Nazarcı kişilere görünmemek için yön değiştirilir (KK-130). Nazarcıların sorduğu sorulara ters ya da yalan yanlış cevap verilir. Örneğin: Balıkçılar tuttuğu balık miktarını nazarcılara söylerse yarın bi tane bile tutamayacağına inanır (KK-128). Nazar olan kişilere*

nazarın bozulması ve nazar olmaması için muska yapılır (KK-122). Bir kişiyi nazar etmemek için maşallah, nazar değmesin kelimeleri kullanılır (KK-1). Bir kişinin nazar olması sonucunda nazar olan kişinin iyileşmesi için nazar eden kişi tarafından okunması gerekir (KK-6). Tütsüleme yöntemi nazarı bozmak ve eve gelecek nazarı kovalamak amacıyla yapılır. Tütsü sayesinde eve gelen kötü ruhlar kovulur. Tütsüleme yöntemi şöyle yapılır: Bir kovaya su koyulur. Sonra ateşten kömür alınıp içine atılır. Nazar eden batsın denilir. O kovadan su alınıp içilir. Bunun dışında geri kalan su evin köşelerine serpilir. Evin dış kapısına gelerek bacak arasından bismillah deyip üç defa su serpilir (KK-6). Nazara gelmemek için ceviz ağacının altından geçilir (KK-21). Evde bir bardak kırılırsa bu kırılan bardağın evin üstünde bulunan kötü ruhu yendiğine inanılır. Eve ve evdeki kişilere karşı olan nazarın artık kırılan inanılır (KK-22).

Nazara karşı yapılan muska sağ tarafa takılması gerekir (KK-2). Evlere nazar gelmesin diye evin kapısına sarımsak asılır (KK-2). Eğer başkasının başına nazardan bir şey gelmişse bunu duyan kişi kendisine gelmemesi için "tü tü" diyerek tükürür (KK-5). Eve nazarcı olduğuna inanılan birisi geldiğinde dışarı su atılır (KK-5). Evin üzerinde bulunan nazarı engellemek için ateşe tuz atılır (KK-67). Nazarcı kişilerin meyve ve sebzeleri nazar ettiğine inanılır. Özellikle bir meyve ağacına çıktıklarında o ağacın bir sonraki yıl ürün vermeyeceğine inanılır (KK-99). Küçük çocukların ölümü nazarla ilişkilendirilir (KK-106). İneklere nazar olmaması için "Nazara" ismi takılır (KK-66). İneklerin lohusalık dönemlerinde nazar olmaması bir bezin içine tuz, kömür, ekmek parçası, kapı eşiğinden alınan yonga koyulup ineğin boğazına asılır (KK-99). Yılan gömlekleri nazara iyi geldiği düşüncesiyle toplanılır (KK-8). 5-6 kadının elbisesinden birkaç parça alınır. Sonra bunlar ateşe tutulur. Bunun tütsüsü nazar olan kişiye tutulur. Böylece nazarın geçeceğine inanılır (KK-79). Yumurta kabuklarının nazara iyi geldiğine inanılır (KK-41). Sıklıkla sakarlık olduğunda bu durum nazar değmesine yorulur (KK-101).

Nazar inancı etrafında da çeşitli anlatılar ortaya çıkmıştır. Araştırmamız sırasında bu bağlamda tespit ettiğimiz anlatılar şu şekildedir: 10 sene önce bizim bahçeyi kazıyoruz. Kato bahçeyi kazırken bir yer sert çıktı. Ve katocu deliciyi kullanmaya başladı. O sırada nazarcı adam oraya geldi. Kato öyle bir kırıyor ki makine çok iyi çalışıyordu. Nazarcı adam dedi ki ya ne güzel çalışıyor. Makinenin delicisi kırılıverdi (KK-21).

Benum kocam nefesi kuvvetli bi hocaydi. Kime bişe oldi mi herkes ona gelirdi. Demirçoğun Kadir herkesi iyileştirirdi. Bi keresinde bi adam geldi. Dedi Kadir dayi benum uşak nazarlandi kurtaracasun oni . Ölmedukten sonra kurtarurum uşağum. Vade bittikten sonra ne yapayim ona dedi. Bir muska yaptı. Uşak iyileşti (KK- 25). Eski zamanidi. Kardeşim Bekir daha uşağidi. O zaman bobamın evindeydin. Bekir oyle güzel bu uşağidi ki saçlari parım parım parlardi. Bobam Bekir'e yedi boncuklu bir nazar boncuğu alti ydi. Boğazında asilirdi. Bir gün halam bize geldi. Başladi Bekir'i sevmeye ula habu ne güzel uşaktur der demez. Yedi boncuk birden döküldü. Bekir

tam kara ateşin yanındaydı. Boncuklar döküldü cız etti (KK-6) Nazar çok etkili bişedir. Her yerde olduğu gibi burdada nazarcılar var. Ben dolmuş şöförüyüm. Bizim burda bi adam ismini vermicoğum. Bu adami ne zaman görsam işim ters gider. Ya da arabaya illa bişe olur. Onun için hep yolumu değiştiririm (KK-34). Adam atıyla giderken bir tanesi yere düşmüş. Nazarcı adam onları izliyormuş. Diğer kişiler demiş ki yeni gelen atlıyı da düşür demiş. Onu düşüremem demiş. Cebinde cıra var (KK-17). Ben balukçuluk yapayım. 90'lı yıllarda bi zaman çok fazla baluk tuttuk. Baluklari kasalara koyup arabaya yükledik. O sırada ismine vermeyeceğim tehlikeli adam bizi gördi. Ula ne kadar baluk tuttunuz dedi. Tuttuğumuz baluklari gören bir kişi bana sakın Trabzon'a gitmayın dedi. Bu nazarci adam sizi gördi. Size bişe olur. Biz adami dinlemeyip kardeşim Hikmet ve Kuleli Cemal ile birlikte Trabzon'a doğru yola çıktık. Akçakale yakınlarında kaza yaptık. Baluklar hep zıyan oldi. O zamandan bu yana fazla baluk tuttuğumuzda dillendirmez ve göstermeyiz. Dükkana yaklaşturmayruk (KK-115). Yaz aylarıydı. Kapıda arabayı yıkamıştım. Araba gıcır gıcır olmuştu. O sırada ismini vermek istemeğim yaşlı amca yanıımızdan geçiyordu. Yanımızda durdu. Şöyle bir arabaya baktı. Bu ne güzel arabadır dedi. Sonra yoluna devam etti. Az sonra arabaya bindim kontağı açtığımda araba çalışmadı. Allah Allah dedim ne oldi bu arabaya. Anladım nazar etti arabayı. Sonra çekici çağırdım da arabayı yaptırdım (KK-21).

4.5.12. Rüya İle İlgili İnanmalar

Rüyada yılan görülürse misafir geleceğine inanılır (KK-6).

Rüyada koyun görülürse kar yağacağına inanılır (KK-134).

Rüyada su görünce su tezdır denilir. Birinin geleceğine ve haber vereceğine inanılır (KK-113).

Rüyada köpek görürsen düşman olacağına inanılır (KK-123).

Kan gördüğü zaman rüyanın bozulacağına inanılır (KK-127).

Kuzu görülürse yarın ki günün neşeli olacağına inanılır (KK-6).

Rüyada ölü görülürse yarın diri görülür (KK-20).

Yılan görülürse kişinin uzun yola gideceğine inanılır (KK-21).

Rüyada inek görülürse yarın havanın iyi olacağına inanılır (KK-21).

Gece rüyada fındık görülürse yağmur yağacağına inanılır (KK-107).

Yılan görmek kimisine iyi kimisine kötü gelir (KK-97).

Rüyada pırasa görülürse sıkıntı olacağına inanılır (KK-91).

Rüyada fare görülürse fare düşmandır (KK-6).

Rüyada ip gören kişi uzak yola gidecektir (KK-107).

Kötü rüya görüldükten sonra tuz eritilir. Ve suya gitsin. Rüyamı suya anlattım denilir (KK-6).

Diğer pek çok unsurda olduğu gibi rüyalarla ilgili olarak da anlatılar ortaya çıkabilmiştir. Bu anlatılardan bir örnek şöyledir: *Bizim bahçeyi dozerle kazıtmaya karar vermiştim. Dozerci arıyordum. O sıralarda bir Cuma günü namaza gittim. Namaz öncesinde bir adam benim bahçeyi kazıtacağıma rüyasında görmüş. Bana sakın o bahçeyi kazıma dedi. Neden dedim. Bir rüya gördüğünü söyledi. Rüyasında mezarda yatan iki çocuğun başını benim kestiğimi söyledi. Bende bu rüya üzerine bahçeyi kazırken o tarif ettiği bölgeye hiç dokunmadım. Etrafını sardım (KK-6).*

4.5.13. Tabir ve Yorumlar

Kadınlar birisinin onları andığını hissederek bu kişiyi bulmak isterler. Bu kişinin kim olduğunu öğrenmek için bir parmağıyla kaşlarını kaşırlar. Bu kaşıma sonucunda ellerine birkaç kirpik gelir. Bu gelen kirpiklere isim vererek kimin onları andığını öğrenirler. Bunun farklı bir varyantı da şöyledir. Kirpiklere verdikleri isimde söyledikleri kişilerin birazdan söyleyen kişinin yanına geleceğine inanılır. Bunu yapan kişiler bu inanışın hiçbir zaman yanılmadığını söylüyor. Birinin gözü dalarsa ona bir haber geleceğine inanılır (KK-6). Evden birinin gözleri dalarsa misafir geleceğine inanılır (KK-21). Çocuklar yere yatıp bacaklarının arasından bakarlarsa eve misafir geleceğine inanılır (KK-107). Sağ el kaşınırsa para geleceğine inanılır (KK-6). İnsanın burnu kaşınırsa eve misafir geleceğine inanılır (KK-109).

Karga bağırması bir habere işarettir. Onu duyan kişiler kargaya şöyle der: İyi haber varsa bağır kötü haber varsa bağırma (KK-112).

4.5.14. Mitolojik Varlıklarla İlgili İnanmalar

4.5.14.1. Cazı İlgili Halk İnanışları

Gece yarılarında örümcek ya da kurbağa biçimine girerek yeni doğan bebekleri ve buzağları boğan, tarlalardaki ekinlere, ambarlardaki ürünlere zarar veren yaşlı, çirkin, kötü ruhlu kadınlar, yöremizde cazı, cazu, cazi, cazı karısı, Kırım kocakarı, kuyruklu, mayısa gibi adlarla anılır. Tek tük erkek cazılara rastlanılır. Cazılar bu kimliklerini özenle gizlerler. En yakınları bile onların cazı olduğunu bilmez (Gedikoğlu, 2008:163). Türk mitolojisinde cazı "Al karısı", "Al anası", "Al basması" olarak bilinir. Türk kültüründe doğum sonrası inanışlarda görülen bir varlıktır. Cazı yeni doğmuş çocuklara, yeni doğum yapmış kadınlara zarar verir. Cazı yeni doğan hayvanlara da zarar verir.

Özellikle yeni doğum yapmış ve kırılanmamış kadınlara musallat olarak kendisi ve çocuklarını beslemek için onların ve çocuklarının ciğerlerini sökerek öldürdüğüne inanılır. Bu nedenle lohusa kadınların ve yeni doğmuş çocukların korunması için, loğusa kadına gelincik ve meyan kökü şerbeti gibi kırmızı renkli bir şeyler içirmeye, kırmızı altas kaplanmış yorgan örtmeye, başına kırmızı renkli şal veya kordela bağlamaya, lohusa kadını yalnız bırakmamaya ve odasında mutlaka demir bulundurmamaya çalışılır. Geleneğe göre al karısı erkeğin bulunduğu yere giremez. Ayrıca, al karısının loğusa kadına basara eziyet etmeye başladığına hükmedildiği zaman silah atma vasıtasıyla da hastanın korunacağına olan inanç yaygındır (Çobanoğlu, 2003: 124). Cazı genellikle insanlar arasında dargınlık, kırgınlık sokan, eli günü birbirine düşüren, karıştırıcı ara bozucu, boşboğaz, kötü kimsedir. Cinlerle konuşur, gizli nesnelere bilir, korkulu, ürpertili yerlerde gezer, geceleri evlere girer, küçük çocukları kaçıtır (Çelik, 1999: 458).

4.5.15.2. Cazı İle İlgili İnanışlar ve Anlatılar

Çarşıbaşı'nda cazıların gece vakti herkes uyuduğunda ortaya çıkıp bir şey sürünüp cazı haline geldiklerine inanılmaktadır. Derleme yapılan kişiler bazı kadınların gece kalkıp cazılık yapmaya gittiğini söylediler. Cazının bazen örümcek şeklinde görülürmüş. Yörede arhana böceği adı verilen böceğin şeklinde cazının görüldüğünü inanılır (KK-6). Karadeniz bölgesinde Cazı inancı takvime bağlı bir inanış olarak ortaya çıkar. Trabzon yöresinde Mayıs ayının on üçünü on dördüne bağlayan gece "Mayısa" olarak adlandırılır. "Mayısa" Cazı Gecesi olarak değerlendirilir. Bu gece Cazı adı verilen doğaüstü varlığın gelip evde yeni doğmuş çocuğu boğacağına ya da ahırda buzağı varsa onun yüreğini alacağına inanılır. Bu düşünceyle cazının eve ulaşmasını engellemek eve ulaşırsa doğaüstü varlığa zarar verecek birtakım dinsel ve büyüsel yollara başvurulur. Bu anlamda başvuru ilk yöntem. Evin bacasını cazı dikenini koymaktır. Eski evlerde baca sistemleri bugünkünden farklıydı. Bacaların büyük olmasından dolayı Cazı'nın kolayca eve girebileceği düşünülüyordu. Bacanın arasına koyulan dikene cazının takılacağı ve kanının akması halinde eve giremeyeceğine inanılırdı.

Cazıların geldiği gün olduğuna inanılan 13 Mayıs'ta ahırların önüne Çarşıbaşı yöresinde "Cazı Dikeni" olarak bilinen diken koyulur. Buradaki amaç cazının ahırın içine girmesini

engellemektir. *Cazılar hamile kadınlara ve yeni doğan çocuklara uğramasın diye lohusa odasına silah ve çeket asılır (KK-2). Cazının ahıra girmesini engellemek amacıyla bağlama büyüü yapılır. Bağlama büyüsel yollarla yapılabileceği gibi dua yoluyla da yapılır. Evin çevresinde yedi defa Ayetel- Kürsi okunur. Cazı gecesinin sabahında şimşir kaşığı olarak bilinen odun kaşıklar suya bırakılır (KK-29). Bebekleri cazılardan kurtarmak için birtakım önlemler alınır. Beşiğin üzerine ağ sarılarak, cıva konularak ve çocuğun bulunduğu odada kırk gün ışık yakılarak bebeğin cadılardan korunabileceğini" söylemiştir (Küçük, 2011: 131). Lohusa kadınlar cazının gelmesini engellemek için yanlarında demirden bir eşya bulundururlar (KK-2). Yeni doğan çocuklar kırk gün özenle korunur. Çocuklar al basmasın diye gözetim altına alınır (KK-31). Çocukların elbiseleri ilk kırk gün dışarı asılmaz. Cazı gibi olağanüstü varlıkların çocuğa bulaşabileceği inancı vardır (KK-32). Anlatılarda yeni doğan hayvanları cadının olumsuz etkilerinden kurtarmak için doğum sırasında hayvanın yanında bir erkek bekletildiği görülmektedir. Yine yeni doğmuş hayvanı cadıdan korumak için ahırın tavanına hocaya yazdırılmış muska asıldığı görülmektedir (Küçük, 2011: 132). Yeni doğan çocuğun bulunduğu eve kedi sokulmaz (KK-2). Cazıların kendi soyundan olan bir kişiyi de zarar verebilir. Bu durumla ilgili birçok anlatı vardır. "Anlatıya göre bir kadının bir çocuğu ölmüştür. Bir gece uyanır. Diğer çocuğunun yanına gelen kaynanasını görür. Kaynanasının torununa dediği şu sözleri duyar:*

"Alışmışım duramıyorum

Torunumsun kıyamıyorum" (KK-33).

Kaynana böyle diyerek diğer çocuğunda canını almak istemiştir. Bu duruma şahit olan gelin kaynananın cazı olduğunu anlar.

Cazılık anneden kızına da geçebilir. Bu konuyla ilgili birçok anlatı vardır. 95 yaşındaki Havva Usta bu konuyla ilgili şöyle anlatıyor: *Cazi karisi cazılığa gitti. Kızı da peşinden gitmiş. Kızı nenesini yerken görmüş. Kızı da dermiş ona ki nenem yedüğünden bende yesam. Koyardı gitti. Kızın peşinden kocası da gitti peşine. Gitti baktı ki bi buzakta çekup yeyler. Nenesi, kızı, gelini buzakta yeyler. Damat gördi karyı orda yerken korkti. Birakti kaçti. Havle bi şeler anlatıdiler (KK-16). Cazılar ile ilgili en yaygın inanış cazıların Mayıs gecesi gelip odun kaşıklarını çizdiği inanışıdır. Cazıyı görmeyen çoğu kişi cazıların kaşıkları çizdiğini gördüğünü söylemektedir. Cazı gecesini cazı gelip yağ almasın diye odun kaşıkları suya konulur. İnanişe göre cazının o gece gelip kaşıktaki yağ topladığına inanılır. Cazı kaşıkları çizer. Caziyi büyüklerimden çok duydum. Bende Cazinin çizdiği kaşıkları gördüm. Habole çizdi olari. Cazı gelir. Odun kaşuklarını çizerdi. Mayıs ayında cazinin geleceğini söylerlerdi. Kuşburnu dikenini ile cazı dikenini odun kaşuklarının yanına korduk almasın onlari diye. Cazıdan korunmak için böyle bir uygulama yapardık (KK-16). Cazının yağları bir yerde topladığına inanılır (KK-15). Eski dönemlerde küçük çocukların ölümleri*

"cazı aldı" diye yorumlanır. Yöremizde belli sağlık problemleri, ekonomik sebepler ve diğer unsurlar nedeniyle hayatını kaybeden çocuklarla ilgili hep cazı aldı inancı vardır (KK-28). Cazıların çirkin görünümlü kocakarılar olduğu, arkalarından kuyruk olduğu ve bunu gizledikleri inancı vardır (KK-2). Köylerde cazı olduğu bilinen kişiler kötü niyetli kişiler tarafından kullanılabilir. Kötü niyetli kişiler sevmedikleri kişilere karşı cazıları kullanır (KK-2). Cazıların tırnaklarının çok büyük olduğuna inanılır. Tırnaklarından dolayı cazıların tanınabildiğine inanılır (KK-2). İnancı göre Hacca giden kişilerin getirdikleri toprak etrafa saçılmış. Cazılar ortadan kaybolmuştur (KK-6).

4.5.15.3. Hobur (Obur)

Kötü ruhlu insanlar öldükten sonra ahretten kovularak تنها yerlerde, dere kıyılarında, köprübaşlarında dolaşmaya çıkar. Bunlara hortlak anlamında hobur adı verilir. Beyaz çarşafa bürülü olarak dolaşan Hobur, karşılaştığı insanların yüzünü yalayarak imanını alır. Yaladığı insan çok yaşamaz (Gedikoğlu, 2008: 165).

4.5.15.4. Hobur/Obur İle İlgili İnanışlar

Hobur, Karadeniz bölgesinde adına sıkça rastlanılan olağanüstü varlıklardan biridir. Hobur Çarşıbaşı-Vakfikebir yöresinde hortlak, obur gibi diğer isimlerle de anılır. Hobur inancı şöyledir: Kötü olduğuna inanılan insanlar öldüklerinde onları toprak kabul etmez. Öldükleri gece tabutla birlikte mezardan çıkarlar. Mezardan çıktıktan sonra tekin olmayan yerlerde gezerler. Bu yerler mezarlıklar, dere kenarları, ırmaklar ve mağaralardır. Beyaz kefene sarılan hobur تنها yerlerde insanların karşısına çıkarak onlara zarar verir. Önüne çıkan her şeyi yemeye çalışır. İnsanları korkutarak peşlerine düşer.

Sibirya Türklerinin Şamanizmi'nde Orta Dünya hakkındaki görüşlere genel olarak bakıldığında kötü ruhların esas olarak geceleri insanları rahatsız ettikleri görülmektedir. Ölmüş insanın kötü ruha dönüşebileceği inancı Yakut, Güney Altay, Sagay, Tuva ve Şorlarda görülmektedir. Ölmüş insanlar olağanüstü varlık olarak yeryüzüne döndüklerinde düşmanca tavır sergilerler ve kendi soydaşlarına zarar verirler (Alekseyev, 2013: 97). Sibirya Türklerinin Şamanizmi'nde kötü ruhlar meskenleri Alt Dünya sayılmaktaydı, fakat bunların birçoğu " yeryüzünün her tarafına yayılmıştır. Şamanların yaptığı dualarda bu ruhlar sınıflara ayrılırlar. Özelliklerine göre ruhlar, oburlar, ölüm ruhları, ağır hastalık ruhları ve önceki ataların ruhları vb. gibi gruplara ayrılırlar (Alekseyev, 2013: 87).

Hobur sözlü kültüre yerleşmiş bir kelimedir. Halk arasında dağınık bir kılıkta eve girenlere hobur mu gördün denir ?. Hobur mezardan çıktıktan sonra köylerde hobur çıktı denir. İnancıya göre

Hobur çıktığı zaman “ob ob” diye ses çıkarır. Hoburdan kurtulmak için birtakım yöntemler uygulanır. Bu yöntemler şunlardır: Hobur çıktığı zaman bu durum kısa sürede köylüler arasında duyulmuş. Derleme yaptığımız kişilerden Ahmet Usta'nın anlattığına göre hobur çıktığı zaman köylüler toplanıp hobur'u mezara sokmak için dualar okumuş. Dua okunduktan sonra böyle vakalara rastlanılmazmış (KK-35). Tekin olmayan yerlerden giderken Fatiha okunup ve besmele çekilir (KK-35). Hobur görüp dili tutulan kişiler nefesinin kuvvetine inanılan hocalara götürülür. Bu kişiler cinci hocalardır. Bu kişiler halk tarafından önem verilen kişilerdir. Hemen hemen her köyde bu işle meşgul olan bir hoca bulunmuş (KK-35). Yörede yaptığımız derlemelerde hobur hakkında farklı görüşlere de rastladık. Eskiden mısır imeceleri, buğday imeceleri düzenlenirdi. Bu imecelere giden kişileri korkutmak için köylerde bulunan komik karaktere sahip kişiler hobur şekline girerdi. Beyaz bir çarşaf giyip tekin olmayan yerlerde insanların önüne atlayıp onları korkuturdular (KK-21). Bu korkutma oyunları sonrası birçok kişi gördüklerini hobur zannettikleri için dilleri tutulmuş. Hoburların sıklıkla görüldüğü yerler mezarlıklarmış. Eski insanlar mezarlıkların yanından geçerken beyaz elbiseli insanlar görmüş. Yörede bazı mezarlarda hobur çıktığı inancı hakimdir. İnsanlar gece mezarların yanından geçerken böyle bir olayla karşılaşacağı düşüncesiyle korkarak geçermiş (KK-36). Hobur konusunda bir başka görüş de şöyledir. Hobur çıkması insanlar tarafından uydurulan bir şeymiş. Anlatılanlara göre kıtlık yıllarında halkın hiçbir şeyi olmadığı için bazı kişiler ölen kişinin mezarını kazıp, kefeni çalarmış. Kefeni çalarlarken yakalanırsalar kefeni üzerlerine sarıp hobur gibi bağırırlarmış (KK-37).

4.5.15.5. Hoburla İlgili Anlatılar

Hoburlar eskiden denizde çıkarmış. Adamın biri denize gitmiş. Bakmış pis bişe çıkay kayuğa yukarı. Almış kayuğun küreğini geçirmiş kafasına. Sora bakmış beyaz çarşafli bişe görünüy. Ona da bitane vurmuş. Hobur ortadan kesilmiş (KK-49). Benim halamın oğlu vardı. Bir gece o komşusini korkutacak. Gitti akşamdan yerleşti. Yattı yolda. Beyaz bir çarşaf giydi. Gece korkutacağı adamı beklemeye başladı. Yoldan geçerken bir kerende ayağa kalkarak önüne çıktı. Adam korkmuş kaçmaya başlamış. Kul hüvellahüden başlayarak bildiği duaları okumaya başlamış. Evine kadar koşmuş. Korkudan duayı okuyamıyormuş. Kul hüve kul hüve diyormuş. Eve kadar peşine koşmuş. Adam evinin kapısına gidip kapıyı çalmış. Yere düşmüş bayılmış. Adama demişler ki ne oldi. Demiş ki hobur düştü peşime demiş (KK-14).

Hobur meselesini büyüklerimden çok duydum. Bu Yalıköyü'nden Kara Bela'nın evine gelip gece bağırırlarmış. Millet dışarı çıkarmış. Bakarmışlar kimse yok. Bu hoburlar'ı kayuk küreği ile keserlermiş (KK-73). Çok eskiden ben çocukken hobur çıktı derlerdi. Ölüyü toprak kabul etmez. Hobur gece dışarıda gezerdi. Ob ob şeklinde sesler çıkarırdı. Halamlar oburdan var diye korkardı. Bende onların yanında kalırdım korkmasınlar diye. Bunun dışında insanların obur kılığına girdiği

de olurdu. İnsanlar beyaz bir çarşaf giyerlerdi. Gece meciden gelenlerin önüne çıkıp korkuturlardı (KK-25). Eski Türkler bazen ruhların hortladığına da inanırlardı. Hatta ruhlar bazen başkasının bedenine de girerdi. Ölülerin başıboş dolaşan ruhlarına Altaylılar özüt diyorlardı. Bu şekilde hortlayan ruhlan ölüler alemine kabul ettirmek ya da göndermek şamanların (veya din adamlarının) göreviydi (Çoruhlu, 2002: 123). Çarşıbaşı sahasında derlediğimiz bir anlatıda hortlayan hoburu mezara sokma işlemini nefesinin kuvvetine inanılan bir hocanın gerçekleştirdiği görülmektedir. Eski Türklerde görülen bu uygulamanın bir örneği olan anlatı şöyledir: O zamanlar köyün ileri gelen adamı Paşa Mahmut idi. Ben ufak uşağıdım. Köyde hobur çıktı dediler. Milleti bi korku sardi. Paşa Mahmut onlar bir hoca çağırdılar. Hoburi mezara sokmak için uğraştılar. Dualar okundi. O sıralar geceleri oob oob sesleri duyuludi. Obur bağıriyi derdiler. Dualar okunduktan sonra obur sesleri kayboldi.

4.5.15.6 Koncolos (Goncoloz, Koncoloz)

Yerel ağızlarda Koncolos, Goncoloz, Goncalos, Karakoncoloz/Karakoncolos gibi adlarla anılan bu yaratık, soğuk kış gecelerinde ortaya çıkıp insanlara zarar verir. Zemherinin ilk 10 gününü mahalle aralarında, sokaklarda geçirir. Karşılaştığı insanlara "kimsin, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun ?" biçiminde sorular sorar. Bu sorulara içinde kara sözcüğü bulunan örneğin "Karahasanlardanım, Karakoldan geliyorum, Karadağ'a gidiyorum" gibi içinde yanıtlar verenlere hiç dokunmaz. İçinde kara sözcüğü bulunmayan yanıtlar verilirse arkasına sakladığı yün tarağını karşısındakinin kafasına indirir. Saldırıya uğrayanlar yararlanabilir, dahası ölebilir (Gedikoğlu, 2008: 161).

4.5.15.7. Koncolos İle İlgili İnanışlar

Alan araştırmalarımızda görüşme yapılan kişiler Koncoloz'un pis, tüylü, değişik sesler çıkaran bir yaratık olduğunu söylediler. Büyüklerinden Koncoloz'un yarı insan yarı hayvan şeklinde neye benzediği belli olmayan bir yaratık olarak nitelendirdiler. Bu hayvanın postlu bir yaratık olduğu ve öcü adı verilen varlığın Koncoloz olduğu söylenilir (KK-5). Koncoloz ile ilgili bir diğer inanış Koncoloz'un denizden geldiği inanışıdır. Balıkçı kesim Koncoloz'un deniz cini olduğunu söyledi. Balıkçılar tıpkı oburları kayak kürekleriyle öldürdükleri gibi Koncoloz'a da kürek vuruyorlarmış. Yalnız derleme yaptığımız kişiler bu anlatıları büyüklerinden duymuş, kendileri birebir görmemiş. Derleme yaptığımız kişiler arasında Koncoloz ile ilgili bir tecrübe yaşayan kişi oldukça azdır (KK-73). Koncoloz denizden geldiği zaman kışı getirirmiş (KK-49). Koncoloz'un gelişi 13 Ocak akşamına denk geldiğinden bu gece kar yağma oranı yüksektir. Halk meteorolojisiyle ilgili inanışlarda da Koncoloz gelmeden kar yağışının yağmaz inanışı vardır.

4.5.15.8. Koncolosla İle İlgili Anlatılar

Ocak ayının ortalarıydı. Bundan yaklaşık elli atmış sene önceydi. O zamanlar denize giderdim. Karanlık yalisında asvaltтан karşıye geçtim. Önü bişe çıktı ama bişeye benzedemedim oni. Ne olduğu belli değil. Saat gecenin ikisi. Dedim ben burdan gitmeyiyim. Geçtim gene asvaltтан karşıye. Ordan kale yanına endim. Denizden gideyim dedim. Tam o Balavanoz deresinin denize döküldüğü yerde önüme çıktı. Orası hep kumluğudi. Koşa koşa kayuğa gittim. O kayboldi. Sordum soruşturdum nedir diye. Dediler ki o Koncoloz oluyi (KK-73). Eskiden varidi öyle şeyler. Benim bi arkadaşım kayuğun içinde uyurken Congoloz gelmiş binmiş oni. Buni bize anlatti inanmaduk ona. Sora aynı şey Vattara Yalı'sında benim başıma geldi (KK-73).

4.5.15.9. Davara

Davara gece vakti insan uyurken insanın üstüne çıkan, insanın hareket etmesini engelleyen olağanüstü bir varlıktır. Davaraya, Tavara, Karabasan adı da verilir.

4.5.15.10. Davara İle İlgili İnanışlar

İriyarı, şişman, ağır bir yaratık olan Davara, uyuyan insanların üstüne binip bir eliyle ağızlarını, öbür eliyle de burunlarını kapatır. Davara'nın altında kalanlar, soluğu kısılmış olarak yarı uyur, yarı uyanık durumda üstlerindeki ağırlığın kalkmasını bekler. O anda akılları başlarındadır. Davara'nın altında kaldıklarını, yattıkları yerden başka bir yere dönebilseler ya da ayağa kalkabilseler bu ağırlıktan kurtulacaklarını bilirler. Ne var ki bu gücü kendilerinde bulamazlar. Boğulmakta ayılmak arasında çırpınır dururlar. Bu duruma davara binmesi adı verilir (Gedikoğlu, 2008: 162). Çarşıbaşı yöresinde davara ile ilgili inanışlar oldukça yaygındır. Davarı anlatıları bugünde çok yaygındır. Davara'nın avucunun içi delik olduğu inanışı vardır. Elinin delik olması nedeniyle bindiği kişiler hava alabilir. Davara'dan kurtulmak için davara bindiği sırada sabun denilmesi gerekir. Davara sabun kelimesini duyduğunda kaçacağına inanılır. Davara genellikle kişilerin düz yattığı zamanlarda görünebilir. Bunun dışında insanın aşırı yorgun olduğu ve psikolojisi bozuk olduğu günlerde bu durumla karşılaşabilir. Davarı binmesi halk tarafından kas boşalması olarak da nitelenir. Çocuklar arasındaki davara anlatılarında Davara'nın ayaklarının ters olduğu inanışı hakimdir.

4.5.15.11. Davara İle İlgili Anlatılar

Ağustos ayıydı. Fındık topladuk. O gün ole bi yoruldum ole bi yoruldum ki adım atamayım. Geldim eve yemek bile yemeden yattım uyudum. Yatarken düz yattım. Sora baktım değişik bişe geldi üstüme çıktı. Kurtulayım deyrim. Kurtulamayım. Kurtulmak isteyrim yok. İtmeye çalıştırım itemeyrim. Bağırımaya çalıştırım. Bağırırım kimse beni duymay. Sora geldi uyandidiler beni. Ne

oldi sağa dediler dedim davara geldi. Halbuki ben bağırıyırım beni duymayler sanıyırım. Benim bağırmalarımı duymişler (KK- 22). Davara geldiği anda insan yarı uyanık vaziyette olurmuş. Kişi davara'nın geldiğini hissedermiş. Ama bağırsa da çağırsa da davara'yı kaldıramazmış. Sonra davara gidince kalkıp bakarmış (KK-43).

4.6. Halk Hekimliği

Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince, veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz (Boratav, 1994: 122).

Halkın sağlık ve hastalık anlayışı, içinde bulunduğu kültür değerleri sisteminden ayrı düşünülemez. İnanışımıza göre hayat ve sağlık Allah'ın bir lütfudur. Bize düşen görev ise; bunları en iyi şekilde korumaktır. Fakat çeşitli sebeplerle hastalığa tutulanlar doktora, gidemedikleri takdirde, bitkilerin kök, yaprak, çiçek ve tohumlarından ilaçlar yapmak, yatırları ziyaret etmek, muska yazdırmak veya bir ocaklıya başvurmak gibi tedavi usullerine müracaat ederler. Bu tabii ilaçlar, dinî veya sihrî uygulamalar zengin halk hekimliğimizi meydana getirir (Duvarcı, 1990: 34). Hastalık ve sağlık kavramlarına yüklenen anlamlar kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Hastalığın giderilmesi, onu ortaya çıkaran nedenle ilişkiliyken bu nedenleri biçimleyen de kültürel yapıdır. Her toplumda hastalıkların tanımlanmasında ve sağaltımında, sözel yolla aktararak geçmişten devralınan, geleneksel bilgiye ve tecrübeye dayalı uygulamalar mevcuttur (Özkan, 2012: 308). Ülkemizde sağlık/hastalık sistemini sosyolojik ve sosyal antropoloji yönünden ilk kez ele alan çalışma, Orhan Türkdoğan'ın Erzurum'un Ilıca kasabası ve 37 köyünde gerçekleştirdiği "Doğu Anadolu'da Sağlık-Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması" adlı çalışmasıdır. Bu çalışma, halkın sağlık/hastalık anlayışını, halk tababeti ve modern tıp arasındaki ilişki biçimlerini, halkın doktor ve hastane ile ilgili tutumlarını, yine sağlık problemi karşısında inanç ve tutumları ile din ve sağlık/hastalık sistemi gibi konuları ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Türkdoğan, eserinde kendi zamanına kadar yapılan çalışmalarda sağlık/hastalık sorunlarının hiçbir zaman toplum içinde kültürel bir unsur görülmediğini, bu tür sorunların yalnızca modern tıbbın ilgi alanına girdiği düşüncesinin yaygın olduğunu söylemektedir (Türkdoğan, 1972: 1; Yılmaz, 2014: 420). Yaşamın restore edilemeyip ancak kozmogoninin tekrarı yoluyla yeniden yaratılabileceği düşüncesi iyileştirme ritüellerinde açıkça görülmektedir. Birçok ilkel halkta herhangi bir tedavinin en önemli unsuru kozmogonik mitosun sözle anlıştır; sözgelimi Hindistan'ın birçok arkaik kabilesinde, Bhillerde, Santallarda, Baigalarda bu durumun varlığı belgelenmiştir. Kozmik yaratılış'ın, tüm yaşamın örnek modelinin güncelleştirilmesi yoluyla hastanın fiziksel sağlığı ve tinsel bütünlüğünün yeniden kazanılabileceği umulmaktadır (Eliade, 1994: 86). Halk tıbbını modern tıptan ayıran bütüncül (holistik) bakış açısında insan, içinde bulunduğu evren, doğa ve doğaüstü ile birlikte ve onların bir parçası olarak düşünülmektedir. Evrendeki her şeyin birbiriyle etkileşim ve uyum halinde olduğuna dair bu anlayışta, tabiat olayları tanrıların gazabına ya da kendi aralarındaki

savaşlara yorulurken, insan bedeni, yaşamı ve sağlığı üzerinde de yine doğaüstü güçler ve doğa etkilidir (Özkan, 2012: 308).

Pertev Naili Boratav Halk Hekimliğindeki hastalık kavramını şu şekilde ifade etmiştir: *Hastalık deyimi alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere, ve tabiat-dışı varlıkların (cinler, periler, v.b.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma işlem ve yöntemlerinin bir bölümü sadece büyüklük niteliktedir; ikinci bir bölümünde büyüklük ve akıllık (rationnel) işlemler birbirini tamamlar* (Boratav, 1994: 123).

4.6.1. Halk Hekimleri

Halk arasında “kocakarı”, “ocaklı”, “efsuncu” vb. olarak tanınan ve kendine göre tedavi uygulamaları geliştiren kişiler aslında birer halk hekimidir. Bu kişiler çoğunlukla usta-çırak geleneğinde yetişmişlerdir. Halk hekimleri, tedavilerini evlerinde yapmakta ve halkın kendilerine verdikleri “ocak”, “kırık-çıkıkçı”, “ara ebesi” gibi isimleri kullanmakta ve “ağırılık atmak” olarak tanımlanan bir ücret karşılığında tedavilerini yapmaktadırlar (Artun, 2005: 216-217). Halk arasında "Kocakarı diye bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan bu kişiler , aslında birer halk hekimidirler. Yaptıkları ilaçlar "kocakarı" ilacı diye tanınan bu kişilerin bazılarının uygulamalarının veya hazırladıkları ilaçların hastalıkların tedavisi ile doğrudan ilgisi olmazken, bazılarının uygulama ve ilaçlarının da olumlu sonuçlar verebildikleri görülmektedir (Aça, 2016c , 577). Ocak olma soydan sürüp gelen bir yetki sahibi olma demektir (Artun, 2005: 218). Ocakların başlangıcı Orta Asya'da yaşayan Türk Kavimlerine ve şaman inancına dayanmaktadır. Ocaklılar için Orta Asya şamanının bugüne ulaşmış şeklidir demek mümkündür (Acıpayamlı, 1969: 5).

4.6.2. Ocak ve Ocaklık Sistemi

Halk hekimliğinde ocak veya ocaklı diye eş anlamda kullanılan iki kelime ile adlandırılan kişiler, bir veya birkaç hastalığı iyi edebilme gücüne sahip olduklarını söyleyen, bu işin metodlarını bilen kimselerdir (Duvarcı, 1990: 35). Ateşin insan hayatının hemen bütün safhalarında çok önemli rol oynayan bir unsur olduğu bilinmektedir. Bu sebeple insanlık tarihi gelişme süreci içinde ateşin bulunmasından önceki hayat şartları ile sonrası sırasında görülen farklar ateş üzerindeki düşünceleri yoğunlaştırmıştır. Dolayısıyla insanlığın sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisiyle ateşin icadına ilişkin her milletin kendi milli kültüründe çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. Türkler'de göğün kutsallığı inancına bağlı olarak ateşin de gökten indiğine dair inançlar yaygındır (Kırcı, 1998: 398). Altaylılar'ın ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe "güneş ve aydan ayrılmışsın" derler, ateşin gökten Ülgen-tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar (İnan, 2013: 67). Ocakçılar, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi

gösterir: sarılık ocağı, fitik ocağı, v.b. gibi. Bu son halde, ocak ve ocaklı deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüklük işlemlerdir; ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1994:113). Ocaklı sayılmanın en çok bilinen şekli ise el alarak tedavi gücüne sahip olmaktır. Ocaklı sayılmanın diğer bir şekli ise ocak diye kabul edilen eve gelin olarak gelmektir. Böylece o ailenin sahip olduğu bütün güçler kazanılır. Fakat evden ayrılan kızlar, gurbete çalışmaya giden erkekler bu özelliklerini kaybederler (Duvarcı, 1990: 35). Ocaklı yeteneği kazanmanın bir başka yolu Al-Karısı ile ilgili gelenekler içine girer. Lohusalarda albastı denilen hastalığa sebep diye gösterilen, lohısanın ciğerini söküp götürmesinden korkulan bu tehlikeli varlığı, kimi hallerde, erkeklerin yakaladıkları olurmuş. Yakalayan adam Al-Karısının vücuduna biriğne batırmak, ya da başındaki tarağı çekip almak suretiyle onu kendine kul, köle edebilirmiş. O zaman adam, kendi soyundan kimseye zarar vermemesi şartı ile Al-Karısını bırakır, buna karşılık al-ocaklısı (alcı) olurmuş; alcının, al-basmasım sağaltma yeteneğinden başka, herhangi bir eşyasını lohusanın yanına bırakmak suretiyle lohusayı koruma gücü de olurmuş (Boratav, 1994: 114-115). Türk Dünyasında ateş kutlu sayılmaktadır. Abdulkadir İnan'ın bu konu hakkında verdiği bilgiler çok değerlidir. İlk insanlar meyva ve otlarla beslendikleri için ateşe ihtiyaçları yoktu. Tanrı onlara et yemeklerini emir ettikten sonra ateşe ihtiyaç hasıl oldu. Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koyup diğeriyle vurdu, otlar ateş aldı. Ülgen böylece ilk defa ateş yakmasını insanlara öğretip " bu ateş atamın kudretinden taş düşmüş ateştir" dedi. Altaylılar'da ve Yakutlar'da ancak çakmak taşından elde edilen ateş kutlu sayılmaktadır (İnan, 2015: 66).

4.6.3. Sımıkçılar

Kemikleri ve eklem yerlerini kapsayan rahatsızlıkları tedavi eden, kırıkçı şeklinde de adlandırabileceğimiz halk hekimleridir. Hazırladıkları merhem ve yaptıkları masajlarla hastaları tedavi etme yeteneğine sahip olan bu şahıslar, sağaltma yeteneklerini usta-çırak ilişkisiyle öğrenmekte ve aktarmaktadır. Hazırladıkları merhem ve harçlarla ve yaptıkları masajlarla kırık-çıkık hastalarını tedavi edebilmektedir (Baysal, 2014:83).

4.6.4. Çarşıbaşı Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları

4.6.4.1. Göbek Düşmesi İçin Uygulanan Tedavi

İnsanlar ağır bir yük kaldırdığında veya başka sebeplerden dolayı göbekleri düşer. Çarşıbaşı yöresinde düşen göbek şifacılar tarafından büyüsel uygulamalarla kaldırılır. Şifacıların uyguladığı göbek tedavisi şöyledir :

Küçük bir tasın içine su koyulur ve içine bir iğne atılır. Ve o sırada yedi tane dua ve birtakım sözler söylenir. Sonra şifacı kişi tasa elini atar. Eline iğne yapışırsa göbek düşmüştür. Eğer yapışmıyorsa düşmemiştir. Sonra şifacı yapışan iğneyi alıp sanki bir iğne batırır gibi oynatur. O sırada göbeği kaldırır. Çarşıbaşı yöresinde babasından el alarak bu işi yapan şifacılar vardır. Şifacılar göbek tedavisini gerçekleştirirler. Göbek tedavisi için şifacının yanına gitmeye gerek yoktur. Telefonla görüşülerek hasta kişinin adı ve babasının adı istenir. Şifacı tarafından hastanın adı ve babasının adı söylenilerek tedavi edilmeye çalışılır. İsterseniz dünyanın bir ucunda olun baba ve kendi adınızı söylemeniz halinde düşen göbeğiniz kaldırılır. Bu işe büyüklerimden öğrendim. Hasta olan kişiyi adını söylesin hemen tedavi ederim (KK-49). Göbek kaldırma işlemini gerçekleştiren ocakçılar bu mesleği ailesinden birine verir. Bu işleme el alma denir. İnanışa göre göbek kaldırma işlemini yapan ocakçıların oğullarından sadece bir tanesi bu işi öğrenebilir. Göbek kaldırma işlemini yapan ocakçılar göbek tedavisi uygularken ettikleri duayı başkasına söylememektedir. Çarşıbaşı yöresinde göbek düşmesi sonrasında uygulanan diğer bir tedavi yöntemi şöyledir: İnsanların göbekleri düştüğü zaman bir ekmek kırıntısına kibrit çöpü dikilip göbeğe koyulur. Sonra kibrit yakılır. Kibrit yanmaya başlayınca hemen üstüne bir bardak koyulur. Bir süre bardak göbeğin üzerinde bekletilir. Eğer göbeği içine çökerse göbeğin düştüğüne inanılır. Eğer çekmezse göbek düşmemiştir. Bir süre bardak bekletilir. Sonra göbek düşmesi ortadan kalkar.

4.6.4.2. Tepe Düşmesi İçin Uygulanan Tedavi

Tepe düşmesi insanlar uyuyorken açık yatması, mindersiz yatması ya da başka sebeplerle meydana gelen yoğun baş ağrısıdır. İnsanlar böyle bir rahatsızlıkla karşılaştığı zaman bu işten anlayarak kişilerin yanına gider. Bu işi genellikle evin büyükleri yapar. Bu uygulama insanın tepesinin çekilmesi şeklinde gerçekleştirilir. Saç dipleri çekilerek tedavi uygulanır (KK-6).

4.6.4.3. Temre Hastalığı İçin Uygulanan Tedavi

Temre hastalığı, halk arasından nazardan veya doğuştan meydana gelen ciltte kızarıklık, yara, kabarma şeklinde meydana gelen bir tür deri hastalığıdır. Temre Çarşıbaşı yöresinde "Temroğu" olarak adlandırılır. Temre adı verilen hastalıktan kurtulmak isteyen insanlar modern tıptan çare bulamadığı zaman halk tıbbına başvurmaktadır. Yörede temre tedavisi konusunda uzman olan kişilere başvurulur. Temre tedavisi yörede kadınlar tarafından yapılmaktadır. Temre yazma genellikle bu işte uzman kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Yörede temre yazan uzman kadınlar bulunmaktadır. Kadın şifacılar tarafından uygulanan temre tedavisi şöyledir:

Kadın uzmanlar ellerine bir sarımsak alıp sarımsağı kalemle yazarlar. Sarımsak duayla yazıldıktan sonra hastanın neresinde kızarıklık, temre varsa oraya sarımsağı sürerler. Bu uygulama

üç gün devam eder. Sabah gün ağırınca ve akşam güneş batmadan üç gün üst üste yazma işlemi gerçekleştirilir. Bu uygulama yapılırken terme duası okunur. Üç gün sonunda artık temre etkisi azalmaya başlar. Temre hastalığına karşı kuzu kulağı da kullanılır. *Küçükken yüzümüzde temre, egzema gibi hastalıklar çıkardı. Anneannem üç akşam üç sabah yüzümüzü sarımsakla yazınca bu izler geçirdi (KK-22). Bana Giresun'dan bir kari geldi. Karının yüzünde, dizinde temre varidi. Kari bana yalvardı yakardı. Beni tedavi edecesin dedi. Üç gün ben de kaldı. Tedavi etmeye çalıştım oni. Üç gün sonra iyileşti (KK-26).*

4.6.3.4.4. Öksürük İçin Uygulamalar

Öksürüğü kesmek için halk tarafından bir takım tedaviler uygulanır. Bu tedaviler şöyledir: *Öksürüğün kesilmesi için soğan suyu süzdürülüp içilir. Böylece tedavi olunacağına inanılır (KK-6). Öksürük hastalığına tutulan kişiler ceviz ağacının altından geçer. Ceviz köküne sürünür (KK-26). Sütle bal karıştırılıp içilir (KK-25). Daldan toplanılan taze ihlamurun öksürüğü kestiğine inanılır (KK-24). Öksürüğü kesmek için limon, bal, elma, maydanoz pişirip. Pişikten sonra sızdırıp çok soğumadan içilir. Öksürüğü keser (KK-19). Mandalina ve portakal öksürüğü keser (KK-14,16). Öksürük hastalığına yörede " Goguza, Kokoza" adları verilir (KK-6).*

4.6.4.5. Egzama, Kepek , Sedef, Kaşınma, Uyuz , Arpacık, Saç Dökülmesi, Saçkıran İçin Yapılan Tedaviler

Ciltte meydana gelen egzama, kepek, sedef, terme gibi deri hastalıklarının giderilmesi için halk tarafından birtakım tedaviler uygulanır. Saç derisinden çıkan kepekten kurtulmak için uygulanan tedavi şöyledir: Soba veya taş fırından kül alınıp bir tülbentin içine koyulur. Tülbent bağlanılıp bir leğen içine atılır. Sonra kül dolu tülbent başa tutularak kül suyuyla saç derisi yıkanır. Bu uygulama 14 gün boyunca yapılırsa saç derisinde egzema veya kepek gibi hastalıkların gideceğine inanılır. Çarşıbaşı yöresinde bugün bu uygulama köylerde yaygın olarak devam etmektedir .

Egzama, kepek, sedef hastalıklarından kurtulmak için egzamayı sarımsakla yazan şifacı kadınlar bulunmaktadır. Bugün yaygın olmasa da geçmiş dönemlerde yapılmış bir uygulamadır. Çocuk üç gün sabah, ikindi ve akşam sarımsakla kadın tarafından yazılır. Egzama olan bölgeye sarımsak sürülür. Böylece egzama hastalığından kurtulacağına inanılır . Egzama, kepek, sedef gibi hastalıklardan kurtulmanın bir diğer yöntemi halk takvimi etrafından gerçekleştirilen uygulamalardır. Mayıs yedisinde ziyaret sularına gidilir. Mayıs yedisinde ziyaret suyunu gidilip yüz yıkanırsa egzama geçer. Mayıs yedisinde denize gidilip yüz yıkanırsa hastalık geçer.

Gözde arpacık çıktığı zaman bir daha çıkmasın diye bir meyveyi yememek için yemin edilir. Böylece o meyveyi hayat boyu yemezler. Bu hastalığın böylece geçeceğine inanılır (KK-1).

Küçük çocuk kaşındığı zaman yörede komar adı verilen bitkinin üstünden geçirilir. Sarmaşığı toprağa koyup, çimen kesilir. Sonra ters çevrilir. Böyle çocuğun iyileştiğine inanılır (KK-1).

Dut kurusu kaynatılıp 10 gün boyunca yüz yıkanılırsa yüzde oluşan egzama son bulur (KK-26)

Elde oluşan kızarıklıklara ısırgan otu sürülür (KK-27).

Uyuz hastalığına karşı uyuz ilacı yapılır. Uyuz ilacı şöyle yapılır: Uyuz İlacı: Kükürt, yumurta, tuzsuz tereyağı kullanılır. Yumurtanın içine doldurup kükürt, tereyağı pişirilir. Piştikten sonra yumurtayı döverler. Bu uyuz ilacıdır (KK-6).

Güneşli bir günde denizde yüzüp sert güneşte güneşlenirse sedefin geçeceğine inanılır (KK-27).

Deniz kenarındaki kumda uzun süre yürünürse ayakta oluşan mantar geçer (KK-37).

Saçkıran kalemler yazılır (KK-6).

Bahçeden ısırganlar toplanılıp pişirilir. Isırganın suyu saçlara sürülür. Böylece saç dökülmesinin engelleneceğine inanılır (KK-6).

4.6.4.6. Yürüyemeyen Çocuğun Tedavisi

Yürüyemeyen çocuklar yürümesi için anneleri çocuklarını cuma günü cami önüne götürülürler. Çocuğun ayaklarını kendir ipi veya başka bir iple annesi bağlar. Elinde bir makas bulundurur. Camiden ilk çıkan kişi çocuğun ayak bağını keser. Çocuk ayaklarının üstüne basamıyorsa zaman komar yaprağından geçirirler. Ondan sonra üç yolun ağzında oraya getirip üstünden geçirilir. Böylece çocuk iyileşir (KK-6). Yürüyemeyen çocuk için çimen kesilir. Çocuğu çimene yatırılar. Çocuğun çimende kapladığı alanı keserler. Sonra kesilen çimeni alıp asarlar. Çimen kuruyunca çocuğun yürüyeceğine inanırlar (KK-27). Yürüyemeyen çocuklar hocalara okutulur (KK-47). Yürüyemeyen çocuk avat dikeninin altından geçirilir (KK-79).

4.6.4.7. Konuşamayan Çocuğun Tedavisi

Konuşamayan çocuğa bildircin yumurtası yedirilir (KK-27). Sesi kesilen kişi yayık içine ağzını sokup bağirmaya çalışırsa sesi yerine gelir (KK-6). Konuşamayan çocukların dilaltı hocalar

tarafından dua ile kesilir (KK-6). Çocuğun konuşması için adak adanır (KK-90). Konuşamayan çocuğun ağzı kuşun gagasına sürülür (KK-27).

4.6.4.7. Kabızlık İçin Tedavi

Kabızlığın giderilmesi için dağ çileği, incir, kabak, göbekli portakal ve Trabzon hurması yenilir (KK-6). Göbekli portakal kabızlığa bire birdir (KK-88). Salatalık kabızlığı çözer (KK-88).

4.6.4.8. Romatizma ve Ayak ve Bel Ağrıları İçin Tedavi

Mayıs yedisinde ve alaturbi zamanında denizde ayaklar yıkanılırsa romatizmanın ve ayak ağrısının kesileceğine inanılır. Romatizma hastalıkları için ısırgan otu kullanılır. *Ayak ağrısında vücutta oluşan et kesintilerini el almış birisi ovuşturunca el ağrısı geçer (KK- 108). Somara otu romatizmaya bire birdir (KK-6). Karayemiş yaprağı vücutta oluşan ağrılar için kullanılır. Karayemiş yaprağına bal sürülüp bele yapıştırılır. Bu şekilde ağrı gider (KK-27). Arı sokması romatizmaya iyi gelir (KK-26). Kara kiraz romatizmaya iyi gelir (KK-25). Ayak ağrısı için sarı çiçek varidi. Oni kaynanam sardi ayağına. Biraz aci verdi ona amaa. Sora ağrisından kurtardi (KK-6). Ayak ağrısına kirli koyun yünü sürülür (KK- 34).*

4.6.4.9. Güneş Yanığı İçin Uygulanan Tedavi

Güneş yanığında vücuda yoğurt sürülür (KK-27). Yanık merhemi yapılır. Deniz suyu, kullanılmamış hacı şakir, halis zeytinyağı ile yanık merhemi yapıp vücutta sürülür (KK-6).

4.6.4.10. Dolama İçin Yapılan Tedavi

Dolama hastalığından kurtulmak için dolama olan parmak ineğin burnuna sokulur (KK-21). Soğan pişirilip elin üstüne koyulur (KK-27). Kepariza otu haşlanılıp parmağa sarılır (KK-40). Damar otu ısıtılıp parmağa sarılır (KK-41). Dolama parmağa ispirto sürülür (KK-6).

4.6.4.11. Guza ve Siğil İçin Uygulanan Tedavi

Elinde guza olan kişi bir sopaya elini sürüp sopayı yola atarsa hastalığın geçeceğine inanılır (KK-41). Elde çıkan yaralar için ele soğan sürülüp aksın denir (KK-27). İnce naylon iplikle guzanın etrafı sıkıca bağlanır. O büyüdükçe guza kesilip düşer (KK-6). Guza olan ele sirke sürülür (KK-27).

4.6.4.12. Küçük Çocukların Karın Ağrısı İçin Yapılan Tedavi

Yeni doğan çocuklar ilk doğdukları zaman karınları çok ağarırsa musluk açılır ve su makasla kesilir. Böylece çocuğun ağrısının geçeceğine inanılır (KK-21). Şeker şerbeti yapılıp çocuğa içirilir (KK-27). Sıcak süt içirilir (KK-6).

4.6.4.13. Şeker Hastalığı İçin Yapılan Tedavi

Kapariza otu kaynatılıp içilir. Şeker hastalarına iyi gelir (KK-21). Kara dut yaprağı kaynatılıp içilir şeker hastalığı için (KK-27). Damar otu içilir (KK- 47). Kirazın sapları toplanılıp kurutulur. Sonra kiraz saplarından çay yapılıp içilir. Şeker hastalığına iyi gelir (KK- 59).

4.6.4.14. Sarılık Hastalığı İçin Yapılan Tedavi

Sarılık hastalığı için dokuz tane mısır, yüziük, yayla çiçeği suya atılır. Çocuk iki üç kere yıkanır. Ondan sonra sarılık hastalığı gider (KK-6). Sarılık olan çocuğa sarılığının gitmesi için sarı renkli kıyafetler giydirilir (KK-27). Bebekler yıkanırken sarılık almasınlar diye suya altın atılır (KK- 26). Sarılık almaya başlayan yeni doğan çocuk annesinin altınlarıyla bir leğende yıkanır (KK-21). Sarılığa ihlamurun iyi geldiği söylenir (KK-22). Bebeğin yıkanacağı suya kırk tane sarmaşık koyulur (KK-27).

4.6.4.15. Cildin Güzel Olması İçin Yapılan Uygulamalar

Salatalık, elma, limon dilimlenip yüze koyulur (KK-6). Defne yaprağı toplanılıp defne yaprağıyla banyo yapılır (KK-88). Nane yaprağıyla banyo yapılır (KK-21).

4.6.4.16. Baş Ağrısının Geçmesi İçin Yapılan Uygulamalar

Patates kesilip bir tülbentle alına bağlanır (KK-6). Nane ve zencefil kaynatılıp içilir (KK-27). Saçların çekilmesiyle baş ağrısının geçeceğine inanılır (KK-26). Portakal kabuğu başa koyulur (KK- 91). Maydanoz suyunun baş ağrısını gidereceğine inanılır (KK- 91). Karayemiş yapraklarına bal sürülüp başa sarılır (KK- 76).

4.6.4.17. İshali Kesmek İçin Yapılan Tedaviler

Patates haşlanılıp yenilir (KK-6). Yeşil çay ishali keser (KK-27). Kahve içilir (KK-26).

4.6.4.18. Sıtma Hastalığı İçin Yapılan Tedaviler

Sıtma hastalığı için patates kesilip bir beze koyulup alna sarılır (KK-6). Sıtma hastalığı için yakı yapılırdı. Kızılağaç yaprağı kırardiler. Oni ona yattıridiler. Adamın saçını kırardiler. O

yakıyı insanın tepesine kordiler. Kızılağaç yaprağında yattırıldılar oni. Terlerdi o hastalık oyle geçerdı (KK-6).

4.6.4.19. Sara Hastalığından Kurtulmak İçin Yapılan Uygulamalar

Sara hastaları Mayıs yedisi zamanı kayıklara doldurulup yedi dere ağzı gezdirilir. Su tedavisiyle hastalıklarının geçeceğine inanılır. Hocalara götürülüp muska yaptırılır.

4.6.4.20. Karın Ağrısı İçin Yapılan Tedaviler

Karın ağrısı durumunda tuğla ısıtılıp karna tutulur (KK-26). Sobada havlu ısıtılıp bele sarılır (KK-27). Şeker şerbeti yapılıp içilir (KK-6). Karın bölgesi kirli koyun ısıtılıp sarılır (KK-27). Leor otu ezilerek bezle birlikte bele sarılır (KK-6).

4.6.4.21. Diş Ağrısı İçin Yapılan Tedaviler

Tuzlu suyla gargara yapılır (KK-6). Sarımsak koyulur (KK-27). Dişin dibine zeytin koyulur (KK-26). Kaçak tütün içilir (KK-6).

4.6.4.22. Kansızlık İçin Tedavi

Kansızlık hastalığı olanlar üzüm pekmezi ile tedavi edilir (KK-6). Siyah nar yenirse kan artar (KK-27).

4.6.4.23. Yaralar İçin Tedavi

Moloşa otini arpa bile pişirsin ağrılara saracasın (KK-21). Kirez ağacının kabuğunu kesecesin. Ondan sora oni ufulucasın. Oni kaynatacası bu hem adamlara hem siğurlara ey gelir. Aci oluyı ama faydadedir. Biz buni hayvanlara çok yaparduk (KK-6). İnsanın elinde yara olduğu zaman mısır ununlan, yoğurtı karıştırısın. Bi bezlan elini bağlarsın. Yara oyle savar (KK-26).

4.6.3.4.24. Kesikler İçin Tedavi

İnsanın elini diken çizdiği zaman iyileşmesi için toz şeker koyulup bağlanır (KK-6). Hurmayı yakıp külünü kesiklere koyarlar (KK-26). Eldeki kesikler için bir bez yakılır. Bezin külü ele koyulurdu (KK-27). Kesilen yaraya kaçak tütün koyulur (KK-27). Pazi yaprağı yaralara sarılır (KK-26).

4.6.4.25. Diğer Tedaviler

Domuz ağırşığı sinüzite iyi gelir. Rendeleyip suyunu sızdırıp burna çekilir (KK-6). Yılcık taşı adı verilen beyaz bir taşın vücutta olan hafif şişkinliklere sürülünce şişkinliğin gideceğine inanılır (KK- 6). Boğmaca hastalığına yakalanan çocuklar ceviz kökünden geçirilir (KK-21). Çocuk çiçek hastası olduğu zaman evde fasulye pişirilmezdi. O yaralar sararda yerleri kara olmasun diye yapardiler oni (KK-22). Eskiden uşaklar hasta oldi mi dereden alınan çamura yattiridiler oni. Çamur havasını alsın da hastaluktan kurtarsın derdiler (KK-26). Çocuğu olmayan kadınlar gece değirmenin çarkından su alırsa çocuğu olacağına inanılır (KK-6). Kadının çocuğu olmuyorsa siran, leor, parson, loloyda, süt bir tencereye koyulup pişirisun. Oni bi küleğa dokecesın kadın ona oturacak (KK-6). Koyunlar kuzusu olması için ceviz kökünden geçirilir (KK-6). Sarmaşuk yaprağını atarsı bi küleğa. Sonra oni pişirisın. Onun boğusına kariyi oturtusun. Damarlari açılır. Sora düzelir (KK-6). Sirganın tohumu, leor tohumu bal, pekmez karıştırarak lokmalan yiyecek uşağı olmayan kari (KK-27). Taze ısırgan kaynatılıp içilir. Mide rahatsızlığını engeller (KK-25). Siran suyunun yüzünü yıkarsan yüzün yanmaz (KK-25). Kekik kaynatılıp suyu içilir. Mide rahatsızlığına iyi gelir (KK-25). Sarımsak dövülüp saça koyulursa saçlar dökülmez (KK-6). Çocuğu olmayanlar avat dikeninden geçirilir (KK-6). Arı insanı soktuğu zaman ele demir koyulur (KK-25). İnekler hasta olduğu zaman ağzına yoğurt dökülür (KK-6). İnekler hastalandığı zaman ağzına tuzlu hamsi suyu dökülür (KK-25). Kızıl hastalığına yakanan çocukların kıyafetleri çıkarılır (KK-27).

4.6.5. Halk Hekimliği Tedavilerinde Başvurulan Ziyaret Suları

Ziyaret suları halk tarafından kutsal sayılan, insanları iyileştirdiğine inanılan, etrafında dua edilirse kabul edileceğine inanılan kutsal mekanlardır. Ziyaret sularına giden kişiler suyun yanında bulunan ağaçlara dileklerini asarlar. Anadolu'da pınarlar, artık eski mukaddes özlerini kaybetmişlerdir. Bunlara, eski Türk anlayışıyla, "kutlu pınar" da, diyebiliriz. Birçok ünlü pınarların çevrelerinde, küçük bir bük, yani ağaçlık : önünde küçük bir göl ve yanında da, bir yatır bulunur. Yatırsız da olsa, adı yine de güzel ve kutludur (Ögel, 2010: 357). Ziyaret suları, eski Türklerde bulunan yer su inancı, Atalar kültürü gibi konularla ilgilidir. Ziyaret sularının ziyaret edilmesinin arkasında çeşitli sebepler vardır. Yörede ziyaret sularına gidilmesinin birinci sebebi şifa bulmaktır. Ziyaret sularına gidilerek halk hekimliğine yönelik tedaviler yapılır. Ziyaret sularına gitmenin bir diğer sebebi de manevi anlamda huzur bulmaktır.

4.6.5.1. Balbal Suyu (Balbalın Ziyareti, Ziyaretin Yeri, Lağut Ziyareti)

Balbalın ziyareti diye bilinen yer Zeytinlik Mahallesi'nde Akıntürk Cami'nin 300 m. yukarisındadır. Ziyaretin yerinde, hemen dere kenarında bir mezar vardır. Mezarda kimin yattığı bilinmemektedir. 1990 yılındaki sel felaketinde etrafı taşlarla çevrili olan mezar tamamen sele kapılmıştır. Selden sonrada yapılmamıştır. Derenin geniş olan kısmında kaşın dibinde yedi ayrı

gölcük vardır. Suların ayrı ayrı gözleri vardı. Etraftaki genellikle fındık dalları olmak üzere kısa ağaçların dallarına ziyarete gelenler tarafından yama asılırdı. İnanişe göre çocuğu olmayanlar için, konuşamayan çocuklar için, yürüyemeyen çocuklar için şifa kaynağıdır. Zamanı ise ay yeni iken halkın deyişi ile yeni ayın ilk ve ikinci Çarşamba günü buraya gelinirdi. Bugün ise önemini kaybetmiştir (Akıntürk, 2012: 291). Balbal suyuna genellikle bahar dönemleri ve yazın gidilir. Mayıs Yedisi ve Alaturbi günlerinde denize gitmeyen kişiler bu suya gider. Bu suya giden kişiler suyu yüzüne sürer. Biraz alıp üzerine saçar. Çocuğu olmayan kişiler bu suyun yanına beşik ve kundak koyar. Üzerinden geçer. Sacayak üzerinden geçer. Ziyaret suları için hastalıklardan kurtardığı inanışı vardır. Bazı ziyaret sularında eskiden kadınlar bulunmuş. Bu kadınlar şifacılığına inanılan kişilermiş. Onlar gelen çocukları ziyaret suyuyla yıkarmış. Eğer gelen kişiler hastaysa yüzlerine bu sudan sürermiş.

4.6.5.2. Küptaş Suyu

Küptaş suyu Vakfikebir'e bağlı Küçükdere mahallesinde bulunmaktadır. Bugün bu su etrafındaki kültür kaybolmuştur. Geçmişte bu ziyaret suyu hastalıklardan kurtulmak için kullanılmış. Burada bir kadın bulunur. Oraya gelen hastalara bu sudan bir maşrapa alınarak yıkanılmış. Bu ziyaret suyu arpacık ve egzama gibi cilt hastalıklarına iyi gelirmiş. Bizim uşak hasta oldu yüzü arpacuk doldu alı gittim onu küptaş suyuna orda Refiye abula varidi aldı sürdi yüzüne suyu. Uşağı yıkadı. Ondan sora uşak iyileşti (KK-15).

4.6.5.3. Kastanos Suyu

Kastanos suyu Çarşıbaşı ilçesi Kaleköy köyünde Vindilik mevkiinde bulunmaktadır. Eski dönemlerde burası ziyaret amacıyla gezilirdi. Tepede de bir şehit olduğuna inanılırdı.

4.6.5.4. Kut Alan Suyu

Çarşıbaşı Kaleköy köyünde Kunus Tepesi yolu üzerinde yer alan bir ziyaret suyudur. Bugün kültürel işlerliğini kaybetmiştir. Bu suyun ismi çok önemlidir. Eski Türk izlerini gösteren bir isimdir. Yörede bu ziyaret sularının dışında birçok ziyaret suyu vardır. Derleme yaptığımız kaynak kişilerin aktardığına göre Kadıköy'ü dua tepesi yakınlarında bir ziyaret suyu varmış. Bugün bu ziyaret suyu işlerliğini yitirmiş. Bunun dışında Hatice suyu adı verilen suyunda ziyaret amacıyla kullanıldığı söylenilmektedir. Yavuzköy'ünde ve Şahinli obasında da ziyaret suları olduğu söylenilmektedir. Yavuzköy'ünde Cakut suyu ilçedeki önemli ziyaret sularındandır.

4.7. Halk Meteorolojisi

Halkbiliminin, halkın hava olaylarını yerel deneyimlerine dayanarak değerlendirmesi, yorumlaması, sonuçlar çıkarması, bir takım mutlu ve mutsuz olaylara ön belirti sayılmasıyla ilgili geleneksel inançları, bunlara dayalı uygulamalarını derleyip değerlendiren alt dalı, halk meteorolojisi olarak adlandırılır (Artun, 2014: 238). Meteoroloji, tarihin derinliklerinden itibaren insanoğlunun yaşam kavgasının bir istihbarat silahı olmuş; her yıl mutad şekilde tekrar eden semavi olaylar, fırtına, soğuk veya sıcak dalgaları özenle kaydedilmiştir (Oğuz, 2003: 778).

İnsanlar meteorolojinin olmadığı dönemlerde deneyimlerinden, hayvanların hareketlerinden, göksel olaylardan, takvimsel bilgiden, bitkilerin mevsimsel değişimlerinden, havada meydana gelen bir takım değişikliklerden hava durumunu tahmin ederdi. Tabiat unsurlarının gözlemlenmesi hava durumunun tahmin edilmesinde önemli bir unsurdur.

Tarih boyunca avcılık, hayvancılık, tarım veya denizcilik gibi hava koşulları ile doğrudan ilişkili olan iktisadi modellerle hayatını sürdüren topluluklar, havanın hallerini yakından takip etme ihtiyacı duymuşlardır (Aça, 2016c: 568). Çarşıbaşı yöresinde balıkçılıkla geçinen aile sayısı fazladır. Balıkçılar için hava durumu hayati önem taşımaktadır. Balıkçılık mesleğini yapan kişiler kadim tecrübelerinden dolayı hava durumunun tahmin edilmesinde uzmandırlar. Çarşıbaşı ilçesinde balıkçılar kahveye geldiğinde onlara hava durumunun nasıl olacağı sorulur. Bugün meteoroloji bilgisine ulaşmanın çok kolay olmasına rağmen ilçede hala hava durumu balıkçılara sorulmaktadır. Balıkçıların bu bilgisinin oluşumunda hayat tecrübeleri, denizdeki hayvanların davranışları ve bollukları, göksel olaylar vb. konular etkili olmaktadır. *Palamut çok olursa kış soğuk olur* (KK-8).

Çarşıbaşı yöresinde hava durumunun tahmin edilmesinde bir diğer önemli grup çobanlardır. Günlük hayat içerisinde sürekli doğa içerisinde yer alan çobanlar doğada meydana gelen olayları iyi takip etmektedir. Göksel olayları değerlendirip havanın nasıl olacağı hakkında bilgi vermektendirler. Hayvanların hareketlerinden havanın nasıl olacağını tahmin edebilmektedirler. Koyunlar otlarken çok hızlı bir şekilde yemeye başarlarsa kar yağacağına, kibleye doğru yattığında ise yağmur yağacağına inanırlar. Çiftçilikle uğraşan kişiler de hava durumunu tahmin etme gücü yüksektir. Çiftçiler rüzgar ve bulutların hareketlerinden, güneşin aşırı yakmasından, hayvanların hareketlerinden, bitkilerin mevsimsel değişimlerinden hareketle hava durumunu tahmin edebilir.

Anadolu'da geleneksel hava tahminleri yörelere göre az çok farklılıklar arz etmektedir. Çoğu zaman geleneksel takvim bilgisi ile birlikte işleyen bu bilgi çeşidinde, hava tahminlerinin yapılmasında dikkate alınan emare ve araçlar, Nail Tan tarafından şu başlıklar altında toplanmaya çalışılmıştır.

- 1) Uzaydaki varlıklardan ve göksel olaylardan yararlanarak tahmin
- 2) İnsanlardan yararlanarak tahmin

- 3) Bitkilerden yararlanarak tahmin
- 4) Hayvanlardan yararlanarak tahmin
- 5) Yerel işaretlere göre tahmin
- 6) Tabiattan yararlanarak tahmin
- 7) Haftanın günlerinden yararlanarak tahmin
- 8) Halk takvimine göre tahmin
- 9) Diğer tahmin yöntemleri (Tan, 1976: 250-275).

Çarşıbaşı Halk Meteorolojisini Nail Tan'ın belirlediği başlıklar altında ele alacağız.

4.7.1. Çarşıbaşı Yöresinden Derlenen Halk Meteorolojisiyle İlgili İnanışlar

1) Uzaydaki Varlıklardan ve Göksel Olaylardan Yararlanılarak Yapılan Tahmin

Kış aylarında havaya bakıldığında gökyüzünde çok yıldız görünüyorsa hava ayazdır (KK-1).

Havalar ayaz giderse don çok olur. Kırağı çok olur (KK-2).

Denizin başları kıpkırmızı ise yarın sabah sert güneş olacaktır (KK-2).

Yağmur yazları dağdan kışları denizden gelir (KK-2).

Bulutlar Kuzeyden güneye doğru sanki koşar gibi giderse yağmur yağar (KK-2).

Yazın çok gürleme olursa yağmurlar bölünür (KK-2).

Gökkuşağı karayele döndü mü hava kötü olur. Kibleye doğru dönerse hava iyi olur (KK-2).

Denizden gelen sis derelere çökerse yağmur yağacağına inanılır (KK-2).

Gökkuşağı çıkınca yağmur durur (KK-2).

Çok sert bir güneş olur yakıcı derecede olursa bir sonraki gün aşırı yağmur yağacağına inanılır (KK-3).

Yoroz başında bulut görünürse yağmur yağar (KK-3).

Yağmur arasında gök gürlediğinde ise yağmurun kesileceğine inanılır (KK-2).

Bulutlu günlerde güneş yakıyorsa bir sonraki gün yağmur yağacağına inanılır (KK-4).

Kara bulutlar görünüyorsa o bulutların yağmur yapacağına inanılır (KK-5).

Yazın yağmur yağdığında kısa süreceğine inanılır (KK-6).

Hayvanların davranışlarından hava durumunun nasıl olacağı tahmin edilebilmektedir.

Kurbağaların çok bağırması yağmura delalettir (KK-7).

Kuko (Guguk Kuşu) yaş dalda bağırsa yağmur yağar. Kuru dalda bağırsa kurak olur (KK-7).

Yaban arısı çok olursa çok kış olur (KK-7).

Turnalar ve göçmen kuşlar doğudan kaçarsa çok kış olacağına inanılır (KK-7).

Hopal çok olursa çok kış olur (KK-7).

Palamut çok olursa kış soğuk olur (KK-14).

Çakallar uluduğu zaman yağmur yağacağına inanılır (KK-19).

Eski dönemlerde evlerde bulunan kara ateşe kediler bakarsa yarın havanın güneşli olacağına eğer dışarı bakarsa havanın yağmurlu olacağına inanılır (KK-17).

Koyunlar yayılırken aniden çok hızlı bir şekilde yemeye başlarsa kar yağacağına inanılır. (KK-3).

Solucanlar toprağın üstünde görülmeye başlarsa yağmur yağacağına inanılır (KK-3).

Çulluk geldiği zaman kar yağacağına inanılır (KK-9).

İlkbahar aylarında kelebek aşırı olursa yaz kurak geçer (KK-29).

Yaz günlerinde sinek yöredeki adıyla vinto (büyük sinek), mumul (küçük sinek) gibi böcekler çok olursa yağmurun yağıp onları kıracağına inanılır (KK-33).

Koyunlar kibleye doğru yattıklarında yağmur yağabileceğine inanılır (KK-3).

Karıncalar topraklar üzerinde yuvalanırsa yağmur yağacağına işarettir (KK-3).

Rüyada inek görmek yağmura delalettir (KK-3).

Koyunlar otlarken iştahsız otlarsa güneş vuracaktır (KK- 54).

Yaprak dökümünde siğirlar yaprakları yersa kış sert geçer (KK-21).

İnekler yaylıma çıkarıldıklarında oyun oynarlarsa yağmur yağacağına inanılır (KK-21).

Karga bağırsa yağmur yağar veya hava kötü olur (KK-112).

Tavuklar uyuz şekilde kaşınırsa ve bitlenirse yağmur gelecektir (KK-132).

Koyunlar otlarken kelek sesleri ani bir şekilde artarsa hava bozacaktır (KK-7).

Bitkilerden yararlanılarak yapılan tahmin

Ceviz bol olursa o yıl sert kış olur (KK-61).

Dutlar çok olursa kış çetin geçer (KK-21).

Kuşburnu oldukça çok olursa kış sert geçer (KK-3).

Kestane çok olursa kış aşırı soğuk olur (KK-57).

Pelit çakumu (kozalak) çok olursa kış soğuk olur (KK-3).

Kavak yaprakları tepeden sararmaya başlarsa çok kış olur (KK-51).

Değirmen ayvası bol olursa kışın çok sert geçeceği tahmin edilir (KK-3).

Trabzon hurması çok olursa kış soğuk olur (KK-3).

Sonbaharda dökülen ağaç yaprakları ağacın dibinde toplanırsa kışın uzun olacağına inanılır (KK-3).

Töngeller bol olursa gelecek yıl çok kış çok olur (KK-3).

Yörede kuzu kulağı adı verilen çuha çiçeğın yaprakları yukarıya doğru büyürse yağmur yağacağına inanılır (KK-3).

Balıklar denizin içinde pat pat atlamaya başlarsa yağmur gelecektir (KK-58).

Fındık zamanı arılar bol olursa yağmur yağar (KK-87).

Sifin çiçeği çok olursa gelecek yılın kışı sert olacaktır (KK-73).

Karadağ'da vargıt çiçekleri açtığı zaman göçe işaretir (KK-62).

Halk Takvimine Göre Yapılan Tahminler

Sonbaharda yağın yağmurlar çok şiddetli olursa kar ekim sonu gelir (KK-55).

Kara Koncoloz fırtınası zamanı ile büyük soğuk olacağına ve kar yağacağına inanılır (KK-6). Kara Koncoloz fırtınası yörede sayılı fırtınalardan biri olarak bilinir.

Kurban bayramının sonbahar ve kış aylarına denk geldiği dönemlerde mutlaka kar yağacağına inanılır (KK-52).

Temmuz ayının son haftası ile Ağustos ayına girişte çok yağmur yağacağına inanılır. Bu yağmurların çürüklüğe sebep olacağı söylenilir (KK-83).

Şubat ayının sonuna doğru havanın ya çok bozuk ya da çok iyi olacağına inanılır (KK-81).

Mart ayı nasıl başlarsa bu ayda havaların aynı olacağına inanılır (KK-12).

Mart ayının çok soğuk ve bozuk geçeceğine inanılır (KK-13).

Küçük ayında yağmur yağmazsa o yıl kurak olacağına inanılır (KK-70).

Çarşıbaşı ve Vakfıkebir yöresinde bazı mesleki zümrelerin hava tahminlerine güvenilir. Balıkçı ve Çiftçi zümreler hava durumu hakkında çok bilgidirler.

İnsanlardan Yararlanarak Yapılan Tahmin

İnsanların ayakları sızılı bir şekilde ağrırsa yağmur yağacağına inanılır (KK-74).

Bebekler tükürük çıkarmaya başlarsa yağmur yağacağına inanılır (KK-82).

Tas veya kepçede su içen kişinin düğününde yağmur yağacağına inanılır (KK-27).

Tut pekmezi yapılan tavanın dibini yalayan kişinin düğününde yağmur yağacağına inanılır (KK-85).

Ay yenisi ile ay eskisi arasında olan geçişlerde yağmur yağar (KK-21).

Yaşlı insanların sakalları çok kaşınırsa yağmur yağacaktır (KK-73).

Havanın Hallerine Göre Yapılan Adlandırmalar

Hava güneşli ve parlaksa buna gelin havası adı verilir (KK-60).

Hava dumanlı ve çiseli ise buna gofle havası denir (KK-6).

Güneşli havada yağmur yağıyorsa çakallar düğün yapıyor demektir (KK-21).

Hava parçalı bulutlu ise bu duruma hava cumulis etti denir (KK-3).

Nisan ayında uzun süre sis olursa buna kurak havası denilir (KK-6).

4.8. Halk Takvimi ve Halk Takvimi Bağlı İnanış ve Uygulamalar

İlkel toplumlarda yeni yıl, tüm topluluk için yeni hasat üzerindeki tabunun kaldırılmasına eşdeğerdir. Böylece hasat tüm topluluk için yenilebilir ve kullanılabilir hale gelir. Farklı mevsimlerde, ayrı zamanlarda olgunlaşan birden fazla tür tahıl veya meyve ekimi yapılan yerlerde kimi zaman birden fazla yeni yıl bayramı olduğunu görmek mümkündür (Eliade, 1994: 61). Zaman birimi olarak güneş yılının kabul edilmesi Mısır kaynaklıdır. Diğer tarihsel kültürlerin çoğunluğunda ve belli bir döneme kadar Mısır'da yıl, aynı zamanda hem güneş hem ay takvimine dayalı, 360 günlük (her biri 30 gün olan 12 aylık) ve beş artık günün eklendiği bir yıldır. Yılın başlangıcı gerek ülkeden ülkeye gerekse dönemden döneme değişiyor, bayramların ritüel anlamlarının tekabül ettiği varsayılan mevsimlere uyması için sürekli takvim reformları yapıyordu (Eliade, 1994: 62). Yaşamlarını çiftçilik ve hayvancılık ile sürdüren toplulukların takvimleri, pek tabii, mevsimlerin ve her mevsim içindeki bölünmelerin yıl içinde, her defasında aynı hava şartlarına rastladığı bir düzende olacaktır; nitekim bu çevrelerin halk takvimleri güneş takviminden pek farklı değildir; aynı ilkeye dayanır (Boratav, 1993: 133).

Yıl boyunca toplum içinde ortaya çıkan toplumsal, ekonomik, kültürel, dinsel ve büyüsel olayları ve bunların tekrar edeceği zamanları belirlemek amacıyla kullanılan geleneksel bilgi ve uygulamalar, halk takvimi adı verilen zaman belirleyicisi içinde yer alır (Aça, 2016c: 562).

4.8.1. Kocakarı Ayları

Kaladar- Ocak

Küçük- Şubat

Mart- Mart

Abrul- Nisan

Mayıs- Mayıs

Kirez- Haziran

Temmuz- Orak

Ağustos- Ağustos

İstavrit- Eylül

İzim- Ekim

Kasım- Kasım

İstiyanar- Aralık

Halk Takvimine bağlı olarak yörede "Kalandar", "Mart Dokuzu", "Nevruz", " "Hıdrellez" , " Mayıs Yedisi" ve daha pek çok uygulama yapılmaktadır.

4.8.2.Kalandar

Kalandar, miladi takvime göre Ocak ayının on cnde kutlanılır. 13 ocak akşamı gelmeden önce kalandar için köyün gençleri tarafından hazırlıklar yapılır. Köylüler ise kalandarcılara verecekleri hediyeleri hazırlarlar. Kalandara gidecek olan gençler akşam namazına doğru toplanırlar. Farklı kıyafetler giyinirler. Diğer kişiilerde tanınmalarını engellemek için tanınmayacak kıyafetler giyerler. Yüzlerini kapatırlar. Gittikleri evlerde ses çıkarması için ellerine inek anı ve kelek alırlar. Akşam ezanı okunduktan sonra köyün girişinden başlayarak kalandarcılık yaparlar. arşıbaşi ve çevresinde kalandarcılığa yaygın tabirle koncolozculuk adı verilir. Farklı Őekillere bürünen gençler her evin kapısını çalarak koncolozculuk yapar (Ek 2.10).

Kalandar gecesinde çocuklar aşhane kapısından içeri bir torba atarak meyve, kuruyemiş doldurulmasını isterler. İstekleri yerine gelince de torbayı geri çekerler. Trabzon'un batı yörelerinde çocuklar bu eylemi yönlere, hayvan postlarına sarılıp boyunlarına ziller takarak, yüzlerini de baca isiyile siyaha boyayarak gerçekleştirirler. Çatıya çıkılarak torbaların bacadan sarkıtılması da çok yaygındır (Sümerkan, 2015: 23).

Kalandarcılar evlerin kapısını alıp içeri bir poşet, çanta uzatırlar. Ya da kapıya bir poşet asarlar. O sırada bir kişi kelek alar. Gençler "kalandarcı geldi, kalandarcı geldi" diye bağırırlar. Ve sonra kemee eşliğinde kalandar türküleri söylemeye başlarlar.

"Yerde yaktım samani

Göğe ıktı dumani

Geldi kalandar ayi

Elma armut zamani" (KK-6).

Ev sahibi kapıyı açar ve çantaya çeşitli yiyecekler koyar. Bunlar genellikle o mevsimin ve yörenin asli yiyecekleridir. Poşetlere elma, armut, portakal, fındık, hurma pestili ve para gibi Şeyler koyulur. Eğer poşete bir Şey konulmadığı veya ev sahibinin beklettiği anlaşılırsa trklere devam edilir.

Stm var szlcek

işim var görülecek

fazla bekletme beni

Çok yer var gezilecek (KK-6).

Kalandar ayi geldi

nenem yayuk çalkayı

yayuktan çıkan yağı

enişteye saklayı (KK-6).

Gece geldük kapınıza

Selam verduk yapınıza

Selamumi almasanız

Daha gelmem kapınıza (KK-93).

Karlanguş yuva yapar

Ağacın doruğuna

Vay olsun bekarlara

Kalandar soğuşuna (KK-6).

Ev sahibi kalandarcıları görmeye çalışır kalandarcıları görürse kalandar bozulur. Ev sahibi çantayı doldurduktan sonra kapıyı kapatıp evine girer. Bu sırada kalandarcılar koşup çantayı alırlar. Çantadaki nevaleyi çuvala doldurup kalandarcılığa devam ederler. Ev sahibi kalandarcıları tanımaya çalışınca kalandarcılar şu maniyi söyler:

Akşamdan koşa koşa

Ayağımı vurdum taşa

Arkadaşlarımı sorarsan

Biri İsmet biri Paşa (KK-6).

Sorma benim adıml

Kalandardır diyemem

Verduğun funduklari

Sora evde yiyemem (KK-6).

Gece geldim kapina

selam verdim yapina

selamimi almasan

daha gelmem kapina (KK-93).

Eskiden kalandara giderduk. Uşakluk zamanlarimizidi. Ama eskiden yaşlılarda kalandara giderdi. Şimdi kimsenin kapısında köpek yok. O zaman herkes köpek saklardi. Tam kalandar yapacasın. Köpek başlardi zirlamaya. Hem eskiden kalandara kalabaluk gidilidi. Şimdiki gibi bi kişi iki kişi değil. Başka köylere bile giden varidi. Bi eğlenceydi. Şimdi ufak tefek uşaklar gidey. Gene güzel bişe (KK-93).

4.8.2.1. Kalandar İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Kalandar akşamı başka birinin evinin içine girilmez. Eğer girilirse kalandarın bozulacağına inanılır (KK-94).

Başka birisinin evine girilirse evin bereketini alacağı bir diğer yıla kadar her şeyin uğursuz gideceğine inanılır (KK- 95).

Kalandar günü su alınır. Evin önüne ve etrafına su atılır. Böylece ay kırılır.

Kalandar sabahı kimseye sezdirmeden denize ve sığırlara bakılırsa deniz şans, sığır uğur getireceğine inanılır. Kalandar sabahı birine para verenin evine bereket girmez parayı alan kişinin evi ise bollukla dolar (KK-6). Kalandar ayının ilk 12 gününün meteorolojisi günü gününe izlenir. Her gün havası o yılın her bir ayıyla karşılaştırılır. Bu 12 gün içinde hava nasılsa yılda öyle geçeceğine inanılır. Kalandar günü sabahı kalandarın bakılması gerekir. Kalandarı bakmak diye nitelenen bu uygulama uğursuzlukları yenmek, bereket getirmek, hastalıkları kırmak düşüncesiyle yapılır. Kalandarı bakmak için dışarıdan su alınarak evin eşiğine ve odalarına serpilir.

4.8.3. Mart Dokuzu

Kocakarı takvimine göre Mart ayının 1 ile 9'u arasını kapsayan dönem "Mart Dokuzu" olarak adlandırılır. Mart Dokuzu zamanı halk tarafından hava durumu dikkatlice takip edilir. Mart Dokuz'u nasıl başlarsa diğer günlerinde öyle olacağına inanılır. Mart Dokuzu ile ilgili Çarşıbaşı yöresi ve çevresinde pek çok inanış ve uygulama oluşmuştur. Bu uygulamalar şöyledir: Mart Dokuz'u zamanı inek veya buzağılar evin içerisinde gezdirilir. Buradaki amaç evin yıl boyunca bereketli olmasını sağlamaktır.

Mart Dokuz'unun ilk günü çeşmeden veya bir ziyaret suyundan su alıp evin belli köşelerine serpilir. Amaç evin geçen yılın pisliklerinden arındırılması ve yeni yıla bereketli bir şekilde girmektir. Çeşmeye tuz akıtılır. Tuzun eritilmesiyle evin üzerinde oluşacak uğursuzlukların kırılacağına inanılır.

Mart Dokuzu sabahı gün doğmadan kalkılması, en güzel ve en yeni elbiselerin giyilmesi, dinî görevlerin yapılması esastır. Erken kalkılması, o yıl her sabah erken kalkmak için bir başlangıç sayılır. Erken kalkmak, bölgede bir bereket ölçüsüdür. En güzel ve en yeni elbiselerin giyilmesi, o yıl rahat ve güzel günler geçirme temennisiyle ilgilidir. İbadet ise yine yıl boyunca ibadeti devam ettirebilme isteğidir (Demir, 2012: 12). Eve gelen kişilere dikkat edilir. Eve giren kişinin sevilen ve uğuru olan kişi olmasına önem verilir. Eve alınan kişi eğer uğursuzluk getirmişse bir kağıta not edilir. Mart Dokuz'unda bir fidan dikilir. Bu fidan bir yıl sonraki Mart Dokuz'unda büyümüşse Mart'ın uğurlu geldiğine inanılır. Eğer büyümemişse uğursuz olduğuna inanılır. Bu duruma " Mart Bakma" adı verilir.

4.8.4. Mayıs Yedisi

Su, varoluşun esası ve tüm kâinatı içinde barındırmasıyla insanlığın ve de cismani tüm varlık âleminin içinden geçtiği merhaleleri ve tekrar rüçû edeceği başlangıç noktasını temsil eder. Zira su, tüm gelişmelerin başlangıcı ve medeniyet kavramı etrafında insanlığın gelişim tarihinde bir temel taşıdır. Antik Yunan'dan Mısır'a, kutsal Hint metinleri ve uygulamalarından İslamiyet'te abdest ile suyla temas eden insanın arınacağı inancına, Hristiyanlıktaki vaftiz törenlerine kadar su tüm inanışlarda kutsal bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Suyla temas eden birey ilk şekle döner, şekilsizlikten tekrar meydana geldiği ilk cismani hale dönüş yapar, yeniden doğar (Üçüncü, 2012: 301).

Su yeniden doğuşun bir simgesidir. Su ile buluşan insan yeniden canlanır. Türk kültüründe baharın gelişinde su etrafında kutlamalar yapılır. Su etrafında adaklar, kurbanlar adanır.

Kurbanların su ruhuna (= suya) sadece ilkbaharda adanması su, dağ ve nehirlerle yapılan kurban adalarının yaz başlangıcını, doğanın uyanışını ve yeni tarım mevsiminin başlangıcını

ifade ettiğini gösterir (Ergun, 2013: 90). İlbaharda suyun etrafında oluşan törenler Türk Dünyasında olduğu gibi Doğu Karadeniz bölgesinde de etkisini gösterir. Doğu Karadeniz bölgesinde Ordu, Giresun ve Trabzon yöresinde mayıs yedisi kutlanılır.

Geleneği sürdüren bölge halkı arasında “Mayıs Yedisi”, “Su Bayramı”, “Deniz Bayramı” veya kısaca “Yedi” olarak bilinen bu bayram, Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde karşımıza çıkmaktadır. “Mayıs Yedisi” veya “Yedi” adları, kutlamanın tarihinin Anadolu’da yaygın olarak kullanılan Rumi takvime göre 7 Mayıs’a denk gelmesi nedeniyle verilmiştir. Bu tarih Miladi takvime göre 20 Mayıs’tır (Oğuz, 2006: 8).

20 Mayıs günü suyun denize döküldüğü ve belirli olan yerlerde Mayıs yedisi kutlamaları yapılır. Trabzon’un Çarşıbaşı ilçesi Mayıs Yedisi kutlamalarının yapıldığı Beşikdüzü ve Vakfikebir ilçelerine komşu bir ilçedir. Çarşıbaşı ilçesinin sahile yakın köyleri mayıs yedisi kutlamalarına katılmaktadır. Mayıs yedisi kutlamalarına katılmayan dağ köyleri Mayıs yedisi sırasında gerçekleştirilen uygulamaları köylerinde yapmaktadır. Mayıs yedisi günü kutlamalara katılmayan köylüler kendi köylerindeki ziyaret sularına giderler. Geçmiş dönemlerde ziyaret sularına yakın bölgelerde yaşayan ailelerden yaşlı kadınlar mayıs yedisi günü ziyaret sularının başında bulunmuş. Kadınlar şifa bulmak için suya gelenlere tedavi uyguluyormuş. Ziyaret sularına giden kadınlar ziyaret suyuyla yüzlerini yıkarlar. Böylece vücutlarında ortaya çıkan egzama, sedef, ciltteki yaraların geçeceğine inanırlar. Mayıs yedisi günü köylerde gerçekleştirilen bir diğer uygulama ziyaret sularından alıp evin köşelerine serpiştirmektir. Bu uygulama ile yıl boyunca hastalıklardan kurtulacağına inanılır.

Geçmiş dönemlerde mayıs yedisi günü insanlar sabahın erken saatlerinde ineklerini alıp Mayıs yedisi kutlamalarının yapılacağı yere götürürdü. Kalabalık bir şekilde kutlanılan yere gitmeyenler ise deniz kenarına inerlerdi. Mayıs yedisi kutlamalarını genellikle hayvancılıkla uğraşanlar katılırdı. Yaylaya çıkmadan önce ineklerini mayıs yedisi gününde denizde yıkarlardı. (Ek 2.11). Mayıs yedisi günü ineklerini denizde yıkayan kişiler böylece yaylada hayvanlarına hiç bir unsurun musallat olamayacağına inanırlardı. Mayıs yedisi günü kutlama alanına sumur, lahana, mısır ekmeği, mıhlama, ot tavası, helva gibi yöresel yemekler getirilip yenilir. İneklerin süslenmesiyle bir bayram havası oluşur. İnekler güzelce yıkanılır. Yöreden kemeçeciler törene katılır. Kemeçe eşliğinde horon oynanılarak kutlama yapılır.

Suyun psikolojik olarak iyileştirici gücü, su kenarlarının insanlar tarafından kültür mekânları olarak tescil edilmesine nede olmuştur. Suya bağlı inanç ve gelenekler etrafında gelişen tekâmüller günümüzde birer şenlik kisvesine bürünseler de temellerinde kültürel bellekten gelen inanç bütünlüğü yer almaktadır. Doğu Karadeniz sahil şeridi boyunca Mayıs yedisi adı altında kutlanan şenliklerin temelinde de bu inanç bütünlüğü yatmaktadır (Yılmaz, 2014: 391).

Mayıs yedisinde gerçekleştirilen uygulamalar şöyledir:

Mayıs yedisine giden kişiler şifa bulmak amacıyla kayıklara doldurulup yedi dere ağzında gezdirilir. Böylece çocuğu olmayan kadınların şifa bulacağına, sara hastası, kekeme olan kişilerin hastalıktan kurtulacağına inanılır.

Yerden taş alınarak suya atılır. Böylece dertlerden kurtulacaklarına inanılır.

Çocuğu olmayan kadınlar sacayaktan geçirilir. Bu uygulamaya sonrasında çocuklarının olacağına inanırlar.

Sağ ayakla suya girilir.

Mayıs yedisinde suya girenin yıl boyu hasta olmayacağına inanılır.

Yedi dere ağzından taş alınıp denize atılır.

4.8.5. Hidrellez

Hidrellezin belirlenmiş bir tarihi vardır. Her yıl 6 Mayıs'ta kutlanılır. Kutlamalar Mayıs'ın on beşine kadar yapılabilir. Bu tarih kışın bitişi yazın başlangıcı olarak kabul edilir. Doğada değişiklikler takip edilir. Havalarda ısınmağa başlar. Ekilecek ürünler ekilir. Hidrellezin geldiği anlaşılır. Doğada şenlenme başlar (Artun, 2008: 120). Hidrellez, Çarşıbaşı'nda 6 Mayıs günü kutlanır. Hidrellezin 5 Mayıs günü ikindiden sonra girdiğine inanılır. Hidrellez 5 Mayıs günü ikindiden başlayıp 7 Mayıs bitene kadar kutlanılır. Çarşıbaşı yöresinde hidrellez günüyle ilgili pek çok inanış ve uygulama gerçekleştirilir.

Hidrellezin 6 Mayıs gününden bir gün önceki ikindi vaktinden itibaren başladığına inanılır (KK-59). Hidrellez günü ikindi vaktinden sonra ilk olarak kabak ekimi yapılır. Kabak ekildikten sonra "üzerimde ne kadar olumsuz varsa kabağa gitsin", "eğrilikler kabağa gitsin" denilir. Kabak bitkisi filizlenince tevek adı verilen kısımları eğri şekilde uzar. Kabağın eğri şekilde uzadığı için kişinin başına gelecek olumsuzlukların kabak dikilmesiyle kabağı gideceğine böylece yıl boyu olumsuzluklardan kurtulacağına inanılır (KK-88). Hidrellez günü dere kenarlarında çamaşır yıkanmaz. Eğer çamaşır yıkanırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (KK-77).

Hidrellez gününde evin kapısı anahtarla açılmaz. Eğer kapı anahtarla açılırsa kapıyı açan kişinin başına bir eğrilik geleceğine inanılır (KK- 26). Doğan çocukların vücutunda oluşan kusurlar yörede hidrellez gününde anahtar çevirmiş şeklinde yorumlanır.

Hidrellez evden eve misafirlğe gidilmez. Eğer misafirlğe gidilirse evin içine alınmaz kapıda

karşlanır. Hidrellezi bozmak isteyen kişiler ısrarla evlere gitmek ister. Eğer eve gelen misafir evin içine alınırsa bereketin gideceğine inanılır (KK-26). Mısır öğütme değirmenleri o gün başkasına verilmez. Eğer değirmen çalıştırılırsa değirmeni çalıştıran kişinin doğacak çocukları sürekli başını sallayacağına inanılır (KK- 27). Hidrellez günü kutsallığına inanılan ağaçlara tülbent vb. şeyler bağlanıp dilek tutulur (KK-6).

Hidrellez günü kapı açılırsa doğacak çocuğun ağzının anahtar gibi olacağına inanılır. Eskiden çok vardı (KK-6). Hidrellez günü ekin ekilmez eğer ekin ekilirse ekinin bozuk olacağına, ekin sonucu yetişen bitkide maniya hastalığı olacağına inanılır (KK-77). O gün odun kesilmez kesilirse doğacak çocuğun elinde kesik olur (KK-21). Hidrellez gününe bakılmazsa aksilikler meydana gelir (KK-87).

Hidrellez günü dilek tutulur. Bazı köylerde kutsanan ağaçlar etrafında dilek tutulur. Hidrellez günü evde kalmış kızlar dilek tutar. Evlenecek kızlar, çocuğu olmayan kadınlar bir gül ağacının dibine bir yazma bırakırlar. Ya da dileklerini bir kağıda yazıp ağacın dibine gömerler. Hidrellez günü tuz suya atılıp eritilir. Eğrilikler suya gitsin denilir

Hidrellez günü ülkenin diğer yörelerinde olduğu gibi kırlara çıkılır. Yöre çevresinde yapılan hidrellez şenliklerine katılır. Hidrellez günü köylerde tahta yayıklar çalkanmaz. Bu uygulama bugün çelikten yapılmış yayıklarda da sürdürülmektedir.

Eğer odun kesilirse bir kere de kesilip atılması gerekir (KK-78).

Hidrellez zamanı örgü örülürse doğacak çocukta eğrilik olacağına inanıldığından örgü örülmez. Hidrellez zamanı örgü ören kişinin başına gelenler şöyle anlatılmaktadır: *Hidrellezde Fatma yumak sardı. Fatmaya bugün hidrellezdi sarma dediler. Uşakta veya hayvanlarda eğruluk olur dediler. Fatmanın sonra ineği doğurdu. Aynı yumak buzağın üstünde oldu. İneğin üstünde yumağın benzeri çıktı. Sonra kestiler ineğu (KK- 26). Hidrellezde anahtar çevirmiş. Çocuğun ağzı anahtar gibi doğdu (KK-66).*

Hidrellezdeki toplu ziyafetler, fakirlerin ve muhtaçların doyurulması ilkesi eski bir Türk töresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültür tarihinde örnekleri olan bu toplu yemekler toplumda bir fonksiyonu icra ederek hiç kimsenin aç kalmaması prensibini yerleştirmeye çalışmaktadır. Ortak malzemenin tek bir kazanda kaynatılması ve malzemelerin karışımıyla birlik beraberlik, kaynama ve kardeşliğin sağlanacağına inanılmaktadır. Ayrıca toplu yemek mevsimsel törenlerin standart bir parçasıdır (Turan, 2008: 109). Hidrellez gününde Yavuz köyü'nde Peyrüt Düzü'ne gidilir. Peyrüt Düzü, Hidrellez yeri ziyaret edilir. Peyrüt Düzün'deki şehit mezarı etrafında namaz kılınır. Çevresine ip bağlanarak hastalıklardan uzaklaştırdığına inanılır (Gelleci, 2013a: 29).

Türk kültür tarihininde önemli yeri olan toplu ziyafelerin Hidrellez gününde Çarşıbaşı'nın Taşlıtepe köyünde devam ettirildiği görülmektedir. Çoğunluğunu Güvenç Abdal taliplisi Çepnilerin oluşturduğu Taşlıtepe köyünde köylüler Hidrellez günü keşkek yapıp köyün zirvesinde yer alan Ziyaret Tepesi'ne çıkarlar. Bugün yaygın olmasa da geçmiş dönemlerde köylüler "Ziyaret Tepesindeki gürgen ağacına adak adıyorlardı. (Ek 2.12). Bugün bu kültür giderek ortadan kalkmaktadır.

4.9. Halk Hukuku

Toplumsal yaşam, bireyler, gruplar ve cemaatler arasındaki ilişkilerin düzenli bir biçimde sürdürülmesi için bir dizi beklentiyi, kalıp davranışı, işlemi, kaçınmayı ve yasağı gerektirir. Bu türden davranış ve beklentiler, sosyal kurallar kavramı içinde kümelenmektedirler. Bir takım düzenleyici ve denetleyici mekanizmanın özlerini oluşturduğu sosyal kurallar, sosyal alışkanlıklardan, örf, adet, töre, gelenek, görenek ve kanunlara kadar genişleyen bir tabloyu içine almaktadır (Örnek, 1977: 121) .

Halk hukuku, toplumsal hayatın düzenlenmesinde adaletli bir yaklaşımın benimsenmesini sağlayarak sosyal tutum ve davranışları yönlendirir. Adalet, hak, yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü vb. gibi soyut kavramların, bireylere adeta somut bir kural olarak benimsetilmesini sağlar. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu kalıp ifadeler, toplumsal kabullere bağlı olarak bireylerin tavır ve davranışlarının şekillenmesinde belirleyici bir konuma yükselir. Toplumsal paylaşımlarla güçlenen sosyal normlar, halk hukukunun işlevselliğini bir kez daha ortaya koyar (Dursun, 2014: 247).

4.9.1. Halk Hukuku Uygulama Alanları

İmece, kırsal yerleşim yerlerinde işlerin birlik ve beraberlik içerisinde toplu olarak yapılmasıdır. Çarşıbaşı ilçesinde imeceye ırgatluk, irat ve meci gibi adlar verilmektedir. Teknolojinin bugünkü kadar gelişmediği ve imkanların kısıtlı olduğu dönemlerde ilçede ırgatlık uygulaması çok yaygındı. İmece uygulamasını halk yaşamının pek çok bölümünde görmekteyiz. İmece uygulamasının yapıldığı işleri şu şekilde tasnif ettik :

4.9.2. Köyün Tümünü İlgilendiren İmeceler

- 1) Cami Yapımı
- 2) Okul yapımı
- 3) Yol yapımı
- 4) Su getirme

- 5) Değirmen yapımı
- 6) Köy odası yapımı
- 7) Köprü yapımı
- 8) Duvar yapımı
- 9) Çeşme yapımı

İmece usulüyle yardımlaşma köyle ilgili işlerin yapılmasında önemli rol oynamıştır. Köylerde yapılan cami, okul, köy odası, köprü, duvar, değirmen, çeşme, su deposu, yol gibi yapılar halkın bir araya gelip ortaklaşa çalışmasıyla yapılmıştır. Köylerde yapılacak eserler için ilk olarak köylülerden para toplanır. Toplanan paradan yapılacak işte kullanılacak malzemeler alınır. Sonra köylüler bu malzemeyle yukarıda bahsettiğimiz yapıları yapar. *Eskiden köylerde yardımlaşma varidi. İrat dedin mi millet kopu gelidi. Köylerde yapılan şeyler imecelan oludi. Değirmen yapardın köylü toplanı gelidi. Herkes bi işin ucundan tutardi. Su kanallari hep yardımlan oldu. Eskiden evler su yoğudi. Bi yerde su bulunudi ordan kanal vurur getirurdük evlere. Millet hep yardım ederdı (KK-22).*

4.9.3. Aileleri İlgilendiren İmeceler

- 1) Mısır İmecesı
- 2) Buğday İmecesı
- 3) Fındık harmanı kaldırma imecesı
- 4) Serander yapımı
- 5) Kömre verme
- 6) Odun taşıma
- 7) Çayır biçme
- 8) Bahçe belleme

4.9.4. Büyük Küçük İlişkisi

Büyük küçük ilişkisi ile ilgili pek çok halk hukuku uygulaması bulunmaktadır. Saha araştırmaları sırasında elde edilen bilgilere göre büyüklerle küçükler arasında çok ciddi derecede

saygı sevgi bulunmaktaydı. *Eskiden büyüklere çok saygı vardı. Sen büyüğünün yanında bacak bacak üstüne atamazdın. Yolda yürürken büyüğünün önüne geçemezdin. Bi günü dedem, bobam, amcam yola aşağı Çarşıbaşı'na gideyruk. Giderken biz uşaklar öne geçtuk. Dedem hep bastonlan gezerdi. Ulaa dedi. Geçin bakayım arkaya. Bastonlan bize vurdi. Orada bize öğretti. Büyüğünün önüne geçilmez. Büyüklerin yanında ıslık çalınmaz, sigara içilmez, iskambil oyunları oynanmazdı (KK-20).* Küçüklerin bazı davranışlarda büyüklerden çekinmesi bugün de devam etmektedir. Sigara içen gençler büyüklerini gördüklerinde sigaralarını söndürmekte babaların görmeyeceği yerlerde sigara içmektedir. Çarşıbaşı ilçesinde çok sayıda kahvehane bulunmaktadır. Kahvehanelerin seçilmesine özgü ayrı bir hukuk vardır. Gençlerin takıldığı kahvehanelerle yaşlıların takıldığı kahveler farklıdır. Gençler kahvehanelerde iskambil oyunları oynarken büyüklerinin geldiğini farkederlerse oyundan kalkarlar. Büyüklerin olduğu yerde yüksek sesle konuşulmaz. Büyüklerin yanında oyun oynanmaz. Dans edilmez. Büyüklerin yanında küfür edilmez.

4.9.5. Miras Hukuku

Çarşıbaşı yöresinde miras paylaşımı aileden aileye değişmektedir. Genel itibariyle arazilerin paylaşımı sırasında arazinin büyük çoğunluğu erkeklere verilir. Fakat kızlara da yer veren aileler bulunmaktadır. Eğer kızlara yer verilmiyorsa belli bir miktar para verilmektedir.

4.9.6. Baba Ocağında En Küçük Çocuğun Bırakılması

Çarşıbaşı yöresinde, baba ocağında ailenin en küçük üyesi bırakılır. Kardeşler arasında ailenin büyük erkek çocukları başka şehirlere iş için giderken en küçük erkek çocuk evde bırakılır. Bu uygulama Türk kültüründe var olan bugün yörede hala devam eden bir uygulamadır.

En küçük çocuk "baba ocağı"ndaki ateşi söndürmemek için "otağ"da " bırakılırdı. Ocağın sönmemesini sağlayan bu çocuğa Türkler "OTTİĞİN" (< ot "ateş" + tigin "prens"), Moğollar OTÇİĞİN "ateş prensi" derlerdi. Ateş Türk ve Moğollarda kutsal olduğu için söndürülmezdi. Bugün Türk dünyasında "ocağın sönesice" ! ya da "ocağın sönsün" diye beddua yapılmaz. Çünkü, ocağın sönmesi, o aileden kimsenin hayatta kalmaması demektir (Gülensoy, 2011: 192). Ailede en küçük çocuğun bırakılmasının başlıca nedeni ocağın tütmesini sağlamaktır. Ama bunun yanında başka sebepleri bulunmaktadır. Evin büyüklerinin yalnız kalmaması ve onlara bakmak amacıyla evde küçük çocuk bırakılıyordu. Yaşlıların bakımıyla ilgileniyordu. Ailede en küçük çocuğun bırakılmasının bir diğer sebebi ailenin topraklarının ekilip biçilmesidir. Eğer ailede bir kişi bırakılmazsa topraklar ekilmeden kalacağı ve toprakların dikenliklerle dolup işlenmez hale geleceği düşünülmektedir. Böylece ailenin küçük çocuğunun evden çıkmayarak aile içinde istihdam edileceği düşünülüyordu. Aile arazisindeki fındığı satarak geçimini sağlıyordu. Yörede yaptığımız araştırmalarda köylerde kalan çocuklar bu durumdan pişmanlık duyduklarını belirtmektedir. Büyüklerinin Almanya, Avusturya, Libya, Suudi Arabistan gibi ülkelere ve İstanbul, Ankara,

Kocaeli gibi şehirlere giderek zengin olduklarını kendilerinin ise köylerde kalarak boğaz tokluğuna çalıştıklarını belirtiyorlar. Bundan dolayı çocuklarına eğitimlerini almalarını ve köylerde kalmayıp iş sahibi olmalarını öneriyorlar.

4.9.7. Aile İçi İlişkilerde Hukuk

Yakın döneme kadar anne ve babalar büyüklerinin yanında çocuklarını sevmezdi. Bu durum ayıp karşılanırdı. *Eskiden büyüklerinin yanında uşağını sevmezdim. Nerde o işler korkardın bobandan. Bugün bu işlere delilik deyrım.* Bu yapı artık değişmiştir. Anne ve babaların büyüklerinin yanında çocuklarına bağırılmaz. Bağırırsa ters karşılanır. Çocuklar büyüklerinin yanında bağırarak oyun oynayamaz. Büyükbaba ve büyükanneyle yaşayan bireyler kaç yaşında olursa olsun onlardan izin almadan dışarı çıkamaz. Büyüklere izin alınmadan söze girilmez.

Yöre halkının dilinden aile içi hukukun işleyiş süreçleri şöyledir: *Eskiden gelin, elti, kocaman, kocakari cümbur cemaat hep bi evde duruldu İki ailenin da bi evde durduğu olidi.. Kendine özel bir oda bile bulamazdın. Evin içinde büyük saygı varidi. Gelinlerin boyuk görevi varidi. Gelin sabah ezanından önce kalkardı. Kocanın bobanın yanında sözü geçmezdi. Ole şimdiki gibi bobasına bağırılmazdı. Gelin ilk olarak sabahtan kalkacağıdı sobanın üstüne güğümü koyu isiteceğudun. O zamanlar evlerde su da yoğudi. Akşama doğru gider çöşmelerden testilere, ibriklere, tenekelere, güğümlere su konurdi. Sabah ezanına kalktuğunda gider aşananın ordan alırdın suyi. Yakardı sobayı. Daha evelden soba yoğudi. Kara ateşi yakar üzerinde isitidin. Su ısıdıktan sonra kocamana kocakariya abdest suyi veridim ondan. Abdest leğeni varidi. Onun elinde su dökerdın. Bi de beşgir varidi eskiden havlu yani. Beşgiri tutardın kocaman kocakarının eline. Abdest edilir namaz kılınırdı. Sora sofraya kurulurdi. Kocaman kocakari oturidi. Yer varise gelinler de odurudi. Yoğusa gelinler onlardan sora yerdi. Yemek yenilir sofradan kalkılırdı. Millet toplanıp giderdi işine. Tabi mevsime göre funduk toplama, çayır biçme, tarla ekme, belleme daha ne araysan onun gibi işler. Bahçeye giderken yanında yem yiyecek alı giderdın. Kuşluk vakti eve gelmezdi. Ne yicesin yemek yoğudi ki. Soğan ekme yerdi. Yemeği yerdi orda. Sora gene kalkar koyuludun işe. Öğle vakti bi daha bahçe yemeği koyardın ortaya. Gelinler eve dönmezdi. Kocaman kocakari öğleğinde bir saat uyurdular. İkindiye doğru tekrar bahçeye gelidiler. Ey gidi eve akşam namazı gidilirdi. Bazen akşam namazından çok sora da girildiği olurdi. İş çoğudi nasi girecesin erken eve. Gene kocaman kocakarının akşam yemeğini hazırlardı. Uşaklar ses çıkaramazdı. Kocaman kocakari sağa kırsa kocan bile koruyamazdı seni. Ne yapacasun böyüğe saygı derdi. Ortayı bulmaya çalışıdı. Kocaman kocakari uyumadan gelin yatamazdı. Herkes uyuyacak ondan sora uyucasın. Zor günleridi (KK-6).*

4.9.8. Kız Kaçırma

Çarşıbaşı yöresinde yaptığımız alan araştırmalarında elde ettiğimiz bilgilere göre uzun yıllar önce yörede "çekme" adı verilen bir evlilik biçimi olduğunu tespit ettik. Çekme: kızın ve ailesinin rızası olmadan yabancı birileri tarafından kaçırılmasıdır. Çekme işlemi kızın istenilip verilmemesi üzerine de yapılabilirdi. Bu durumlarda kız ailesi ile kaçırılan aile arasında yoğun tartışmalar ortaya çıkardı. Bu tartışmalar yörede "vurgun" adı verilen çatışmalara sebebiyet veriyordu. Kız çekme şekliyle evlilik nadir bir evlilik türü olup uzun yıllar önce ortadan kalkmıştır.

Töre düzenin görüldüğü bir uygulama kız kaçırma"dır. Erkek tarafının ekonomik gücü olmaması, kızın ailesinin kızlarını vermek istememesi gibi durumlardan dolayı çiftler kaçarak evleniyordu. Kaçarak evlenme Çarşıbaşı yöresinde çok yaygın bir evlilik türüdür. Kaçarak evlenme geçmişteki kadar yaygın olmasada hala devam etmektedir. Kaçarak evlenen kıza karşı kız tarafı küskünlüğünü ortaya koyar. Annesinin ve babasının rızası olmadan kaçan kızlara ailesi yıllarca küskün durur. Araya teyze, hala, konu komşu girip arabulunur. Kız babasının rızası olmadan kaçarsa babası "kapısını kapattı" der. Uzun süre kızın damadıyla beraber eve gelmesi kabul edilmez. Israrcıda olsa kapının kapatıldığı görülebilir. Geçmiş dönemlerde yaşanan kaçma olaylarında uzun süre ailelerin küskün durduğu bilinmektedir. Ancak bugün kısa sürede çözülmektedir. Kız kaçtıktan sonra ailenin razı olduğu görülmektedir. Çarşıbaşı ilçesinde yaptığımız alan araştırmalarında eski dönemlerde bazı köylerden bazı köylere kız verilmediğini kaynak kişilerden dinledik. *"Bizim Çepni tarafı geçmiş dönemlerde Sünniye kız vermezdi. Ama şimdi kalktı o işler. Herkes istediğiyle evleniye."*(KK-72) . Çarşıbaşı ilçesinde nüfusunu 24 Oğuz boyundan *Çepnilerin oluşturduğu Taşlıtepe köyü ve çevre köylerinde geçmiş dönemlerde kız kaçtığı vakit artık kız için öldü denilirmiş. Ve kaçan kız için sembolik mezar yapılmış* (KK-64). Bu uygulamanın uzun yıllar önce ortadan kalktığı bilinmektedir. Nüfusunu Çepni Türklerinin oluşan Taşlıtepe, Samsun ve çevresindeki Akçaabatın bazı köylerinde kızların sünni tarafa verilmediği diğer farklı köylüler tarafından belirtmektedir. Bu yüzden bu köylerde evlenmemiş yaşlı kadınlar olduğu bildirilmektedir. Fakat bugün kız vermeme durumu ortadan kalkmıştır.

4.9.9. Sınır Hukuku

Çarşıbaşı yöresinde kan davası görülmemektedir. Ancak geçmiş dönemlerde aileler arasında sınır kavgalarının yaşandığı bilinmektedir. Sınır kavgası durumunda durum kadastroya ve jandarmaya bildirilir. İki taraf kadastronun geldiği gün olay yerinde bulunur. Ayrıca arabulması yapması amacıyla köyün ihtiyar heyeti, önde gelen isimleri ve muhtar arabulucuk görevinde bulunur. Olası bir kavgayı önlemek için Jandarma olay yerine gelir.

4.9.10. Çocukların Yetiştirilmesi

Çocuklara küçük yaştan itibaren yabancı kişilerle konuşmalarını öğretilir. Büyüklerine karşı çok saygılı olmaları aktarılır. Büyük gelmeden sofrada yemeğe başlanmayacağı öğütlenir. Çocuklar

8-9 yaşlarında dini eğitimlerini almak amacıyla yaz Kur'an kurslarına gönderilir. Kız çocuklarını ev işleri ve bahçe bağ işleri öğretilir. Bu uygulama günümüzde geçerliliğini yitirmek üzeredir. Geçmiş dönemlerde tarla ekinlerinde çocuklar bahçeye götürülüyor. Bahçe kenarında oyun oynuyorlardı. Çocuklara burada işi öğretmek amaçlanmaktadır. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren fındık toplamaya 14 yaşından itibaren de fındık günlüğüne gitmeye başlarlar.

4.9.11. Yaylacılık ve Otlak Hukuku

Halk hukunun uygulandığı mesleki temsil alanlarından içerisinde yaylacılık ve çobanlıkta yer almaktadır. Geçmişteki gibi yaygın olmasa da çobanlık kültürü hala devam etmektedir. Çobanlar çobanlık mesleğini kış aylarında köylerde ilkbaharın sonundan sonbaharın ilk aylarına kadar yaylada geçirmektedir. Köylerde çoban olmayıp koyunu olan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler koyunlarını çobanlara vermektedir. İlkbaharın sonunda çobanlar toplanarak yaylaya çıkarılırlar. Fakat her çoban yaylaya çıkmaz. Yaylaya çıkmayan çobanlar ve koyunu olanlar koyunlarını "Reis" adı verilen çobana verip yaylaya yollarlar. *Bızım Yavuzköy, Yeniköy, Kovanlı diğer köylerin çobanlarından yaylaya gitmeyenler koyunlari, kuzilari yaylaya giden çobanlara teslim ederler. Bu kadar milletin koyunini yaylaya götürene da Reis derler* (KK-136). Yaylaya çıkış, Trabzon yöresinde Mayıs ayının ortasından itibaren çıkış süreci başlar. Gidilecek yaylanın yüksekliği ve uzaklığına göre bu süre birkaç gün farklılaşır. Bazı yörelerde yayla ile köy arasında "mezere" denilen bir ara yerleşim ve konaklama birimi mevcuttur. Yaylacılar belli bir süre 15-30 gün arasında (otlak ve hava durumuna göre) bu birimlerde konaklar. Bazı yörelerde önce mezerelelere çıkılır. Yaylaya çıkış bir şenlik ve ritüel düzeninde sürdürülür. Motorlu vasıtalarla ulaşım imkanının olmadığı dönemlerde yol güzergahının belli yerlerinde mola verilir. Yol boyunca ve bu mola yerlerinde horonlar oynanıp, türküler söylenilir atışmalar yapılır (Üçüncü, 2011b: 185). Yaylalarda yüzyıllardır yaylacılık geleneği devam etmektedir. Yaylalarda meraların paylaşımında halk hukuku unsurları ortaya çıkmaktadır. Yaylalarda kimin nerde koyununu otlatacağı bellidir. Kadim zamanlardan bu yana bu hukuk devam ettirilmektedir.

Bir gerçek varsa, gerek kışlak ve gerekse yaylağın eski Türklerde , kesin töre ve geleneklerle bir düzen altına alınmış olmasıydı. Osmanlı kanunnamelerinde bile, bu konu üzerinde duruluyor ve "yaylak ile kışlağın ahkamı, sair arazi gibidir" deniyordu (Ögel, 1978: 1). Ancak 1950- 1980 yılları arasında sınır anlaşmazlıklarından dolayı çeşitli yaylalarda otlak savaşları yaşanmıştır. Otlak savaşları Akçaabat, Düzköy, Çarşıbaşı, Vakfikebir ilçelerinin yaylarına yakın olan Hırsafa bölgesinde yaşanmıştır. Bu savaşlara halk arasında yayla savaşları adı verilmiştir. Bu savaşlar Vakfikebir'in Hamzalı, Demirci, Küçükdere, Mahmutlu, Yalıköy, Çavuşlu köyleri ile Akçaabat ve Düzköy köylüleri arasında yaşanmıştır. Hırsafa bölgesi ve çevresinde yaşanan uzun süre devam eden savaşlarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.

Hikmet Aksoy, savaşların devam ettiği 1966 yılında yayladaki anlaşmazlıkların durumunu anlatmıştır: Üzülerek belirtmek gerekir ki Karadağ Yaylası Vakfikebir ile Akçaabat köylüleri arasında anlaşmazlık konusu olarak devam edegelmektedir. Şimdiye dek sırf bu yayla yüzünden her iki ilçe halkından yirmiye yakın kişi, birçok hayvan vurulup öldürülmüş, üçyüzden fazla yayla evi yakılmıştır (Aksoy, 1966: 8).

Çarşıbaşı ve Vakfikebir ilçesinin çobanlarının yüzyıllardır yazları koyunlarını otlattığı mera bölgesi Gümüşhane yaylarıdır. Yazları Gümüşhane yaylarına giden çobanların otlakları yaylalarda bellidir. Bu otlaklar uzun yıllardır yer değiştirmemiştir. Çok eski dönemlerde Gümüşhane köylülerinden alınmıştır. Yaklaşık 30 yıl öncesine kadar yaylalarda otlak sıkıntıları yaşanıyordu. Alan araştırmaları sırasında tespit ettiğimize göre sonradan çobanlığa başlayan kişiler yaylalarda otlatmak için yer bulamıyordu. Yaylalarda otlağı bulunan diğer çobanlar otlağı olmayan çobanların koyunlarını kendi otlaklarında yaymasına müsaade ediyordu. *O zamanlar bizim köylülerin orda otlağı yoğudi. Gümüşhane'nin Göloğu, Olukman, Kızlar Kani, Yılanlı, Taşlıtepe, Kürtmezari, Avliyana, Abdal Musa yaylalarında çobanlık yaparduk. Otlagımız olmaduğu zaman demirci köylülerin otlağında otlattuk koyunlari* (KK- 32). Eylül ayının sonuna doğru çobanlar Gümüşhane yaylarından inmeye başladılar. Gümüşhane yaylarından inen çobanlar koyunlarını Çarşıbaşı, Vakfikebir ve Akçaabat yaylarına getirirler. Bu ilçelerdeki Karadağ, Ondoroz, Hırsafa, Hıdırnebi, Beypınarı, Karadağ, Şahinli yaylarında ve obalarında koyunlarını otlatırlar. Bu yaylalardaki mera hukuku da bellidir. Çobanların otlatacağı araziler bellidir. Bu yaylalarda otlağı olmayan çobanlar ise kırtıl ücreti ödeyerek hayvanlarını otlatırlar. Kasım ayının sonlarını doğru çobanlar konaklamış oldukları ilçe yaylarından kendi köylerine inerler. Çobanlar kendi köylerinde çobanlık yaparlar. Eğer kendi köylerinde çobanlık yapacak yerleri yoksa civar köylere giderler. Çobanlara köylerde kendi arazisinin otlağı yetmemektedir. Bundan dolayı köyün otlaklarını almak için otlak sahiplerine otlatma karşılığında ücret öderler. Ücret yerine hayvansal ürün yardımı da yapılır. Otlak sahibinin ineği varsa otlak karşılığında belli sayıda yem çuvalı, kepenk ve çayır ister. Otlak sahipleri yayılım karşılığında sürüden bir hayvanda isteyebilir. Kimyasal gübrelerin olmadığı dönemlerde otlak sahipleri otlaklarını çobanlara ücretsiz veriyordu. Hatta daha eski dönemlerde bahçenin otlatılması için otlak sahibi çobanlara para veriyordu. Bunun en önemli sebebi koyunların bahçenin gübre ihtiyacını karşılamasıdır. Otlak almak için çobanlar arasında birtakım tartışmalar yaşanmaktadır. Aynı köyde yaşayan insanlarda otlaklarını farklı çobanlara verebilmektedir. Bu durumda çobanlar arasında rekabet ve tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Köylere gelen yabancı çobanlar koyunlarının kalacağı bir dam yeri ayarlayıp bu yeri çevirirler. Kendilerine kalacak bir dam yaparlar. Dam yapılırken etrafında ev olmamasına dikkat edilir. Dikkat edilmediği takdirde köylülerle çobanlar arasında kavga çıkmaktadır. Çobanlar köylerde fındık bahçelerini otlatmaktadır. Fındık bahçelerine giden yollarda kişilere özel meyve ve sebzeler varsa koyunların onları yemesi halinde yoğun tartışmalar yaşanır. Bu tartışmalar bugün hala devam etmektedir. *Geçen sene Halil'in bayıra Giresun'dan bir çoban geldi. Oriye bağladı bi köpek. Yoldan geçen uşaklar korkay. Zaar davranıy millete. Herkes rahatsız oldi. Yollar stabilize*

koyun üzerinde gide gele yollar bozuldu. O yolun üzerinde bulunanlar yolini değiştirip başka yerden gitti. Kaç defa olara bağırdım. Burdan yürüyün gidin dedim. Koyunlar yoldan geçerken lahanalarımı hep yedi. Marulları, maydanozları yedi. Yeni dikilmiş lasırluğa girdiler. Lasırluğu hep çiğnediler. Çok sıkıntı yaşadık olarlan. Sora herkes şikayetçi oldu onlardan. Muhtara şikayet ettük. Muhtar çobanları uyardı. Oları bizden uzak yerlere gönderdi. Oyle kurtulduk onlardan . Ondan beri daha ben bahçemi bile yadırmayırım. Verecek üç kuruş para bağa büyük zarar verecek. Olmaz koymayırım daha (KK- 134). Yaylada çobanın sürüsünde başkasına ait bir koyun çeşitli sebeplerden dolayı başına bir şey gelirse koyunun sahibi bu durumda bir hak talep etmemektedir. Halk hukuku uygulamalarında anlaşmazlıkları çözmek için arabalucuk yapan kişiler Belediye Başkanı, Öğretmen, Muhtar, İmam, İhtiyar heyeti ve hatırlı kişiler çözer.

4.10. Halk Veterinerliği

4.10.1. Ahulanma

İnekler ve koyunlar doğada bazı otları yiyince zehirlenirler. Geleneksel bilgide bu otlar: parson, zifin vb. otlar olarak bilinir. Ahulanma hastalığına yakalanan hayvanların gözleri şişer ve yeme içmeden kesilir. Ahulanma tedavisi şöyle yapılır: *Ahulanan hayvana tuzlu ayran içirecesin. Ya da yumurta kırıp ağzına akıtacasın* (KK-6).

4.10.2. Çiçek Hastalığı

İneklerin göz kapakları aşırı şekilde şişerse buna çiçek hastalığı adı verilir. İneğin gözünün kenarında simla adı verilen topak oluşur. İlaç vurulup tedavi edilir. Çiçek hastalığı koyuna bulaşırsa koyun sürüden ayrılıp tedavi edilmeye çalışır.

4.10.3. Gözteki Hastalığı

İnek hastalığında gözünün kenarında küçük bir bölüm kesilir ya da gözünden kan alınır. İnek böylece tedavi edilir.

4.10.4. Baş Hastalığı

Koyunun beyinde oluşan bir hastalıktır. Onun ne olduğunu anlayamazsın. Koyun dama gelmez. Yolunu şaşırmaz. Yemeden içmeden kesilir. O zaman oni kesmek gerekir (KK-6).

4.10.5. Tabak Hastalığı

Tabak hastalığı genellikle hayvanların tırnaklarında görülür. Uzun yol yürüyen hayvanlar ayaklarını yere basamayacak duruma gelebilir. Bu duruma "tabak vurma" adı verilir. Tabak hastalığına yakalanan hayvanların ayakları tenekeye bastırılır.

4.10.6. Tedavi Yöntemleri

Hayvanların memesi şiştiği zaman sabun suyu yapıp ineğin memesine sürülür (KK-21).

İnekler ahırda huzursuzluk yapıyorsa ahırda yabancı bir hayvan olduğuna inanılır. Bu nedenle ahırın içinde kükürt yakılıp hayvanın gitmesi sağlanır (KK-20).

İnek iştahsızlanırsa kapariza yaprağından su yapıp içirilir (KK-6)

İnekler ishal olursa hamsi suyu içirilir. Bu uygulama Çarşıbaşı yöresinde yaygın olarak sürdürülmektedir.

İneklere nazar değerse köz söndürülür.

İnek süt vermeyi keserse ahırda silah atılır. Böylece tekrar süt vermeye başlayacağına inanılır (KK-6).

İnekleri yazın vinto vurmaması için inekler yıkanır (KK-20).

Bitlenen hayvanlara uyuz ilacı yapıp sürülür (KK-21).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MADDİ KÜLTÜR VE ETNOGRAFYA

İnsanın beslenme, barınma, korunma gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendisi dışındaki canlılar ve nesnelere ilişki kurması, onları çeşitli amaçlarla kullanması, bunlardan yeni nesnelere üretmesi halk mimarisini, halk ekonomisi ve teknolojisini, halk mutfağını, geleneksel giyim-kuşamı vs. meydana getirmiştir. İnsanın meydana getirdiği maddi kültür, onun duygu ve düşüncelerini de yansıtır. Nesnelere, onları yaratan ve kullanan insanları ve toplumları tanımlarlar. Medeniyet, onun teknolojik gelişmişliği, kültürü, sosyal ilişkileri ve ideolojisi hakkında bilgi verir. Kap kacakta, evde, mimaride, süslemede, araç- gereçlerde, mezar taşlarında vs. yansımaları bulan duygu ve düşünce, aynı zamanda inancın, estetiğin ve sanatın da ifadesidir (Aça, 2016: 213).

5. 1. Halk Teknolojisi

21. yüzyılda birlikte teknolojik alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Teknolojinin gelişmesi sosyal ve kültürel alanlara ciddi etkide bulunmuştur. Geleneksel kültürün ürünleri yerini teknolojik ürünlere bırakmıştır. Teknolojik ürünlerin yaygınlaşmasıyla halk yaşamında kullanılan geleneksel ürünler ortadan kalkmaya başlamıştır.

Araştırma sahamız Çarşıbaşı yöresinde halk mimarisi, el sanatları ve etnografya alanında pek çok eser kaybolmaya başlamıştır. Halk yaşamında kullanılan eserler eski evlerin içinde kaybolup gitmektedir. Geleneksel ürünlerin yerini teknolojik ürünler almıştır.

5.1.1.Yaprak Süpürme / Haral

Hayvancılıkla uğraşan köylüler hayvanlarının altına sermek için ormanlardan yaprak süpürülür. Yaprak süpürme işlemi geçmiş dönemlerde imece usulü ile yapılırdı. Evlerine yakın olan yerlerden , ormanlardan yaprak süpürülürdü. Yaprak süpürülme işi sırasında bazen tartışmalar da yaşanır. Başkasının yaprağını süpürmek kavga sebebiydi. Yaprak süpürme işlemi Haral ile yapılıyordu. Yaprak çuvallarının yaygın olmadığı dönemlerde yapraklar haral adı verilen fındık çubuğundan yapılan uzun sepete benzer yapıyla taşınıyordu.

5.1.2. Eşek

Eşek odun kesmek amacıyla yapılmış üç veya dört ayaktan oluşan ahşap yapıdır. Her ağaçtan olabilir fakat Çarşıbaşı yöresinde genellikle fındık odunundan yapılır. *Eşiğin yapımı ise şöyledir: yaklaşık 1 metre boyunda, 5 cm çapında altı adet düzgün sağlam dal veya 10 cm uzunluğunda, 5 cm kalınlığında tahta parçası alınır. Bunlardan dördü, ikişerli olacak şekilde üst taraflarından birbirlerine çapraz gelecek şekilde çakılır. Meydana gelen iki adet "X" şeklindeki parçanın devrilmemesi için ayak tarafından parçaları sabitleyecek şekilde uzunlamasına iki parça daha çakılır. Kullanıma hazır hale gelen eşiğin üstte kalan çapraz bölümüne odun koyulur ve böylece odunlar yere eğilmek zorunda kalmadan, daha az çaba sarf ederek sabit bir şekilde kesilir* (Yılmaz, 2014: 468) Eşek odun kesmek amacıyla yörede kullanılmaya devam etmektedir (Ek 2.13).

5.1.3. Çamaşır Yıkama

Eski dönemlerde köy evlerinde su olmadığından insanlar çamaşırlarını köyde bulunan taştan yapılmış çeşme yanlarında, ırmak kenarlarında ve özellikle derelerde yıkarlardı. *Derelerde çamaşır yıkama işlemi genellikle kadınlar tarafından toplu şekilde yapılırdı. Deterjan gibi kimyasal ürünlerin bulunmaması sebebiyle yörede navlonculukla uğraşanların getirdiği sabunlarla yıkama işlemi gerçekleştirilirdi. Çamaşır yıkama işleminde yakılmış odundan oluşan külle de yapılırdı. Dere kenarında uygun bir yerde kara ateş yakılırdı. Kenarlarına üç tane taş koyulurdu. Üstüne kazan koyulur. Kazana dere suyu dökülür. Üzerine kül dökülüp kaynatılırdı. Kaynatılan kül tüllerde süzdürülürdü. Süzülen su da çamaşır yıkanır* (KK- 72). Çarşıbaşı'nın çoğu köyünde çamaşır yıkama gölü bulunmaktadır. Çarşıbaşı Kaleköy'ünde Zerdan mahallesinde yer alan çamaşır gölünde çamaşır yıkama amacıyla kullanılan gölde murç izleri tespit ettik. Eski dönemlerde oluşturulmuş murç izleriyle çamaşırları yıkamak için yerler oluşturduğunu kaydettik.

5.1.4. Odun Kömür Yapımı

Yaklaşık bir buçuk metre derinliğinde ve bir buçuk metre genişliğinde yuvarlak şekilde bir kuyu açılır. Kestane ağaçları yarma odunu şeklinde yarıp ayrılır. Kestane ağaçları kuyuya teker teker dizilir. Yeteri kadar dizildikten sonra üstü kapatılır. Üst kısmına bir küçük bir baca deliği bırakılır. Sonra bacadan odunlar tutuşturulur. Kapalı olduğu için yavaş yavaş yanar. İki gün sonra üstü açılıp kömür alınır. Köylerde demircilik ocaklarında kullanılır (Ek 2.14).

5.1.5. Dibek

Yuvarlak bir taşın içi oyularak dev bir fincana dönüştürülmüştür. Taşın içindeki oyuntu 60 - 80 cm kadar olabilir. Dibeğe koyulan bir miktar mısır ya da buğday, tümüyle ağaçtan yapılmış ve bir çekice benzeyen "Eldeç" ile dövülerek bulgur ya da yarma yapılır (Karpuz, Sümerkan, 2013: 114). Çarşıbaşı yöresinde dibek buğday tarımının yapıldığı dönemlerde yaygın olarak

kullanılıyordu. Her ailenin bir dibegi bulunuyordu. Bugün ise dibek ilçede tamamen tarih olmuştur. Dibek taşları bugün ilçenin bazı köylerinde tarihi ürün olarak saklanmaktadır. Örnek olarak Kadıköy, Pınarlı ve Kavaklı köylerinin cami önlerinde dibek taşları bulunmaktadır (Ek 2.15, Ek 2.16).

5.1.6. Köstere Taşı

Ters durumdaki "Y" harfine benzer bir çatal ağacın oyuğuna yerleştirilmiş silindirik biçimde özel bir bileği taşıdır. Taşın ortasından geçen mil sol tarafta bükülerek el ile döndürülecek hale getirilmiştir. Diğer el ise bıçak, balta, nacak gibi kesici aletlerin taşta değdirilerek bilenmesini sağlar. Bileme sırasında zaman zaman taş ıslatılır (Karpuz ve Sümerkan, 2013: 130). (Ek 2.17). Saha araştırmalarımız sırasında bugün köstere taşının bulunma oranının ilçenin yüksek köylerinde sahil köylerine nazaran daha fazla olduğunu tespit ettik.

5.1.7. Semer

Semer dayanıklı olması için genellikle karaağaç ve kestaneden yapılır. Uzunluğu 65 cm. eni 40 cm boyutundadır. Semerin boyutları değişebilir. Standart bir ölçüsü yoktur. Büyük semer ve orta boy semer vardır. Yöremizde eski dönemlerde kara taştan evler yapılıyordu. Bu evlerin yapımında kullanılan taşlar semerle taşınıyordu. Semerin ipleri genellikle elde örülürdü. Semer sadece taş taşımak için kullanılmıyordu. Eskilerin anlattığına hasta olan insanlar büyük boy semerlerle taşınıyordu. *Eskiden büyük semerler vardı. Hasta olan insanlar arkasına bağlanıp taşınıyordu* (K.K.1) (Ek 2.18). Semerler odun, taş taşımak için kullanılıyordu. Semercilik aynı zamanda bir meslekti. Her köyde bir iki tane semerci bulunuyordu. Sipariş üzerine semer yapılıyordu.

5.1.8. Fırın

Doğu Karadeniz bölgesinde ekmek pişirmek, karayemiş, armut, elma, erik, incir, tarhana kurutmak amacıyla kullanılan, taş yapıdır. Köy fırını yapılırken altına ve üstüne koyulan taşlar farklılık gösteriyordu: Köy fırınlarının alt kısmı yapılırken yörede yer alan ateşe dayanıklı düz, geniş taşlar kullanılıyordu. Yan duvarları için düzgün köşeli taşlar toplanılır. Harç vazifesi gören iyi yapışkan çamur toplanılır. Yörede bu çamura salim çamuru adı verilir. Eşik kısmına doğada zor bulunan şekil itibariyle yarım hilale benzeyen taş koyulur. Ondandır sonra üst kısmının kubbesini yapmak için ucu ince ve arkası geniş taşlar bulunur. Bu taşlara da fırın dışı taşları denilir. Malzemeler tamamlandıktan sonra yörede bu işi yapabilen ustalar çağrılır. Eski dönemlerde fırın ustalığı önemli bir mesleki zümre idi. Malzemeler bir alanda toplanılır. Ondandır usta gelip bu malzemeleri ince bir ustalıkla dizerdi. Ve fırın tutması için kurumağa bırakılırdı (Keleş, 2016: 92). (Ek 2.19).

5.1.9. Çıkrık

Çıkrık yün eğirmede kullanılır. Yün eğirme çıkırığına yörede yün çıkırığı denilmektedir. Geçmiş dönemlerde çok yaygın olarak kullanılan çıkrık bugün ilçenin yüksek kesimlerindeki köylerde kullanılır. Sağ elle yünler tutulup sol elle çark döndürülür (Ek 2.20). Yörede çıkrıkların ayaklı olanlarında vardır.

5.1.10. El Değirmeni

El değirmeni üst üste oturtulmuş iki kesme taştan oluşan, alt kısmındaki taşın sabit üst kısmındaki taşın ahşaptan yapılmış bir kolla döndürüldüğü, ön kısmında öğütülen unun döküldüğü ağızlığı bulunan ayaklı değirmendir. El değirmenleri mısır öğütmek amacıyla kullanılmaktadır. Değirmenlerin uzak olması, öğütülecek unun az olmasından dolayı el değirmenleri daha yaygın olarak kullanılan değirmenlerdir. Özellikle kış aylarında yoğun kar yağışı sonucu büyük değirmenlere gidemeyen köylüler el değirmenlerini kullanır. El değirmenleri taş ustaları tarafından yapılmaktadır. Günümüzde taş ustalığı mesleğinde tarih olmuştur. Yakın döneme kadar Pınarlı köyünde Kadem İşçi tarafından devam ettirilen bu meslek Kadem İşçi'nin vefatından sonra ortadan kalkmıştır. Çarşıbaşı'nda bulunan birçok el değirmeni Kadem İşçi tarafından yapılmıştır. Çarşıbaşı'ndaki el değirmenlerinin önemli bir kısmı da Akçaabat'ın Vara (Kirazlık) köylü ustaların yaptıkları değirmenlerdir. El değirmenleri bugün kaybolup gitmekte olan diğer halk teknolojisi ürünlerine göre etkisini henüz yitirmemiş ve kullanılan bir üründür. Mısır tarımının devam etmesinden dolayı el değirmenleri evlerde kullanılmaya devam etmektedir (Ek 2.21).

5.1.11. Elek

Elekler un ve yarma gibi ürünleri tozlardan, kabuklardan, kırıntılardan ayırtmak için kullanılır. Elek tahtadan yapılır. Tahta kasnak şeklinde getirilir. Alt kısmına gözenekleri bulunan bir tel koyulur (Ek 2.22).

5.1.12. Fırın Küreği

Fırını karıştırmak amacıyla ahşaptan yapılan ağız kısmı kürek şeklinde olan bir tür kürektir.

5.1.13. Pileki Taşı

Pileki taşı yemek pişirmek ve ekmek yapmak amacıyla kullanılır. Pilekeleri yöredeki taş ustaları yapar. (Ek 2.23).

5.1.14. Kerman , Kirman, Kermene

15 cm boyunda 3 cm eninde eşit şekilde kesilen iki tahta parçası kesilir. Sonra bu iki tahta parçasından bir tanesinin içi diğer parçanın geçeceği şekilde oyulur. Sonra parçalar birleştirilip ortadan delinir. Delindikten sonra 28 cm uzunluğunda 1 cm genişliğinde yuvarlak çubuk ortasına sokularak tutturulur. Yün eğirmek için kullanılır (Ek 2.24). Eski dönemlerde kermene evlerin hemen hepsinde bulunuyordu. Kermene ile çorap ve ip örülüyordu. Kirman bugün hayvancılığın yoğun olduğu yüksek köylerde kullanılmaktadır. Çobanlar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Koyunlarını otlatmaya götüren çobanlar ellerine kermene alarak çorap örüp zaman geçirmektedir. Kermene çobanların eşleri tarafından da evlerde kullanılmaya devam etmektedir.

5.1.15. Yufka Çubuğu

Yufka çubuğu yufka açmak için kullanılan kızılıcık ve odundan yapılmış çubuktur.

5.1.16. Ayran Kufası/ Külekleri

Bölgede "Sivri Külek" denilen ve genellikle tarlaya, bahçeye giderken ayran koyulan kaplardır. Boyları 28- 35 cm., dip 18- 25 cm; ağız çapları da 12-15 cm. dolayındadır. Ağızları kapaklıdır. Bu türlerin yandan saplı olanlarına "Kufa" ; üstten ağız kısmından saplı olanlarına "Külek" adı verilir (Sümerkan, 1998: 71). Plastik ürünlerin yaygınlaşması sonrasında kufa ve külek kullanımı ortadan kalkmıştır.

5.1.17. Gugar, Kerevu

Genellikle fındık toplarken uzanılamayan fındık dallarını eğip toplamak amacıyla kullanılan 1.5 uzunluğunda odundan yapılmış, ucu eğri şekilde bir araçtır. Sadece fındık toplamak için değil yörede yetişen meyvelerin toplanırken kullanılır. Çiftçilikle uğraşan her yerde kullanılan bir araçtır. Gugar Çarşıbaşı'nın bütün köylerinde çok fazla sayıda kullanılan bir halk teknolojisi ürünüdür.

5.1.18. Tirişkel

Ucu çatallı, odundan yapılmış çayır karıştırmak amacıyla kullanılan bir araçtır. Tirişkelin kullanım alanı geniştir. Çamaşır asarken teli germek için, yola gelen fındık dallarını kaldırmak için, buğday, fasulye bağlarını çevirmek için kullanılır.

5.1.19. Kara Hızar

Bölgede eskiden tahta elde etmek için kullanılan özel ağaçların kasası olan tutma ve çekme yerleri olan bir hızardır. Bu hızar, özel bir tezgâh üzerine yerleştirilen kütükler çırpı ile işaretlendikten sonra altta ve üstte duran ustaların aşağı yukarı hızarı hareket ettirmeleri ile çalışırdı. Elektrikle çalışan hızarlar çıkmadan önce hızarlılık önemli bir meslekti (Karpuz, Sümerkan: 2013: 115). Kara hızar Çarşıbaşı yöresinde 30 yıl öncesinde çok yaygın olarak kullanılan bir halk teknolojisi ürünüydü. Büyük hızarla yapılan hızarlılık mesleği o dönemlerin en önemli mesleği idi. Hayatın önemli bir bölümünde hızarlılık mesleğiyle geçinen Yeniköy'lü Hasan Çiçek hızarlılığı şöyle anlatıyor: *Hızarlılık mesleği o zamanın en popüler mesleği idi. Hiç aç kalmazdın. Ağabeyimle beraber yıllarca bu işi yaptık. Hırsağa ormanlarının dili olsa konuşsa. Hırsağa bölgesinde çok çalıştık. Akçaabat'ın köylerine yevmiyeye giderdik. Bu civardan çok adam var idi hızarlı. İskefeden Giresun'a hızarlılığa giden var idi* (KK-28). (Ek 2.25).

5.1.20. Kütük Hızarı

Kol hızarı odun ve büyük ağaç keserken kullanılan iki kişinin karşı karşıya ahşaptan yapılmış saplarından tuttuğu ortası kalın dişli yaklaşık 1,5 metre civarında uzunluğu olan hızardır (Ek 2.26).

5.1.21. El Hızarı

El hızarı genellikle eşek üzerinde odun kesmek amacıyla kullanılan bir tür hızardır. Dış kısmı geçmişte ahşaptan yapılırken bugün tamamı metalden yapılmaktadır (Ek 2. 27).

5.1.22. El Biçkisi

El biçkisi yaklaşık 30 cm uzunluğunda sapı ahşaptan yapılmış bir alettir. Biçki genellikle odun kesmede ve fıncığın budaması yapılırken küçük olduğu için dalların kesilmesinde kullanılır (Ek 2.28).

5.1.23. Yün Tarağı

Koyun yünü seyreltmek, inceltme, işlenilir hale getirmek için kullanılan araçtır. Çobanlığın yaygın olduğu eski dönemlerde koyunun yünü çok değerliydi. Koyunun yününden yorgan, yastık, çorap, ip gibi eşyalar yapılıyordu. Bu işlemlerde kullanılacak yünün inceltilip işlenir hale gelmesi için yün tarağı kullanılıyordu. Yün tarağı bugün nadir olarak yüksek köylerde kullanılmaktadır (Ek 2.29).

5.1.24. Mısır Çiti

İlk olarak 50-60 cm arası yüksekliğinde alt kısmına 4 tane direk dikilir. Üstüne 40 cm yüksekliğinde üç tane tahta çakılır. İç kısmını arasında aralıklar bulunan dört beş cita çakılır. Tahtalar fındık çubuğu ve komar dahıyla citaların altından üstünden geçirilerek örülür.

Mısır çiti mısırı dövmek , pustuğundan ayırmak için kullanılır. Mısır ekiminin sürdürüldüğü Çarşambaş'nda mısır çitinin kullanımı devam etmektedir (Ek 2.30).

5.1.25. Hedik

60 cm. uzunluğunda bir fındık çubuğu bükülerek yuvarlak hale getirilir. Uçlarına çentik atılıp birbirlerine kenetlenir. Sonra ipe bağlanıp birbirine tutturulur. Bu çubukların etrafından ortası kalın telle örülür. Sonrasında ayağa bağlanması için iki tane kalın iplik bağlanır. Kar yağarken ayağa bağlanılıp karın üstünde batmadan yürünür.

5.1.26. Klester

Kapıları kapatmak için ahşaptan veya demirden yapılan sürgüye benzer yapıya klester adı verilir.

5.1.27. Kütük Kapanı

Büyük bir kütüğün içerisi 15 cm eninde 20 cm genişliğinde bir delik kütüğün içerisine oyulur. Kütüğün yan tarafına iki tane cita çakılıp üstten birleştirilir. Tam ortasından aşağı kütüğün içerisine girecek şekilde bir takoz çakılır. Alt kenarından kütüğün içerisine farenin gireceği kadar bir delik yapılır. Oraya bir çentik açılır. Oyuğun içerisine bir çalı sokulup telle birlikte oraya tutturulur. İçine kabak cividi, fındık, mısır, ekme kırıntısı koyulur. Sonra kapana giren fare o çalıyı salladığı zaman üst taraftaki kütük kafasına düşer (Ek 2.31).

5.1.27. Döven Tahtası

Döven, yörede buğday ziraatinde kullanılan bir tarım aletidir. Buğdayı samanından ayırmak amacıyla kullanılır (Ek 2.32).

5.1.28. Fırçı Bıçağı

Yörede fındık ve meyvelerin sık dallarını budamada kullanılan dışı ahşap içinde keskin testere ağzı olan açılıp kapanabilen bıçaktır (Ek 2.33).

5.1.29. Korzil

Korzil oturmak için kullanılan küçük oturacaktır. Korzil genellikle dayanıklı ve sert ağaçlardan yapılır. Yaygın olarak kestane, pelit, ceviz vb. ağaçlardan yapılmaktadır. 40 cm boyunda ağaçlar kesilir. Dört ayrı köşe olacak kütük yontulur. Buna korzil adı verilir.

5.1.30. Tekne

Eski evlerde hamur yoğurmak için kullanılan ağacın tekne şeklinde şekillendirmesiyle oluşan bir yapıdır. Çarşıbaşı yöresinde "Hamur Teknesi" olarak bilinir.

5.1.31. Tarekter

Eski evlerde kazanda pişirilen yemekleri karıştırmak amacıyla kullanılan tahtadan yontularak yapılan mutfak gereçidir.

5.1.32. Sac Ayak

Ateşte yemek pişirirken kullanılan üç ayağı bulunan demirden yapılmış bir araçtır. Üzerine tencere, tava koyularak yemek pişirilir (Ek 2.34). Anadolu'da sac ayağı dediğimiz ocaklık , hayvancı ve ziraatçi köylülerin hayatında çok büyük değer taşır. Bilhassa hayvancı ve yaylacılar her yerde ocak kuramazlar. Kursalar bile yerler ıslanmış veya her gün kullanılmaya uygun bir durumda olmayabilir. Halbuki hayvanın sırtına vurduğu üç ayaklı bir ocak üstü , her yerde yemek pişirmek için her türlü imkanı sağlamış olur (Ögel, 1978: 290).

5.1.33. Serander Merdiveni

Seranderlere çıkmak amacıyla yapılan merdivenlerdir. Taşınabilir özelliğe sahiptirler.

5.1.34. İskele

İki adet eğri büğrü olmayan düzgün ağaçlar yontulur. Yontulan iki ağaçtan yapılan tahtalar yan yana getirilir. Aynı hizada olmalarına dikkat edilir. İki tahtanın arasına basamak oluşturacak şekilde kısa odunlar düzgün şekilde çiviyle çakılır. Çarşıbaşı yöresinde büyük, orta, küçük boyutta iskeleler yapılmaktadır. İskele yapımı köy hayatında yapılmaya devam etmektedir (Ek 2.35).

5.1.35. Varagel Merdiveni

Köylerde findık bahçelerinden findık çuvalı, çayır ve odun taşımak amacıyla yapılmış teleferiklerde merdivenler bulunur. Teleferik merdiveni teleferiğin yüksekte olması sebebiyle yük yüklerken kolayca çıkmak için kullanılır. Teleferiği ayakta tutan direkler üzerine ahşaptan merdiven yapılır. Böylece yükler çok kolay şekilde yüklenir (Ek 2.36).

5.2. Giyim Kuşam Kültürü

Çarşıbaşı ilçesi Türkiye ve uluslararası alanda tanınan giyim-kuşam ürünü keşan üretiminin yapıldığı yerdir. Ancak Çarşıbaşı ilçesinde keşan giyimi yaygın değildir. Çarşıbaşı yöresi giyim-kuşam kültürü açısından önemli bir alandır. Geçmiş dönemlerde daha yaygın olmak üzere bugün hala giyim-kuşam ürünlerini üreten bir bölge özelliği taşımaktadır. Çarşıbaşı'nın Kavaklı, Taşlıtepe, Çallı, Samsun ve Serpil köyleri keşan üretiminin yoğun olarak yapıldığı köylerdir. Çarşıbaşı sadece keşan üretiminin değil daha birçok giyim üretiminin yapıldığı bir coğrafyadır. Çarşıbaşı geçmiş dönemlerde Trabzon'da yazmacılığın yapıldığı önemli bölgelerden biridir.

Çarşıbaşı yöresinde 1960'lı yıllara kadar kendir ekimi yapılıyordu. Bu dönemlerde insanlar kendirden ip, işlik, gömlek, don, atlet gibi giyecek eşyalar yapıyorlardı. Köylerde her evde kendir tezgahları bulunuyordu. Koyunun yününden çorap, inek derisinden çarık yapılıyordu. Bel bölgesine keşan dokuma tezgahlarında keşan, peştemal dokunuyordu. Kadınlar tarafından bel bölgesi için bel bağı dikiliyordu. Köylüler giyecekleri elbiselerin hemen hemen hepsini kendileri üretiyordu.

5.2.1. Kadın Giyimi

Çarşıbaşı yöresinde kadınlar başlarına çember, eşarp, tülbent takmaktadır. *Tepeluk başa bağlanırdı. Karılar başlarına çömber, tülbent, baş beyazi giyerdiler.* Baş kısmına kış aylarında gugul giyilir.

Bel bölgesine keşandan peştemal giymektedirler. Peştemal giyme geçmişte çok yaygınken bugün giyimi nadirdir. Peştemalın üzerine el tezgahlarında dokunan kaytan giyilirdi. Kadınlar bel çevresine bel bağı bağlardı. Genellikle kırmızı renkten oluşan bu bağ bel bölgesinin diri tutarak rahat olmasını sağlardı. Kadınlar bel kısımlarına kuşak takarlar. Kuşak takma genellikle yüksek köylü kadınlar arasında yaygındır. Kuşağın altına orak koyulur. Ot biçmeye giden kadınlar genellikle kuşak giyerler. Kuşağın altına koyulan orak ayrıca bir silah değeri taşır. Uzak ormanlara odun almak için tek başına giden kadınlar bellerine taktıkları orağı güvenlik amacıyla da kullanırlar. Kadınlar uçları fırfırlı üç etek adı verilen eteği giyerdi (Ek 2.37).

Kadınlar ayaklarına sıgır derisinden yapılan çarık giyerlerdi. *Muhacirlik zamani yalınayak muhacirliğe gidenler olmuş. Biz de ufakluğumuzda o garipliğe çektük. Nerden bulacasun çaruğu. Çaruk soradan çıktı. Kara lastik bile sora çıktı. Lastikçi Sabri varidi. O yapardı lastiği. Soradan yemeni geldi* (KK-17). Yemeni: Altı kösele, üstü deriden bir ayakkabıdır. Elde dikildiği ve köseleli olduğu için olsa gerek halk tarafından çok kullanılamamıştır. Daha ziyade zengin kesimin kullandığı bir ayakkabıdır (Karataş, 2010: 212). Yemeniyi zenginlerin giydiği için halk tarafından özenilen bir ayakkabı olmuştur. Karadeniz sevdalık türkülerinde yemeni kendini göstermiştir.

Ayağında Yemeni

Olar ne yeni yeni

İki tane oldiler

Biri yakayı beni (KK-22).

Bugün kadınlar köydeki günlük yaşamlarında kara lastik giyerler.Yaptığımız alan araştırmalarında muhacirlik öncesi ve sonrası dönemde geçim sıkıntısı, kıtlık gibi durumlarında etkisiyle insanların giyecekleri elbiseleri kendilerinin diktiğini öğrendik. *Ben yetişmedim ama nenemolar yaparmış. Nenemler ketan gömlek dikerdiler. Ketan doni, ketan işluğu varidi. Benda geydim. Ha şimdi olsa da giysak. O elbiseler şimdikilerden eyiydi. Yünden çorap dikerduk. Bele sarmak için bel bağı dikerduk. Ben bi sirasi kırmızı, bi sirasi kara, bi sirasi beyaz bel bağı diktiydim. Çarşıbaşı yöresinde köylüler geçmiş dönemlerde kendi giyeceklerini kendileri üretiyordu.*

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, muhacirlik döneminde Akçaabat ve Vakfikebir yörelerinde el tezgahlarından halkın giysilerini kendi üretiminden bahsetmektedir. Akçaabat ve Giresun, Vakfikebir halkları o zamanlar el tezgahlarında dokudukları beyaz ketenden şalvar ve içlik giymekte, boyunlarına astıkları beyaz keten torbaların içinde de mavzer mermileri vardı (Öksüz ve Usta, 2008: 132). Çarşıbaşı yöresinde köylüler geçmiş dönemlerde kendi giyeceklerini kendileri üretiyordu.

5.2.1.1. Çömber, Yazma

Trabzon'un eski el sanatları arasında yer alır yazmacılık. Siyah zemin üzerine yazma kalıplarının bastırılmasıyla oluşan başlıklardır (Karataş, 2010: 60). Yazma 40 yıl öncesine kadar Çarşıbaşı yöresi ve çevresinde kadınlar tarafından yaygın olarak kullanılıyordu. *Eskiden yazmayı kocakarilar giyerdi. Kıyilari beyazidi. Desenler varidi onda. Bi da yazmanın kara olani varidi. Kocakarilar çok giyerdi oni* (KK-6).

Çarşıbaşı yöresi ve çevresinde yazmacılık önemli el sanatı ürünlerinden biriydi. Trabzon'da yapılan el sanatı ürünlerinden biri de yazmacılıktı. Bugün fabrikasyon ürünlere yenik düşen bu el sanatı kolu 15 yıl öncesine kadar Vakfikebir ve Çarşıbaşı yöresinde, hatta Trabzon kent merkezinde sürdürülmekteydi. Bu merkezlerde, Karadeniz'e özgü siyah zemin üzerine siyah motifli yazmalar daha çok üretilmekteydi. Ancak istenirse renkli motiflerde yapılabilirdi (Sümerkan, 1998: 135).

5.2.1.2. Eşarp

Kışlık bir başlıktır. Kalın dokumadan yapılan bir baş örtüsüdür. Oldukça kalındır. Kışın soğuktan koruyacak niteliktedir. Renkleri isteğe göre değişir. Kare şeklindedir. Önce iki ucundan üçgen şeklinde katlanır. Üçgen şeklinde katlandıktan sonra başa örtülür. Boşta kalan iki uç da ya bağlanarak ya da birbirine tutturularak başa örtülür (Karataş, 2010: 65).

5.2.1.3. Keşan

Çarşıbaşı denildiğinde akla gelen ilk giyim eşyalarından biri de keşandır. Keşan dokuma tekniği açısından ilginç ve farklı özellik gösteren pamuklu bir dokumadır. Yalnızca başı ve omuzları örten bir giyim eşyası olarak kullanılır. 95-110 cm. eninde ve 170-200 cm. boyundadır (Sümerkan, 1998: 101) (Ek 2.38). Keşan, el tezgahında sabit renklerde dokunan bir giyim eşyası iken bugün akla gelebilecek her şeye ve her renge bürünmüştür. Günümüzde süs eşyası halini almış, kişileri ve evleri süslemektedir. Eski fonksiyonu olan giyinmek yerini estetiğe bırakmıştır. Bundan da öteye, turistik satış amaçlı asıl formundan çok uzak metalar da üretilmiştir. Çocuk başlıklarından erkek gömleklerine kadar bir çok giyim ya da dekor eşyası satılmak üzere mağazaları doldurmuştur. Keşanın orijinal halini sevmeyenler için, değişik form ve renklerde Keşanlar da bu mağazalardan temin edilebilmektedir (Karataş, 2010: 69). Keşan ile anılan Çarşıbaşı'nda keşan kadınlar tarafından nadir olarak giyilmektedir.

5.2.1.4. Filligoz (Kırkkalem) Peştemal

Kırkkalem sözcüğü peştemalın üzerindeki çizgilere gönderme yapmaktadır. Trabzon'un her ilçesinde az veya çok yoğunlukta kullanılmıştır. Yakın geçmişte gelin peştemalı olarak da kullanılan filligoz peştemalı günümüzde her an her yerde kullanılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan renkleri: Bordo-beyaz, kahverengi-siyah, eflatun-siyah, yeşil-siyah, sarı-siyahtır. Bir çok ilçede günümüzde de kullanılmaktadır. İlçelerin kullandığı peştemalların renkleri arasında fark vardır. Çarşıbaşı ve Şalpazarı'nda krem renk ve bordo hakimdir (Karataş, 2010: 197). Çarşıbaşı'nın yüksek köylerinde kadınlar tarafından peştemal giyilmektedir.

5.2.1.5. Patik

Trabzon yöresinde kadınların evlerde iplikten ördüğü, çok yaygın olarak kullanılan bir giyim ürünüdür.

5.2.1.6. Yün Çorap

Koyun yününden yapılır. Genelde yaşlılar ve koyun çobanları tarafından giyilmektedir. Geçmişte çok yaygın olan yün çorapı artık eskisi kadar yaygın değildir. Bu nedenle bugün oldukça değerlidir.

5.2.1.7. Kıl Çorapı

Koyunun kılından yapılan çoraptır. Genellikle koyun çobanları tarafından giyilir. Soğuk havalarda yaylalarda ve koyun yayarken çobanın ayağını çok sıcak tutar.

5.2.1.8. Alaca Çorap

Alaca çoraplar değişik renk ve desenlerde bolca süslü çoraplardır. Özel günlerde giyilirler. Yarım dokunan (örülen) diğer çoraplara nazaran daha kısadır. Ayak bileğinin biraz üstüne kadar örülür. Altına “tozluk” giyilerek kullanılır. Tozluk beyaz yünden örülür. Ayak kısmı olmaya çoraplardır. Alaca çorapların kirlenmesini önler. İnce şişlerle örülen bu çoraplar günümüzde de kullanılmaktadır (Karataş, 2010: 219). Alaca çorap yörede söylenen sevdalık türkülerinde yaygın olarak kullanılır. Akçaabat yöresi ozanlarından Şevket Köroğlu'nun bir türküsünde alaca çorap şöyle geçmektedir:

Alaca çorapımı

Ben dokudum dokudum

Sevdaluk mektebinde

Yedi sene okudum

5.2.1.9. Naylon / Laylon Ayakkabısı

Naylondan yapılmış bir ayakkabıdır. Yörede pek çok çeşidi bulunmaktadır. Mavi, siyah, kırmızı ve daha birçok çeşiti olmak üzere yaygın olarak kullanılan bir ayakkabıdır. Kadınların köylerde, pazarda giydikleri ayakkabıdır. Yörede eski dönemlerde gri renkte olanları tercih

edilirken bugün çeşitli desenlerle süslenmiş birden fazla rengin birleştiği ayakkabılar tercih edilmektedir.

5.2.1.10. Kara Lastik

Çarşıbaşı köylerinde kadınların ve erkeklerin giydikleri günlük yaşamda kullanılan ayakkabıdır.

5.2.1.11. Çizme

Çizme ayağı saran uzunluğu dize kadar ya da diz altı mesafesine kadar olan genelde deriden yapılmış bir ayak giysisidir. Türkler çok eski dönemlerden bu yana çizme giymektedirler. Çizme atlı süvari için çok uygun bir ayakkabı çeşididir. Hunlar zamanından günümüze kadar çizme Türklerin kullanmış olduğu ayakkabılardan biridir (Karataş, 2010: 254). Çarşıbaşı yöresinde lastik çizmeler kullanılmaktadır.

5.2.1.12. Atkı

Kadınların soğuk havalarda dışarı çıkarken sırtlarına aldığı bir giyim ürünüdür. Atkı kullanımı Çarşıbaşı yöresinde yaygındır. Atkı dirmaç ipliyle bebek sırta bağlanırken de kullanılır.

5.2.1.13. Çarık

Çarık çoğunlukla ineğin derisinden yapılan bir ayakkabıdır.

5.2.1.14. Çapula

Çapula Karadeniz insanına özgü bir ayakkabı çeşididir. Daha çok yazlık bir ayakkabıdır. Hem kadınlar hem de erkekler tarafından giyilmiştir. Çapulanın diğer ayakkabı çeşitlerinden ayıran özelliği altında yani tabanında raptiyeye benzer demir puntoların olmasıdır (Karataş, 2010: 210).

5.2.1.15. Kaytan

Bele peştemal üzerine bağlanan, kaytan yünden el tezgahlarında dokuma 2-3 m. uzunluğunda çeşitli desenlerle süslü, uçları püsküllü ve boncukludur. Kaytan kundaklara ve beşiklere bağlanır. Çantalara, süslü torbalara, kuşakların kenarlarına ve şal peştemala bağ yapılır (Cihanoğlu, 2014: 571).

5.2.1.16. Kuşak

Kuşak yörede genellikle yüksek köylerde oturan kadınlar tarafından giyilmektedir. Kuşak kadınlar tarafından pek çok yönde kullanılmaktadır. Kadınlar hayvanları için ot biçmeye giderken oraklarını kuşağının altına koyar. Kuşak yük taşırken beli rahat olmasını sağlar. Kuşağın çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Kadınlar düğünlere giderken püsküllü kuşakları tercih ederler.

5.2.1.17. İçlik- Gömlek- İşluk

Ketenden el tezgahlarında örülür. El dikişi ile yanlara parça ve kol altına ek parça (kuş) koyulur. Ön kısmı robalı, işli, oyalı ve siyah düğmelidir. Hakim yakalı , uzun kollu veya kısa kolludur. Patiska, ipekli ve pamuk kumaşlardan da yapılır (Cihanoğlu, 2014: 570). Çarşıbaşı yöresinde yaklaşık 50 yıl öncesine kadar kenevir işleyen kendir tezgahları bulunmaktaydı. Kendir ekiminin yasaklanmasıyla birlikte tezgahlar ortadan kalkmıştır. Kaynak kişiler kendirden yapılan giysilerin çok sağlıklı olduğunu şöyle belirtmektedir: *Benim ufakluğumda kendir işluğu varidi. Tezgahlarda dokurdiler oni. Kül suyulan yıkardiler oni. Oludi bembeyaz. Onda hiç hastaluk yoğudi. 1970'de Almanya'ya giderken iki tane kendirden yapılmış işluk götürdüm yanımda. Bir iki sene kullandım onlari. Sora oranın elbiselerine aluştuk ki hastaluk başladi* (KK-20).

5.2.1.18. Bel Bağı / Kırmızı Bağı

Bel bağı bel kısmını diri tutmak amacıyla yapılan kırmızı renkli bir bağıdır. Yöredeki kadınlar geçmiş dönemlerde bel bağı yapıp bel bölgesine kemer gibi sararlardı.

5.2.1.19. Potin

Konçları ayak bileğini geçen bağı, düğmeli veya yandan lastikli ayakkabı, fotin. (Cihanoğlu, 2014: 571).

Yarimin ayağında

Var potini potini

Senden öğrenceğum

Sevdaluğun yolini

5.2.1.20. İç Donu

Belde ön ve arka parçayı ayırmak üzere iki yırtmaçı vardır. Ön arkaya, arka öne ince bir bağ ile bağlanır. Diz kapağı üstünde lastikle büzülüp, kenara kırma, fiston ve dantellerle süslüdür (Cihanoğlu, 2014: 570).

5.2.1.21. Fes

Köy ve şehirlerde giyilen orta kısmı içeri düzgülü yan başlıktır. Şehirliler fesi, etrafına çember sararak giyerler (Cihanoğlu, 2014: 579).

5.2.1.22. Muska

Nazardan korunmak amacıyla boyunu asılır. Yörede muskaya eskiler " Hamayıl" adını verir.

5.2.2. Erkek Giyimi

Baş kış şartlarında gugul giyiliyordu. Yörede kocaman diye adlandırılan yaşlı insanlar baş bölgesine sarık sararlardı.

Yörede erkekler 1970'li ketenden yapılmış fanila üzerine yine ketenden yapılmış işlik (gömlek) giyerlerdi. Gömleğin üstüne yelek giyiliyordu. Yeleğin cebine köstekli saat takılırdı. (Ek 2. 39). Yeleğin üstüne aba giyilirdi. Omuzlarına yiyeceklerinin yanında taşımak için camadan takarlardı.

Pantolon olarak zipka adı verilen yünden, yamadan, ketenden yapılmış bir giysi giyerlerdi. Pantolonun içine ketenden yapılmış iç donu giyerlerdi. Bel kısmına "Çerkez Kayışı" adı verilen kemer giyerlerdi. Kemerin üstüne bıçakları, kamalarını, tabancalarını, tüfeklerini yağlamak için yağdanlık, ateş yakmak için kavlık, kamalık, kınlık, silahlık, çakılık takarlardı.

Erkekler ayağına sığır derisinden yapılmış çarık giyiyordu (Ek 2.40). Durumu iyi olan kişiler deriden çizme giyerlerdi. Bugün yaşlı erkekler ayaklarını soğuktan korumak için mest giyerler. Kışları köylerden Çarşıbaşı merkezine inmek için Hedik adı verilen ayakkabılar yapıliyordu. Bugün erkekler ayaklarını kara lastik giyerler.

5.2.2.1.Mest

Genellikle evin içinde giyilen, deriden yapılmış bir ayakkabıdır. Mest yörede yaşlılar tarafından kış aylarında ayakkabının altına giyilmektedir. Mest genellikle kış aylarında giyilir. Yaşlılar abdest ederken ayaklarını mest üzerinden mesh ederler.

5.2.2.2. Kama / Gama

Çarşıbaşı köylerinde eski düğünlerde bıçak oyunu oynanıyordu. Kama bıçağı bıçak oyunu oynamak için kullanılan bıçaktır.

5.2.2.3. Koltuk Bıçağı

Eski insanların kendilerini korumak amacıyla beline taktığı bıçaktır.

4.11.2.4. Yağdanlık

İnsanların beraberinde taşıdıkları tabanca ve tüfeklerini yağlamak için kullandıkları kemere takılan küçük yağ kutusudur. Silahı sürekli yanında taşıyan Çarşıbaşı insanı için geçmişte yaygın olarak kullanılan yağdanlık artık kullanılmamaktadır.

5.2.2.5. Kavlık

Kav kolayca yanabilen ateş yakma gerecidir. Bele takılan kav torbası içinde yontulmuş ince odun kırıntıları, ormanlarda yetişen kav mantarı parçaları bulunur.

5.2.2.6. Çakmaklık

Kavlık ortadan kalktıktan sonra yerini çakmaklık almıştır. Çakmaklık bele takılan deriden yapılmış küçük kılıftır.

5.2.2.7. Çakılık

İçine çakı koyulan bele takılan çakı boyutunda bir kılıftır.

5.2.2.8. Çapula

Çapula, deriden yapılan burun kısmı aşırı bir şekilde kalkık olan ayakkabıdır. Uç kısmı sivridir. Çapula ayakkabısı genellikle yaz aylarında tercih edilen bir ayakkabıdır. Çapulanın altında raptiyeler bulunmasından dolayı yürürken ses çıkarır. Bu durum türkülerin dilinde de kendi

göstermiştir. Karadeniz müziğinin ozanlarından Sait Uçar'ın bir türküsünde çapulanın çıkardığı sese değinilmektedir:

Ayağında Çapula

Katur kutur ediyo

İstedim anasından

Madur mudur ediyo

5.2.2.9. Zipka

Zipka'ya Çarşıbaşı'nda "külot pantolon" adı verilir. Zipka'nın kalça kısmı körüklüdür. Yama, bez, keçi kılı ve ketenden dikilmiş bir tür pantolondur. Bacak kısmı dardır. Pantolonun belde tutulması için uçkurlarla bele bağlanır. Pantolonu rahat giyip çıkarmak için paça kısmında yırtmaç bulunur. Ayak kısmı kopçalarla iliklenir.

5.2.2.10. Aba- Cebken

Siyah şayak kumaştan yapılmış, yakasız, kolları astarlı olduğu bedeni astarsızdır. Sağ ve sol tarafta birer cebi vardır. Kruvaze olarak sağ solun üzerine kapatılır. Genellikle soğuk havalarda yeleğin üzerine giyilir (Cihanoğlu, 2014: 579).

5.3. El Sanatları

Mustafa Reşat Sümerkan "Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları" adlı eserinde el sanatlarının genel karakterini şu olgularla anlatmıştır:

- 1- El sanatları kişisel bilgi ve beceriye dayanır
- 2- Bu bilgi ve beceri ustadan çırağa iletilir
- 3- Bilgi iletimi ve üretim süreklidir. Böylece geleneksel özellik taşır
- 4- Kırsal üretimlerde hammadde yöreseldir
- 5- Üretim kişiseldir ya da küçük işletmelerde gerçekleştirilir

6- Ürünler o toplumun üretim ve yaşayış biçimiyle ekonomik düzeyinin aynasıdır (Sümerkan, 1998: 13).

Köy El Sanatları, bilimsel çevrelerce de önerildiği gibi işlenen ham maddelerin cinslerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu esasa bağlı kalınarak Köy El Sanatları aşağıda belirtilen biçimde 8 ana sanat grubu altında toplanmaktadır (Yıldırım, 2014: 60).

1. Ham maddesi bitkisel ve hayvansal lifler olan sanatlar. Yün, kıl, tiftik, deve yünü, ipek, pamuk, keten, kenevir vb. lif maddelerine dayanan iplik eğirme, boyama, dokuma, örme, nakış, oya, halı, kilim, battaniye, tepme keçe gibi sanatlar bu grupta toplanabilir.

2. Ham maddesi ağaç olan sanatlar: oymacılık, oyuncakçılık, tahta kaşık, tabak vb. gibi turistik hatıra ve hediyelik eşya vasfını taşıyan biblo vazo, heykel yapma işleridir.

3. Ham maddesi bataklık sazları, mısır koçanı kabukları, tahıl sapları söğüt, fındık dalları ve kamış şeritlerini işleyen sanatlar. Bu grupta da hasır, sepet, sazlık mobilya, sazlık kadın ve erkek şapkaları gibi zevkle para bırakabilecek hafif kolay taşınabilir ürünler toplanabilir.

4. Ham maddesi özellikle şekil vermeye, kurutularak pişirildikten sonra verilen şekli bozulmadan muhafaza edebilen topraklar olan sanatlar: çanak, çömlek, testi, çini, porselen gibi işleri kapsamaktadır. Arkeoloji müzeleri Anadolu'dan gelmiş geçmiş devirlerde kandiller, gözyaşı, koku, krem kapları, şarap testi ve kadehleri gibi ham maddesi toprak olan bu sanatların değerlerini göstermektedir.

5. Ham maddesi yontulabilen ve işlenebilen şekillerin verilmesine uygun olan renkli, renksiz her türlü taşlara dayanan özellikle lüle taşı, Hacıbektaş taşı, altın tozu, beyaz mermerlere dayanan sanatlardır.

6. Ham maddesi çeşitli maden olan sanatlar: bu grupta çeşitli bakır işleri. Kara demirciliği, bıçak çeşitleri çingirak ve canlar, tunçtan yapılan çeşitli heykelcik minyatür veya figürler gibi turizm bakımından önem taşıyan sanatlar düşünülmektedir.

7. Ham maddesi post ve deri olan, turistlerce çok beğenilen deriden av torbaları, fişeklik, silah kılıfları, çarık, işlemlerle terlikler vb. sanatlardır.

8. Ham maddesi denizden sağlanan ve denize yakın köylerde çeşitli deniz ürünlerini işleyen sanatlardır (Yıldırım, 2014: 59-60).

5.3.1. Dokumacılık

5.3.1.1. Keşan

5.3.1.1.1. Çarşıbaşı Yöresinde Keşan'ın Tarihsel Gelişimi

Bugün Çarşıbaşı ilçesi Kavaklı, Taşlıtepe, Samsun, Serpil köylerinde dokuma sanatı olarak yapılan keşan dokumacılığının yörede ne zaman başladığı hakkında kesin bir kayıt yoktur. Kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre muhacirlik öncesinde keşan dokumacılığı bölgede yapılıyordu. Fakat bu sanatı başkalarının öğrenmemesi amacıyla ustalar tarafından gizleniyordu. Keşan dokumacılığın başka köylerde yaygınlaşmaması için başka köye kız verilmiyordu. Kaynak kişilerin anlatmalarına göre keşan dokumacılığı yörede 150 yılı aşkın bir süre önce yapılıyordu.

Keşan dokumacılığında en önemli merkezi eski adı "Cera- Zera" olan Kavaklı Köyü'dür. Yörede ilk olarak keşanın Kavaklı Köyü'nde dokunduğu ve oradan çevre köylere yayıldığı köylüler tarafından belirtilmektedir.

Çarşıbaşı'nın Kavaklı mahallesinde 1900'lü yıllarda birkaç ailenin dokumacılık yaptığı bilinmektedir. Ancak o yıllarda dahi kıymetli bir sanat ve iyi bir gelir kaynağı olduğu görülen keşan dokumacılığı , sır gibi saklanmış ve korunmuştur. Dokumacılığı bilen aileler başka ailelere ve köylere öğretmek istememişlerdir. Özellikle bu sanatın kız vermek suretiyle yayılabileceğini düşünen köylüler başka köylere kız vermekten dahi kaçınmışlardır (Akıntürk, 2012: 199).

Çarşıbaşı yöresinde keşan dokuma sanatının korunup günümüze aktarılmasında Çarşıbaşı Kavaklı köylü Hafız Şükrü Bayraktar'ın önemli rolü vardır. Hafız Şükrü Bayraktar medrese eğitimi almıştır. " *Şükri Havuz Giresun'da imamluk yapmış. Keşani o getirmiş buriye*" (KK-134) . Hafız Şükrü Bayraktar, 1914 Rus İşgali'nden önce Giresun ili, Bulancak İlçesi, Eynecek köyü'nde imamlık ve medrese hocalığı yapmıştır. Burada fındık fidelerini köyüne getirerek dikmiş, bahçeler kurmuştur. Kara-sivri adı verilen fındık onunla bölgeye gelmiştir (Gelleci, 2013a: 34).

1933 yılında Hafız Şükrü Bayraktar isimli şahıs ip ve boya tüccarlığına başlaması ile dokumacılıkta bir hız kazanılmıştır. Buna göre 50-60 kadar tezgah kurarak dokumaya devam etmiştir. Bunu gören diğer çevre köylüler ve zamanın ilçe merkezinde ikamet edenleri de dokumacılık yapmaya başlamıştır (Gelleci, 2013a: 78).

Hafız Şükrü Bayraktar, toptan iplik ve boya getirerek keşan ve peştamal dokuyucusu ustalara satmak istedi. Bir zaman alışverişten sonra Şükrü Bayraktar ile dokuma ustalarının arası açıldı. Topluca dokuma ustaları, Hafız Şükrü'den iplik ve boya almadılar. Hafız Şükrü beyin getirmiş olduğu önemli miktarda iplik ve boya elinde kaldı. Şükrü Bey, elindeki malzemeyi kullanabilmek için evinde tezgahlar kurdu. Çocuklarını ve kardeşlerini dokumacılığa soktu. Böylece 1936 yıllarında, Hafız Şükrü bey ailesi de dokumacı oldu. Sadece kendi evlerinin altında 15- 20 tezgah çalıştırdılar (Gelleci, 2013a: 34).

1939 yılında Hafız Şükrü beyin çabalarıyla Çarşıbaşı'nda keşan kooperatifi kuruldu. 1939 ile 1960 yılları arasında keşan üretimi ve satımı ciddi bir seviyeye ulaştı. 1960'lı yıllardan 2000'li yıllara gelirken keşan üretimi önemli derecede azaldı.

1940-50 yıllarında 9 köyde 400-500 civarı çalışır halde tezgah varken 1996 yılında 60 tezgaha 1997 yılında 43 tezgaha inmiştir. Bu yıllarda gözle görülür bir dokuma azalması olmuştur. Bu azalmanın sebebi olarak dokuma zorluğu ve kazancın azalması, piyasanın bulunmaması gibi ekonomik zorluklar göstermiştir (Gelleci, 2013b: 78).

İlçe Kaymakamlığı'mızın 21.05.1996 tarihinde Trabzon Valiliğine sunduğu rapora göre: Kavaklı Köyü'nde 33, Serpil Köyü'nde 10, Eren Köyü'nde 1, Samsun Köyü'nde 4, Taşlıtepe Köyü'nde 13 adet olmak üzere toplam 61 adet faal keşan ve peştamal tezgahının bulunduğu tespit edilmiştir. Yine İlçe Kaymakamlığı tarafından 18.02. 1997 tarihinde yaptırılan 9 köyü kapsayan alan araştırmasında; bu köylerde 191 kişinin dokuma ustası olduğu, 40 adet faal tezgahın bulunduğu, bir yıl içerisinde 21 tezgahın daha söküldüğü tespit edilmiştir (Akıntürk, 2012: 202). (EK-41).

5.3.1.1.2. Keşan Dokumacılığı

Yörede keşan ve peştamal olmak üzere iki çeşit dokuma türü vardır. Keşan yalnızca baş ve omuzları örten bir örtü, peştamal hem başa hem de bele bağlanan bir örtü olarak kullanılır. Her ikisinin de tezgâhı da aynıdır. Sadece çözümlerin sıklığı noktasında farklılıkları vardır (Yıldırım, 2014: 247).

Keşan dokuma tekniği açısından ilginç ve farklı özellik gösteren pamuklu bir dokumadır. Yalnızca başı ve omuzları örten bir giyim eşyası olarak kullanılır. 95-110 cm. eninde ve 170-200 cm. boyundadır (Sümerkan, 1998: 101).

Dokuma tekniği açısından ilginç ve farklı özellik gösteren pamuklu bir dokumadır. Yalnızca baş ve omuzları örten bir örtü olarak kullanılır. Yalnızca baş ve omuzları örten bir örtü olarak kullanılır. 95- 110 cm . eninde ve 170- 200 cm. boyundadır. Çocuklar için daha kk ölçeklerle olanları vardır. Keşan türleri de peştemallar gibi , bu tür dokumacılığın yaygın olduğu Vakfikebir, Beşikdüzü ve çevresi yanlarında Çarşıbaşı köylerinde dokunur (Sümerkan, 1998: 101).

Mustafa Reşat Sümerkan Çarşıbaşı ilçesinde ilçesinde dokuma öncesi gerçekleştirilen işlemleri şu şekilde anlatmaktadır:

a- İplikler önce siyah dışındaki renklere boyanır, bir bölümü de boyanmadan beyaz halde bırakılır. Boyama renkleri genellikle kırmızı, koyu (şarabi), kırmızı, turuncu ve sarıdır.

b- İplikler kurutulur, denetlenerek sarılır.

c- İplikler yeniden boyanacaktır. Ancak bu kez iplik demetlerinin belli yerleri, aralıklı olarak boya olmayacak şekilde kapatılacaktır. Bunun için kapatılacak bölümlere önce yağlı kağıt (şimdi plastik poşet) sarılır, ayrıca üzeri sirimle sarılarak bağlanır.

- Yer yer kapatılmış zđđ ipliği demetleri yeni boya banyosuna sokulur. Bu boya bordo ya da genellikle siyahtır.

d- Boyadan ıkarılan iplik demetleeri su ile yıkanır ve asılarak kurutulur. Kapatılmış kısımlarda renkler kalmış (sarı,kırmızı, turuncu...) açıkta kalan blmlerse siyaha boyanmıştır. Böylece iplikler arka arkaya renk dizilimleri şeklinde görünüm kazanır.

e- İplikler döşeme üzerinden tavana kadar uzanan " Dolap" lara sarılarak düzenlenir ve boy ayarlaması yapılır.

f- zđđ iplikleri, tezgahta aynı renkler bir hizaya gelecek şekilde uzatılır.

g- zđđ ipliklerinden bazı demetler geri çekilerek hiza bozulur, renk kaydirmaları (dalgalı görünüm) elde edilir.

h- Mekik (atki iplikleri) alıştırılarak örgü tamamlanır.

İpliklerin çekilmesi sonucu özellikle kenarlarda oluşan şekiller bir mihraba benzediği için "Mihraplı Keşan" deyimiyile isimlendirilmiştir. Kimi yörelerde bu motifler makasa benzetilerek "Makaslı Keşan" adıyla tanınır. Kenarda ve mihraplar arasında yer alan düz çizgilerse "Çadır" olarak adlandırılır (Sümerkan, 1998: 102- 103).

5.3.1.2.Dokuma İpler

5.3.1.2.1. Kendir İpi

Çarşıbaşı yöresinde kullanılan en eski ip kendir ipidir. Yörede 1960'lı yıllara kadar kendir ekiliyordu. Kendir ekilerek kendirden don, gömlek ve ip yapılıyordu. Kendir hasat mevsimi geldiği zaman kadınlar tarafından bahçeden kırılırdı. Kendir kırıldıktan sonra kustelinden çıkarılıp içindeki tel alınırdı. Sonra çevire çevire telin ince hale gelmesi sağlanılır. Kendir dokuma tezgahında dokunur. Sonra yaş haldeki ip asılarak kurutulur. Kendir yaşlıların söylediklerine göre en sağlam ve en sağlıklı iptir.

5.3.1.2.2. Yün İpi

Yün ip koyun yününden yapılır. Temmuz ayı içerisinde koyunlar yaylada kırılır. Bu işleme koyun kırma adı verilir. Kırılan koyunun yünü suya koyulup günlerce bekletilir. Tam temizlendikten sonra kızgın güneşte asılarak kurutulur. Sonra yünler yün tarağıyla taranır. Mitar ve kermaneyle yün işlenilip ip şekline getirilir.

5. 3. 1. 2.3. Kolan

1- Yassı ve enlice bağ. 2- Hayvanın semerini ve eyerini bağlamak için göğsünden asılarak sıkılan yassı kemer. 3- Kimi şeylerin kenarına dikilen, enli ve kalın şerit veya yaylı oturakların altına çekilen kuşak (Cihanoğlu, 2014: 571).

Doğu Karadeniz bölgesinde illerde ve köylerde yol olmadığı zamanlarda ulaşım ve yük taşıma amacıyla at, eşek, katır gibi hayvanlar kullanılıyordu. Bu hayvanların semer kısmında kolan adı verilen dokuma ip kullanılıyordu.

5.3.1.3.4. Dirmaç/ Dırmaç

Akçaabatta Keşik ipi; Vakfikebir, Beşikdüzü, Şalpaazarı çevrelerinde Dırmaç denilen ve yaklaşık 4-5 cm. eninde dokuma ipleridir. Koyun ve keçi yünü olabilir. 8-10 m. arasında değişen boyda dokunur. En çok yük taşıma işlerinde, "Sepet Bağı" adıyla sepetlerin omuz bağı olarak vücutta iz bırakmadığı için yeğlenirler (Sümerkan, 1998: 108).

Dırmaç ipi yörede sepet bağı ve ip olarak kullanılır. Dırmaç ipi ayrıca bebekleri sırta bağlamak amacıyla kullanılır. Kadınlar köy hayatında iş yaparken çocuklarını sırta bağlayarak yaparlar. Dırmaç ipi çocukların sırtında iz bırakmaz. Dırmaç ipinden yapılmış "yalluk" ipleri yörede kullanılır. Dırmaç ipinin başında ağaçtan yapılmış, üçgene benzer şekilde oyulmuş ahşaba "Kariz" adı verilir. "Kariz" yük taşırken yükün sırtta sıkı durmasını ve taşıyan kişinin rahat olmasını sağlar.

5.3.1.2. Nazarlıklar

Nazar olan inancın fazlasıyla yaygın olduğu Çarşıbaşı yöresinde kadınlar ve genç kızlar tarafından nazarlıklar yapılır. Nazarlıklar insanlara, hayvanlara ve tarım ürünlerine yapılmaktadır. Çarşıdan alınan boncuklarla nazarlıklar örülür. Özellikle hayvanlara yapılan nazarlıklar süslüdür. Yaylaya çıkarılacak olan inekler ve koyunlar nazarlıklarla süslenir. Böylece nazardan korunurlar. Tarım ürünlerinin etrafına da nazarlıklar örülerek koyulur. Ekilen ürünün nazar olmaması hedeflenir. Nazarlıklar Vakfikebir ve Çarşıbaşı pazarlarında hafta günlerinde satılmaktadır.

5.3.2. Sepetçilik

Sepet, Doğu Karadeniz bölgesinde çok yaygın olarak kullanılan bir taşıma aracıdır. Bölgenin oldukça engebeli olması bu durumda etkilidir. Sepet yük taşıma amacıyla çeşitli yerlerde kullanılmaktadır. Sepetlerin kullanım alanlarına göre çeşitli türleri de vardır (Ek 2.44). Çarşıbaşı yöresinde kullanılan sepet türleri şöyledir:

5.3.2.1. Karnal/ Şelek

Yassı ve yayvan görünüşlüdür. Geniş bir yay şeklinde sapı vardır. Ekmek saklamakta ya da ezilebilir yiyecek ve meyvaların taşınmasında kullanılır (Sümerkan, 1998: 82). Karnal sepeti asmak için eski evlerde bölmeler bulunuyordu. Evin aşana adı verilen bölümünün tavanına bir kanca veya demir teli koyulup ekmek sepeti o kancaya asılıyordu. Ekmeğin yükseğe asılmasının sebebi ekmeği fare ve haşerelerden korumaktı. Asılarak saklanan karnal sepetler bugün eskisi gibi kullanılmamaktadır. Eski evlerde az sayıda bu sepetin varlığına rastlanılmaktadır.

5.3.2.2. Laktara / El Sepeti

Yuvarlak, dört köşeli, sivri uçlu olmak üzere pek çok çeşidi bulunmaktadır. Genellikle kola takılarak kullanılır. İncir, elma, üzüm, armut, kiraz vb. meyve ve sebze toplarken kullanılan bir sepettir. Bu sepete meyve sepeti adı da verilmektedir. (Ek 2.45).

5.3.2.3. Çocuk Sepeti

Çarşıbaşı yöresinde küçük çocuklara köy kültürünü sevdirmek amacıyla çocuk sepetleri alınmaktadır. Aileler köylerdeki sepetçi ustalara çocuklar için çocuk sepeti yaptırır. Sepetçi ustalar çocuk sepeti için cüzi miktarda bir para almakta bazen de ücretsiz yapmaktadır.

5.3.2.4. Üç Götlü(üç dipli) Sepet

Tabanında üç çıkıntısı (ayağı) olan ve bu sayede ayakta durabilen karakteristik bir yöre sepetidir. Tutma sapı vardır. Kuru fındık, meyva, vb. ürünler için kullanılır (Sümerkan, 1998: 83).

5.3.2.5. Arka Sepeti, Büyük Sepet

Arka sepetinin büyük, küçük, orta olmak üzere çeşitli şekilleri bulunmaktadır. İplerle sırta alınır. Arka sepetleri bahçe işlerinde kullanılır. Bu sepetler kullandıkları yerlere göre isim almaktadır. İneklere yiyecek (yallık) yaparken çayırların koyulduğu sepete yallık sepeti denilir. Büyük içi geniş sepetlerle 30-40 kilo alacak şekilde odun taşınır. Yaprak taşımak amacıyla geniş sepetler kullanılmaktadır. Bu sepetlerin küçük boyutta olanına "Felister" denilir.

5.3.2.6. Kömre Sepeti

Hayvan gübresi taşımak amacıyla kullanılan sepetlerdir. Geçmişte ağaçtan yapılan bu sepetlerin yerini günümüzde galvanizli sactan yapılan sepetler almıştır.

5.3.2.7. Kalbur

Çarşıbaşı köylerinde yaklaşık 20 yıl öncesine kadar "Kalbur" yapan ustalar bulunmaktaydı. Bugün "Kalbur" yapılmamaktadır. Ancak " Kalbur" hala kullanılmaktadır. "Kalbur" tahılları samanından ayırmak amacıyla kullanılır (Ek 2.46).

5.3.2.8. El Selesi

Çarşıbaşı yöresinde yaklaşık 50-60 yıl öncesinde sazlardan, yaban kızılcığından, mısır koçanından, kodofladan, buğday sapından el selesi yapılmaktaydı. Kaynak kişilerin anlattığına göre eski dönemlerde bataklık, sazlık alanlar yörede çokmuş. Bu sazlıklardan saz alınarak kurutulup el selesi örülür. Bugün Çarşıbaşı Kaleköy sınırları içerisinde yer alan Sazak mevki buna örnektir.

5.3.2.9. Sepetçilik

Çarşıbaşı yöresinde sepet genellikle fındık ağacından yapılmaktadır. Fındık hasadı bittikten sonra İlkbaharın başına kadar geçen süre köy takviminde fındıklık ayıtlama (budama) zamanı olarak değerlendirilir. Fındık ayıtlama, budama zamanlarında sepet yapan ustalar fındık bahçelerinin sahiblerinden izin alarak uygun fındık çubuklarını seçer ve toplarlar. Karşılığında fındık bahçesi sahibine para veya yaptıkları sepetlerden verirler.

Köylerde sepet yapan bazı kişiler izin almadan fındık bahçesi sahiplerinin fındıklığına girip çubuk çalarlardı. Bu durumda yoğun tartışmalar yaşanırdı. Bu tartışmalar türkülerde kendini göstermiştir.

Funduktan topladın

Yaban çubuklarını

Hayır etmesin saa

İmansızın adami (KK-6).

Fındık bahçelerinden alınan fındık çubukları Serander, Çeten altlarında saklanılır. İşlenecek olan fındık çubukları ilk olarak bir suyu kuyusuna bırakılır. İki - üç gün bekletilir. Bu sayede yarılması daha kolay olur. Kuyudan çıkarılan çubuklar yontma bıçağıyla ince parçalara ayrılır. Bu parçalara "Laar", " İstamon" denilir. Baş kısmına ağızlık çubuk adı verilir. Ayrılan parçalar eşek tezgahında yontularak örülecek inceliğe getirilir. Sepetin örülme işlemi taban kısmından başlatılır. Aynı ölçüde çembere benzeyen bir şekilde bükülmüş zirve noktasına doğru örülür. (Ek 2.47).

Sepetçilikle uğraşan kişiler sepetlerini cumartesi günleri Çarşıbaşı pazarında, pazartesi günleri Vakfikebir pazarında satarlar. Vakfikebir pazarına Beşikdüzü, Tonya, Şalpazarı, Çarşıbaşı ve Vakfikebir halkının geldiği için en fazla sepet satımı Vakfikebir pazarında gerçekleşmektedir.

Çarşıbaşı ilçesinin hemen hemen her köyünde sepetçilikle uğraşan veya bu mesleği bilen ustalar bulunmaktadır.

5.3.3. Çarık

Çarık inek, manda gibi hayvanların derisinden yapılır. Hayvanların derileri tuzlanıp kurutulur. Sonra ayak boyutunda kesilir. Kenarlarından delik delinir. Kalın deriden ince ince tel gibi kesilip kenarlarından ayak şeklinde dikilir

5.3.4. Camadan

Camadan Çarşıbaşı yöresinde "Camadan", "Çenti", "Arka Çantası", "Dergi", "Çoban Çantası" olarak adlandırılır. Kadınlar tarafından sırtta alınarak kullanılır. Aynı çanta çobanlar tarafından da kullanılmaktadır. Çobanlar, Camadan'ın içine günlük yiyeceklerini koyarlar. *Camadan'ın içine mısır ekmeği koyarsın. Varisa azıcuk çikelik koyarsın. Tereyağı, zeytin, soğan. Çoğu zaman soğan ekmek koyarduk. Bişe yoğudi* (KK-6). (Ek 2.48, Ek 2.49, Ek 2.50, Ek 2.51).

5.3.5. Kalaycılık

Kalaycılık Çarşıbaşı yöresinde hala devam eden geleneksel bir meslektir. Geçmişte daha yaygın olan kalaycılık mesleği bugün insanların bakır mutfak gereçlerini kullanmamasından dolayı etkisini giderek yitirmektedir. Eski dönemlerde bakır kullanımının fazla olmasından dolayı ilçedeki kalaycılar hiç boş kalmıyordu. Fakat bugün talep olmaması nedeniyle mesleklerini zorluklarla yürütmektedirler. Mutfak gereçlerinde bakır yerine çinko, alüminyum, plastik, teflon, çelik vb. ürünlerin kullanılmasından dolayı bakırcılık etkisini yitirmeye başlamıştır. Bakırcılığın etkisini yitirmesiyle bakırcılığa bağlı olarak gelişen kalaycılıkta etkisini yitirmiştir. Kalaycılığın eski etkisini yitirmesine rağmen Çarşıbaşı merkezde bugün hala kalaycılık mesleği yürüten iki usta iki dükkan bulunmaktadır.

Köylüler Çarşıbaşı'nın haftası olan cumartesi gününde kalaycılara kalaylatacakları malzemeleri getirip kalaycılara bırakırlar. Kalaycıların en yoğun olduğu gün cumartesi günüdür. Kalaycı dükkanlarının yanı sıra eski dönemlerde seyyar kalaycılarda bulunmaktaydı. Seyyar kalaycılar cumartesi günü ilçenin pazarına gelip bir tezgah kurar ve orada vatandaşların getirdiği bakırları kalaylardı. Kalaycılık mesleği ayrıca köylerde de yapılıyordu. Köylü kalaycılar da cumartesi günü ilçe merkezine inip kalaylatılacak bakırları topluyordu. Bir diğer haftaya bakırları kalaylatıp sahiplerine teslim ediyordu. Kalaycılıkta Nişadır, Pamuk, Körük ve Kalay malzemeleri kullanılır. Kalaylanacak bakır ilk olarak tahta çekiç veya metal küçük çekiçle ezilmiş yerleri düzeltilir. Bakırın kenarlarının ve eğri yerlerinin düzeltilmesinde örs kullanılır. Sonra bakır içindeki

yağ, pas ve kirden temizlenir. Eğer bakırın kırık bir yeri varsa oraya kaynak yapılır. Temizleme işlemi kostik adı verilen malzemeyle gerçekleştirilir. Bunun yanında temizleme işlemi yapılırken tel fırça ve zımpara kullanılır. Daha önceleri bakırın temizlenmesinde siyah kum kullanılırdı.

Kalaylanacak kap temizlendikten sonra ocak üzerinde ısıtılır. Bakır kabın içerisine nişadır atılıp eritilir. Kalaycı pamuğu ile kalay bakırın yüzeyine yavaş yavaş dağıtılıp iyice yedirilir. Bu şekilde kalaylama işlemi gerçekleştirilir.

5.4. Çarşıbaşı Yöresi Geleneksel Mimarisi

Halk mimarisi deyimi, geniş anlamda belirli bir disipline bağlı kalmaksızın, halkın kendi kendine tasarladığı ve meydana getirdiği ürünleri kapsamaktadır. Bu tip yapılar ekseriyetle kırsal kesimlerde inşa edilmekle birlikte ev, ahır, depo, kahvehane vb. şekilde çeşitlilikler arz etmektedirler. Geleneksel halk mimarisi, modern mimariden belirli bir plana bağlı kalmaksızın meydana getirilmesi şekliyle ayrılmakta ve bu anonimliği sayesinde şifahi edebiyat ürünleri olan mani, türkü, atasözü vb. ürünler gibi nesiller boyu aktarılmaktadır (Saatçi, 1997: 343).

Halk mimarisinin anıtsal bir amacı yoktur, yani iz bırakmak için üretilmezler. Başka bir deyişle, rahat ve kolay temin edilebilir mahalli malzemelerin kullanımı ile yapı mimari formunu bulur. Halk mimarisinin yaratıcısı, ilk bakışta da anlaşılacağı gibi ya sahibi veya ona en yakın yapı ustasıdır. Bu yüzden gelişmemiş detaylar, yalın biçimde kullanılan malzemeler halk mimarisi ürünlerinde kolaylıkla fark edilebilir. Bu görünüşleriyle tıpkı sahibi bilinen yazılı edebiyatla, anonim olan sözlü edebiyat ürünlerine benzetilebilir (Baran, 2006: 142).

Geleneksel yapıları yapanlar mimarlar değil yerel ustalar ve ev sahipleridir. Onlar bir önceki nesilden öğrendikleri geleneğin aktarımcılarıdır. Geleneksel yapıları yapan ustaların zanaatları ve malzemeyi işleme becerileri, bu mimari geleneğin yüzyıllar boyunca devamına, gelişmesine ve bir sanata dönüşmesinde en önemli etkidir. Geleneksel yapıyı yapan ustalar, tamamen içinde yaşadıkları toplumun ihtiyaçlarına göre ve doğal koşullara uyumlu olacak biçimde kendi becerilerini de katarak binaları şekillendirmişlerdir (Özen, 2016: 328-329).

Trabzon Çarşıbaşı yöresinde evler Doğu Karadeniz Bölgesi'nin her yerinde olduğu gibi kurt ve güve vurmeyen, sert ve dayanıklı ağaçlardan yapılır. Ustalar tarafından tercih edilen ağaçlar bulunmaktadır. Kestane ağacı hafif ve işlenmesi kolay olduğu için yaygın olarak kullanılır. Karaağaç, Meşe (Pelit), Yabani Kiraz, Ceviz, İstiric, Armut ağaçları ustalar tarafından diğer kullanılan ağaçlardır.

Çarşıbaşı yöresinde eski dönemlerde evler yapılırken birtakım tedbirler alınır. Ev yeri seçilirken rüzgar ve fırtına gibi doğal olaylardan korunmak amacıyla evler kuytu yerlere ve tepe altlarına yapılırdı. Ev yapıldıktan sonra evi rüzgardan korumak amacıyla etrafına defne, karayemiş, sarmaşık ağacı dikilirdi. Böylece ev rüzgarlardan korunurdu. Ayrıca bu ağaçların dikilmesi yaz sıcaklarında evin serin olmasını sağlardı. Bunun yanında ağaçların dikilmesinin bir diğer amacı eski dönemlerde çok kar yağdığı zaman kapısının önünde bulunan ağaçları budayarak hayvanların yiyecek ihtiyacını karşılamaktı.

Bölgemiz evlerinde mekânlar ahşap, taş gibi kalıcı malzemelerle, günlük yaşantıdaki farklı eylemleri barındıracak şekilde ayrılmıştır. Ev içinde farklı işlevli mekânların düzenlemesi; kültürel gelişim, yapı tekniğindeki ilerlemeleri, araç - gereçlerin gelişmesi, kullanımın yaygınlaşması ve geleneklerindeki değişimler sonucu ortaya çıkmıştır (Sümerkan, 2015: 793).

Çarşıbaşı Geleneksel Mimarisinde evler genellikle iki kattan oluşmaktadır. Alt kısmında iki bölüm bulunmaktadır. Bir bölümü hayvanların ahır olarak kullanılırken diğer bölümü hayvanların yem ve yiyecekleri için kullanılır. Evin alt bölümü genellikle kara taştan yapılmaktadır. Bu taşlar eski dönemlerde yörede dere kenarlarından , taş kanaralarından (taş yatağı) çıkarılırdı. Evin taş malzemesinin taşınması imece usulüyle gerçekleştirilirdi. Sirta alınan tahta semerlerle taşınırdı.

Evin alt kısmı ahırdan oluşur. Ahırın baş kısmında ineklerin bağlandığı yerde *bansi* adı verilen bölüm bulunur. Bansi ineklerin yiyeceklerini yemesi için yapılan bölümdür. Bansiye ineklerin kazanları koyularak inekler yedirilir. Ahırın iç bölümünde üst kata çıkmak için merdiven bulunur. Ahşap merdivenin dışında genellikle evlerde kayalar oyulup üst kata çıkmak için basamaklar yapılırdı. Üst kısma tahtadan bir kepenk koyulup kapatılırdı. Kepenk tahtadan yapılmış bir kapaktır. Kapak açılarak evin merkezi olan Aşana'ya çıkılır.

Aşana: Doğu Karadeniz köy evlerinde aşhane; yemek pişirilen, oturulan, konuk ağırlanan, yas, imece, eğlence etkinlikleri yapılan çok amaçlı bir mekânın yaygın adlarından biridir. Bölgenin birçok yöresinde farklı adlarla da bilinir. Aşhane, genellikle evlerin ilk girilen mekânı, evin merkezi ve gün içinde en uzun süre kullanılan alanı olma özelliklerini taşır (Sümerkan, 2015: 11).

Trabzon yöresi köy evlerinde, aşhanenin yatak odası tarafında, tahtalarla yapılmış, en az 60 – 70 cm. genişliğinde ve yerden bir merdiven basamağı kadar yüksek set vardır. Evin iki yan duvarı arasında düzenlenmiştir. Bu yükselti “Tahtaüstü”, “Badama” gibi adlarla bilinir. Döşeme anlamına gelen Badama’lar, aşhanede minderli ya da mindersiz, oturulan uzun bir sedir düzlemdir. Yatak odalarına veya hayat mekânına girerken ayakkabılar aşhane zeminine bırakılır. Badama’ya, tahtaüstüne ayakkabıyla basılmaz (Sümerkan, 2015: 11).

Aşananın ortasında kara ateş bulunur. Kara ateşin içine zemin açılarak pileki taşı koyulur. Bu taş ekmek yapımı için kullanılır. Pileki'nin üstüne tavandan aşağı büyük zincir asılır. Orada zincire kazanlar takılarak yemek pişirilir. Zincire ibrik, güğüm takılarak su ısıtılır.

Evin üst kısmı ahşaptan yapılmaktadır. Bunun yanında eski dönemlerde ahşabın içine taş, toprak koyularak dış cephesi kapatılırdı. Buna dolma direk adı verilirdi. Evin ikinci katı yatma ve oturma yeri olarak kullanılır. Evler iki kapılı olabileceği gibi tek kapılı da olabilir. Dış kapı ve bu kapıya bağlı yarım kapılar bulunur. Yarım kapı bulunmasının amacı eve kedi, köpek gibi hayvanların girmesini engellemektir. Kapılar sert ve dayanıklı ağaçlardan yapılır. Kapılarda anahtar sistemi olmadan önce tahta sürgüler bulunurdu. Tahta yana çekilerek kapı açılıp kapatılırdı. Zamanla tahta sürgünün yerini demir karaklar almıştır. Kapının arkasına uzun bir demir koyulup kapatılırdı. Buna "Karak" adı verilirdi. Karak ve sürgü yöntemine sahip olmayanlar kapıların arkasına uzun kalın ağaçlar yaslardı.

Eski evlerde evin bölümleri arasında geçişler vardır. Küçük hol ve aşana kısmı bulunmaktadır. Aşana bölümünün olduğu yerin duvar kısmında tahta dolap bulunur. Bu dolapta mutfak malzemeleri saklanılır. Eski evlerde su tesisatı bulunmadığı için bulaşık yıkamak için küçük suluk adı verilen yerler bulunurdu. Suluk aşana bölümünde kapıya yakın bir alanda yer alırdı. Sular dışarıdan eve çömlek ve testilerle taşınırdı. Evin içinde iki veya üç oda bulunmaktaydı. Bu odaların hepsinde suluk bulunurdu.

Evlerin pencereleri genellikle küçüktür. Pencerelerin parmaklık yapısı yıllar içerisinde değişmiştir. Eski dönemlerde evlerin pencerelerinin parmaklıkları küçük odun çubuklarından yapılırdı. Cam olmadığı için odundan yapılan pencerelere çullar asılırdı. Pencerelerde demir parmaklıklar kullanılmaya başlayınca odun çubuklarından vazgeçilmiştir. Demir parmaklıklar eski evlerde küçük aralıklarla bulunmaktadır. Pencereler dış kısmından kepenklidir.

Aşananın olduğu bölge kara ateş dumanının çıkması ve ışıktan faydalanmak için tavanı açıktır. Tuvaletler evin dışında bulunurdu. Tuvaletler tahtadan ve kara taştan yapılırdı.

Damlar hartama, teneke ve kiremitle örtülür. Çarşıbaşı yöresinde geçmiş dönemlerde evin çatı kısmını oluşturan büyük ağaçlar (omuz ağaçları) getirilirken eğlenceler yapılırdı. Ormanlardan kesilen omuz ağacının üzerine kemeñeci, davulcu, zurnacı oturtularak eve doğru getirilirdi. Ağacı dört kişi önde dört kişi arkada olmak üzere omuzlarında taşırlardı. Bu ağaçlar 200 kilo civarında olurdu. Kemeñeci eve gelene kadar kemeñe çalardı. Ağaç daha önceden ormanda mimari için hazırlandığından direk yerine koyulurdu. Ve yine direk koyulunca kemeñeci tavana çıkararak kemeñe çalınır. Köylüler tarafında horon oynanırdı. *Bizim aşağı ki ev yapılırken o çatı odunları kemeñelan geldi. Omuzluk odunların üstüne Kemeñeci Mustafa'yı çıkarttılar. Kapıya gelene*

kadar kemee çaldı. Evin atı kısmı öyle geldi (KK-6). Kiremitli evlerde hasarlanan kiremitlerin yerine yeni kiremitler koyulur. Bu işleme dam aktarma adı verilir. (Ek 2.52, Ek 2.53, Ek 2.54).

5.4.1. Serander/ Serender

Serander, Doğu Karadeniz bölgesinde mısır, kabak, fındık, fasulye, elma vb. meyve ve sebzelerin korunup saklanması amacıyla yapılan yapılardır. Doğu Karadeniz bölgesinde geçmişte mısırın başını çektiği tarımsal üretimin fazla olmasından dolayı Serander yapımı oldukça fazlaydı. Ancak bugün tarımsal üretim yapanların azalmasıyla Serander yapılmamakta, var olan seranderler de zamana yenik düşmektedir.

Serander 4, 6 ya da 8 direk üzerinde yükseltile ve tamamı tahtadan, ivisiz, geçme yöntemiyle yapılan, 4 x 5 m. ebatlarındaki bir ambardır. Seranderin gövdesi yaklaşık 120-160 cm yüksekliğindeki direklerin üzerinde bulunan 40-50 cm çapındaki yuvarlak tekerin üstüne oturtulmuştur. Trabzon yöresi klasik tip seranderlerinde ilk basamak yerden yaklaşık 40 cm yüksekten başlıyor (Atalay, 2007:14).

Seranderlerde direk sayısı eşit değildir. Çarşıbaşı yöresinde seranderlerde direk sayısı 4,6,8 olarak değişmektedir. Fakat seranderlerde yaygın olarak altı direk bulunmaktadır. Seranderlerin direkleri ağaçtan veya taştan yapılmıştır. Serander yapımında kestane, karaağaç, pelit kullanılır.

Ahşap ayaklarla dikdörtgen gövdeli kiler bölümü arasında birer ahşap silindir bulunur. Silindirlerin üst kısmı üçgenleştirilerek, prizma görünüme kazandırılır. Seranderlerin inşasında genelde kestane ağacı kullanılıyor olsa da Ukrayna amı, Rus amı, Larexin de kullanıldığı görülmektedir. Serandere çıkmak için yerden en az 1 metrelik yüksekliği bulunan, iş bittikten sonra toplanıp kaldırılabilen ahşap merdivenleri vardır. Ayrıca yiyeceklerin havadar bir ortamda, bozulmadan saklanabilmesi için bir dizi küçük oymalı penceresi bulunur (Uzun, 2015: 116).

Seranderin merdiveni toprağa temas etmemektedir. Seranderin merdiveni yere yakın değildir. Serander merdivenine çıkmak için ayrı bir taşa basılarak çıkılır. Buradaki amaç serandere fare çıkmasını engellemektir. Fare çıkması için yapılan bir diğer uygulama robokotların üstüne sac koymaktır. Böylece farenin ulaşması engellenir. Çarşıbaşı yöresinde 1960 öncesi yapılmış seranderlerde kapılarda motifler gözükmektedir. Ama 1960 sonrasında yapılan seranderlerde işlemeler nadir olarak gözükmektedir. Kaynak kişiler motif işleme becerisine sahip ustaların hayatını kaybetmesiyle bu özelliğin ortadan kalktığını belirtmektedir.

Seranderi taşıyan direklerin oluşturduğu bölümde, mısır soyma, fındık ayıklama gibi işler yapıldığı gibi, burada odun veya arı kovanları vb. saklanır. Seranderin ilk bölümü direkli bir galeri şeklinde düzenlenmiş çardaktır. Çardağa, bölgenin bazı kısımlarında hayat, bazı kısımlarında ise sofa denilmektedir. Çardak, Serander'in bir yüzünde veya önünde olabileceği gibi, dört yanını da sarabilir. Çardağa, soyulmuş mısır koçanları asılır, bazı yiyecekler, turşu küpleri konulabilir. El değirmeni ile un öğütülmesi işi de burada yapılır (Karpuz, 1999: 77). (Ek 2.55, Ek 2.56).

5.4.2. Samanlık/ Merek

Çayır, yaş yaprak, ot, sap ve saman gibi hayvan yiyeceklerinin saklanması amacıyla ahşaptan yapılan yapıya samanlık adı verilir. Samanlığa yem ve yiyeceğin dışında çalı ve odunda koyulabilir. Samanlık içinde mısır sapı, saman, çayır, yem, kepek muhafaza edilir. Samanlıklar ahıra genellikle ahıra yakın bölgelerde yapılır. Samanlıklar ahşap malzemeden yapılır. Samanlıkların üst kısmı sac, çinko veya kiremitle kaplanır. Hemen hemen her ailenin bir samanlığı vardır. Bugün hayvan bulundurmayan aileler samanlığı odun koyma amacıyla kullanmaktadır (Ek 2.57, Ek 2.58).

5.4.3. Su Kuyusu

Geçmiş dönemlerde durumu iyi olan ailelerin evlerinin kapısında su kuyuları bulunurdu. Bu kuyular küçük kazmayla, el demiriyle ve murçla eşilir. Suyun bulunduğu derinliğe inilir. Kuyunun etrafı taş veya betonla sıvanır. Kuyuda su birikince çıkırcık yardımıyla ip sarkıtılarak bakraç ve tenekelerle su yukarı çekilir. Kuyuya küçük çocukların, hayvanların düşmemesi amacıyla kapak yapılır. Kuyuların yiyeceklerin soğutulması amacıyla da kullanılır.

Kuyularla ilgili söylenen maniler yörede yaygındır.

Ahır önünde kuyi	Kapisinin önünde
Ondan alırlar suyi	Kuyudan su çekeyi
Hau böyük ağıza	Onun güzellukleri
Kondururum kosiyi	Yüreğumi yakayi (KK-6).

5.4.4. Koyun Damı

Koyun damı kış döneminde köye inen koyunların barındıkları etrafı çitle çevrili yapıdır. Koyun damı sürü sahipleri tarafından yapılır. Koyun damı yapmak için öncelikle çoban gittiği

köyün muhtarından ve yer sahibinden izin alır. Koyun Çobanı, dam yapmak için belli bir miktar para verir. Dam yapmak için belli bir alan belirlenir. Etrafı ahşap çubuk çitlerle ve tel örgülerle sarılır. Buradaki amaç koyunun dışarı çıkmasını engellemektir. Koyun damının üstü teneke ve branda ile kapatılır (Ek 2. 59).

5.4.5. Değirmen

Değirmen, Çarşıbaşı yöresinde "değormen, deyirmen, diğormen" olarak adlandırılır. Değirmenler dere kenarlarında dere üzerine kurulur. Suyun akış kuvvetine göre değirmenin hark kısmı ayarlanır.

Değirmenler buğday ve mısır öğütmek amacıyla kullanılır. Değirmenler yörede mısır ziraatinin çok yaygın olduğu dönemlerde sabah ezanından başlayıp gece geç saatlere kadar işletiliyordu. İnsanlar değirmende sıra bulabilmek için sabahın erken saatlerinde değirmene gidiyordu. Sırayı görenler çuvallarını bırakıp geri dönüyordu. Değirmenlerinin kullanımı bu kadar aktifti.

Çarşıbaşı köylerinde yaptığımız alan araştırmalarında hemen hemen her köyde değirmen olduğu tespit edilmiştir. Bu değirmenler su ve elektrik değirmenidir. Su değirmenleri ilçenin mısır ziraatinin yapıldığı alanlarda aktif olarak çalıştırılmaya devam etmektedir. Ancak mısır ziraatinin dibe vurduğu köylerde su değirmeni işletimi yoktur. Örnek olarak Kaleköy'ünde geçmişte iki tane su değirmeni bulunmaktayken bugün su değirmeni bulunmamaktadır. Su değirmeni yerine elektrikli değirmen bulunmaktadır.

Çarşıbaşı yöresinde değirmencilik mesleğinin önemli isimlerinden Kabasakal'ın Ali geçmiş dönemlerde Yavuzköy'ünde Küçükköy'üne kadar olan muhitte 15 tane aktif değirmen olduğunu bildirmektedir. Kabasakalın Ali 1970 yılında yaptığı değirmenle bölgede uzun yıllar hizmet vermiştir. Kabasakal'ın Ali değirmeni nasıl yaptığını şöyle anlatmaktadır. "*Değirmeni 1970 yılında yaptık. Değirmenin olduğu yerin bir kısmı Akçaabat toprağıydı. O zaman orayı satın alıyduk. Satın aldığımız yerde kahve varidi. Komar oynatırdiler orda. O zaman 10 bin liraluk yeri 20 bin liraya aldık. Sora değirmeni kurdük buriye. Ben gece gündüz değirmende kalırdım. Kalabaluk adam oludi. Orada yatırdım. 360 torba çimento ile ilk halini yaptım. Değirmeni yaparken suyun dibine girmek için dereye dinamit attım. 16 metre suyu tabandan üstüne aldım. Ordan değirmene oluk bağladım. 25 usta 45 gün o duvarda çalıştı. Veliköy'ünden uşaklar varidi. Olar çalıştı burda. 1990 yılında büyük sel oldi. Sel değirmeni yıkti. Sora bi daha tamir ettük oni. Değirmen taşlarını Akçaabat'ın Vara köyünden aldük. Orda çok taş ustasi varidi. Elli yıl değirmenciluk yaptım. Bu*

meslek çok tatlı bir iştir. Bunu yapan adam sabırlı olur. O derenin sesini duyarsın (KK-3). (Ek 2.61, Ek 2.62, Ek 2.63, Ek 2.64, Ek 2.65, Ek 2.66).

5.5. Halk Mutfağı

Beslenme kültürünün başlaması günümüzden milyonlarca yıl öncesine dayanır. İnsanlar, ilk önce avladıkları yabani hayvanları yiyerek besleniyorlardı. İlk başlarda çiğ olarak yenen et ateşin keşfedilmesiyle birlikte pişirilerek yenilmeye başladı. Ancak avlanma hem insanların çok zamanını alıyordu hem de her zaman yeterli avın yapılıp yapılamayacağı garanti değildi. Daha sonra başta at, koyun, keçi olmak üzere bazı hayvanları evcilleştirilip beslenmeye başladı. Bu evcilleştirme işi insana birtakım faydalar sağladı. Bu sayede insanlar hem avlanmak için çok uzun harcamak zorunda kalmaz oldu hem de yiyecek depoladığı için geleceğini garanti altına almaya başladı (Kabak, 2016: 383). İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra ne bulduysa yeme alışkanlığını terk edip yavaş yavaş yiyeceklerin üretilmesi, pişirilmesi, lezzetlendirilmesi, zenginleştirilmesi, saklanması gibi problemleri çözmüş, konuyla ilgili araç gereçleri geliştirirken, yeme-içme etrafında adet, gelenek, uygulama, inanış ve törenler de toplanmaya başlamıştır. Böylece farklı insan topluluklarına veya milletlere ait mutfak alışkanlıkları da ortaya çıkmaya başlar (Duvarcı, 2002: 397).

Mutfak alışkanlıklarının ortaya çıkmasıyla mutfak kültürü şekillenmeye başlamıştır. Milletlerin yemekleri, yiyecekleri, içecekleri, yiyecekleri saklama yöntemleri, mutfak araç ve gereçleri, sofrada adabları, sofrada düzenleri, yeme-içme alışkanlıkları, beslenme sistemleri, yeme-içme etrafında gelişen adet ve inanışlar olmak üzere pek çok konu mutfak kültürünün içerisine girmektedir. Her milletin kendi mutfak kültürü vardır. Türk mutfak kültürü de tarihin en eski mutfak kültürlerinden biridir.

Mutfak kültürü her toplum için benzerlik ve farklılıkları olan bir kavramdır. Geçmişten günümüze her toplum, çevresinin şartlarına bağlı olarak kendine özgü bir yemek sistemi ve kültürü geliştirmiştir. Mutfak kültürleri içinde en eski kültür olarak iddia edilebilecek ve dünyanın en büyük mutfaklarından birisi olan Türk mutfak kültürü tarihsel bir süreç geçirmiştir (Ersoy, 2002 : 382).

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Orta Asya'da genellikle tarım ve hayvancılığın hayvancılığın şekillendirdiği bir mutfak kültürüne sahip olmuşlardır. Türk mutfağının en belirgin özelliği, et, un ve hayvanî gıdalara dayanmasıdır. Bu mutfak, özellikle Türklerin Anadolu'ya göç etmesinden sonra birtakım etkileşimlerle zaman içinde çeşitlenmiş ve rafine hale gelmiştir (Kut, 2002: 368).

Türkler, Anadolu'ya göç ettiklerinde kendi beslenme kültürlerini de getirmişlerdir. Bu esnada Anadolu'da yaşayan toplulukların beslenme kültürlerinden de etkilenmişlerdir. Anadolu'da yetişen farklı sebze ve meyvelerle tanışan Türkler bu yiyecekleri mutfaklarına sokmuş ve bunlardan yeni yemekler üretmişlerdir. Türk mutfağı genel anlamıyla çeşitli uygarlıkların bir bileşimidir. İslamiyet'in kabulünden sonra dinin gereği olarak bazı hayvanlar yenmemiş, alkollü içeceklerden kaçınılmıştır. Ayrıca Arap mutfağına özgü yemekler Türk sofralarına girmiştir (Yılmaz, 2014: 472).

Türklerin tarım ve hayvancılıkla yoğun bir şekilde ilgilenmeleri, içinde yaşadıkları coğrafyanın ağır şartları mutfak kültürlerine etki etmiştir. Türklerin mutfak kültürünü tarım ve hayvansal ürünler oluşturmuştur. Hayvansal gıda olarak et tüketimi Türk mutfağının temelinde yer almaktadır. Türk mutfağını oluşturan tarımsal gıdaların başında buğday gelmektedir. Bahaeddin Ögel'in belirttiği üzere Buğday yiyecek kültürünün ana maddesidir. Buğday Orta Asya'nın en soğuk ve en elverişsiz bölgelerinde oturan Türk Halkları tarafından bile, ekilen bir tahıl idi (Ögel, 1978: 159).

Türk mutfağın kültürünün bugünkü halini almasında tarihsel süreklilik içerisinde yaşadığı coğrafya şartları, coğrafi konumları, iklim özellikleri, inanış kalıpları etkili olmuştur. Türklerin eski devirlerinde atların sütü içilmez ve atlar Tanrı'ya kurban edilirdi. Kurban için sunulan hayvanların sütü içilmezdi. Sonraları Orta Asya Türk kültüründe kırmız çok önemli bir yer almıştır. Türklerin içine girdikleri dinler yemek kültüründe bazı yasaklamalara sebep olmuştur. Dünyadaki bütün milletlerde yerleşik hayata geçişleri yemek kültüründe büyük değişikliklere neden olmuştur. Uygurlar döneminde yerleşik hayata geçen Türkler, tarım arazilerinin çoğalması, tarım yöntemlerinin geliştirilmesi ile daha çok tarıma dayalı ürünlerden oluşan mutfak kültürüne geçmişlerdir. Uygurlar 763 yılında Böğü Kağan döneminde Maniheizm'i benimsemesiyle birtakım yasaklamalar getirilmiştir. Böğü Kağan'ın emirnamesiyle et ve at sütü yasaklanmıştır. Mani dininin rahipleri tabii kırmız içmezlerdi. Buna ilave olarak at ve sığır yük hayvanı olarak kullanıldı. 763 emirnamesinin öngördüğü sebze yeme tavsiyesiyle, ziraat daha da yaygınlaşmıştı (Denis, 2002: 450-451).

Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle de yiyecek- içecek kültüründe birtakım dinin emrettiği yasaklamalar ortaya çıkmıştır. İslam dininin yasakladığı hayvanların etinin yenmesi ve alkol içeren içeceklerin tüketilmesi yasaklanmıştır. Bugün yaşadığımız Anadolu coğrafyası farklı iklim özellikleri göstermesinden dolayı oldukça fazla meyve ve sebze yetişmektedir. Bu durum mutfak kültürümüzün ileri seviyede olmasına neden olmuştur.

5.5.1. Ekmek Çeşitleri

Çarşıbaşı yöresi ekmekek çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Yörede tespit ettiğimiz ekmekek türleri şöyledir: *Mısır Ekmeği, Kara Ateş Ekmeği, Pileki Ekmeği, Taş Ekmeği, Hamsili Ekmekek, Lasir Ekmeği, Kofoyda Ekmeği, Kabak Ekmeği, Sumur Ekmeği, Tepsi Ekmeği, Bazlama, İçli Ekmekek, Patatesli Ekmekek, Otlı Ekmekek, Fındık Ekmeği ve Saç Ekmeğidir.*

5.5.1.1. Mısır Ekmeği

Malzemeler: Mısır unu, beyaz un, su, tuz, maya. Mısır ekmeği köylerdeki taş fırınlarda ve pileki, ocak kuzinede yapılır (Ek 2.67). Mısır ekmeği yapımı için taş fırınlar büyük öneme sahipti. Alım gücünün düşük olması, çarşı ekmeğinin ulaşım ile birlikte pahalı olması gibi sebeplerden dolayı köy fırınlarında ekmekek pişiriliyordu. Hemen hemen herkesin kapısında taş fırın bulunmaktaydı. Taş fırını olmayanlar komşularının fırınında ekmeğini pişirirdi.

Fırında ekmekek yapmak için ilk olarak fırın yakılarak kızgın hale getirilirdi. Bu sırada ekmekek yapmak için su değirmeninde ya da el değirmenlerinde mısır öğütülürdü. Mısır unu tekne adı verilen kapların içine dökülerek ılık su ile tuz eklenerek yoğrulurdu. Sonra hamur kabarmaya bırakılırdı. Bu sırada kızgın hale gelen fırının içi temizlenilirdi. Fırının temizlenmesiyle birlikte hamur şeklinde ekmekekler fırın kürekleriyle birlikte fırının içine koyulurdu. Ekmekekler fırına koyulduktan sonra fırının kapısı iyice kapatılırdı. Sonrasında ekmeğin yanmaması için 10 dakikada bir fırın kontrol edilirdi. Fırın kapağı açılarak ekmekekler sağa sola altı üste çevrilirdi. Ekmekekler piştikten sonra fırından ekmekekler alınıp saklamak amacıyla seranderlere koyulurdu. Eski evlerde tavanlara asılırdı. *Eskiden fırını bi yakurduk. İçine bir haftalık ekmekek atarduk. O ekmekek bize bir hafta yeterdi . Ey gidi günler ey gidi zamanlar. Ekmeği seranderlere koyardık. Orada has duridi. Sican bişe ulaşmasın diye yukarı asarduk (KK-6).*

5.5.1. 2. Kara Ateşte Mısır Ekmeği

Eskiden evlerde kara ateş varidi. Mısır ekmeğini onda yaparduk. Bir tatlı olurdu ki habole bal gibi. Evin içinde aşana kısmında yere pileki taşı koyulur. Pilekinin üstüne taştan sac koyulur. Taş sacı kızana kadar altı yakılır. Taş sacı aşağı alınır. Pileki'nin içindeki göz dışarı çıkarılır. Pileki'nin içi süpürgeyle süpülür. Ekmekek hamuru yoğrulur ve pilekinin içine dökülür. Taş sacı pilekinin üstüne koyulur. Kenarda kalan közler taş sacın üstüne saçılır. Sabah kalkınca ekmekek pişmiş olur ve taş sac olduğu yerden alınır (KK-6).

5.5.1.3. Pileki Ekmeği

Pileki ekmeği yapmak için ilk olarak ocak yakılır. Sonra ocağın üstüne pileki taşı koyulur. Pileki taşının iyice kızması beklenilir. O sırada yaklaşık üç kilo un tekne adı verilen kaplarda yoğrulur. Hamura maya dökülür. Sonra hamurun kabarması beklenilir. Hamur kabardıktan sonra pilekinin üzerine koyulur. Pilekin üstü sac ile kapatılır. Ve böylece pişmesi beklenilir.

5.5.1.4. Taş Ekmeği

Taş ekmeği genellikle yaylacılık ve çobanlık gibi mesleklerle uğraşanlar tarafından yapılır. Yaylalarda o yıl için belli bir düzen kurmamış çobanlar buldukları düz taşlar üzerinde ekmek pişirirler. İlk olarak düz taşın üstünde ateş yakılır. Taş kızdıktan sonra közler dışarı alınır. Sonrasında yoğurulan ekmek hamuru taşın üzerine dökülür. Piştikten sonra ekmeğin altı üstü çevrilir . Sonra hazır hale gelir. 2015 yılında Çarşıbaşı ve Vakfıkebirli çobanların yaylacılık yaptığı Gümüşhane'nin Gölönü yaylasında çobanların genellikle taş ekmeği yaptığını yerinde tespit ettik. Çarşıbaşı Yavuzköy ve Kovanlı köylü çobanlar yayladan gelirken beğendikleri düz taşları alıp köye getirdiler. Bu taşlar köylerde pileki taş görevinde kullanılarak taş ekmeği yapmaya köylerde devam edildi.

5.5.1.5. Hamsili Ekmek

İlk önce mısır hamuru yörede tekne adı verilen yoğrulur. Sonra hamsiler hazırlanır. Hamsilerin kılçıkları temizlenir. Sonra hamsi hamura karıştırılarak yoğrulur. Genelde bu karışımla hamsili ekmek yapılırken bazen ekmeği lezzetli hale getirecek malzemelerde koyulur. Teknede yoğrulan hamur pileki taşında pişirilir. Hamsili ekmek yöre mutfağının en yaygın ekmek türlerindedir (Keleş, 2016: 98).

5.5.1.6. Lasir Ekmeği

Lasir ekmeği yapmak için iri taneli bezelyeler kullanılır. İri taneli bezelyeler kurutulur. Kuruyan bezelyeler el değirmeninde öğütülür. Lasir adı verilen bezelyeler bir kapa dökülerek hamur gibi yoğrulur. Yoğurma işleminden sonra ekşimeye bırakılır. Lasir ekmeğini pişirmek için pileki hazırlanılır. Pileki kızdırılıp pileki taşının üstüne hamur şeklindeki lasirler koyulup pişirmeye bırakılır.

5.5.1.7. Kofoyda (Arkoç) Ekmeği

Kofoyda ekmeği patatese benzeyen kofoyda adı verilen yumrulu bir bitkiden yapılır. Kofoyda genellikle ekin zamanlarında belleme sırasında toprağın altında çıkarılır. Toplanan kohoydalar bir çuvala koyulup asılarak kurutulur. Sonra kohoydalar tokmakla dövölür. Tokmakla dövölen kohoydaları hamurla karışırılıp ekmeğ yapılır.

5.5.1.8. Kabak Ekmeği

İnce ince kabak doğranır. Sonra pişirilip sızdırılır. Sonra mısır unu yoğrulur. Hamur haline gelir. Hamur ile pişmiş kabak karışırılıp yoğrulur. Tepsidede fırının gözüne sürölür (Keleş, 2016: 99).

5.5.1.9. Sumur / Zumur

Sumur mısır ekmeğinden yapılır. Mısır ekmeği ince ince doğranır. Sonrasında tencereye tereyağı eritilir. İnce ince doğranan ekmeğler tencereye dökölür. Sonra üzerine şeker eklenir. Piştikten sonra sıcak şekilde servis edilir.

5.5.1.10. Tepsi Ekmeği

Mısır unini güzelcene yoğurusun. Sonra koyarsın oni tepsiye. Sonra kuzinanın gözüne koyarsın oni. O orda pişer. Tatli olur (KK-6).

5.5.1.11. Sac Ekmeği

Sac ekmeği sac üzerinde yapılan bir ekmeğdir. Sac ekmeği yapmak için un tekne adı verilen bir büyük leğenin içine dökölür. Hamura tuz ve su eklenip yoğrulur. Hamurun sert olması önemlidir. Hamur kıvamını aldıktan sonra küçük küçük şekillendirilip hamurlar yapılır. Sonra sac üzerine koyulup pişirilir. (Ek 2.68).

5.5.1.12. Bazlama

İlk önce mısır ununa ılık su katılıp yoğrulur. Sonra hamur bazlama şekline getirilip taş sacın üstüne koyulur. Bir tarafı piştikten sonra çevrilip diğer tarafı pişirilir. Piştikten sonra aşığı alınır. (Ek 2.69).

5.5.1.13. İçli Ekmek

İlk önce beyaz un yoğrulur. Sonra içine koyulacak çökeliğin üstüne maydanoz koyulur. Sonra hamur açılır. Açılan hamur içine çökelekli karışım koyulur. Sonra zeytinyağında tavada çevrilir. Bunun küçük küçük ebatları tercih edilir (Keleş, 2016: 99).

5.5.1.14. Patatesli Ekmek

İlk önce patatesler soyulur. Sonra patatesler haşlanılır. Haşlanılan patatesler süzdürülüp rendelenir. Sonra mısır unuyla salça, maydanoz, tuz koyulup yoğrulur. Sonra tavaya zeytinyağı dökülüp tava kızdırılır. Sonra yoğrulan hamur tavaya dökülüp pişirilir.

5.5.1.15. Otlı Ekmek

Otlı ekmeğin malzemeleri mısır unu, pırasa, maydanoz, pazı yaprağı ve yeşil soğandır. Mısır unuyla malzemeler yoğrulur. Sonra taş fırına tepsiyle koyulup pişirilir. Taş fırın dışında kuzine, soba ve ocakta pişirilebilir.

5.5.1.16. Fındık Ekmeği

Muhacurluk zamanında buradan giden köylülerimiz ekrabalarımız funduğun posasından ekmek yapmışlar. Ama o ekmek adamın karnini şişirmiştir. O ekmekten dolayı ölenler olmuştur. Ne yaparsanız hiç bişey yok. Yiyecek bişey yok (KK-6).

5.5.1.17. Yufka Tavası

Kuru yufkalar suda ıslatılır. Tavaya zeytinyağı dökülür. Sonra yufkalar üzerine koyulur. Ardından yufkaların arasına peynir veya çökelek koyulur. Bu şekilde kızartılır.

5.5.2. Bitkilerden Yapılan Yemekler

5.5.2.1. Lahana Yemeği

İlk olarak bahçeden lahanaların taze olanları toplanılır. Buna lahana kırmak adı verilir. Lahanalar toplandıktan sonra tek tek su ile yıkanır. Sonra ince ince, bıçakla dilimlenir. Lahanalar

dilimlenirken bir tencerede su kaynatılır. Sonra lahanalar kaynatılan suya dökülür. Lahanalar tencerede 15 dakika haşlanır. Sonra lahanalar süzgeçte süzdürülür. Sonra tencereye iç yağı ve zeytinyağı eritilir. Tencerenin dibine soğan dilimlenir. Üstüne salça katılıp kavrulur. Haşlanmış lahanalar tencereye koyulup kavrulur. Önceden haşlanmış kuru fasulyeler lahananın üzerine ilave edilir. Sonra değirmende çekilmiş mısır yarması tencereye eklenir. Tuz, yakar biber eklenilip pişirmeye bırakılır.

5.5.2.2. Lahana İstifi

Lahanalar bol su ile yıkanır. Sonra ince ince dilimlenip bir kenara koyulur. Ateşin üzerine tencere koyulur. Tencereye zeytinyağı, iç yağı koyulur. İki baş soğan kesilir. Sonra soğanlar kavrulur. Soğanlar kavrulduktan sonra lahanalar dökülür. Lahanalar da biraz kavrulur. Önceden haşlanmış fasulyeler tencereye dökülür. Üzerine mısır yarması ilave edilir. Tuz, biber eklenilir. Sonra kaynamış su tencereye dökülür. Sonra hiç karıştırılmadan pişirilmeye bırakılır.

5.5.2.3. Un Lahanası

Yarım tencere su koyulur. Fasulye içine dökülür. Onlar pişerken lahanalar doğranılır. Lahanaları doğradıktan sonra kaynayan fasulye suyuna dökülür. Süzgeçte tekrar sızdırılır. Sonra ibrikle su kaynatılır. Tencerenin dibine zeytinyağı, iç yağı ilave edilir. Bir baş soğan, bir kaşık salça, kavrulur. Kavrulduktan sonra lahanalar içine dökülür. İbrikteki suyu tencereye dökülür. Sonra üstüne mısır unu vurulur. Sonra Lahana sulusu olur (Keleş, 2016: 103).

5.5.2.4. Bezelye Tavası

Taze yaprak bezelyeleri bahçeden toplanılır. Sonra tevekleri ayıklanıp sıcak suya atılır. Sıcak suda haşlandıktan sonra süzgeçte süzdürülür. Mısır unuyla birlikte bezelyeler yoğrulur. Sonra tavaya dizilir. Tavada 10-15 dakika kadar kızartılır. Sonra sıcak şekilde servis edilir (KK-78).

5.5.2.5. Somara Tavası

Somara yemeğinin yöredeki diğer adı " Galdiriyik"tir. Somara genellikle fındık bahçelerinde , ormanlarda ve kırlarda yetişir. Somara yemeği şöyle yapılır: Bahçelerden somara toplanılır. Sonra somaranın yaprağı sapından ayrılır. Somara sapsarı tencereye koyulup haşlanır. Haşlandıktan sonra süzgeçte süzdürülür. Sonra somaralar mısır unuyla yoğrulur. Sonra tavaya zeytinyağı

dökülür. Yoğrulan somaralar tuz ilave edilip tavaya dizilir. Kısık ateşte pişirildikten sonra üzerine sarımsak ilave edilir.

5.5.2.6. Isırgan Yemeği

Isırgan yemeği yapmak için ilk olarak gübresiz, ziraat ilaçların vurulmadığı bahçelerden taze ısırganlar toplanılır. Sonra ısırganlar suda yıkanılıp süzdürülür. Tencereye iç yağı koyulur. Üzerine ısırganlar dökülüp kavrulur. Isırganlar kavrulduktan sonra üzerine mısır unu ilave edilir. Tencerenin içine tereyağı , iki diş sarımsak , tuz ve su dökülüp pişirilir (KK- 27).

5.5.2.7. Lasir Yemeği

İri taneli bezelyeler taze olarak bahçeden toplanılır. Sonra kabuğundan ayıklanır. Sonra lasirler yıkanılıp süzgece koyulur. Sonra yemek için su kaynatılır. Tencereye tereyağı, soğan koyulup salçayla kavrulur. Lasirler tencereye koyulur. Sonra baharatlar ve bir avuç pirinç eklenip pişirilir.

5.5.2.8.Lasir Haşlaması

Kabuğundan ayrılmış lasirler suya koyulup haşlanılır. Üzerine tuz atılır. Sonra pişirilir. Sonra sudan alınıp süzgeçte süzdürülür. Süzduktan sonra sıcak halde servis edilir. Buna lasir haşlaması denilir (KK- 107).

5.5.2.10. Ot Tavası

Ot tavasında bir bağ pazı, taze pırasa yaprağı, yeşil soğan, bezelye tepesi kullanılır. Malzemeler temizlendikten sonra ince ince doğranılır. Doğrandıktan sonra mısır unuyla karıştırılır. Sonra tavaya zeytinyağı dökülür. Tava ısınmaya başladıktan sonra mısır unuyla karıştırılan malzemeler tavaya dökülür. Altı üstü çevrilip kısık ateşte pişirilir. Piştikten sonra servis edilir.

5.5.2.11. Soğan Tavası

Taze yeşil soğanlar bahçeden toplanılır. Sonra soğanlar yıkanılıp ince ince doğranılır. Bir daha yıkanılıp süzgeçte süzdürülür. Süzgeçte soğanlar mısır unuyla yoğrulur. Sonra tavaya zeytinyağı dökülür. Zeytinyağı tavada kızdırılır. Unlanılan soğanlar tavaya dökülüp pişirilir. İki defa altı üstü tavanın kapağıyla çevrilir. Sonra tepsiye koyulup servis edilir.

5.5.2.12. Patlıcan Tavası

Bahçeden patlıcanlar toplanılır. Sonra patlıcanlar dört ayrı parçaya bölünür. Bölünen patlıcanlar tencereye koyulup suda haşlanılır. Haşlanan patlıcanlar suda süzdürülür. Patlıcanlar tuz ve mısır unu eklenip karıştırılır. Tavaya zeytinyağı dökülür. Patlıcanlar tavaya dizilip pişirilir.

5.5.2.13. Sebze Sarambula

Sebze sarambula yemeğinde pırasa, pazı, maydonoz, iç yağı, su, tuz kullanılır. İlk önce tencerenin içine bir bardak çay bardağıyla zeytinyağı koyulur. İnce ince doğranan pazı ve pırasalar kavrulur. Zeytin yağda kavrulduktan sonra suyu dökülür. Pişerken az bir bardak mısır unu suya dökülür. Piştikten sonra ayrı olarak küçük tavada iç yağı eritilir. Eritilen iç yağı yemeğin içine koyulur (Keleş, 2016: 100).

5.5.2.14. Kabak Felisi

Çarşıbaşı yöresinde kabak felisi beyaz kabak, bal kabağı, kara kabaktan yapılır. Bütün bir kabak hiç kesilmeden yıkanır. Büyük dilimlerle ayrılır. Bir tepsiye dizilir. Kuzinenin gözüne koyulup pişirmeye bırakılır.

Kara kabak yıkanılıp büyük dilimlere ayrılır. Sonra tencereye koyulur. Üzerine bir miktar su ilave edilip pişirmeye bırakılır. Sonra süzgeçte süzülür. Yemeye hazır hale gelir (KK-17).

5.5.2.15. Bal Kabağı Tavası

İlk olarak bal kabağı yıkanılır. Sonra bal kabağı dilim dilim kesilip soyulur. Sonra dilimler ince ince kıyılır. Sonra mısır unu ve tuz karıştırılıp zeytinyağında tavada pişirilir.

5.5.2.16. Dolma Kabağı

Dolma kabaklarının içi alınır. İç malzemesi içerisinde iki üç tane ince doğranmış soğan, bir demet maydanoz, bir kaşık salça, yakar biber, nane, az pirinç yer alır. Sonra hazırlanan iç malzemesi içine koyulur. Doldurulan kabakların üstüne küçük dilimlerle domates koyulur. Sonra kabaklar tencereye dizilir. Üzerine yeteri kadar su koyulup yağı tuzu atılıp pişirilir (KK-26).

5.5.2.17. Sütli Kabak

Sütli kabak adı verilen taze kabaklar bahçeden toplanıp soyulur. Önce kabaklar dilimlenir. Dilimlenen kabaklar tencereye koyulup pişirilir. Kabakların üzerine süt, şeker ve az miktarda tuz ilave edilir. Sonra karıştırılıp pişirilir. Sonra servise hazır hale gelir (KK-27).

5.5.2.18. Turşu Kavurması

Turşu kavurması kolay şekilde yapılabildiği için Çarşıbaşı yöresinde yaygın olarak yapılan yemeklerden biridir. Çarşıbaşı'nda çoğu sebzelerden ve meyvelerden turşu yapılır. Pazı, fasulye, lahana, domates, patlıcan, biber, salatalık yaygın olarak yapılan turşu çeşitleridir.

Turşu kavurması şöyle yapılır: İlk olarak soğan ince ince dilimlenir. Tencerenin içine tereyağı koyulup içine salça ilave edilir. Soğanlar karıştırılarak kavrulur. Daha sonra turşu malzemesi tencereye dökülüp karıştırılıp 15 dakikada pişirilir (KK-26).

5.5.2.19. Kaz Kaldıran

Kulakli tavanın içine yağı eritisin. Sora unini ekleyip yağda kavurusun. Sora peyniri doğrayıp üstüne atarsın. Sora şimşir kaşuğulan karıştırıp pişirsin (KK-6).

5.5.2.20. Pazı Kavurması

Malzemeler: 3-4 bağ pazı, 3-4 adet soğan, üç diş sarımsak, tuz, haşlanmış fasulye.

İlk olarak bahçeden toplanılan pazılar ince ince doğranılır. Doğranan pazılar haşlanılır. Soğanlar dilimlenilip tereyağı ile birlikte ateşte kavrulur. Sonra haşlanmış pazılar üzerine dökülür. Sonra haşlanmış diğer malzemeler pazıların üzerine dökülür. Sonra ateşte kavrulur. Kavrulduktan sonra servis edilir (KK-6).

5.5.2.21. Fasulye Tavası

Fasulye tavası, fasulyenin tazesinden yapılır. Taze fasulyeler bahçeden toplanılır. Sonra yıkanıp temizlenilir. Bir tencerenin içerisinde suda haşlanılır. Haşlanan fasulyeler süzgeçte

süzdürülür. Sonra fasulyelerin üzerine mısır unu atılıp karıştırılır. Tavanın içine zeytinyağı dökülüp fasulyeler tavaya dizilir. Sonra pişirilir (KK-17).

5.5.2.22. Hoşmak

Eskiden bahçelerde horoz fasüyesi dikerdik. Şimdi öyle herkes dikmiyor. Horoz fasulyesinden hoşmak yaparduk. Bahçeden fasüleyi toplarsın. Fasulyelerin taze olmasına dikkat edersin. Sora fasulyeleri tencerede haşlarsın. Salça ve yağlan karıştırıp pişirirsin. Sora üzerine sarımsak kesip atarsın (KK-6).

5.5.2.23. Lahana Sarması

Taze lahanalar bahçeden toplanılır. Lahana yaprakları tek tek seçilip yıkanılır. Lahanalar kaynatılmış suda haşlanılır. Sonra süzgeçte süzdürülüp bekletilir. Lahananın iç malzemesi hazırlanılır. 5 adet soğan ince ince doğranılır. Bir tencereye tereyağı koyulup eritilir. Üzerine soğanlar dökülür. Sonra bir kaşık salça koyulup soğanlar kavrulmaya bırakılır. Soğanlar kavrulduktan sonra beş bardak pirinç yıkanılıp soğanların üstüne ilave edilir. Kısık ateşte kavrulur. Sonrasında pul biber , yakar biber, nane , bir demet maydanoz karıştırılır. Lahana yapraklarıyla tek tek sarmalar sarılır. Sonra tencereye dizilir. Üzerine zeytinyağı, tuz, sıcak su ilave edilip pişirmeye bırakılır. Pişirildikten sonra servis edilir.

5.5.2.26. İznilange Tavası

İznilange tavası yapmak için iznilange dikeninin tepeleri toplanılır. Sonra tencereye koyulup sıcak suyla haşlanılır. Sonra mısır unuyla karıştırılıp tava koyulup pişirilir.

5.5.2.27. İznilange/ İznilange/ Zimilange Kavurması

İznilange dikenleri toplanılır. Sonra salça, soğan, sarımsak, tereyağ ile birlikte karıştırılıp kavrulur.

5.5.2.28. Patates Kavurması

Patatesler soyulup tencerede suda pişirilir. Sonra patatesler elle veya kaşıkla ezilir. Patateslerle birlikte soğan, salça, maydanoz, sarımsak karıştırılıp tereyağında kavrulur (KK-25).

5.5.2.29. Guguvak Kavurması

Guguvak, yaylalarda yetişen bir mantar türüdür. Guguvak kavurması, genellikle yaz döneminde yaylalarda yaylacılık yapanlar ve çobanlar tarafından yapılan bir yemektir. Guguvaklar toplanılıp suda yıkanır. Sonra guguvaklar parça parça doğranır. Sonra suya tuz atılıp yaklaşık 20 dakika kaynatılır. Sonrasında süzdürülür. Tavaya tereyağı koyularak kavrulur (KK-25).

5.5.2.30. Kohoyda Haşlaması

Kohoyda tarlalarda yetişen bir sebzedir. Kohoydanın diğer adı "Domuz Lahanası" dır. Kohoydalar bahçelerden çıkarılıp kurutulur. Sonra kohoydolar soyulup suda haşlanılır .

5.5.2.31. Mısır Kuymağı

Tencere veya bi tavanın içine yağ eritisin. Sora üzerine mısır uni eklersin. Sonra üstüne soğuk su dökersin. Peyniri dilimlerini üzerine koyarsın. Şimşir kaşuluğan karıştırısın oni oyle pişer. Sıcak şekilde yenilir (KK-25).

5.5.3. Çorbalar

5.5.3.1. Mısır Çorbası

Mısır değirmende çekilir. Değirmende çekilen mısır yarma haline gelir. Yarma akşamdan suya koyulup gevşetilir. Tencerenin yarısı su doldurulup içine yarma dökülüp pişirilir. Pişirilip soğuduktan sonra içine ayran katılıp karıştırılır. Bu şekilde yenilir.

5.5.3.2. Arpa Çorbası

Arpayı bi önceki akşamdan suya korsun. Sora harzuvasını alısın. Sonra tencerede pişirisin. İçine tuz, yağ eklersin (KK-6).

5.5.3.3. Tarhana Çorbası

"Beş bardak su tencereye koyulur. Üç kaşık tarhana içine dökülür. Kaynayana kadar karıştırılır. Amaç birbirine yapışmamasıdır. Bir kaşıkta salça korsun ona. Azcık tereyağı eklersin. Kaynayana kadar karıştırırsın. Kaynatıktan sonra 15 dakika daha pişer. Sora aşığa alsın" (KK-6).

5.5.3.4. Kokuya

Önce tencereye mısır koyulur. Tencereye koyulan mısır tanesidir. Piştikten sonra içine bir kabak kesilir. Tuz atıp yağ koyulup karıştırılır. Yarım saatte pişer (Keleş, 2016: 102).

5.5.3.5. Yoğurt Çorbası

Bir tencerenin içine bir tabak yoğurt, bir bardak pirinç, yumurta sarısı, tuz, su koyulup pişirilir. Pişme işlemi bittikten sonra çorbanın üzerine terayağı ve nane eklenir (KK-6).

5.5.3.6. Aşure

Güvenç Abdal taliplerinin yaşadığı Taşlıtepe Çepnilerinde Muharrem ayının onuncu günü aşure pişirilip evden eve dağıtılır. Aşure yapılırken içinde 12 çeşit malzeme olmasına dikkat edilir. Taşlıtepelili Zeynel Yavuz , Aşure yapılırken 12 çeşit malzeme kullanılmasının sebebinin Nuh'un Gemisi'nde kalan 12 kişinin 12 kaşık yiyeceği birleştirip bir yemek yapmalarından dolayı olduğunu söylemektedir (KK-72). Aşure için ilk olarak dibek taşında buğday dövülür. Buğday, fındık, fasulye, nohut olmak üzere on iki çeşit yiyecek bir araya getirelerek aşure yapılır.

5.5.4. Tatlılar

5.5.4.1. Fırın Kuru Helva

İlk olarak tencereye yarım kilo tereyağı eritilir. Sonra fırın kuru un yağın üstüne dökülerek karıştırılır. Kavrulana kadar karıştırma işlemine devam edilir. 4 su bardağı şeker, iki bardak dut veya üzüm pekmezi, dövülmüş fındık ve ceviz tencereye dökülür. Helva kavrulana kadar karıştırılır. Helva kıvamına geldiğinde altına alınır (KK-67).

5.5.4.2. Pınarlı Koz Helvası

Pınarlı helvasının malzemeleri şeker, limon tuzu ve meyan köküdür. İlk olarak meyan kökünü 6 kez kaynatılıp öz suyu alınır. Şekerle su kaynatılıp limon tuzuyla has hale getirilir. Meyan kökünü bir meştepe su ile dar tarafından kesilip çubuklarla birlikte karıştırılarak köpük haline getirilir. Böylece dolup taşar. Diğer tarafta şerbeti hazırlandığı için yaklaşık bunlar altı saat sürer. Onların ikisi de aynı kıvama gelecek. Geldiğinde kaynarken ateşten almıyosun. Köpüğü ona kattıyorsun ve altını karıştırıyorsun dibinin yanmaması şartıyla. Koz helvası yapıldığı zaman hava durumu çok önemlidir. Güneşli hava varsa ona göre çok sert bırakılır. Daha fazla suyunu hepten uçuruyorsun. Su kalmıyor. Ve hava eğer yağışlıysa ona göre ayar yapılır. Bizim yaptığımız helvalar orjinaldir. Güneşe bırakırsın akşama kadar güneş vursun ona asla erimez. Özelliğini kaybetmemek için kesinlikle buzdolabına koyulmaz . Pınarlı helvasının eski dönemlerde tekneleri vardı. Onların içinde saklanırdı. Helvalar teknenin içerisine koyulurdu. Tekneye ceviz dökülürdü. Sonra oradan alınırdu. Soğuduktan sonra satışa başlanılır. Meyan kökünün insanı yakmaması söz konusudur. Şu an ki helvalar insanı yakıyor. Bizim yaktığımız helvalar insanı yakmazdı. İnsan sağlığına yararlıydı. Babam Hasan İşçi bu işin piriydi. Babama bu işi helva ustası Komut Mehmet öğretti. Ceviz helvası Pınarlı'nın meşhur tatlısıdır. Bizim köylülere eskiden tatlıcı derdiler. Burda tek helva yoktu. Un helvası, gofretli helva, ceviz helvası, koz helvası, ve yazlık helvalar yapılırdı. Cumartesi olan pazara helvaları cuma gününden sırtımıza götürüyorduk. Biz bırakıp dönüyorduk. Vakfikebir'de ekmekle helva satardık. Peynir ekmek gibi giderdi (KK-116).

5.5.4.3.Sütlaç

İlk olarak pirinç yıkanır. Sonra pirinç suda haşlanılır. Haşlanma işlemi bittikten sonra üzerine süt eklenir. İçine şeker eklenir. Olduktan sonra servis edilir (KK-6).

5.5.4.4. Ekmek Makarnası

Bayatlamış ekmekler veya pideler dilimlenilir. Dilimlenen ekmekler bir tepsiye koyulur. Bir küçük tencereye su ve şeker koyulup kaynatılır. Ekmek dilimlerinin üstüne dökmek için şerbet kaynatılır. Kaynamış şerbet ekmek dilimlerinin üzerine dökülür. Tereyağı eritilip şerbetin üzerine ilave edilir. Böylece kısa sürede hazırlanılır.

5.5.5. Balıktan Yapılan Yemekler

Balıkçılığın merkezi olan Çarşıbaşı'nda pek çok çeşit balık yemeği yapılmaktadır.

5.5.5.1. Hamsi Kuşu

İlk olarak mısır unu elekte eleklenilir. Bu sırada hamsiler kılçıklarından çıkarılır. Bir demet maydanoz, bir baş soğan un içersine ilave edilir. Sonra leğende malzemeler tuz atılıp sıcak suyla yoğrulur. Küçük hamur şeklinde yapılarak tavaya dizilir. Piştikten sonra servis edilir.

5.5.5.2. Hamsi Buğulama

İlk olarak hamsiler ayıklanılıp kılçıkları alınır. Pişirilecek tepsinin alt kısmına ince ince bol soğan doğranılır. Soğanın üzerine yeşil biber ve domates doğranılır. Hamsiler onların üstüne serilir. Üzeri tekrar doğranmış soğan ve yakar biber koyulur. Yuvarlak şekilde limonlar dilimlenerek üzerine koyulur. Tepsinin büyüklüğüne göre su ilave edilir. Az zeytinyağı üzerine dökülür. Üstüne bol maydanoz kesilip ateşte pişirilmeye bırakılır (KK-34).

5.5.5.3. Hamsi Tava

İlk olarak hamsiler temizlenir. Sonra yıkanıp süzgeçte suyu süzülür. Ardından mısır unuyla hamsiler unlanır. İçine tuz eklenilir. Sonra tavaya yeteri kadar yağ dökülür. Tavanın içine hamsiler dizilip pişirilir (KK- 21).

5.5.5.4. Hamsi Ekşilisi

Hamsiler ayıklanıp temizlenilir. Hamsiler temizlendikten sonra içindeki kılçıkları alınır. Ekşilinin pişeceği tepsinin alt kısmına soğan doğranılır. Soğanın üzerine domates ve yeşil biber doğranılır. Üzerlerine hamsiler dizilir. Hamsilerin üzerine az miktarda ince kıyılmış patates koyulur. Tekrar üzerine domates doğranılır. Üst kısmına tekrar soğan , sarımsak , maydanoz ve limon koyulur. Üzerlerine az zeytinyağı, tereyağı koyulur. Son olarak malzemelerin üzerine pul biber , tuz ve iki su bardağı su eklenilir. Fırına verilip pişirilir (KK- 34).

5.5.5.5.Hamsi Köfte

Hamsi köftesi genellikle balıkçıların yaptığı yemeklerden birisidir. Hamsi köftesi için ilk olarak hamsiler temizlenip kılçıklarından arındılır. Sonra geniş bir kabın içersine hamsiler doğranılır. Ayrıca ekmeğin iç kısmı ince ince doğranılıp kabın içersine eklenir. Sonra içine doğranmış soğan, sarımsak, maydanoz, pul biber, tuz eklenilip güzelce yoğrulur. Sonra tavaya yağ dökülür. Yoğrulan harçtan köfte şeklinde yapıp tavaya dizilip pişirilir.

5.5.5.6. Hamsi Izgara

Hamsiler temizlenilip ayıklanır ve yıkanır. Hamsi ızgarası, mangal; kara ateş, teneke gibi malzemelerle yapılabilir. Ancak en yaygın olanı mangalda yapılan ızgaradır. Ateş közlendiği zaman tel ızgaraya hamsiler dizilip , altı üstü çevrilip pişirilir.

Balık çeşitlerinin tavalarının yapılış şekilleri hemen hemen aynıdır. Yörede yaygın olarak hamsi, mezgit, istavrit, tirsı, palamut, barbunya, levrek, kefal, alabalık, kalkan ve sargan'ın tavaları yapılır.

5.5.6. Süt Ürünleri

5.5.6.1. Yoğurt

Yoğurt yapmak için ilk olarak süt kaynatılır. Sonra süt aşağı alınır. Ilık halde içine maya eklenir. Mayalanacak kapa dökülüp karıştırılır. Sonra üzeri bir bezle sarılıp tutması için beklenir.

5.5.6.2.Tereyağı

Yoğurtlar yayığa dökülür. Yayığa dökülen yoğurt çalkalanır. Sonra tereyağı olmaya başlar. Yayıklar bir kazana boşaltılıp yağ toplanıp üzerinden alınır. Yıkanıp bir kaba koyulur. Geçmişte tereyağı tahta yayıklarda yapılırken bugün elektrikli yayıklarda yapılmaktadır.

5.5.6.3. Ayran

Yoğurt yayığa dökülüp çalkandıktan sonra tereyağı alınır. Geri kalan sıvı ayran olur.

5.5.6.4. Çökelek / Çikelik

Yayıklar vurulduktan sonra çıkan ayrandan çökelek yapılır. Ayran kazana dökülüp ateşin üstüne koyulur. Ateşin üstünde ayran kuyulaşır çökeleğe dönüşür. Sonra çökeleğin suyu bir beze sıkılır. Bir torbaya koyulup taşın altına yerleştirilir. Sonra yenilecek hale gelir.

5.5.6.5. Peynir

İlk olarak süt ısıtılır. Sonra süte peynir mayası dökülüp karıştırılır. Maya döküldükten sonra peynir olur. Peynir sonra torbaya süzdürülür (KK-6).

5.5.7. Pekmezler, Reçeller, Salçalar, Turşular, Hoşaf lar

5.5.7.1. Üzüm Pekmezi

Çarşıbaşı yöresinde üzüm pekmezi kokulu üzüm den yapılır. Üzüm toplama zamanı geldiğinde üzümler dalından toplanır. Üzümler büyük kazanların içerisine dökülür. Sonra yaprak, odun parçalarından üzümler temizlenir. Üzümler yıkandıktan sonra süzme işlemi yapılır. Sonra soğan çuvallarının içine üzümler koyulup yüksek bir yere asılır. Çuvalların altına kazanlar koyulur. Çuvallar ezilip üzüm suyunun akması sağlanır. Bugün pekmez yapımında su çıkarma işlemi için tahtadan yapılmış süzgeçler de bulunmaktadır. Süzdürülen üzüm suyu tekrardan süzdürülüp pekmez kazanlarına dökülür. Kazanlar odun ateşine koyulup üzüm pekmezi yapılır. Yaklaşık 4-5 saat piştikten sonra pekmez olur.

5.5.7.2. Dut Pekmezi

Çarşıbaşı yöresinde dutlar haziran ayında olgunlaşır. Dutlar olgunlaşınca pekmez yapmak için hazırlıklar yapılır. Dutun altında yer alan çayır lar biçilir. Sonra dut silkemek için kullanılan bezler, çullar yıkanır. Pekmez kazanları, kapları çıkartılıp yıllık temizlikleri yapılır. Dut ağaçlarının altında büyük bir sergi açılıp dört kişi tarafından dört tarafı tutulur. Ağaca çıkan kişi dutları silker ve sergiye dutlar düşer. Dutlar silkendikten sonra pekmez kazanlarına dökülüp seçilir. Dutlar yaprak, çalı çırpı, böceklerden ayıklanır. Sonra dutlar kazanlarda ezilmeye başlanır. Kazanlarda ezilen dutlar sonra tavaya dökülüp pişirilir. Sonra ateşten alınır. Dutlar bir çuval içine dökülür. Çuval yüksek bir yere asılıp altına kazan koyulur. Çuval süzdürülüp dutların suyu çıkartılır. Dutların suyu süzdürüldükten sonra tekrar süzdürülüp pişirmeye bırakılır. Yaklaşık 4 saat sonra pekmez kıvamına gelir. Ve kaplara dökülerek saklanır.

5.5.7.3. Reçeller

Çarşıbaşı ve çevresinde mora, amofta, çilek, böğürtlen, erik, elma, ayva, kuşburnu, patlıcan, firen muşmulası, kabak, üzüm, kızılıcık, hurma, kiraz ve daha birçok ürünün reçeli yapılmaktadır. Reçel yapım şekillerini genel olarak aynıdır.

5.5.7.3.1. İncir Reçeli

İncirler olgunlaştıktan sonra dalından toplanır. İncirler bir kovaya dökülür. Sonra incirlerin üzerine şeker koyulur. 12-24 saat arasında bekletilir. Sonrasında incirler tencereye dökülür. Üstüne su şeker ilave edilip pişirilir. Koyulaşmaya başladığında limon sıkılır. Sonra ateşten alınıp soğutulur. Kavanozlara koyulup saklanır.

5.5.7.4. Salçalar

5.5.7.4.1. Domates Salçası

Olgunlaşmış domatesler bahçeden toplanılıp yıkanılır. Sonra domatesler ortadan bölünüp küplere koyulur. Domateslere tuz vurulup küp içerisinde belli bir süre bekletilir. Sonra torbalara koyulup süzdürülür. Yaklaşık bir gün süzmeye bırakılır. Sonra domatesler süzgeç veya eleklerde ezilir. Sonrasında bir kazana koyulup kısık ateşte pişirilir. Sonra kavanozlara koyulup saklanılır.

5.5.7.4.2. Biber Salçası

Kızarmış biberler bahçeden toplanılır. Sonra bir leğene dökülüp yıkanılır. Biberlerin içerisindeki çekirdekleri çıkartılır. Biberler kazana koyulup pişirilir. Kısa süre pişirildikten sonra ateşten alınır. Sonra süzgeçten alınıp salça haline gelir. Sonra kavanozlara koyulur.

5.5.7.5. Turşular

Çarşıbaşı yöresinde yapılan turşu çeşitleri şöyledir: lahana, fasulye, pazı, , salatalık, patlıcan, yeşil biber, yeşil domates. Turşu pek çok üründen yapılırsa da turşumu yapımı genel olarak aynıdır. Turşu şöyle yapılır: İlk önce sebzeler kaynar suda haşlanılır. Haşlandıktan sonra sudan alınıp sininin üstüne dökülerek soğutulur. O sırada sarımsak dövülür. Sebzeler küpün içerisine koyulur. Arasına kalın tuz, sarımsak, yakar biber, yeteri kadar su koyulup ağzı hava almayacak şekilde kapatılır.

5.5.7.6. Hoşafılar

Çarşıbaşı yöresinde elma, armut, kiraz, erik, incir hoşafı yapılır.

5.6. Tarım Kültürü Etrafında Oluşan Halk Bilgisi

5.6.1. Çarşıbaşı Yöresinde Yetişen Meyveler

Çarşıbaşı yöresinde yetişen meyveler şunlardır: Fındık, Elma, Armut, Üzüm, Erik, Kiraz, Karayemiş, Dut, İncir, Vişne, Portakal, Mandalina, Greyfurt, Limon, Trabzon Hurması, Yabani Hurma, Töngel, Frenk Muşmulası, Nar, Kestane, Ceviz, Antara, Çay, Şeftali, Kivi, Ayva, Böğürtlen, Arkap yetişmektedir.

Fındık, Çarşıbaşı bölgesinin en önemli gelir kaynağı fındıktır. Fındık, Çarşıbaşı'nda 1960'lı yıllarla birlikte yaygınlaşmıştır. 1960 öncesinde bölgede fındık olsa da yaygın değildi. Çarşıbaşı'ndan Giresun'a fındık günlüğüne giden köylüler fındık fidanını alıp köylere dikmiş ve fındık böylece yaygınlaşmaya başlamıştır. Fındığın hasat mevsimi bir ay olsa da fındıkla ilgili işler yıl boyu yapılır. Ağustos ayında fındığın hasatı yapılır. Gün içinde toplanan fındıklar harmanlara serilir. Fındık toplama işi bitince harmandaki fındık patoslanır. Fındık patoslandıktan sonra harmanlarda seçilip, kurutulur. Kurutulan fındık çuvallanıp ya pazara indirilir ya da piyasının yükselmesini beklemek için evlerde saklanılır. Yörede en önemli geçim kaynağı fındık olmasından dolayı fındık erken satılır. Fındık, fındık alımı yapılan yerlere satılır. Fındıklar toplandıktan sonra başlayıp şubat ayına kadar geçen süreye "Fındık Ayıtlama" (Fındık Budama) adı verilir. Bu iş genellikle köylerdeki bu işi meslek edinen uzman kişiler tarafından yapılır. Fındığın verimini artırmak amacıyla genellikle ilkbaharda fındık bahçelerine gübre atılır. Ziraat gübresinin haricinde fındıklıklara hayvan gübresi (kömre) vurulur. Toprağın verimini artırmak amacıyla sonbahar aylarında fındık bahçelerine kireç atılır. Belirli mevsimlerde fındık bitkisine zarar verecek haşerelerden ve fındık hastalıklarından kurtulmak amacıyla ilaçlama yapılır. Fındığın hasat mevsimi yaklaştığında fındık bahçeleri temizlenilir. Fındıklara gübre atılması sonucu büyüyen otlar tırban, orak ya da motorla biçilir. Genellikle biçilen otlar hayvan yiyeceği olarak saklanılır. Otları hayvan yiyeceği olarak kullanmayanlar ise kimyasal ilaçlarla otları kurutur.

Fındık Çeşitleri: *Kara sivri, sarı sivri, enişte fındığı, badem, kuş fındığı, Giresun yağlısı, Ordu fındığı, palas fındık, yağlı fındık, fişek fındığı, yaban fındığı, tombul fındığı.*

Kiraz, Çarşıbaşı yöresi ve çevresinde kiraz üretimi fındık üretimden çok daha eskidir. 90 yaşın üstünde kaynak kişilerle yaptığımız mülakatlarda kirazın bölgede çok eskiden beri üretildiğini ve kiraz çeşidinin çok fazla olduğunu öğrendik. Halk takviminde "Kirez" ayı olarak bilinen ayda kirazlar toplanılır. Eski dönemlerde kirazın oldukça yaygın olmasından dolayı navloncular tarafından satın alıp çevre illere kayıkla götürülüp satılırdı. Kiraz ayrıca sepetlere koyulup pazarlarda satılır. Çarşıbaşı insanı kirazlarını Çarşıbaşı, Vakfikebir, Akçaabat, Beşikdüzü, Tonya ve Şalpazarı pazarlarında satar. Yörede yetişen kiraz çeşitleri şunlardır: *Napolyon, beyaz Napolyon, beyaz kiraz, er kiraz, siyah kiraz, kakayda, kısa sap, yaban kirazı.*

Yörenin en yaygın ürünlerinden biri de duttur. Mayıs ayının sonunda olgunlaşmaya başlayan dutlar silkenerek toplanılır. Dut silkeleme işlemi şöyle gerçekleştirilir: Dut ağacına bir kişi çıkarılır. Dutun altına büyük bir ul açılır. Çulun dört bir tarafı dört kişi tarafından tutulur. Ve silkenilen dutlar çula düşer. Toplanan dutlardan pekmez yapılır. Çarşıbaşı yöresinde dut pekmezi yapımı oldukça yaygındır. Dut eski dönemlerde köylüler tarafından çobanlara verilip Gümüşhane- Bayburt yaylalarında kurutulurdu. Artık bu işlemi köylüler yapmamaktadır. Yörede yetişen dut çeşitleri şunlardır: Kara dut, bal dutu, Erzincan dutu, parmak dutu, beyaz dut.

Armut, Armut meyvesi cinslerinin fazla olmasından dolayı uzun bir takvimde armut yetişebilir. Armutlar yaz ve kış armutları olarak ayrılır. Armut meyvesi pazarlara ve yayla derneklerine götürülüp satımı yapılır. Yörede yetişen armut çeşitleri şunlardır: *kara armut, kiraz armudu, kış armudu, kabak armudu, köynimiş armut, kendir armudu, kilo armudu, kavun armudu, orak armudu, gügüm armudu, şeker armudu, Konturap armudu, taş armudi, çocuk boğan, karpuz armudu, beşgir armududur.*

Elma, Çarşıbaşı yöresinde üretimi yapılan ürünlerden biridir. Ancak elma satımından çok ailenin ihtiyacı olarak kullanılır. Ambarlara veya kuyularak koyulup saklanılır. Elmalar ayrıca çok yaygın olarak hayvan yiyeceği olarak kullanılır. Yörede yetişen elma çeşitleri şunlardır: Amasya elması, ziraat elması, sinap elması, yomura elması, süt elması, değirmen elması, misket elması, yağ elması, demir elması, ekşi elma.

Mandalina, Portakal, Greyfurt, Limon

Çarşıbaşı yöresinde mandalinalar yerli bir özellik taşır. Diğer yörelerde yetişen mandalinalardan tat olarak farklıdır. Tatlılık oranı oldukça yüksektir. Mandalinalar köylerde genellikle güney taraflardaki yerlere dikilir. Mandalina kaya toprağında daha iyi verim verir. Mandalina dikimi sonbahar aylarından başlayıp mart ayına kadar sürer. Mandalina dikilerken bağ şeklinde sıra sıra bir bahçeye dikilir. Dikilen mandalinalar üç yıllık bir sürede meyve verir. Mandalinalar kasım ayının ortalarına doğru olgunlaşır. Kasım, aralık, ocak ve şubat ayı olmak üzere yaklaşık 3,5 ay süresince yerli mandalina tüketilir. Çarşıbaşı mandalinası çevre ilçelerin pazarlarına götürülerek satılır. Ayrıca mandalina tüccarları köylere gelip mandalinaları bahçeden almaktadır. Portakal mandalinaya göre biraz daha geç olgunlaşır. Yörede portakal satımı da yaygındır. Greyfurt ve limon ilçede yetişmesine rağmen satımı yapılmamaktadır.

Karayemiş bölgede çok eski dönemlerden beri yetişen bir bitkidir. Temmuz ayında olgunlaşan karayemişler çevre ilçelerdeki pazarlara ve yayla şenliklerine götürülerek satılır. Karayemiş pazarlarda ekonomik olarak iyi bir fiyata satılır. Yörede yetişen karayemiş çeşitleri şunlardır. *Kiraz, su, servi, kara, üzüm.*

Çarşıbaşı yöresinde eski dönemlerden beri üretimi yapılan bir diğer ürün üzümdür. Kaynak kişilerin anlattıklarına göre yörede üzüm üretimi yaklaşık 60 yıl öncesinde çok daha yaygındı. Üzümün pek çok çeşidi bulunuyordu. Yöreye özgü çoğu üzüm türü zamanla kaybolmuştur. Çarşıbaşı'nda üzümden genellikle pekmez yapılmaktadır. Üzümden sirke, pekmek ve içecek yapılır. Yörede yetişen üzüm çeşitleri şöyledir: *Çaykara, abomosta, süvek, beyaz, kokulu, çarık, siyah*.

İncirler ağustos ayında olgunlaşır. Yörede iklimden dolayı ekim ayına kadar incir olur. Fakat eylül ayında aşırı yağmur yağarsa incirler bozulup ömürleri kısılır. İncir pazarlara götürülüp satılır. İncirler eski dönemlerde fırınlarda kurutulurdu. İncirler kurutulduktan sonra kış boyu çerez olarak tüketilirdi. Yörede incirden hoşaf ve reçel yapılır. Yörede yetişen incir çeşitleri şunlardır: *Torasan inciri, patlıcan inciri, kara incir, beyaz incir, yaprak inciri, orak inciri*.

Kivi üretimi bölgede yaklaşık 15 yıl önce başlamıştır. Kivi üretimi bağlık şeklinde düzenlenen bahçelerde yapılır. Kivi tarımında modern yöntemler kullanılır. Kivi hasadı sonbahar aylarında yapılır. Kivileri tüccarlar gelip bahçelerden almaktadır. Kivi ekonomik olarak yörede fındığa alternatif bir ürün olacağı düşünüldüğünden üretimi giderek artmaktadır. Kivi ekonomik olarak önemli gelir getiren bir üründür.

Trabzon hurması üretimi yörede son 20 yıldır artış göstermiştir. Sağlığa oldukça faydalı olan Trabzon hurması eski dönemlerde köylüler tarafından çok az tüketilirdi. Ancak son yıllarda Trabzon hurmasının sağlığa iyi geldiği yönünde yapılan açıklamalarla tüketimi artmıştır. Trabzon hurması kasım- aralık aylarında toplanılıp pazarlarda satılır. Trabzon hurması erken bozulduğu için marketlere satılması daha yaygındır.

Kara hurma sonbahar aylarında dalından silkelenip toplanır. Gümüşhane ve Bayburt yörelerine gönderilip satılır. Yörede yetişen diğer meyveler: *erik, kestane, şeftali, antara, likarba, böğürtlen, kuşburnu, ayva, ceviz, töngel, Frenk muşmulası, çilek ve nardır*.

Erik çeşitleri şunlardır: Ağustos Eriği, karpuz eriği, bardak eriği, köpek eriği, çatal eriği, can eriği, İstanbul eriği, hoşaf eriği, reçel eriği, ince eruk

Ayva çeşitleri : Süt ayvası, ekme ayvası, taş ayvası

5.6.2. Çarşıbaşı Yöresinde Yetişen Sebzeler

Çarşıbaşı yöresinde yetişen sebzeler şunlardır: mısır, lahana, pırasa, turp, soğan, pazı, kohoyda, patates, marul, lasir, bezelye, salatalık, fasulye, kabak, karpuz, maydanozdur.

Trabzon'un diğer yörelerinde olduğu gibi Çarşıbaşı yöresinde de mısır tarımı yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerde üretimi daha fazla yapılan mısır tarımı mısır tarlalarına fındık dikilmesiyle dikilecek alanın azalması sonucu üretim azalmaya başlamıştır. Bunun yanında hayvancılığın azalması, göçlerin artması, mısır tarımında ilkel yöntemler kullanılması, ekonomik olarak gelir getirmemesi, pazar bulunamaması, mısıra dayalı yemek kültürünün giderek ortadan kalkmasından dolayı ilçede mısır üretimi son derece azalmıştır. Mısır ekimi mart, nisan, mayıs aylarında yapılır. Mısır ekimi için ilk olarak bahçeler belenilir. Belleme işleme imeceyle yapılır. Bellendikten sonra toprak kurur. Sonra yağmur yağması beklenilir. Yağmur yağdığına toprak yumuşar. Sonra bahçeye gübre atılır. Toprağın üzerine mısır tohumu serpilir. Kazmalarla mısır taneleri kapatılır. Sonra mısırın filizlenmesi beklenir. Mısır fidan boyuna gelince seyrekleştirilir. Seyrekleştirme bittikten sonra çapa kazmasıyla yaban otlar temizlenir. Sonrasında mısırın olgunlaşması beklenilir. Olgunlaşmaya başlayan mısır tarlasını yabani hayvanlardan korumak amacıyla bahçelere korkuluklar yapılır. Mısır bitkisi eylül ayında olgunlaşır. Olgunlaştıktan sonra biçilir. Biçtikten sonra mısır koçanları kırılır ve sepetlere koyulup soyma yerine getirilip dökülür. Bu yerler serander altları , samanlık ve boş odalar olabilir. Mısırlar soyulur ve sonra koçanlarından bağlanıp demet demet asılıp kurutulur. Geçmiş dönemlerde yöredeki yemek kültürü mısır etrafında geliştiğinden mısır genel olarak yemek için kullanılır. Ayrıca hayvann yiyeceği olarakta kullanılır. İhtiyaç fazlası mısır pazarlara götürülerek satılır. Yörede yetişen mısır çeşitleri şunlardır: *Ziraat mısırı, beyaz mısır, koşa mısırı, kısa tohum, uzun tohum.*

Fasulye, Çarşıbaşı yöresinin en önemli yiyecek ürünlerindendir. Fasulye mart sonundan başlayıp temmuz ayının kadar dikilir. Fasulye ekim işlemi şöyle yapılır: İlk olarak fasulye bahçesi otlardan temizlenir. Sonra bellerle belenilir. Ardından toprak kazmayla inceltilir. Toprak dikilecek kıvama geldiğinde fasulye ekimi başlar. Fasulyenin dikimi ocak ocak yapılır. Fasulye ekmek için ocaklar küçük kuyu şeklinde açılıp içine fasulye tohumu atılıp kapatılır. Üzerine suni gübre atılır. Fasulye ekimi bittikten sonra ocaklara tek tek fasulye sığı dikilir.

Fasulyeler filizlendikten sonra bahçede otlar temizlenilip çapa yapılır. Sonrasında meyve olgunlaşınca toplanılır. Fasulye pazara götürülmeden bir gün önce toplanılır. Eski dönemlerde fasulye çok bol olduğundan fasulye toplamak için imece yapılıyordu. Fasulye köylüler için çok önemi olan gelir getiren bir üründür.

Fasulyenin birçok çeşidi vardır. Ayakta çubuğa dikilen fasulyeler olduğu gibi yerde olan çubuk istemeyen fasulyeler de vardır. Çubuksuz fasulyelerin en yaygını "Yer Fasulyesi" olarak adlandırılan fasulyedir. Yer fasulyesi genellikle kurutulup saklanılır. Kuru fasulye olarak

pazarlarda satılır. Yörede bilinen fasulye çeşitleri: *Yer fasulyesi, enliçelik, horoz, barbunya, Ayşekadın, kuru fasulye, yeşil fasulye, beyaz fasulye, çubuk fasulyesi, alaca fasulyesi, kara fasulye, ekme fasulyesi.*

Patatesin ekimi ocak, şubat ve mart aylarında yapılır. Patates ekme için ilk olarak bahçe temizlenir. Bahçeye hayvan gübresi taşınıp toprağa dağıtılır. Sonrasında bellendir. Veya kazmayla kazılır. Patatesler ortadan kesilip ikiye ayrılır. Bunlara köz adı verilir. Patates ekiminde yerli tohum olmasına özen gösterilir. Geçmişte yerli tohumlarla patates ekimi yapılırken bugün artık dışarıdan alınan tohumlarla ekim yapılmaktadır. Patates ekme için otuz cm aralıklarla kuyular açılır. Kuyulara dörter tane tohum atılıp üzerleri kapatılır. Sonra üzerine gübre atılır.

Patates filizlenmeye başladıktan sonra zararlı böceklerden korumak amacıyla ilaçlanır. Patates bahçesinde oluşan otlar çapa yapılarak temizlenir. Patates hasadı haziran ve temmuz aylarında yapılır. Patatesler çıkarıldıktan sonra çuvallara koyulup saklanılır. Patates satımı az miktarda gerçekleştirilir. Yörede yetişen patates çeşitleri şöyledir: *paşa patatesi, kırmızı patates, unlu patates, sarı patates, bolu patatesi, Nevşehir patatesi, beyaz patates.*

Lasir ve Bezelye ekimi aynı şekilde yapılır. Kasım - aralık aylarında ekimi yapılır. Lasir ve Bezelye ekimi kolaydır. İlk olarak bahçe temizlenir. Sonra tohum bahçeye sacılır. Kazmayla kazılıp tohumlar kapatılır. Lasir ve Bezelyenin hasadı nisan ve mayıs aylarında gerçekleştirilir. Lasir ve Bezelye bahçelerine çangal adı verilen çubuklar dikilir ve sebzenin ona çıkması sağlanır. Lasir ve Bezelye çok çabuk zarar görebileceği için bahçelere korkuluklar yapılır. Porsuktan bahçeyi korumak amacıyla ateş yakılıp bahçeye zarar vermemesi sağlanır.

Lasir ve Bezelye satımı ilçede oldukça yaygındır. Kalorisi yüksek bir yiyecek olduğundan alıcısı çoktur. Yöremizde bahar mevsiminde çıkan ilk sebze olduğundan alıcı çoktur. Lasir donduruculara koyulup kışa saklanılır. Yörede yapılan pilavlarda lasir kullanılır.

Çarşıbaşı yöresinde lahana, sonbahar ve ilkbaharda dikilir. Lahana dikmek için ilk olarak fidanlık adı verilen küçük bir yere lahana tohumu atılır. Sonra üzerine gübre atılır. Bir ay sonra belirli bir dikim boyuna ulaştığında koparılıp bahçe kenarlarına, bahçe içlerine ya da sadece lahana bahçesi olarak dikilir. Doğu Karadeniz mutfak kültüründe önemli bir yeri olduğundan lahana çok tüketilir. Lahana bağ bağ yapılıp pazarlara götürülüp satılır.

Çarşıbaşı yöresinde geçmiş dönemlerde önemli ölçüde karpuz tarımı yapılıyordu. Özellikle Çarşıbaşı'nın sahil köylerinde karpuz tarlaları bulunmaktaydı. Fakat bugün karpuz tarımı az şekilde yapılmaktadır.

Kabaklar, ilkbahar aylarında dikilir. Özellikle Hıdrellez zamanı kabak dikimine önem verilir. Kabak, insan ve hayvan yiyeceği olarak kullanıldığından dikimine önem verilmektedir. Kabak ekimi için ilk olarak küçük kuyular açılır. Sonra kuyunun içine kabak tohumları atılıp üzeri toprakla kapatılır. Kabak, filizlenip belirli bir büyüklüğe ulaştığı zaman seyreltilerek bırakılır. Çarşıbaşı yöresindeki kabak türleri şunlardır: *Bal kabağı, yal kabağı, su kabağı, kara kabak, beyaz kabak, süs kabağıdır.*

5.7. Hayvancılık Etrafında Oluşan Halk Bilgisi

5.7.1. Köyden Yaylaya Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık

Çarşıbaşı'nda hayvancılığın en önemli kısmını büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık oluşturur. Büyükbaş hayvan olarak; inek, sığır, buzağı, küçükbaş hayvan olarak; koyun, keçi, koç, kuzu bakımı yapılmaktadır. İlçede hayvancılığın yaygın olduğu alanlar ilçenin yüksek köyleridir. Hayvancılıkla uğraşan köylüler hayvanların bakımında Türklerin kadim dönemlerden bu yana uyguladığı yaylak ve kışlak sistemini sürdürmektedir.

Koyunları olan çobanlar ve inekleri olan köylüler nisan ve mayıs ayları ile birlikte yaylalara göç etmeye başlar. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşanların yaylaya çıkış takvimi nisan ayının ortalarına denk gelmektedir. İlçede sürü sahibi olan her çoban yaylaya göç etmez. Sürüsünü ücret vererek başka bir çobanın sürüsüne katar. Yaylaya gitmeyen çobanların koyunlarını alıp yaylaya götüren kişiye yörede "Reis Çoban" adı verilir. Koyunlar göç öncesinde boyanıp, süslenilir. Nisan ayının sonlarına doğru koyun sürüleri göç etmeye başlar. Küçükbaş hayvanların yayla yolculukları gidecekleri yaylalardaki kar örtüsünün durumuna göre uzayabilir. Çarşıbaşılı çobanlar koyunlarını genellikle Gümüşhane ve Giresun'un yaylalarını götürmektedir. Nisan sonu veya Mayıs başı ile göçler başlar. Koyun sürüleri toplandıktan sonra köylerden itibaren yayla yolculuğu başlar. Yolculuk yayla yolları üzerinden devam eder. Yol güzergahındaki mezere, oba yerleşmelerinde bir süre kalınır. Yol üstündeki han, kahvehane, eski ev, mağara, orman vb. yerlerde konaklanır. Ve yaklaşık 3 ile 6 gün arasında yaylaya ulaşılır. Büyükbaş hayvanların yaylaya çıkış takvimi Mayıs Yedisi (20 Mayıs) ile başlamaktadır. Mayıs yedisinde inekler denize götürülüp yıkanılır. İnekler kadınların ördükleri nazarlıklar , boncuklarla süslenir. İneklere kelek, çan ve zil takılır. Köylülerin belli hazırlıklar yapmasından sonra yayla göçleri başlar. Köylüler eski dönemlerde göç ederken

katır, eşek, at gibi hayvanlardan yararlanılıyordu. Yaylada kullanacak oldukları eşyalarını bu hayvanlara yüklüyordu. Yayla göçüne giderken türküler ve yol havaları söyleniyordu:

Süsledek siğirlari

Gideyuruk yayliye

Kelek sesi vuriyi

Çıkayruk mezeriye

Hırsafa sularından

Giderken içecuğuk

Erikbelu'ne doğri

Bi horon edeceğuk (KK-21).

Yakın dönemlere kadar yaylalara yaya yoluyla götürülen hayvanlar bugün büyük kamyonlar ile taşınmaktadır. Çarşıbaşı ve çevresindeki çobanlar koyunlarını Gümüşhane ve Giresun'un yaylalarına götürmektedir. Bu yaylalarda yüzyıllardır sürdürdükleri bir oba sistemi vardır. Obalar uzun yıllar önce çoban aileleri tarafından otlak amaçlı alınmıştır. Çarşıbaşı ve çevresinde yaşayan çobanların koyunlarını götürdükleri yaylaların bazıları şöyledir: *Çorak, Olukman, Kürt Mezarı, Gölönü, Avliyana, Taşköprü, Balkaya, Gümüştüğü, Kızlar Kanı, Taşbaşı, Teknecik, Harmancık, Abdal Musa, Çakrak, Kulakkaya, Beşkise, Acambol*. Büyükbaş hayvancılıkla uğraşan köylülerin bir bölümü ineklerini yüksek yaylalara götürse de büyük bir bölümü hayvanlarını köylerine yakın noktalarda bulunan yaylalara götürür. Yolun yakın olması sebebiyle yayla göçü geleneği günümüzde de sürdürülmektedir. Çarşıbaşılı yaylacıların ineklerini götürdükleri yaylaların bir bölümü Çarşıbaşılılara aittir. Bu yayla ve obalar: Şahinli Obası, Marzalli Obası, Nepsiloz, Ondoros yaylalarıdır. Bu yayların haricinde Beypınarı, Karadağ, Hırsafa, Hıdırnebi yaylaları kullanılmaktadır. Yaylada hayat sabah ezanıyla birlikte başlar. Kadınlar erkenden kalkıp sofrayı hazırlarlar. Sonra kahvaltı yapılır. Kahvaltı yapıldıktan sonra kadınlar inekleri sağlar. Erkekler camadanlarına yiyecek eşyalarını koyup koyunları yaylıma götürmek için hazırlanır. Kadınlar inekleri sağdıktan sonra yaylada otlatmaya başlar. Erkekler koyunları alıp obanın farklı noktalarına götürüp yaylım yapar. Çoban köpekleri çözülüp koyunlarla birlikte götürülür. Koyunlar öğleye kadar otlatıldıktan sonra dama getirilip dinlendirilir. Bu sırada koyunların sağımı gerçekleştirilir. Koyunların sütü eski dönemlerde ahşap kaplara sağılırken sonraları meştepe adı verilen kaplara sağılmıştır. Koyunun ve ineğin sütünden üretilen süt ürünlerini çobanlar yaylaya yakın pazarlara

götürüp satar. Yörenin eski çobanlarından Zekeriya Dal pazar sürecini şöyle anlatıyor: *Gümüşhane'nin Torul'a bağlı Göloğu yaylasında çobanluk yaparken inek ve koyunlardan ürettiğimiz süt ürünlerini yakında bulunan Giresun'un Alicora (Alucra) ilçesinin pazarına götürüldük. Dağlara okari arkamızda taşırdık süti, peyniri, yağı, yoğurtu götürürdük pazarlara. Şiran'a, Şebinkarahisar'a, Torul'a, Musalla'ya götürüldük. Soradan yaylalara yollar yapıldı. Şehirden süt fabrikaları gelip yağı, süti, çökeleği alıyor. Şimdi iş kolay geli alıyler (KK-109).*

Koyunlar öğle vaktinden sonra tekrar otlatılmaya götürülür. Akşam olmasına kısa bir süre kalana kadar yaylım devam eder. Akşam vakti gelince koyunlar dama getirilip yatırılır. Koyunların etrafına çoban köpekleri bağlanır. Ayıların sürüye yanaşması engellenmeye çalışılır. Koyun damının etrafına yedi adet tahta kaşık koyulur ve böylece kurdun sürüye ulaşamayacağına inanılır. Yabani hayvanlardan korunmak amacıyla ayrıca çobanların evinde silah bulundurulur.

İnekler koyunlara göre daha erken içeri koyulur. Akşama bir saat kala inekler ahırlara koyulur. Yaylalardaki inekleri ahıra sokmak için insanlar çaba harcamaz. İnekler ahırlarına akşama bir saat kala gelip girmektedir.

Yaylada yaz döneminin ortalarında koyunların kırkım işlemi gerçekleştirilir. Bu işlem bütün çobanların bir oraya toplanıp imeceyle yaptıkları bir işlemdir. Koyun sürülerinin kalabalık olması sebebiyle kırkım işlemi 4-5 gün sürmektedir. Kırkım işlemi sonrası yünler toplanıp çuvallara koyulur. Yünlerden çorap, yatak gibi ürünler yapılmasından dolayı geçmiş dönemlerde yünün maddi değeri yüksekti. Ancak günümüzde yüne alternatif ürünlerin bulunmasından dolayı yüne rağbet gösterilmemektedir. Kırkım sonrası yünler yaylalarda bırakılmaktadır. Yöre insanın tabiriyle yünlerin alınmamasından dolayı yaylada "Yün Dağı" oluşmuştur. Yaylalarda yapılan bir diğer işlem ot biçmedir. Yüksek yaylalarda otları biçen köylüler otları balyalayıp kışın köyde hayvanların yem ihtiyacını karşılamaktadır. Yayla dönemi yüksek yaylalarda en erken nisan ayında başlayıp en geç ekim ayının sonlarına kadar sürmektedir. Bu durum hava şartlarına göre değişmektedir. Ekim ayının sonlarına doğru Gümüşhane yaylalarından göçler inmeye başlar. Yayla döneminde yaylada elde edilen ürünler araçlara yüklenir. Koyunlar büyük kamyonlara yüklenir. Gümüşhane ve Giresun yaylalarından inildikten sonra köylere yakın olan yaylalara, mezerelere göçler getirilir. Bu yaylalar: Nepsilos, Ondoroz, Karadağ, Hırsafa, Karadağ ve Şahinli obasıdır. Kar yağana kadar bu yaylalarda kalınır. Kar yağışı geldiğinde göçler köylere indirilir. Köye inen çobanlar koyunlarını otlatmak amacıyla yaylım satın alır. Arazi sahiplerine belli bir ücret ödenip fındık bahçelerini yaymak için izin alınır. Kimyasal gübrelerin olmadığı dönemlerde koyunların fındıklıklarda yayılmasının fındığa gübre sağlamasından dolayı çobanlardan ücret alınmıyordu. Bazı arazi sahipleri bahçelerini yayması için çobanlara para veriyordu. Kimyevi gübrelerin kullanılmasıyla birlikte arazi sahipleri bu uygulamadan vazgeçmiştir. Çobanlar belli bir miktarda

para verip fındık bahçelerini yayarlar. Bazen ücret vermeyip bahçesini yaydığı kişinin inekleri varsa çoban onlara yem, yiyecek olarak ücreti karşılar. Çoban yaylım ücreti olarak bir adet koyun veya kuzu verdiği de görülür. Çobanlar tekrar yaylaya çıkma mevsimi gelene kadar köylerde kırlarda ve fındık bahçelerinde koyunlarını otlatır. Kar yağdığında ise yayladan getirdikleri otları koyunlarına yedirir. Koyunlar köylerde koyun damlarında barınır.

Çarşıbaşı ilçesinin sahile yakın köylüleri ineklerini yaylalara götürmemektedir. İneklerin yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla mart- nisan aylarında bahçelere gübre vurulur. Temmuz (Orak) ayında ot biçimi yapılır. Ot biçimi orak, tırpan gibi geleneksel aletlerle yapılırken günümüzde ot biçimi için çayır motorları kullanılmaktadır. Ot biçimi yapıldıktan sonra otlar samanlıklara koyulur. Ayrıca eylül ayında mısır tarlaları biçilip mısır saplarından sap yığınları yapılır. İneklere kışlık beslenme ihtiyacı için otlar samanlıklara koyulup saklanılır. Ayrıca elma ve armut gibi meyveler silkelenip toplanır. Toprak kazılıp geniş bir kuyu kazılır. İçine armut ve elma atılıp saklanır. Kış aylarında elma- armut kuyudan çıkarılıp ineklere kazanlarda yal adı verilen yiyecek pişirilir. Fakat bu yiyeceklerin tümü inek bakmak için yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı hayvanlara kepek, yem ve saman alınır.

Köylerde nüfusun azalması, inek bakıcılığında ilkel yöntemlerin kullanılması, ineklerden yeteri kadar verim alınamaması, pazar bulmakta karşılaşılan güçlükler, kepek, yem, saman fiyatlarının yüksek olması, ineklerde meydana gelen hastalıklar, inek bakımı yapacak insanların yaşlı olması dolayısıyla iş gücünün az olması gibi nedenlerden dolayı inek sayısı köylerde giderek azalmaktadır. Kaynak kişilerin anlattıklarını göre eski dönemlerde köylerde her evde 5-6 tane inek bulunurken bugün inek bulunan ev sayısı oldukça azdır.

5.7.2. Arıcılık

Çarşıbaşının en önemli hayvancılık uygulamalarından biri arıcılıktır. Arıcılık mesleğini yapan kişiler tek bir işle uğraşmamaktadır. Arıcılık mesleği yörede genellikle imamlar ve emekli öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında ata mesleği olarak arıcılık yapan aileler bulunmaktadır. Arıcılıkla uğraşan kişiler kış dönemi arılarını köylerde bakarken yaz dönemi yaylalara götürmektedir. Arıcılar arılarını Rize, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum yaylalarına götürmektedir. Çarşıbaşı yöresinde kestane, komar, çiçek, akasya balı yapılmaktadır. Arıların sağım mevsimi yaylalarda temmuz aylarında yapılır. Fakat bu tarih havalarda yoğun sıcak gitmesinden dolayı ağustos ayına kalabilmektedir.

5.7.3. Kumes Hayvancılığı

5.7.3.1. Tavukçuluk

Çarşıbaşı yöresinde tavukçuluk geçmiş dönemlerde ilkel yöntemlerle yapılıyordu. İlkel yöntemlerle tavuk üreten köylüler pazarlara sepetlerle yumurta götürüyordu. İlkel yöntemlere rağmen tavukçuluk yörede çok önemli bir seviyede idi. Tavukçuluğun geçmişı yöre halkının dilinden şöyle dökülmektedir: *Geçmişte herkesin evinde tavuğu varidi. Sade bizim evde 80 tane tavuk varidi. O kadar yumurta yapardiler ki pazarlara sepet sepet yumurta götürudük. Millet yumurtalan geçinirdi. Yumurtalan uşak okuturlerdi. O zamanlar yabani hayvanlarda çoğudi ama tavuklari korurdük onlardan. Sora bi hastalık işi çıktı. Milletten tavuk kayboldi (KK-20).* Tavukçuluk kuş gribi salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte önemli oranda gerilemiştir. Kuş gribi salgının olduğu dönemde ilçede tavukçuluk ciddi anlamda azalmıştır. Kuş gribi salgının ortadan kalkmasıyla birlikte son yıllarda ilçede tavukçuluk giderek yükselmektedir. Tavukçuluğun ilerlemesinde modern tavukçuluk yöntemlerinin kullanılması etkili olmuştur. İlçenin köylerinde tavukçulukla uğraşan kişiler tarafından modern anlamda tavukçuluk yapılmaktadır. Bu durum diğer insanları da tavukçuluk mesleğini yapmaya teşvik etmektedir.

5.7.3.2. Güvercincilik

Çarşıbaşı yöresinde güvercin bakımı yapılmaktadır. Her köyde güvercin bakan kişiler bulunmaktadır. Güvercinler kümes içinde bakılmaktadır. Gün içinde kümeden çıkarılıp uçurulur. Güvercin bakımı zevk için bakılmasının yanında ticari amaçla da kullanılmaktadır. Güvercinlerin satımı için güvercin yarışması düzenlenir. Güvercin yarışmalarında güvercinler özelliklerine göre açık artırmayla satılır.

5.8. Ölçü Birimleri ve Tartı Aletleri

5.8.1. Tartı Birimleri

5.8.1.1. Kot/ Got

Trabzon yöresinde eski dönemlerde fındık, buğday, mısır, fasulye tartmak için kullanılan kova şeklinde ahşaptan yapılmış bir tartı aletidir (Ek 2.70). 1 Got = 8 kg

5.8.1.2. Okka

Okka, eski dönemlerde kullanılan bir tartı birimidir. Okka ölçü birimin şehirden şehire ilçeden ilçeye küçük farklılıklar gösterdiği görülür. Çarşıbaşı yöresinde derleme yaptığımız eski esnaflar okka oranını şöyle belirtmektedir: 1 Okka = 1 Kg

5.8.1.3. Kara Okka

1 Kara Okka = 6 Kg

5.8.1.4. Batman

Tarım ürünlerinin tartılmasında kullanılan bir tartı birimidir. Kaynak kişilerin belirttiğine göre batmanın oranı şöyledir: 1 Batman = 6 kg

5.8.1.5. Külek

Çarşıbaşı yöresinde kullanılan eski bir tartı aleti külektir. Külek özellikle süt ürünlerinin tartılmasında kullanılır. Küleğin boyutları yapımına göre değişmektedir. Bundan dolayı ağırlık oranı değişir. Yörede plastik kablara olmadığı dönemlerde yoğurt, ayran, süt gibi ürünler küleklere koyulup çarşı ve pazarlarda külekle satılıyordu.

5.8.1.6. El Kantarı

El kantarının farklı boyutları bulunmaktadır. Küçük el kantarı 25 kilo tartarken orta boy el kantarı 50 kilo tartmaktadır. Yaylı bir sistem üzerine oturtulmuş ucundaki çengele tartılacak eşyalar takılıp tartılır. Genelde bu tartılarla yağ, peynir, un, fındık vb. maddeler tartılır. (Ek 2.71).

5.8.1.7. Büyük El Kantarı

1.10 cm uzunluğunda bir demirden oluşan yük takıldığında orta kısmındaki ibrenin sağa sola sapsmasıyla ortasındaki topuz rakamların üzerine çekilerek tartı yapılır. Büyük el kantarıyla tartma işlemi gerçekleştirilirken büyük bir odun parçası alınır. Sonra iki kişi karşı karşıya geçip kantarın üst çengelini sopaya takar. Kantarın alt çengeline tartılacak eşya takılır. Ve iki kişi karşılıklı olarak eşyayı kantarla havaya kaldırır. Ölçüm işini ise 3. kişi yapar. (Ek 2.72).

5.8.2. Ölçü Birimleri

5.8.2.1. Kulaç

Kulaç, Çarşıbaşı yöresinde özellikle balıkçılıkla uğraşan kişilerin kullandığı bir uzunluk ölçüsüdür. Metrenin olmadığı dönemlerde kulaç kullanıyordu. Kulaç ölçüsü , yana açılan iki kolun parmak uçlarına kadar oluşan uzunluk oranıdır. Kulaç ölçüsü, Çarşıbaşı yöresinde genellikle şöyle hesaplanır: 1 Kulaç = 1 Metre

5.8.2.2. Tahta Metre

Tahtalar yapılan 1 cm kalınlığında metredir.

5.8.2.3. Adım

Ayak adımlarından ölçülen mesafedir.

5.8.2.4. Karış

Karış ölçü birimi olarak kullanılır.

5.8.3 Mutfak ve Tarım Kültüründe Kullanılan Ölçü ve Tartı Kavramları

4.16.3.1. Parmak

Parmağın eni kadar olan ölçü.

4.16.3.2. Avuç

Elin içinin kapladığı yer. Özellikle halk mutfağında kullanılan bir ölçüdür.

4.16.3.3. Ganzi

Fındığın iç kısmı kadar olan madde.

4.16.3.4. Elek

" *Bir elek un*"

4.16.3.5. Kalbur

Tahıl ürünlerinin tartılmasında kullanılır. Örn: *Bir kalbur fasulye, bir kalbur mısır.*

4.16.3.6. Şelek

Tahıl ürünlerini toplarken koyulan çanta. Örn. *Bir şelek fasulye*

4.16.3.7. Sele

Meyve toplanılırken kullanılan küçük sepet. Örn. *Bir sele karayemiş.*

4.16.3.8. Torva/ Torba

Örn: *Bir torva mandalina*

4.16.3.9. Tas

Örn: Bir tas ayran.

4.16.3.10 Kumuş

4-5 fındık tanesinin bir arada bulunması. Örn: *İki kumuş fındık.*

4.16.3.11. Hevenk

Meyvelerin bir ipe dizilmiş şekli. Örn: *Bir hevenk mısır*

4.16.3.12. Sirim

Meyve ve sebzelerin bir ip üzerine dizilmesi. Örn: *Bi sirim kabak*

4.16.3.13. Bakraç

Bakır kap. Örn: *Bir bakraç süt*

4.16.3.14. Meştepe

Bakır, krom, teneke veya alüminyumdan yapılan süt ve su koyulan kap. Örn: *Bir meştepe süt.*

4.16.3.15. Testi

Pişirilmiş topraktan yapılan büyük kap. Örn: *Bir testi su.*

4.16.3.16. Koşum

Avuç içi. Örn: *Bi koşum fındık.*

4.16.3.17. Pişirim

Bir defa pişirilecek ürün. Örn: *Bir pişirimlik un.*

4.16.3.18. Tekne

Hamur yoğurmak için kullanılan ahşap kap. Örn: *Bi tekne hamur*

4.16.3.19. Sepet

Eski dönemlerde tarım ürünlerinin bir kısmı pazarda sepetle satılırdı. Örn: *Bi sepet misir.*

4.16.3.20. Kepçe

Kepçenin alabileceği miktar. Örn: *Bir kepçe çorba.*

4.16.3.21. Kalıp/ Kalop

Peynir, helva gibi ürünlerin ölçümünde kullanılır. Örn: *Bir kalop peynir.*

4.16.3.22. Kazan

Örn: Bir kazan dut.

4.16.3.23. Horom

Mısır saplarının birleştirilip ayrı ayrı yığılması. Örn: *İki horom sap*

4.16.3.24. Haral

Yaprak taşınırken kullanılan sepet. Örn: Bir haral yaprak.

4.16.3.25. Bağ

Demet. Örn: *Bir bağ pazı, lahana, pırasa.*

4.16.3.26. Kovan

Arıların içinde durduğu ahşap kutu. Örn: *Dört kovan bal.*

4.16.3.27. Tekerlek

Örn: *Bir tekerlek yağ.*

4.16.3.28. Kolon

Bir çuval türüdür. Örn: *On kolonlu çuval fındık.*

4.16.3.29. Kıyili

Tepsi. Örn: *Bi kıyili misir .*

4.16.3.30. Fundar

Fırına ekmek atma. Örn: *İki fundar ekmek*

4.16.3.31. File

Meyve toplanılan çuval. Örn: *Bir file elma*

4.16.3.32. Kucak

Kucağın kaplayacağı alan kadar olan ölçü. Örn: *Bir kucak lahana.*

4.16.3.33. Demet

Örn: *Bir demet maydanoz.*

4.16.3.34. Kök

Bazı sebzeler köklerine göre ölçülerek pazarda satılır. Örn: *Bir kök marul.*

4.16.3.35. Diş

Örn: *İki diş sarımsak*

4.16.3.36. Baş

Örn: *Bir baş soğan*

4.16.3.37. Yumak

Hamur yapılırken kullanılan ölçü. Örn: *Yumak yumak sirikta.*

4.16.3.38. Fırın

Örn: *Bir fırın ekmek.*

5.9. Aydınlatma Yöntemleri ve Araçları

İnsanoğlu beslenme, barınma ve korunma ihtiyaçlarını karşılayacak teknikler ve araçlar geliştirdikten sonra yaşam alanlarını geliştirme çabası içerisine girmişlerdir. Uzun ve karanlık gecelerin tekinsizliğinden kurtulmak amacıyla ateşin keşfinden hemen sonra aydınlanma teknikleri geliştirmişlerdir. Uzun süre meşalelerle aydınlanma ihtiyacının karşılanmasından sonra kandillerin, yağ lambalarının ve nihayet mumun keşfedilmesi aydınlanma tekniklerinin hızla gelişmesine yardımcı olmuştur (Ayaz, 2016: 374). Bahaeddin Ögel'in belirttiğine göre Türklerin en eski

lambası "Yula" dır (Ögel, 1978: 315). Türkler tarihi süreç içerisinde buldukları coğrafyaların şartlarına göre aydınlatma yöntemleri ve araçları üretmişlerdir. Biz burada Çarşıbaşı yöresindeki aydınlatma aletleri üzerinde duracağız.Çarşıbaşı yöresinden kullanılan aydınlatma yöntemleri ve araçları şöyledir:

5.9.1. İstifla

Doğu Karadeniz bölgesi geleneksel mimarisinde evin iç kısmında bulunan aşana adı verilen bölümde kara ateş bulunuyordu. Kara ateşin üzerine istifla koyulup yakılıyordu. İstifla: Ormanlık alanlarda, kırlarda yetişen çalı türünde odunsu bir bitkidir. Kuru olduğu için kolayca yanan istifla evin işine büyük ışık saçıyordu. İstifla ışığında kadınlar çorap dokuyor çocuklar ders çalışırdı.

5.9.2. Erike

Erike iğne yapraklı bir bitkidir. Kuruduğu zaman benzin gibi yanmaktadır. Eski dönemlerde evlerin için erike yakılıp aydınlatma sağlanıyordu.

5.9.3. Kunzi

Kendirin kurutulmuş sapına yörede "Kunzi" adı verilir. Kunzi meşale şeklinde yakılıp kullanılıyordu. Kunzi gece komşuluğa gidilirken ve pazara giderken kullanılıyordu. Ayrıca kunzi camiye gidilirken kullanılıyordu. Ramazan ayında teravih namazında köylüler toplanıp kunzileri yakıp camiye gidiyordu.

5.9.4 Kustel

Mısır bitkisinin dış kısmına "Kustel" adı verilir. Kustel kara ateş üzerinde yakılıp aydınlatma sağlanıyordu.

5.9.5. Kara Kandil

Tenekeden yapılan, içine gaz yağı dökülmesiyle birlikte üst kısmında bulunan fitilin yakılmasıyla yanan aydınlatma aracıdır. Taşınması kolay olduğu için çok yaygın olarak kullanılan bir araçtır (Ek 2.73).

5.9.6. Külbastı

Küreğin veya teneke kutunun içine kül koyulup , içine gaz yağı dökülüp yakılırdı. Bu aydınlatma aracına "Külbastı" adı verilirdi.

5.9.7. Gaz Lambası

Camdan yapılmış, içinde uzun bir fitili olan aydınlatma aracıdır. Dış kısmında rüzgar etkisiyle ışığın sönmelerini engelleyen ucu açık cam şişe vardır. Orta kısmında fitilin az veya çok yanmasını ayarlamak için bir bölüm bulunur. Arka kısmında ışığı yansıtması için küçük bir ayna yer alır. Aynanın arkasında asma yeri bulunur. Bu kısım kullanılarak köşeye asılıp evin içinin aydınlatılması sağlanırdı (Ek 2.74).

5.9.8. Deniz Lambası

Üst kısmında tutma yeri ve havalandırma bölümü, orta kısmında yuvarlak cam bölümü, alt kısmında gaz koyma yeri bulunan bir aydınlatma aracıdır. Çarşıbaşı yöresinde balıkçıların kullandığı bir araçtır (Ek 2.75).

5.9.9. İdare Lambası

Gaz lambasının küçük olanına idare lambası adı verilir. Ekonomik yönden daha uygun olmasından dolayı yaygın olarak kullanılır (Ek 2.76).

5.9.10. Lüküs

İspirto veya gaz ile çalışan aydınlatma aracıdır. Orta kısmında cam bulunur. Camın içinde yer alan gömlek adı verilen bezin yakılmasıyla yanar. Bu aydınlatma aracının en önemli özelliği diğerlerine göre daha fazla ışık vermesidir. Yan tarafında bulunan pompasıyla birlikte belli aralıklarda hava basılarak çalışır. Sonradan tüplü lüküsler ortaya çıkmıştır (Ek 2.77).

5.9.11. Çıra

Çıra yaylalarda çam ağaçlarından elde edilir. Eski dönemlerde yaylalarda çıra yapılırken bugün ağaçlara zarar verilmesinden dolayı yasaklanmıştır. Çıra sobayı alıştırmak amacıyla kullanılır. Bunun yanında çobanlar yaylalarda çıra ışığından yararlanmaktadır. Bu yönüyle çıra aydınlatma yöntemi olarak kullanılmaktadır.

5.9.12. Reçine

Reçine, çam ağaçlarında olan ağaçtan salgınan sıvının katılaşmış şeklidir. Eski dönemlerde reçineler toplanıp meşale yapılırdı. Özellikle yaylalarda ormancılık ile uğraşan köylüler tarafından reçine aydınlatma aracı olarak kullanılmaktaydı.

5.10. Geleneksel Temizlik Yöntemleri ve Araçları

5.10.1. Çalı Süpürgesi

Yaylalardan ve ormanlardan çalılar kesilerek süpürge yapılır. Genellikle evin dışındaki alanlarda kullanılır.

5.10.2. Süpürge Otu

Çarşıbaşı yöresinde geçmiş dönemlerde süpürge otu ekiliyordu. Mevsimi gelince süpürgeler kesiliyordu. Süpürgelerin tel kısımları kesilip üçgen şeklinde bağlanıyordu. Süpürgeler pazara götürülüp satılıyordu. Zamanla bu el sanatı ortadan kalkmış ve süpürge yapımına dair geleneksel bilgi yeni nesile aktarılmamıştır.

5.10.3. Suluk

Eski dönemlerde evlerde su tesisatı bulunmadığından dolayı tuvalet ve banyo gibi bölümler evin dışındaydı. Evin içinde odalarda banyo yapmak için suluk adı verilen bölüm bulunurdu. Suluk : odanın içerisinde koyulmuş yüksek bir taştan ya da banyo yapacak kadar olan alanın betonla dökülmesinden oluşur. Suluğun dış kısmına bir akar yapıp odadan dışarı akıtılır.

5.10.4. Çamaşır Yıkama Gölleri

Yaklaşık 35 yıl öncesine kadar çamaşırlar derelerde yıkanıyordu. Derelerde çamaşır gölleri yapılıyordu. Çarşıbaşı Kaleköy'ünde murç ile yapılmış bir çamaşır gölü bulunmaktadır.

5.10.5. Kül Suyu

Sobanın külü bir bezin içine koyulup banyo yaparken kullanılırdı. Kül suyuyla saç yıkanır (KK-6).

5.10.6. Defne Yaprağı

Defne yaprakları toplanılıp bir kazanın içine dökülürdü. Sonra o suyla banyo yapılırdı (KK-6).

SONUÇ VE ÖNERİLER

5 bölümden oluşan Trabzon İli Çarşıbaşı Monografisi adlı çalışmada sonuçlar ve öneriler bölüm sırasıyla değerlendirilmiştir. İlk bölümde Çarşıbaşı ilçesinin antik dönemden bugüne uzanan tarihi, seyahatmeler, yabancı yazarların yazdıkları fragmanlar, nüfus defterleri, öşür defterleri, salnameler, tarihi kaynaklar ve sözlü tarih çalışmaları kapsamında değerlendirilip ortaya koyulmuştur. İlçe tarihiyle ilgili daha önceden akademik bir çalışma yapılmaması araştırmanın özgün bir niteliğe sahip olmasına neden olmuştur. Kemal Üçüncü'nün sözlü tarih çalışmalarının nasıl yapılması, sözlü tarih araştırmaları yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiği, sözlü tarih çalışmalarıyla ilgili yazdığı makalelerden hareketle ilçeden muhacirlik hatıraları, savaş anıları, yerel tarih, spor tarihiyle ilgili konularda sözlü kaynaklardan bilgi toplanmış, tarihi kaynaklarla ilişkilendirilerek değerlendirme yapılmıştır. Böylece bölgeyle ilgili daha önce yapılmayan sözlü tarih çalışması oluşturulmuştur. İlk bölümle ilgili araştırmanın önerisi ilçenin tarihe öneme sahip olan Ahrengeloz bölgesi gibi alanlarda arkeolojik kazıların yapılmasıdır. Bölgede yapılacak arkeolojik araştırmalar sonucunda ilçenin antik tarihi ortaya çıkarılacak ve oluşturulacak alanlarla ilçe tarihine ve turizmine katkı sağlayacaktır.

Çarşıbaşı'nın coğrafi, beşeri ve sosyo- ekonomik özelliklerinin değerlendirildiği araştırmanın ikinci bölümünde ilçenin coğrafi konumu, iklimi, bitki örtüsü, akarsuları, yaylaları, arazi yapısı, ekonomisi, tarım ve hayvancılık, balıkçılık, demografik yapısı, turizm ve yer adlarına yer verilmiştir. Böylece ilçenin sahip olduğu özellikler ortaya koyulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünün önerisi ilçede yer alan Klita Kalesi, Yoroç Feneri tarihi alanların etrafında müzeler oluşturulup ilçe turizmine ve ekonomisine katkı sunmaktır. Ayrıca 2 limana ve bir çekek yerine sahip olan balıkçılığın en önemli merkezlerinden biri olan ilçede balıkçılıkla ilgili bir müzenin oluşturulmasıdır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü "Sözlü Edebiyat Ürünleri" oluşturmaktadır. Bu bölümde Alkış, Kargış, Tekerleme, Atasözleri, Deyimler, Bilmeceler, Maniler, Türküler, Atma Türküler, Efsaneler ve Memoratlar, Kalıp sözler başlıklarıyla türler incelenmiş ve bu konulara yönelik ilçeden derlenen sözlü ürünlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Saha araştırmaları sonucunda ilçeden derlenen sözlü edebiyat ürünleri değerlendirildiğinde ilçenin halk kültürüyle Trabzon'un diğer yörelerinden farklı bir kültürel çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Atasözleri, deyimler, bilmeceler incelendiğinde Türk kültür havzasının farklı coğrafyalarında görülen sözlerle ilgili

benzerlikler tespit edilmiştir. Benzerliklerin dışında çok sayıda ilçeye özgü sözler derlenmiştir. Mani ve türkü dağarcığının oldukça geniş olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü olan Gündelik Hayat ve Halk Bilgisi bölümünde doğum, düğün ve ölüm başlıkları altında hayatın geçiş dönemleri, oyunlar, halk inanışları, halk hekimliği, halk meteorolojisi, halk hukuku, halk veterinerliği, halk takvimi konu başlıklarına yer verilmiştir. İlçeden derlenen halk bilgisi unsurları incelendiğinde Türk mitolojisini, şamanizmini, Eski Türk inançlarını yansıtan ve örtüşen birçok inanış, uygulama ve pratiğin olduğu görülmektedir. İlçenin köyleri arasında kültürel açıdan çeşitlilik bulunmaktadır. Örneğin ilçenin yüksek köylerinde halk hekimliğinin, halk veterinerliğinin, halk inanışlarının, oyunların daha çok tarım, hayvancılık ve yayla kültürüyle ilişkili olduğu sahil köylerinde ise daha çok balıkçılık etrafında geliştiği görülmektedir.

Çalışmanın son bölümünü maddi kültür ve etnografya başlığı altında halk teknolojisi, giyim-kuşam, geleneksel mimari, geleneksel el sanatları, mutfak kültürü, tarım folkloru etrafında oluşan halk bilgisi, ölçü ve tartı birimleri, ölçü kavramları, aydınlatma araçları, temizlik araçları ve yöntemleri oluşturmaktadır. İlçede yapılan saha araştırmaları sonucunda ilçenin maddi kültür ve etnografya açısından çok zengin öğeler barındırdığı tespit edilmiştir. Maddi kültürün ilçenin köyleri arasında farklılık göstermekte coğrafyanın özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Örneğin kuzey tarafa bakan bir köyün etnografik malzemesi ile güney tarafa bakan bir köyün etnografik malzemesi farklılık göstermektedir. Geleneksel el sanatlarından örneğinden hareketle keşan üretiminin ilçenin İskefiye Deresi çevresinde olduğu dokumacılığın yaylacılık kültürüyle uğraşan köylüler arasında geliştiği sepetçiliğin fındık üretimin yoğun olduğu sahil köylerinde olduğu görülmektedir. Halk mutfağında sahil köylerinin yemeklerinde balığın ana unsur olduğu yüksek köylerde ise daha çok süt ve süt ürünlerinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmanın son bölümünün ilk önerisi ilçede bulunan bu zengin maddi kültür ve etnografya ürünlerinin yer alacağı bir müze kurulmasıdır. İkinci önerisi son yıllarda hak ettiği ticari değeri bulamayan keşana ve keşan üreticisine sahip çıkılmasıdır. Bu bağlamda keşan tanıtımının yapıldığı keşan festivallerin devam etmesi, keşan üreticisine pazar bulunması, keşan ile ilgili yayınların hazırlanması ve böylece keşanın hak ettiği değeri bulmasıdır. Bir diğer öneri tarım ve hayvancılıkla ilgidir. İlçede hayvancılık geçmişe oranla önemli oranda azalmıştır. Hayvancılığın azalmasında ilkel yöntemlerin kullanılması, inek yiyecek fiyatlarının (yem, kepek, saman) yüksek olması, hayvan bakacak nüfusun yaşlılardan oluşması, göçlerin artması, kimyevi gübrelerin kullanılmasından dolayı hayvan besini olan otun azalması, süt ve süt ürünleriyle ilgili pazarın bulunamaması, hayvan hastalıklarının artması ve daha birçok nedenden dolayı hayvancılık önemli derecede azalmıştır. Çobanlık mesleğini yürüten geleneğin son temsilcilerinin yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla küçükbaş hayvancılıkta önemli oranda azalmıştır. Çobanlığın geleneğinin giderek azalmasına rağmen

yaylalarda geleneği sürdüren çobanlar da bulunmaktadır. Hayvancılık alanında yapılacak olan çalışmalarla ilçede hayvancılık tekrardan yükselebilir ve böylece ilçe kalkınabilir.

Çarşıbaşı köylerinde yaptığımız saha araştırmaları sonucunda ilçenin köyleri arasında kültürün çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Çarşıbaşı'nın Akçaabat köyelerine yakın olan Taşlıtepe, Samsun köylerinde Çepni kültür özelliklerinin yoğun olduğu görülmektedir. Taşlıtepe köyünde ilçenin diğer köyelerinden farklı olarak Çepni ağzı ile konuşulmaktadır. Çoğunluğunu Çepni Türklerinin oluşturduğu Taşlıtepe ve Samsun köylerinde Çepni kültür özellikleri yaşatılmaktadır. Taşlıtepe, Samsun ve Akçaabat'ın Eskiköy, Karpınar köyleri Hidrellez günü Taşlıtepe köyünün zirve noktasında bulunan Ziyaret tepesinde toplanıp kırlarda yemek yerler. Kaynak kişilerin anlattığına göre eskiden Ziyaret tepesinde bulunan ağaca eski dönemlerde bez bağlanıp dualarda bulunulmuş. Ziyaret tepesinde hidrellez günü un helvası yapılıp yenilmiştir. Hidrellez ile ilgili gördüğümüz bu uygulama ilçenin diğer köylerinde görülmemektedir. Mayıs Yedisi, Alaturbi (Deniz Bayramı) gibi takvime bağlı uygulamalarda Yavuzköy, Şahinli, Kovanlı gibi yüksek köylerde bulunanlar derelere ve ziyaret sularına giderken sahile yakın köylerde bulunanlar denize gitmektedir. Çarşıbaşı ilçesinin Akçaabat ve Vakfikebir ilçelerinin ortasında bulunması iki ilçeye olan ilişkisinin güçlü olmasına neden olmuştur. Akçaabat sınırındaki Taşlıtepe ve Samsun köyelerinin yaylaları Akçaabat yöresinde kalmaktadır. Ayrıca Taşlıtepe ve Samsun köylülerin bir bölümün pazar için Akçaabat'a gittiği görülmektedir. İlçenin en batısında yer alan Kaleköylülerin ise pazar için genellikle Vakfikebir'i tercih etmektedir. Kültürün aynı köy içinde değiştiğinin bir örneği Kaleköy'üdür. Kaleköy'ün kuzey tarafındakiler genellikle pazar ve diğer işler için Çarşıbaşı'nı tercih ederken güney tarafındakiler Vakfikebir pazarını tercih etmektedir.

Çarşıbaşı yöresi halk bilimi, arkeoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, edebiyat, mimari, sanat tarihi açısından çok zengin bir birikime sahiptir. Ancak bugüne kadar Çarşıbaşı ile ilgili bu konularda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu çalışma bu alanlarda yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Acıpayamlı, Orhan (1969), "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1-2, 5-94.

_____ (1974), **Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Aça, Mehmet (2016), "Halk Bilimi Araştırmalarının Kaynakları", Mustafa Aça (Ed.), **Halk Bilimi El Kitabı**, (196-223), Kömen Yayınları, Konya.

Aça, Mehmet ve Yolcu, M.Ali (2016), "Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri", Mustafa Aça (Ed.), **Halk Bilimi El Kitabı**, (418-555), Kömen Yayınları, Konya.

Aça, Mustafa (2016a), **Denizin Çocukları-Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Meslek Folkloru**, Türkiye Âlim Kitapları Yay, Saarbrücken.

_____ (2016b), "Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurt Ağzı Bağlama Uygulaması Üzerine Tespitler", **Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi**, 7, 26-35.

_____ (2016c), "Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim, İklim, Çevre, Sağaltma ve Hukuka Dönük Temsilleri", Mustafa Aça (Ed.), **Halk Bilimi El Kitabı**, (559-591), Kömen Yayınları, Konya.

Akıntürk, Nurettin (2012), **Her Yönüyle Çarşıbaşı**, Eser Ofset, Trabzon.

_____ (2015), **Çarşıbaşı'nda Balıkçılık Sektörü ve Balıkçılığın Tarihçesi**, Ümit Ofset Yayıncılık, Çarşıbaşı.

Aksoy, Hikmet (1966), **Çeşitli Yönleriyle Vakfikebir**, Hakimiyet, Trabzon.

_____ (1973), **Vakfikebir İlçesi ve Çevresi**, Hakimiyet, Trabzon.

Aksoy, Ömer Asım (1988), **Atasözleri ve Deyimler**, TDK yayınları, Ankara.

Alşan, Songül (2017), **Doğu Karadeniz'in En Uzun İki Yılı 1916-1918**, Serander Yayınları, Trabzon.

- Alekseyev, N. A. (2013), **Türk Dilli Sibiry Halklarının Şamanizmi**, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- Alptekin, Berat (2012), **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- And, Metin (2003), **Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, YKY, İstanbul.
- _____ (2014), **Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, İletişim, İstanbul.
- Artun, Erman (2005), **Türk Halkbilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2008), **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Kitabevi, Adana.
- _____ (2014a), **Türk Halk Bilimi**, Karahan Yayınları, Adana.
- _____ (2014b), **Ansiklopedik Halkbilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Karahan, Adana.
- Arslan, Murat (2005), **Arrianus'un Karadeniz Seyahati**, Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Ayaz, Berna (2016), "Halk Bilgisinin Ekonomi ve Teknolojiye Dönük Temsilleri", Ed. Mustafa Aça, **Türk Halk Bilimi El Kitabı**, (359-379), Kömen Yayınları, Konya.
- Aygün, Necmettin (2008), "XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Yapı" , **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 17, 75-111.
- _____ (2010), "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları: Vakfikebir, Şarlı ve Tonya Örneği" (1840-1918), **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 26, 35- 77.
- Bal, M.Akif (2016), "Trabzon'un Rus Donanması Bombardımanı ve Bombardımanın Trabzon'a Etkileri" , Ed. Veysel Usta, **Doğu Karadeniz'de Rus İşgalinde Muhacirlik**, (55-83), Serander Yayınları, Trabzon.
- Baran, Mine (2006), "Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği", **Milli Folklor Dergisi**, 72, 141-156.
- Baysal, Nagehan (2014), **Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma**, Balıkesir Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).
- Beydili, Celal (2004), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, (Çev. Eren Ercan), Ankara, Yurt Kitap Yayın.
- Bilgin, Mehmet (2008), **Rus İşgalinde Trabzon Direnişi**, Serander Yayınları, Trabzon.

_____ (2002), **Doğu Karadeniz Tarih Kültür İnsan**, Serander Yayınları, Trabzon.

_____ (2013), **Karadeniz Dünyası**, Ötüken, İstanbul.

Birinci Ali v.d. (2012), **Akçaabat Vakfikebir Nüfus Kütüğü 1835-1845**, Vakfikebir Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul.

Bıjışkyan, P. Minas (1969), **Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası**, (Çev. Hrand D. Andreyan), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Boratav, P. Naili (1978), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

_____ (1995), **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Bostan, Hanefi (2002), **XV- XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (2014), "XVII. Yüzyılda Akçaabat Nahiyesinin Nüfusu", Veysel Usta v.d. (Ed.), **Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu**, Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, Akçaabat, 87-115.

Bryer, Anthony, Winfield, David (1985), **The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos**, Washington.

Çelebioğlu, Amil ve Öksüz, Yusuf Ziya (1995), **Türk Bilmeceler Hazinesi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Çelik, Ali (1999), **Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.

_____ (1998), "Trabzon Yöresinde Bazı İnanmalar", **Milli Folklor**, 39, 35-37.

_____ (2005), **Manilerimiz ve Trabzon Manileri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Cihanoğlu, Selim (2014)," Akçaabat Yöresi Giyim Kuşam", (**Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu 26-28 Nisan 2013**), Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, Akçaabat.

Clavijo, Ruy De Gonzales (1993), **Anadolu Orta Asya ve Timur (Embajada a Tamor Lan)**, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, Ses Yayınları.

Cuinet, Vital (1892), **La Turquie D'asie Geographie Administrative**, Paris.

- Coşar, A. M. (2002). "Trabzon Atma Türkülerinde Söz Dizimi Yapısı", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri**, 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil-Edebiyat, (121-134), T .C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.
- Çobanoğlu, Özkul (2003), **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____ (2004), **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2015), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yay, Ankara.
- Çoşkun, Osman (2013), **Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin, Rize, Trabzon)**, Çatı Kitapları, İstanbul.
- Çoruhlu, Yaşar (2002), **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dağlı, Yücel (2008), Kahraman, Seyit Ali, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi : Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım-Girit**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Denis, Sinor (2002), **Erken İç Asya Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demir, Necati (2006), "Trabzon Yöresinde Destan Kültürü ve Tarihi Alt Yapısı", **Turkish Studies**, 1, 31.
- _____ (2012), "Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler", **Zeitschrift für die Welt der Türken- Journal of World of Turks**, 4, 5-21.
- Demiray, M. Güner (1985), "Bilmeceler ve Oyun Tekerlemeleri", **Halk Kültürü**, 2, 13-20.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1969), **Halk Şiirinde Türler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, Sevinç Basımevi.
- Dursun, Aysun (2014), **Türk Halk Kültüründe Hukuk Kavramı**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duvarcı, Ayşe (1990), "Halk Hekimliğinde Ocaklar", **Milli Folklor**, (7), 34-38.
- _____ (2002), "Türklerde Yiyecek İçecek Kültürü", **Türkler Ansiklopedisi**, 4. Cilt içinde, (230-235), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

- Duymaz, Ali (2002), **İrfamı Arzulayan Sözcük Tekerlemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elçin, Şükrü (1986), **Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- _____ (1970), **Türk Bilmeceleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 1000 Temel Eser, Ankara.
- _____ (1990), Türkiye Türkçesinde Maniler, **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**, 32.
- _____ (1994), **Edebi Dönüş Mitozu**, (Çev. Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara.
- Eliade, Mircea (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Emecen, Feridun (2010), **Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı- Beşikdüzü**, Serander, Trabzon.
- Emir, Osman (2011), **Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi**, Serander, Trabzon.
- Emiroğlu, Kudret ve Aydın, Suavi (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Emiroğlu, Kudret (1995), **Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877, C.9.** , Trabzon Vakfı Yayınları, Trabzon.
- Ergun, Metin (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ersoy, Ruhi (2002), "Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller", **Milli Folklor**, 64, 86-101.
- Ersoy, Yasemin (2002), "Türk Mutfak Kültürü", **Türkler Ansiklopedisi**, 4. Cilt, içinde, (222-229), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Fallmerayer, Jakob Philip, (2002), **Doğu'dan Fragmanlar**, (Çev. Hüseyin Salihoğlu), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Frazer, James (2004), **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri I**, (Çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Freely, John (2010), **The Black Sea Coast Turkey**, Ayhan Matbaası, İstanbul.
- Gedikoğlu, Haydar (2008), **Doğu Karadeniz Masallar Öyküler Söylenceler Destanlar**, Serander Yayınları, Trabzon.

Gelleci, Aydın (2013a), **Keşanla Yaşam**, Ümit Ofset Yayıncılık, Çarşıbaşı.

_____ (2013b), **Doğu Karadeniz'in En Büyük Köyü Yavuz Köyü**, Ümit Ofset Yayıncılık, Çarşıbaşı.

_____ (2016), **Cumhuriyetin Muhtarı Musa Çavuş**, Seçil Ofset, Trabzon.

Goloğlu, Mahmut (2000), **Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa Kadar**, (Yayına hazırlayan Veysel Usta), Serander Yayınları, Trabzon.

S.Goldstein, Kenneth (1977), **Sahada Folklor Derleme Metotları**, (Çev. A.E.Uysal) KBY, Ankara.

Gülensoy, Tuncer (1985), **Trabzon Yöresi Türküleri**, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.

_____ (2011), **Barbar Türkler**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Hamilton, William John (1842), **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia**, Londra.

Haviland, William A. (2008), **Kültürel Antropoloji**, (Çev. Deniz Erguvan), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Hacıfettahoğlu, İsmail (2009), "Kurtuluşunun Doksanıncı Yılında Vakfikebir ve Çevresinin Tarihi Üzerine Düşünceler", <https://ismailhacifettahoglu.blogspot.com/2009/11/kurtulusunun-90nci-yilinda-vakfikebir.html> (03.03.2018).

Huizinga, Johan (2013), **Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

İlçe Kurulması Hakkında Kanun (1990), **T.C. Resmi Gazete**, 20523, (20.05.1990).

İnan, Abdülkadir (2006), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İnan, Kenan (2003), "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (14), 71-84.

Kabak, Turgay (2015), **Rize İli Monografisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2016), "Beslenme ve Mutfak Ekseninde Somut Kültürel Unsurlar", (Ed. Mustafa Aça), **Halk Bilimi El Kitabı**, (382-395), Konya, Kömen Yayınları.

_____ (2017), " Trabzon- Arsin İlçesi Düğün Adetleri", C.2. 1, 55-70.

Kalafat, Yaşar (2006), "Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanışı", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006/1, (273-280).

_____ (1999), "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", **Milli Folklor**, 6 (44), 88-91.

_____ (2007a), **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara.

_____ (2007b), **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II**, Berikan Yayınları, Ankara.

_____ (2009), **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara.

Karataş, Hicran (2010), **Trabzon İli Geleneksel Giyim Kuşam Kültürü Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karagöz, İlyas (2006), **Grek Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları Köken ve Anlamlar**, Derya Kitabevi, Trabzon.

Karpuz, Haşim ve Sümerkan, Mustafa Reşat (2013), "Trabzon ve Çevresinde Halk Teknolojisi", Prof. Dr. Kemal Üçüncü (Yay. Haz.), **Trabzon Yöresi Halk Kültürünün ve Etnografyasının Derlenmesi ve Müzelenmesi Çalıştayı Bildiriler Kitabı**, (23 Mart 2012), 128-158, KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Trabzon

_____ (1999), "Serander' ve 'Loft' : Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eş Değerli İki Yapı", **Odtü MFD**, 71-82.

Kaya, Doğan (1997)," Dualar ve Beddualar", **Türklük Bilimi ve Araştırmaları**, 4., 99-121.

_____ (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

_____ (2003), "Alkış ve Kargışlar (Dualar ve Beddualar)", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 3. Cilt, içinde (131-151), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Keleş, İskender (2015), "Trabzon Çarşıbaşı Yöresi Oyun Folkloru", **UKHAD (Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi)**, 1, 132-147.

_____ (2016), "Çarşıbaşı Havalisinde Köy Fırınları Etrafında Oluşan Kültür Ve Halk Mutfağı Üzerine Bir Alan Araştırması", **UKHAD (Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi)**,5, 92-104.

- Kırcı, Emine (1998), "Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar", **Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, içinde (397-408) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Sinan (2016), Lıvıopolis'den Şarlı'ya Beşikdüzü'nün Tarihi Coğrafyası, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 20., 9-44.
- King, Charles (2008), **Karadeniz**, (Çev. Zülal Kılıç), KitapYayınevi, İstanbul.
- Küçük, Abonoz (2011), "Doğu Karadeniz Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalarında Cadı/Obur", **Karadeniz**, 12, 123-136.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2012), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Küçükyıldız, Damla (2017), "Atma Türkülerde Gelin- Kaynana Çatışması" , **Anasay**, 1, 57-59.
- Kunoş, İgnaz (1978), **Türk Halk Edebiyatı**, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Kolot, Berna Büşra (2017), **Geçiş Dönemi Adetlerinde Mitolojik Unsurlar / Demirci (Trabzon-Akçaabat) Köyü Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Kürşad M. (1999), "Elli Yıl Önceki Gaziantep'te Gelin ve Damat", **Milli Folklor**, C.6, 42, 92-95.
- Köse, Bayram Arif (2012), **Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ksenophon (1974), **Anabasis On Binlerin Dönüşü**, (Çev. Tanju Gökçöl), Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Kut, Günay (2002), "Türklerde Yemek Kültürü", **Türkler Ansiklopedisi**, 4. Cilt içinde ,(215-221), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Lermioğlu, Muzaffer (2011), **Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş Hicret Hatıraları**, Grafik Yay, İstanbul.
- Lvova, E.L. v.d. (2013a), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri (Kainat ve Zaman Nesnelere Dünyası)**, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- _____ (2013b), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri (Simge ve Ritüel)**, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.

- _____ (2013c), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri, (İnsan ve Toplum)**, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- Malinowski, B. (1990), **Büyü, Bilim ve Din**, (Çev. Saadet Özkal), Kabalcı, İstanbul.
- Mirzaoğlu, F. G. (2002). “Yapısal ve İşlevsel Açından Atma Türkü İcrâ Geleneği” [Bildiri]. **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri** 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil- Edebiyat, (ss.103-120). T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.
- Oğuz, Burhan (2003), **Türkiye Halkının Kültürel Kökenleri-2/ C (Tarım- Hayvancılık- Meteoroloji)**, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, M. Öcal (2006), Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı, **Milli Folklor**, 69, 5-14.
- Ong, Walter (2013), **Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi**, (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), Metis, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin, (1978a), **Türk Kültürünün Gelişim Çağları Türklerde Ziraat Kültürü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____, (1978b), **Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Yemek Kültürü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____, (1978c), **Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Ev Kültürü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (1978d), **Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Köy ve Şehir Hayatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (1978e), **Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Giyecek ve Süslenme**, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- _____ (2010a), **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2010b), **Türk Mitolojisi II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öksüz, Hikmet (2014), **20. Yüzyılın Başlarında Trabzon Toplumsal Tarih Yazıları**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Öksüz, Usta, Usta, Veysel (2008), **Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi**, Serander Yayınları, Trabzon.

- Önal, M. Naci (2004), "Trabzon'da Asker Düğünü" , **Milli Folklor**, 16, 137-140.
- Örnek, Sedat Veyis (1971), **Anadolu Folklorunda Ölüm**, DTCF Yayınları, Ankara.
- _____ (1977), **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (1988), **Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi.
- Özen, Hamiyet (2016), "Halk Bilgisinin Mimariye Dönük Temsilleri", (Ed. Mustafa Aça), **Halk Bilimi El Kitabı**, (327-355), Kömen Yayınları, Konya.
- Özel, Sabahattin (2012), **Milli Mücadele'de Trabzon**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Trabzon.
- Öztürk, Özhan (2012), **Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi**, Genesis Kitap, Ankara.
- Özkan, Tuba Saltık (2012), "Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme", **Milli Folklor**, 95 (12), 307-314.
- Özlem, Doğan (2012), **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Notos Kitap, İstanbul.
- Özsoy, B. S. (2014). "Karadenizde Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (3), 113-118.
- Polat, M.M. (2018), **Osmanlı Belgelerinde Vakfıkebir**, Vakfıkebir Belediyesi.
- Potapov, L.P (2012), **Altay Şamanizmi**, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- Sakaoğlu, Saim (2013), **Efsane Araştırmaları**, 2. Baskı, Kömen Yayınları, Konya.
- Saatçi, Suphi (1997), "Halk Mimarisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi", **V. Milletlerarası Türk halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, (24-29 Haziran 1996), 343-345, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Saydam, Abdullah (2001), " 19. Yüzyılda Reform İhtiyacının Taşradaki Yansımalarına Bir Örnek : Akçaabat Kazası", **Osmanlı Araştırmaları**, 155-187, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Seyidoğlu, Bilge (2002), "Efsane", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 2. Cilt içinde, (1-7), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Sezen, Lütfi (2015), "Türkiye'de Evlenme Biçimleri", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi** , 27, 185-195.

Sümerkan, M. Reşat (1998), **Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.

Şevket, Şâkir (2013), **Trabzon Tarihi**, İsmail Hacıfettahoğlu (Yay. Haz.), Kurtuba Kitap, İstanbul.

Tan, Nail (1976), "Türkiye Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt: Gelenek Görenek ve İnançlar**, (250-282), Kültür ve Turizm Bakanlığı MFAD Yayınları, Ankara.

_____ (1985), **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, Halk Kültürü, İstanbul.

Tanyu, Hikmet (1968), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

T.C. Çarşıbaşı Kaymakamlığı (2018), "Çarşıbaşı'nın Coğrafi Yapısı", <http://www.carsibasi.gov.tr/cografya-yapisi>, (07.04.2018).

Tellioglu, İbrahim (2006), **Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Serander Yayınları, Trabzon.

_____ (2009), **Kommenosların Karadeniz Hâkimiyeti**, Trabzon Rum Devleti (1204-1461), Serander Yayınları, Trabzon.

Turan, F. Ahsen (2008), "Anadolu'daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar", Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar, **Gazi Türkiyat**, 2, 101-111.

Tunç, Sevecen (2011), **Trabzon'da Futbolun Toplumsal Tarihi Mektepliler, Münevverler, Meraklılar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türkyılmaz, Dilek (2007), **Türk Dünyasında Bilmece**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topal, Zehra (2005), **Akçaabat Vakfikebir Öşür Defteri**, Vakfikebir Kültür Araştırma Derneği Yayınları, İstanbul.

Usta, Sebahattin (2016), "Trabzon İmareti Hatuniye Vakfı Gelirleri (1550-1650) ", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 21, 225- 250.

Uzun, Enver (2007), **Trabzon'un Yer Adları**, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

_____ (2015), **Trabzon'da Yiyeceklerin Saklanma Yöntemleri**, Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilim Araştırmaları Dergisi, 1, 113- 121.

(2007) “Trabzon Yöresi Sözlü Kültür/Tarih Malzemesinin Trabzon Tarihi Araştırmaları İçin Kaynak Olarak Durumu ve Önemi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 170, 161-175.

_____ (2011a), "Sözlü Kültür", Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek (Ed.) , **Türkiye'de Tarih Yazımı**, Yeditepe Yayınları, Trabzon.

_____ (2011b), "Trabzon ve Yöresi Yaylacılık Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme" , **Trabzon Tarih ve Kültür Yazıları**, Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları, Trabzon.

_____ (2012), Bülent Gül (Ed.), “Türk Mitik Tefekküründe Su Düşüncesi Bağlamında Giresun Aksu Şenlikleri”, **Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı içinde**, (301-310), Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

_____ (2013), “Karadeniz Havzası Bağlamında Trabzon Yöresi Kültürel Yapısının ve Etnografyasının Araştırılması Meselesi: Bazı Teklifler”, Kemal Üçüncü (Yay. Haz.), **Trabzon Yöresi Halk Kültürünün ve Etnografyasının Derlenmesi ve Müzelenmesi Çalıştayı Bildiriler Kitabı**, 109-118, KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Trabzon.

_____ (2015), "Doğu Karadeniz Bölgesi Kültür Envanteri Ve Doğal ve Kültürel Miras Listesinin Hazırlanmasının Önemi", **Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, 2, 1-10.

Varis, Abdurrahman (2004), "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", **Milli Folklor**, 61, 124-133.

Vasilyev, Yuriv v.d. (1996), **Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Dursun (1998), "Sözlü Kültür ve Folklor Kavramı Üzerine Düşünceler", **Türk Bitiği Araştırma/ İnceleme Yazıları**, içinde, (37-42), Akçağ Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Fatma (2014), **Sözlü Kültür ve Gelenek Bağlamında Trabzon Yöresi El Sanatları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Atalay (2007), **Karadeniz'in İncisi Serander**, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul.

Yılmaz, Berk (2014), **Trabzon İli Maçka İlçesinin Sözlü ve Maddi Kültür Kadrolarının Derlenmesi, Tasnifi ve Halkbilimsel Açından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYNAK KİŞİLER

KK- NO	Adı Soyadı	Doğum Tarihi ve Yeri	Mesleği	Öğrenim Durumu
KK: 1	Mustafa Keleş	1923/ Kaleköy	Denizci	Okuryazar
KK: 2	Ali Usta	1943/ Kaleköy	Çiftçi	Okuryazar
KK: 3	Ali Bıyıklı	1918/Küçük köyü	Değirmenci	Okuryazar
KK: 4	Ahmet Çete	1904/ Kaleköy	Denizci	Okuryazar
KK: 5	İbrahim Çete	1930/ Kaleköy	Çiftçi	Okuryazar
KK: 6	Hava Keleş	1923/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar Değil
KK: 7	Yılmaz Terzi	1943/ Keremköy	Balıkçı	Okuryazar
KK: 8	Hanife Acar	1928/ Keremköy	Ev Hanımı	Okuryazar Değil
KK: 9	Zehra Bıyıklı	1962/ Küçükköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 10	Kebire Şerit	1957 / Pınarlı	Ev Hanımı	Okuryazar

KK: 11	Havva Doğru	1945/ Kadıköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 12	Asiye Doğru	1945 / Kadıköy	Ev Hanımı	Yok
KK: 13	Güner Karadeniz	1955/ Samsun	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 14	Lütfi Doğru	1933/ Kadıköy	Çoban	Okuryazar
KK: 15	Zahide Özdemir	1953/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 16	Havva Usta	1923/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK: 17	Cemile Furuncu	1919/ Vakfikebir / Demirci	Ev Hanımı	Yok
KK: 18	Türkan Keleş	1954 / Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 19	Zehra Usta	1945/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 20	Süleyman Keleş	1945/ Kaleköy	Emekli	Lise
KK: 21	Ali Keleş	1965/ Kaleköy	Emekli	Lise
KK: 22	Sezer Usta	1991/ Kaleköy	İşci	Üniversite Mezunu
KK: 23	Sultan Usta	1998/ Kaleköy	Öğrenci	Ön Lisans

KK: 24	Havva Bektaş	1935/ Şahinli	Ev Hanımı	Yok
KK:25	Havva Demirci	1918/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK: 26	Fatma Aydın	1970/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 27	Zehra Keleş	1969/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 28	Hasan Çiçek	1945/ Yeniköy	Hızarcı	Okuryazar
KK: 29	Tuncer Kara	1960/ Burunbaşı	Şoför	Okuryazar
KK: 30	Mustafa Yılmaz	1948/ Pınarlı	Ekmekçi	Okuryazar
KK: 31	Mustafa Kanberoğlu	1959/ Pınarlı	Çiftçi	Okuryazar
KK: 32	Ahmet Usta	1941/ Kaleköy	Çoban	Okuryazar
KK: 33	Havva Bekçi	1933/ Vakfikebir/ Çavuşlu	Ev Hanımı	Yok
KK: 34	İbrahim Çetindemir	1958/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK: 35	Özkan Yılmaz	1986/ Büyükdere	Sağlık Memuru	Ön Lisans
KK: 36	Selma Kaya	1988/ Keremköy	Ev Hanımı	Lise

KK: 37	Hatice Kara	1963/ Burunbaşı	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 38	Osman Aydın	1970/ Kaleköy	Müdür	Okuryazar
KK: 39	Adem Aydın	1979/ Kaleköy	Şirket Çalışanı	Okuryazar
KK: 40	Nihat Çetindemir	1960/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK: 41	Yayla Furuncu	1933/ Vakfikebir/ Demirci	Çoban	Okuryazar
KK: 42	Fatma Şen	1950/ Pazarcık/ Akçaabat	Ev Hanımı	Okuryazar
KK:43	Gülsüm Güner	1993/ Fıstıklı/ Akçaabat	Öğrenci	Üniversite
KK:44	Ayşe Kul	1930/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK:45	Hacer Aydın	1935/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK:46	Osman Bulut	1930/ Küçükdere/ Vakfikebir	Çiftçi	Okuryazar
KK:47	Hatice Furuncu	1957/ Demirci/ Vakfikebir	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 48	Mustafa Acar	1956/ Keremköy	Denizci	Okuryazar

KK:49	Ömer Aydın	1933/ Kaleköy	Kaptan	Okuryazar
KK:50	Lütfiye Sandıkçı	1962/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 51	Kadem Yılmaz	1951/ Kadıköy	Halk Mukalliti	Yok
KK: 52	Katip Zihni	1988/ Kaleköy	Şoför	Okuryazar
KK: 53	Muhammet Baş	1985/ Kadıköy	Şoför	Okuryazar
KK: 54	İsmail Demirci	1926/ Demirci/ Vakfikebir	Denizci	Yok
KK: 55	Nurettin Şerit	1984/ Pınarlı	Müzişyen	Lise
KK:56	Kemal Usta	1995/ Kaleköy	Öğrenci	Ön Lisans
KK:57	Zehra Usta	1947/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK:58	Fatma Sandıkçı	1956/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK:59	İsmail Furuncu	1933/ Demirci/ Vakfikebir	Çoban	Okuryazar
KK: 60	Fatih Acar	1983/ Keremköy	İşçi	Lise
KK:61	Hasan Tosun	1956/	Balıkçı	Okuryazar

		Kaleköy		
KK:62	Süleyman Keleş	1986/ Kaleköy	Şoför	Lise
KK: 63	Hasan Kum	1929/ Pınarlı	Türküçü	Okuryazar
KK:64	Asiye Çete	1938/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK:65	Mustafa Bahar	1965/ Kadıköy	Türküçü	Okuryazar
KK: 66	Celal Usta	1929/ Kaleköy	Çoban	Yok
KK:67	Emine Altıntaş	1960/ Akçaabat	Ev Hanımı	Yok
KK:68	Ömer Keleş	1950/ Kaleköy	Emekli	Lise
KK:69	İsmail Karadeniz	1952/ Samsun	Çiftçi	Okuryazar
KK: 70	Harun Ertuğral	1940/ Yavuzköy	Çoban	Yok
KK:71	Bekir Çete	1933/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK:72	Zeynel Yavuz	1936/ Taşlıtepe	Çiftçi	Okuryazar
KK: 73	Zekeriya Karanlık	1929/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK: 74	Cemal Günaydın	1946/ Küçükdere/ Vakfikebir	Şoför	Okuryazar

KK:75	Mehmet Ali Aydın	1937/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK:76	Melahat Çete	1956/ Kaleköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK:77	Havva Furuncu	1930/ Demirci/ Vakfikebir	Ev Hanımı	Yok
KK: 78	Hanife Aydın	1937/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK: 79	Havva Usta	1930/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK: 80	Mustafa Usta	1940/ Küçükdere	Çiftçi	Okuryazar
KK:81	Mahmut Usta	1977/ Kaleköy	Memur	Lise
KK:82	Muhammet Zihni	1959/ Kaleköy	Çiftçi	Okuryazar
KK: 83	Rahman Usta	1995/ Kaleköy	Öğrenci	Üniversite
KK:84	Ahmet Atabaş	1963/ Küçükdere/ Vakfikebir	Şoför	Okuryazar
KK:85	Mustafa Furuncu	1933/ Demirci/ Vakfikebir	Çiftçi	Okuryazar
KK: 86	Ayşe Erdoğan	1950/ Yavuzköyü	Ev Hanımı	Okuryazar

KK:87	Zuhal Acar	Keremköy/ 1985	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 88	Zehra Acar	Keremköy/ 1953	Ev Hanımı	Okuryazar
KK: 89	Hanife Erdoğan	Yavuzköy/ 1945	Ev Hanımı	Yok
KK: 90	Havva Furuncu	1958/ Demirci/ Vakfikebir	Ev Hanımı	Yok
KK-91	Ayşe Usta	1949/ Kaleköy/	Ev Hanımı	Yok
KK-92	Fatma Çakır	1956/ Keremköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK-93	İzzet İşçi	1928/ Pınarlı	Çiftçi	Okuryazar
KK-94	Nazmi Kara	1963/ Burunbaşı	Çiftçi	Okuryazar
KK- 95	Ayşe Çakır	1963/ Keremköy	Ev Hanımı	Okuryazar
KK- 96	İsmail Yılmaz	1950/ Taşlıtepe	Çiftçi	Okuryazar
KK- 97	Ali Yurduseven	1929/ Yavuzköyü	Çiftçi	Yok
KK-98	Hasan Çakır	1947/ Taşlıtepe	Çiftçi	Okuryazar
KK-99	Ali Kara	1958/ Yavuzköy	Çiftçi	Okuryazar

KK-100	Halit Kobya	1929/ Zeytinlik	Çiftçi	Okuryazar
KK-101	Mustafa Kocaman	1933/ Yavuzköyü	Çiftçi	Okuryazar
KK-102	Hüseyin Şerit	1930/ Pınarlı	Çiftçi	Okuryazar
KK-103	Ali Aydın	1941/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-104	Mustafa Usta	1983/ Kaleköy	Avcı	Okuryazar
KK-105	Ali Paşa Kürkan	1960/ Çavuşlu/ Vakfikebir	Çoban	Okuryazar
KK-106	Raif Bilgin	1942 / Hamzalı/ Vakfikebir	Çoban	Yok
KK-107	Zeliha Bilgin	1948/ Hamzalı/ Vakfikebir	Ev Hanımı	Yok
KK-108	Zehra Çete	1933/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK-109	Zekeriya Dal	1933/ Küçükdere/ Vakfikebir	Çoban	Yok
KK-110	Ali Genç	1928/ Mahmutlu / Vakfikebir	Çoban	Yok
KK-111	Muhammet	1986/	Arkeolog	Üniversite

	Bülbül	Kavaklı		
KK-112	Yaşar Usta	1983/ Şahinli	İşçi	Lise
KK-113	İsmail Çiçek	1949/ Yeniköy	Çoban	Okuryazar
KK-114	Beren Alina	1995/ Şahinli	Ressam	Üniversite
KK-115	Ecevit Aydın	1955/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-116	Davut İşçi	1970/ Pınarlı	Muhtar	Lise
KK-117	Halil İbrahim Demir	1987/ Erenköy	İşçi	Lise
KK-118	Helim Kuşan	1986/ Kadıköy	Berber	Lise
KK-119	Göksal Akkan	1962/ Keremköy	Denizci	Üniversite Terk
KK-120	Mehmet Ertuğral	1937/ Yavuzköy	Çiftçi	Okuryazar
KK-121	Metin Kara	1986/ Salova	Denizci	Lise
KK-122	Muhammet Şerit	1960/ Pınarlı	İnşaatçı	Okuryazar
KK-123	Mükrem Ilgıt Aksu	1992/ Veliköy	Polis	Üniversite
KK-124	Hasan Şerit	1946/ Pınarlı	İşçi	Okuryazar
KK-125	Selçuk Yürümez	1986/ Keremköy	Şoför	Lise

KK-126	Soner Kaya	1991/ Yavuzköyü	Öğrenci	Üniversite
KK-127	Şaban Saka	1942/ Küçükdere	Çiftçi	Okuryazar
KK-128	Bekir Ziya Karaçengel	Fenerköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-129	Mehmet Yaşar Yılmaz	Fenerköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-130	Bekir Çete	1937/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-131	Muhammet Zihni	1959/ Kaleköy	Balıkçı	Okuryazar
KK-132	Hacer Aydın	1935/ Kaleköy	Ev Hanımı	Yok
KK-133	Hikmet Kotbaş	Yavuzköy	Çoban	Okuryazar
KK-134	Hemdine Kul	1956/ Kavaklı	Keşan Ustası	Okuryazar
KK-135	Aksal Yavuz	1962/ Küçükdere	Spor Yazarı	Okuryazar
KK-136	Ali Kara	1958/ Yavuzköy	Çiftçi	Okuryazar

EKLER

Ek 1: Sözlük

A

Abrul: Nisan

Agasa: Mahmutlu

Ağuz: Kutsallığına inanılan ilk süt

Afkurmak: Boş yere konuşmak, havlamak

Antara: Dağ çileği, kocayemiş

Arvela: Veliköy

Aşana: Eski evlerde bulunan mutfak

Avaklı: Yavuzköy sınırlarında bir mahalle

Ayam: Hava

Azdeha: Ejderha

B

Badama: Eski evlerde oturulan yer.

Balavanoz: Küçükdere

Bakraç: Bakırdan yapılan ibriğe benzeyen kap

Basukluk: Lohusanın basılması

C

Came: Cami

Cavdanyoz: Çarşıbaşı mahallesi

Cazi: Doğaüstü varlık

Ç

Çaruk: Çarık

Çit: 1. Tarım ürünlerini korumak amacıyla bahçelerin kenarına yapılmış, telle ve tahtayla oluşan engel.

2. Mısır dövme işleminde kullanılan tahtadan yapılan alet.

Çember: Başörtüsü.

D

Dalkun: Ölen kişinin mezarı başında cenaze defnedildikten sonra uygulanan telkin

Daun: Eski dönemlerde yöre olan ölümcül bir hastalık

Davara: Geceleri uyku esnasında görülen olağanüstü varlık

Dırmaç: Yük taşımaya yarayan ip

E

Ebiri: Öbürü

Ediş: Ses yapmak

Emica: Amca

Erike: İğne yapraklı bir bitki.

F

Feli: Dilim

Felister: Sepet türü.

G

Gaful: Dikenlik

Ganzi: Fındığın içi

Gargaris: Ortılığı ayağa kaldırmak

Guguvak: Yaylalarda yetişen bir tür mantar

Got: Ölçü aleti

Göğul: Gönül

Guz: Kuzey

H

Halkolim: Kaleköy'ünde bir yer.

Hantoşira: Kirpi

Haylamak: Bağırarak

Hazer: Burunbaşı

Heylemek: Koyun sürüsünü yürütme işlemi

Horevara: Pınarlı

Honi: Huni

Horom: Mısır tarlasında toplanan 7-8 bağ sapın bir araya getirilip dizilmesi.

Hurek: Baykuş'un bir türü.

İ

İfteri: Eğrelti otu

İrak: Uzak

İstifla: Odunsu bir bitki

İşmar: İşaret

İşluk: Gömlek

İznilange: Diken

K

Kanara: Taş yatağı

Karziya: Eskiköy

Kavlık: İnsanların ateş yakarken kullanmak amacıyla kemerine astıkları yakacak dolu torba.

Keramiya: Keremköy

Kede: Kedi

Kermane: Yünü iplik haline getirmek için kullanılan tahta alet

Kıran: Yokuş çıkıldıktan sonra ulaşılan düzlük. Tepe noktası.

Kıyılı: Tepsi

Klita: Yalıköy merkez.

Kocaman: Yaşlı adam.

Kofoyda: Domuz Lahanası, patatese benzer bir sebze.

Komar: Mor çiçek açan orman gülü.

Korzil: Oturacak

Kosi: Cıvcıv yapacak tavuk.

Köreşan: Kirazlık

Kubatis: Takla

Kufa: Su kabı

Kuko: Guguk Kuşu

Kumuş: Fındık ağacından 4-5 adet fındığın bir arada olması

Kumbar Kıranı: Kaleköy'ünde bir yer

Kunzi: Kendirden yapılan bir aydınlatma aracı

Kustel: Mısır biçilirken tarlada bırakılan kısmına kustel denilir

Külbastı: Bir tür aydınlatma yöntemi

L

Lasir: Bir tür sebze

Lahut: Zeytinlik

Lehor: Pis kokan ot

M

Makranyamuz: Kaleköy

Mankanya: Pınarlı'nın bir mahallesi.

Martin: Bir tür silah.

Meştepe: Su ve süt gibi ürünlerin koyulduğu kap

Mora: Dağ Çileği

Mudara: Vakti geçmiş

Mudra: Gülbahçe

Muşmula: Töngel

N

Naletleme: Uğursuz yer

Netiro: Burunbaşı mahallesinde bir yer adı.

O-Ö

Okari: Yukari

P

Parharli: Küçükköy

Peşkir: Havlu

Pileki: Ekmek yapılan taş.

Pondika: Kovanlı

Pontul: Pantolon

S

Sarambula: Sebze yemeği

Saveriksa: Yavuzköy

Sifte: İlkin

Siran: Isırgan

Siska: Soğan

Siviş: Seyirlik bir oyun.

Somara: Bir tür bitki

Sumur: Mısır ekmeğinden yapılan yemek.

Süner: Sınır

Sütlücuk: Islık

T

Tirişkel: Biçilen çayırları karıştırmak amacıyla kullanılan çubuk.

U

Ukari: Yukari

Urba: Giysi

V

Vacanoz: Şahinli

Varagel: Teleferik

Vuroz: Kadıköy

Y

Yalluk: İnek yiyeceği

Yoros: Fenerköy

Yurvan: Yorgan

Z

Zerdan: Kaleköy'ünde bir mahalle.

Ek 2 Fotoğraflar

Ek 2.1: Klita Kalesi

Ek 2.2: Klita Kalesi

Ek 2.3: Klita Kalesi

Ek 2.4: Şehit Hurşit Atalar Türbesi

Ek 2.5. Düşen Alman Uçağı

Ek 2.6. Kalegücü Takımı

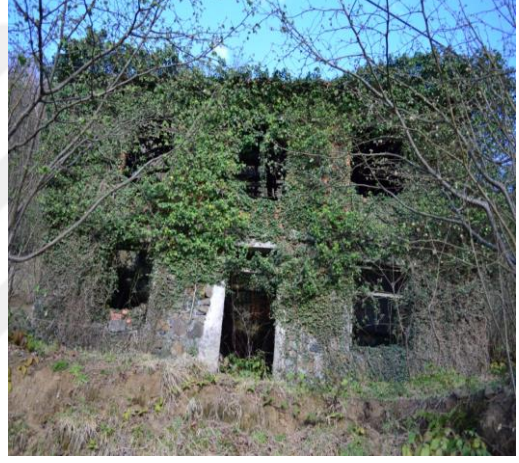

Ek 2.7: Kalegücü Takımı

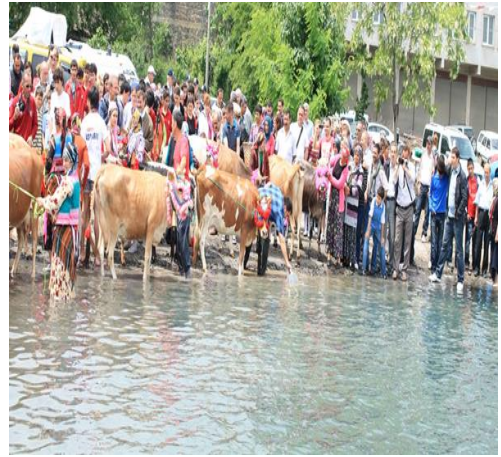
Ek 2.8: Türkücü Kara Hasan

Ek 2.9: Memoratların Görülme Mekanları

Ek 2.10: Kalandar Kutlamaları

Ek 2.11: Mayıs Yedisi

Ek 2.12: Ziyaret Tepesi

Ek 2.13: Eşek

Ek 2.14: Odun Kömürü Yapımı

Ek 2.15: Dibek

Ek 2.16: Dibek

Ek 2.17: Köstere Taşı

Ek 2.18: Semer

Ek 2.19: Taş Fırın ve Fırın Küreği

Ek 2.20: Çıkırık

Ek 2.21: El Değirmeni

Ek 2.22: Elek

Ek 2.23: Pileki Taşı

Ek 2.24: Kermene

Ek 2.25: Kara Hızır

Ek 2.26: Kara Hızır

Ek 2.27. 100 yıllık kol hızarı

Ek 2.28. Kütük Hızarı

Ek 2.29: Yün Tarağı

Ek 2.30: Mısır Çiti

EK 2.31: Kütük Kapanı

Ek 2.32: Döven

EK 2.33: Yontma Bıçağı

Ek 2.34: Sac Ayak

Ek 2.35: İskele

Ek 2.36: Varagel Merdiveni

Ek 2.37: Yöresel Kadın Kıyafeti

Ek 2.38: Keşan

Ek 2.39: Erkeklerin taktığı saatler

Ek 2.40: Çarık

Ek 2. 41: Keşan Dokuma Tezgahı

Ek 2.42: Çarşıbaşı pazarında sepetler

Ek. 2. 43: Meyve Sepeti

Ek. 2. 44: Seepet

Ek 2.45: Laktara

Ek 2.46: Kalbur

Ek 2.47: Sepet Yapımı / Yaşar Aydın / 1981

Ek 2.48 Gümüşhane Gölünü Yaylası Çantalar

Ek 2.49: Gümüşhane Yaylaları 2015

Ek 2.50: Çoban Çantası

EK 2.51: 80 yıllık Çoban Çantası

Ek 2. 52: Eski Ev

Ek 2.53: Taş Ev

Ek 2.54 Taş Ev

Ek 2.55 Serander

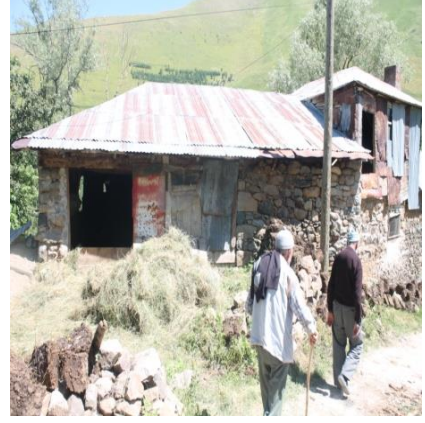

Ek 2.56 Serander

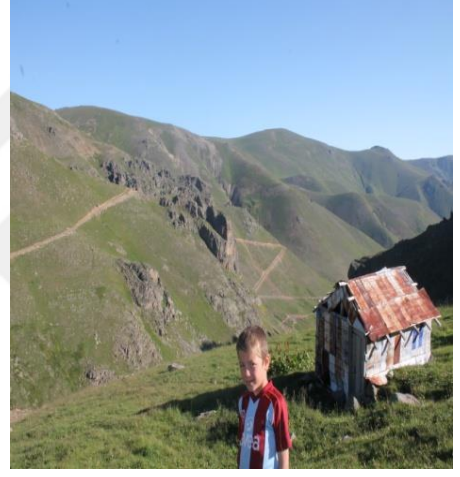
Ek 2.57: Samanlık

Ek 2.58: Samanlık

Ek 2.59: Koyun Damı

Ek 2.60: Samanlık

Ek 2.61: Değirmen

Ek 2.62: Değirmen

Ek 2.63 : Değirmen

EK 2.64: Değirmen

Ek 2 65: Değirmen Taşı

Ek 2.66: Değirmen

Ek 2.67 Taş Fırında Mısır Ekmeği

Ek 2.68 Saç Üstünde Ekmek

Ek 2.69: Bazlama

Ek 2.70: Got

Ek 2.71: El Kantarları

Ek 2.72: Kol Kantarı

Ek 2.73: Kara Kandil

Ek 2.74: Gaz Lambası

Ek 2.75: Eski Deniz Lambası

Ek 2.76: İdare Lambası

Ek 2.77: Lüküs ve diğer lambalar

ÖZGEÇMİŞ

İskender KELEŞ, 07.05.1993 tarihinde Trabzon İli Vakfıkebir İlçesi'nde doğdu. 2007 yılında Vakfıkebir Yalıköy İlköğretim Okulu'nu; 2011 yılında Vakfıkebir Gülbahar Hatun Anadolu Lisesi'ni; 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans programına başladı.

KELEŞ, bekar olup orta derecede İngilizce bilmektedir.

